

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ГОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА.

III

~~10985~~ / IV

4926

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА

імені

ШЕВЧЕНКА

У ЛЬВОВІ.

Ч. ....

~~50985~~ / IV

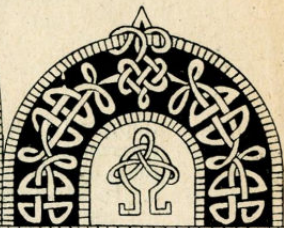
Pepper 50
(Hay)

[~~250~~]

04

ип-22.684
4-4

Т. IV

1926

Кн. 1-4

БОГОСЛОВІА BOHOSLOVIA

НАУКОВИЙ ТРИМІСЯЧНИК

КН. ДАЄ

~~20985~~ / IV

БОГОСЛОВСЬКЕ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО

ЛЬВІВ — LEOPOLI

З М І С Т (I N D E X)

СТОРОНА
(PAG)

I

Портрети і образи з життя Ювілята (Imagines Metrop. Andreae)	I—XVI
Присвята (Dedicatio)	1
Bulla Provisionis	3—5
о. Др. Йосиф Сліпий: Про молодечий вік нашого Митрополита (Dr. Jos. Slipuj: De Metrop. Andreae iuventute)	6—26
о. Йосафат Скрутень ЧСВВ: У чернечій келії (P. J. Skruteń OSBM: Inter monastici cubiculi parietes)	27—40
Др. Кость Левицький: З національної діяльності Митрополита Андрея графа Шептицького (Dr. Konst. Levyckuj: Quaedam nota de actione Metrop. A. Szeptyckuj pro natione ucraina)	41—44
А. Луцкевіч: Митрапаліт Шептицьки і беларускі рух (A. Luczkiewicz: Metrop. Szeptyckuj et Albo-rutheni)	45—48
о. А. Станкевіч: Мой успамін аб Митрапаліту Андрэю Шептицькім (A. Stankevič: De metrop. A. Szeptyckuj reminiscentiae)	49—50
о. Йосиф Схрейверс Ч. св. Ізб.: Основання Чина ОО. Редemptористів схід. обряду (P. Jos. Schryvers C. SS. R.: De erectione Congregationis PP. SS. R. ritus orientalis)	51—55
Д. Дорошенко: Спомини про перебування Митрополита Андрея Шептицького в Росії за часів війни (D. Dorošenko: De Metrop. A. Szeptyckuj in Russia tempore belli in carcerem conieeto)	56—65
о. Юліан Дзерович: Митрополит — Меценат (J. Dzerovyč: De Metropolita — Maecenate)	66—77
о. Василь Лициняк: Товариство „Захист ім. митроп. Андрея гр. Шептицького для сиріт“ у Львові (B. Lyczniak: De orphanotrophio Metrop. Andreae Szeptyckuj)	78—84
P. Michel d'Herbigny S. J.: La première entrevue de Métropolitte André avec Son Eminence le Cardinal Mercier	85—87
о. Адам Солодух: Митрополит А. Шептицький і уніоністичні змагання на Білій Русі (Adam Soloduch: De Metrop. A. Szeptyckuj atque Unione apud Albo-Ruthenos renascente)	88—93
Епш. Йосиф Боцян: Пастирські листи Митрополита Андрея (Eppus. Dr. Jos. Bočian: De litteris pastoralibus Andreae Metropolitae)	94—149
о. Др. Климентій Шептицький, ігумен Студитів: Митрополит Андрей і оновлення східної чернечої традиції (P. Dr. Clem. Szeptyckuj: De Metrop. Andreae conatu vitam monasticam sec. traditionem orientalem renovandi)	150—163
Cirillo Korolevskij: Les fonds Borghèse et Barberini au Vatican (à suivre)	164—169, 257—266, 343—356
Бр. Й. Г.: Відвідини Америки митр. Андрієм Шептицьким в 1910 році (Fr. Ios. G.: Diarium itineris a Metrop. Andrea in Americam a. 1910. suscepti)	170—197
Микола Вороний: Портрети Митрополита Андрея (M. Voronuj: De imaginibus Metropolitae A. Szeptyckuj)	198—205
о. П. Хомин: Митрополит Андрій Шептицький як Апост. Візитатор для Українців в полудневій Америці (P. Chomyn: Metropolita A. Szeptyckuj — Apostolicus Visitator gr. cath. Ucrainorum in America meridionali)	206—215
о. Іван Рудович: Вступлення Митрополита А. Шептицького на митрополитичий престол у Львові (Ioannes Rudovyč: De inthronisatione Metr. Andreae 17. Ian. 1901.)	216—230

о. І. Др. Лятишевський: Митрополит Андрій Шептицький як Єпископ Станіславівський (Dr. I. Latyševskij: De Episcopatu Stanislavopolitano Andreae Szeptyckij)	231—235
В. Пещанський: Дещо про українські і великоруські ікони (продовження і кінець)	267—282
о. Др. В. Василік: Про літургію св. Івана Золотоустого (Dr. V. Wasylyk: De liturgia S. Iohannis Chrysostomi) (продовження слідує)	283—295, 357—367
Благословення Св. Отця (Benedictio SS. Patris)	341—342

II Огляди й оцінки (Conspectus et recensiones)

Carolus Frick S. J.: Logica in usum scholarum (о. П. Кандюк ЧСВВ)	296—297
Georg Bichlmair S. J.: Urchristentum u. katholische Kirche (о. А. Ішак)	297—298
L'Apostolat missionair de la France (о. Й. Схрейверс, Ч. св. Ізб.)	298—299
Dr. Eduard Weigl: Christologie vom Tode des Athanasius bis zum Ausbruch des nestorianischen Streites (373—429) (о. А. Ішак)	299—300
1. Michael Gatterer S. J.: Annus liturgicus cum introductione in disciplinam liturgicam	
2. Idem: Das liturgische Tun (о. Ст. Рудь)	300—302
Dr. Friedrich Hünermann: Wesen u. Notwendigkeit der aktuellen Grade nach dem Konzil von Trient (о. А. Ішак)	302—303
Vie du Cardinal Gibbons, archevêque de Baltimore par Allen Sinclair Will — traduite et adaptée de l'anglais par les soins de l'abbé A. Lugin (о. Й. Схрейверс Ч. св. Ізб.)	304—306
Ще на схолястично-догматичні теми (о. Й. Сліпий)	306—317
L. Lavaud: Saint Thomas „guide des études“ (о. Й. Схрейверс Ч. св. Ізб.)	368
Jacques Gerber S. J.: Le sacrement et le Sacrifice (о. Й. Схрейверс Ч. св. Ізб.)	369
Dr. theol. Anton Michel: Humbert und Kerularios (о. Йос. Сліпий)	369—371
L. Garriguet: Eucharistie et Sacré-Coeur (о. Йос. Схрейверс Ч. св. Ізб.)	371—373
Dr. Expeditus Schmidt O. F. M.: Magnalia Dei (о. Др. Вас. Василік)	373—374
Hans Meyer: Geschichte der alten Philosophie (о. Г. Костельник)	374—377
Dr. Gerhard Rauschen: Grundriss der Patrologie (о. Др. В. Лаба)	377

III Вибрані питання (Analecta)

о. Др. Вас. Лаба: Меморіял в справі основи греко-кат. єпископства в Канаді	236—238
о. Йос. Схрейверс Ч. св. Ізб.: З подорожі митроп. Андрія Шептицького по Бельгії і Голяндії при кінці 1920. і з початком 1921. рр.	238—240
Віра Слободяч ЧСВВ.: Кілька сторінок із хроніки монастирів СС. Василян	240—246
Кирило Студинський: Спомин	246—248
Вячеслав Липинський: Лист до Редакції „Богословії“	248—250
Михайло Галушинський: Промова на ювил. святі 17. І. 1926	250—252
о. А. Цікота: Про побут Митр. Шептицького в Петрограді 1917. р.	252
о. В. Гадлейські: Мой успамін пра Мітрапаліта Шептицького з Петрограду 1917. г.	252—253
Др. М. Чубатий: Митрополит в двох творах хроніка	253—256
о. Юстин Гірняк: З педагогічної патології	318—319
о. П. Хомин: Уніоністичний Зїзд у Відні	319—320

СТОРОНА
(PAG.)

Іл. Свенціцкий: Володимир Пещанський † 26. VIII. 1926. . . . . 378—381
Вячеслав Заїкин: Микола Коробка та його розвідка про
джерело руського християнства . . . . . 381—389

IV Всячина-Хроніка (Varia-Chronica)

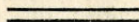
на ст. 321—322, 390—393

V Богословське Наукове Товариство
(Societas theologica)

на ст. 323—325, 393

VI Книжки і часописи (Libri et ephemerides)

на ст. 326—340, 394—404

ЧВЕРТЬ СТОЛІТТЯ

НА

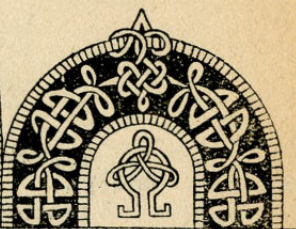
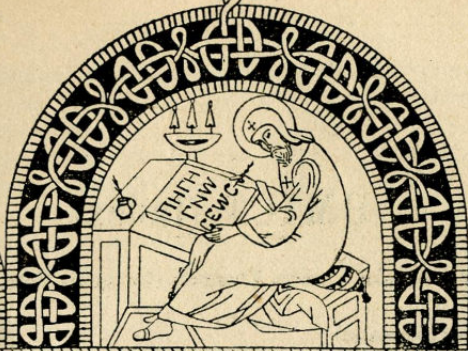
МИТРОПОЛИЧОМУ ПРЕСТОЛІ

БОГОСЛОВІЯ, кн. 1-2 (1926).

ЛЬВІВ 1926

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

Т. IV

1926

Кн. 1-2

БОГОСЛОВІА ВОНОСЛОВІН

НАУКОВИЙ ТРИМІСЯЧНИК

ВИДАННЯ

~~20.985~~

**БОГОСЛОВСЬКЕ
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО**

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ 94

ЛЬВІВ — ЛЕОПОЛІ

ЗМІСТ (Index)

	СТОР.
Портрети і образи з життя Ювілята (Imagines Metrop. Andreae)	I—XVI
Присвята (Dedicatio)	1
Bulla Provisionis	3—5
о. Др. Йосиф Сліпий: Про молодечий вік нашого Митрополита (Dr. Jos. Slipuj: De Metrop. Andreae inventute)	6—26
о. Йосафат Скутень ЧСВВ: У чернечій келії (P. J. Skuteń OSBM: Inter monastici cubicoli parietes)	27—40
Др. Кость Левицький: З національної діяльності Митрополита Андрея графа Шептицького (Dr. Konst. Levycykyj: Quaedam nota de actione Metrop. A. Szeptyckyj pro natione ucraina)	41—44
А. Луцкевіч: Мітрапаліт Шэпціцкі і беларускі рух (A. Luczkiewicz: Metrop. Szeptyckyj et Albo-rutheni)	45—48
о. А. Станкевіч: Мой успаміні аб Мітрапаліту Андрэю Шэпціцкім (A. Stankevič: De metrop. A. Szeptyckyj reminiscentiae)	49—50
о. Йосиф Схрейверс Ч. св. Изб.: Основання Чина ОО. Редemptористів схід. обряду (P. Jos. Schryvers C. SS. R.: De erectione Congregationis PP. SS. R. ritus orientalis)	51—55
Д. Дорошенко: Споми́ни про перебування Митрополита Андрія Шептицького в Росії за часів війни (D. Dorošenko: De Metrop. A. Szeptyckyj in Russia tempore belli in carcerem coniecto)	56—65
о. Юліян Дзерович: Митрополит — Меценат (J. Dzerovyč: De Metropolitae — Maecenate)	66—77
о. Василь Луциняк: Товариство „Захист ім. митроп. Андрея гр. Шептицького для сиріт“ у Львові (B. Lucyniak: De orphanotrophio Metrop. Andreae Szeptyckyj)	78—84
P. Michel d'Herbigny S. J.: La première entrevue de Métropolitae André avec Son Eminence le Cardinal Mercier	85—87
о. Адам Солодух: Митрополит А. Шептицький і уніоністичні змагання на Білій Русі (Adam Soloduch: De Metrop. A. Szeptyckyj atque Unione apud Albo-Ruthenos renascente)	88—93
Епн. Йосиф Боцян: Пастырські листи Митрополита Андрея (Eppus. Dr. Jos. Bocjan: De litteris pastoralibus Andreae Metropolitae)	94—149
о. Др. Климентій Шептицький, ігумен Студитів: Митрополит Андрей і оновлення східньої чернечої традиції (P. Dr. Clem. Szeptyckyj: De Metrop. Andreae conatu vitam monasticam sec traditionem orientalem renovandi)	150—163
Cirillo Korolevskij: Les fonds Borghèse et Barberini au Vatican (à suivre)	164—169

Бр. И. Г.: Відвідини Америки митр. Андрієм Шептицьким в 1910. році (<i>Fr. Ios. G.: Diarium itineris a Metrop. Andrea in Americam a. 1910. suscepti</i>)	170—197
✦ Микола Вороний: Портрети Митрополита Андрея (<i>M. Voronyj: De imaginibus Metropolitae A. Szeptyckuj</i>)	198—205
о. П. Хомин: Митрополит Андрій Шептицький як Апост. Візитатор для Українців в Полудневій Америці (<i>P. Chomyn: Metropolitae A. Szeptyckuj — Apostolicus Visitator gr. cath. Ucrainorum in America meridionali</i>)	206—215
о. Іван Рудович: Вступлення Митрополита А. Шептицького на митрополичий престол у Львові (<i>Ioannes Rudovych: De inthronisatione Metr. Andreae 17. Ian. 1901.</i>)	216—230
о. І. Др. Лягишевський: Митрополит Андрій Шептицький як Єпископ Станиславівський (<i>Dr. I. Latyševskyj: De Episcopatu Stanislavopolitano Andreae Szeptyckuj</i>)	231—235
2. Вибрані питання (<i>Analecta</i>): Меморіал в справі основи греко-кат. єпископства в Канаді (о. др. Василь Лаба). З подорожі митроп. Андрія Шептицького по Бельгії і Голландії при кінці 1920. і з початком 1921. рр. (о. Йос. Схрейверс Ч. св. Ізб.). Кілька сторінок із хроніки монастирів СС. Василянок (Віра Слободян ЧСВВ.). Спомин (Кирило Студинський). Лист до Редакції „Богословії“ (Вячеслав Липинський). Промова на ювил. святі 17. І. 1926. (Михайло Галуциньський). Про побут Митр. Шептицького в Петрограді 1917. р. (о. А. Цікота). Мой успамін пра Мітрапаліта Шептицькага з Петрограду 1917. г. (о. В. Гадлеўскі). Митрополит в двох творах-хроніках (Др. М. Чубатий).	236—256

Ціна сеї ювильейної книжки виносить 1'25 дол. ам.

Nota: „Bohoslovia“ quater in anno (praeter „Summaria“ semper unum alterumve articulum latine conscriptum continens) prodit.

Annua subnotatio pro externis regnis 2½ Dol. am.

Litterae mittantur: „BOHOSLOVIA“

Léopol (Lemberg) Kopernik 36.

Передплачуйте „Богословію“, Львів, Коперника 36.

Передплата в краю виносить річно 2 дол. ам.

Члени Бог. Наук. Тов-а дістають „Богословію“ даром.

Прохаємо вирівнати залежлости.

В адміністрації „Богословії“

Львів, Коперника 36

можна набути:

[In administratione „Bohoslovia“ (Léopol, Copernik 36)
veneunt libri:]

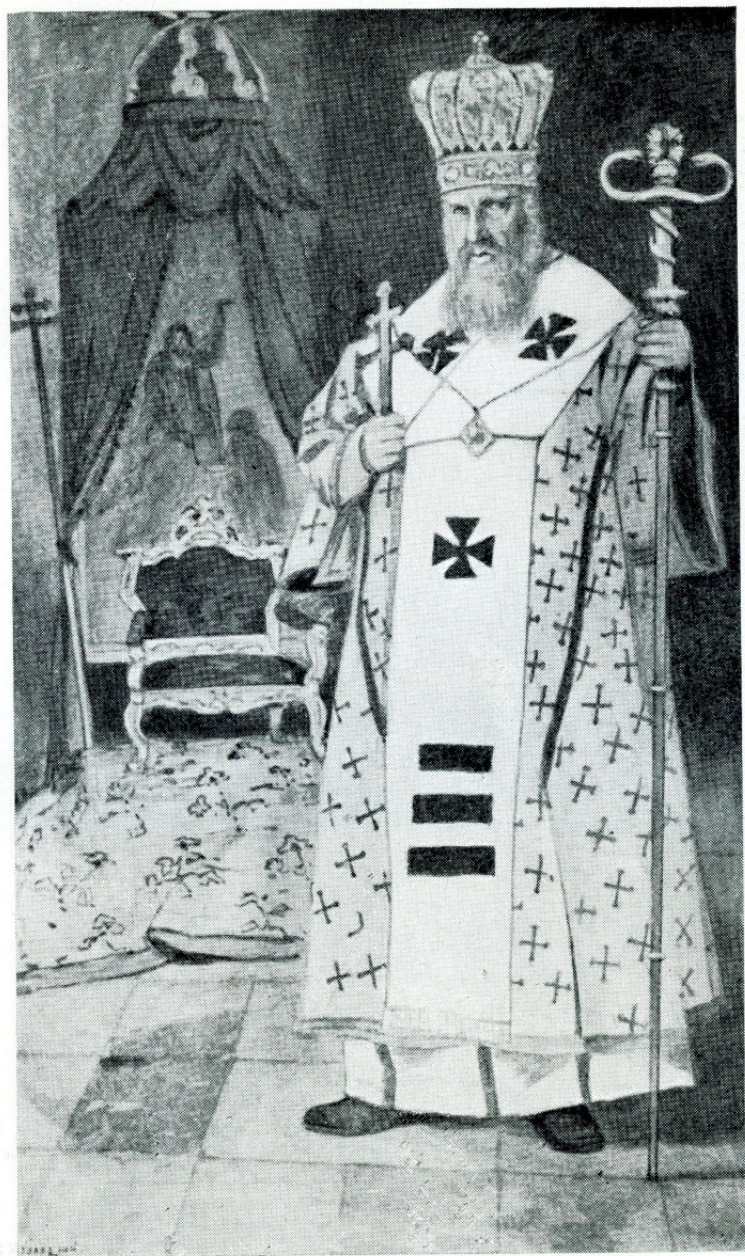
Богословія т. I. (Bohoslovia vol. I.)	2 Dol. a. (12 зол.)
„ т. II. („ vol. II.)	2 „ „ „
„ т. III. („ vol. III.)	2 „ „ „

Видання „Богословії“ (Ed. „Bohoslovia“):

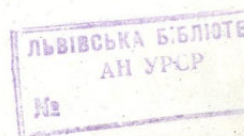
1. *Dr. Jos. Slipuj*: De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus Si explicanda p. IV + 29. 8° — 1/2 Dol. (3 зол.).
2. о. *Др. Г. Костельник*: Границі вселенної. (Dr. G. Kostelnyk: De finibus universi) ст. 61. 8° — 1/2 Dol. (3 зол.).
3. *Dr. A. Landgraf*: Partes animae norma gravitatis peccati p. 54. 8° — 1/2 Dol. (3 зол.).
4. о. *Др. Й. Сліпий*: Св. Тома з Аквіну і схолястика ст. 76. 8° (Dr. Jos. Slipuj: De S. Thoma Aq. atque theol. et philosophia scholastica) — 1/2 Dol. (3 зол.).
5. *Dr. Theod. T. Haluščynskij OSBM*: De ucrainis S. Scripturae versionibus p. 22, 8° — 1/4 Dol.

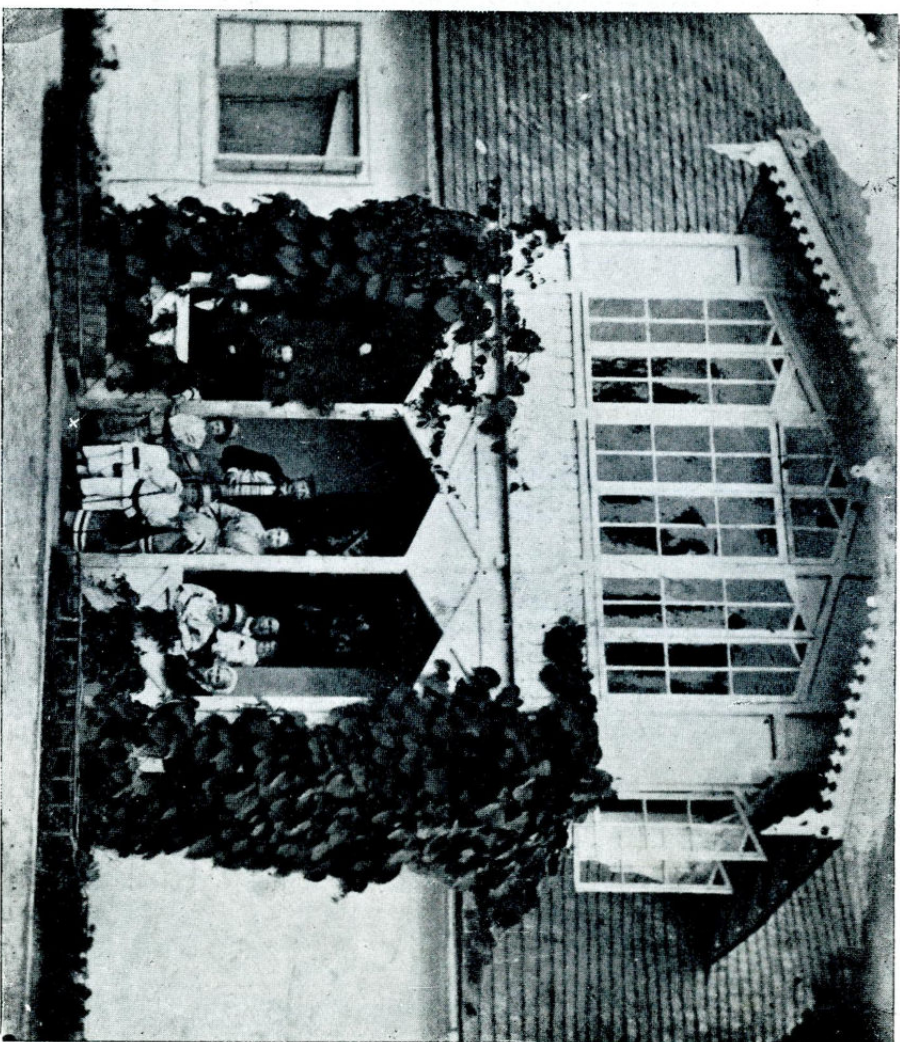
Праці Бог. Наук. Товариства (Opera Theologicae Societatis Ucrainorum):

- Т. I. vol. Св. свщ. Йосафат Кунцевич (S. Josaphat Kuncsevyc) — матеріяли і розвідки з нагоди ювілею зібрав о. др. Й. Сліпий... ст. 261 8°. ціна 2 Dol. (14 зол.).
- Т. II. *Dr. Jos. Slipuj*: De principio spirationis in SS. Trinitate p. VIII + 120. 8° — 1 Dol. (7 зол.).
- о. *Йосиф Сліпий*: Богословське Наукове Товариство і його статуту ст. 19. 16° — 35 сот. (5 ст. а.).
-
-

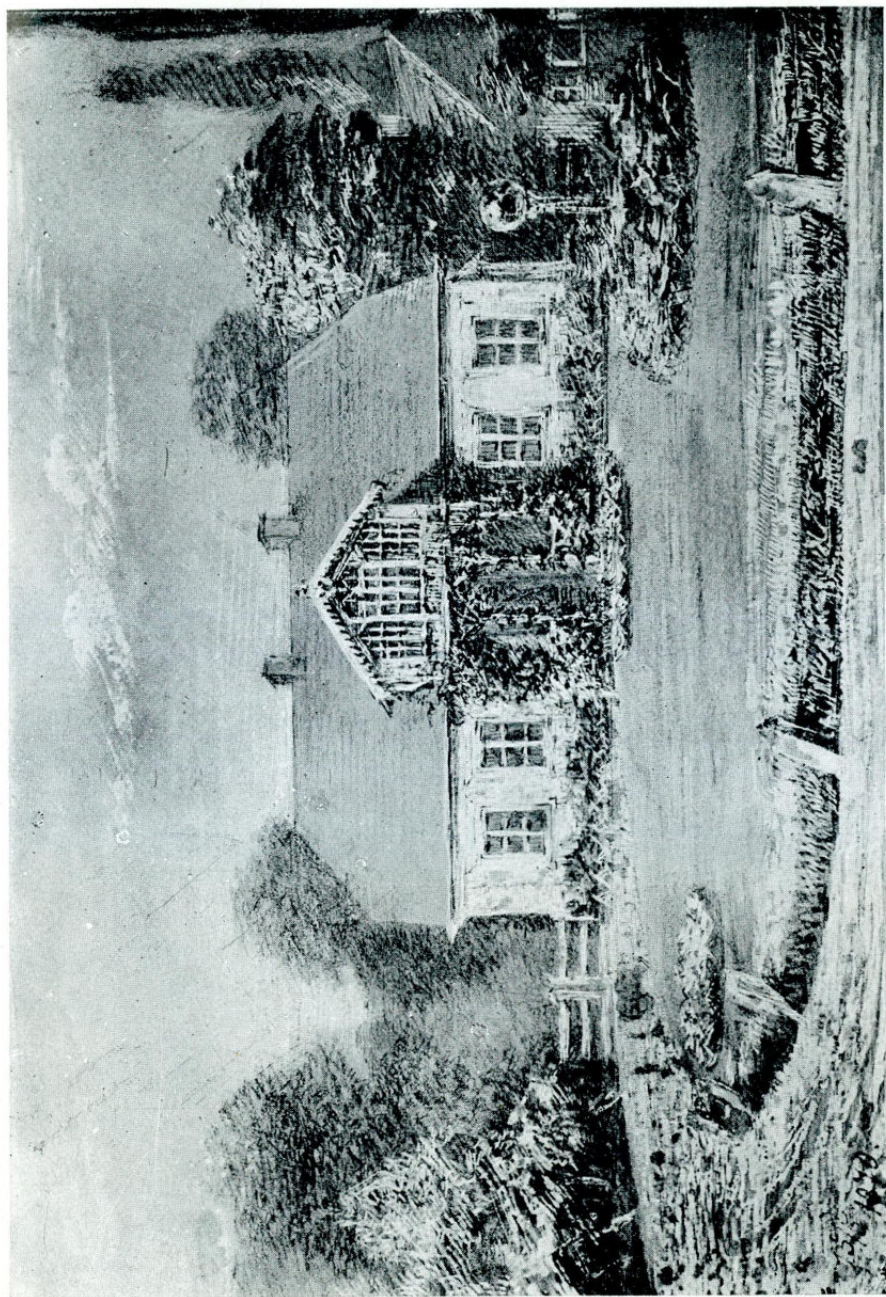
В 25-ЛІТТЯ ЮВИЛЕЮ
(з рисунку П. Холодного)

Родина і родинна палата Митрополита (X) в Прибичах.

Родина палата Митрополита по малюнку його матері (1870).

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ П

Митрополит (X) в V кл. гімн.
По боках: сидить стар. брат Юрій (†)
і стоїть мол. брат Александер.

Митрополит (X) з цілою родиною перед вступленням до монастиря:
Від лів. до прав.: Лев, гр. Софія (мати), Александер (стоїть), Митрополит, гр. Іван (багько),
Казимир (о. Климентій, стоїть), Станіслав (генер.).

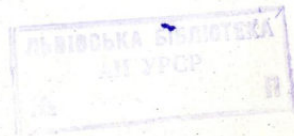

Митрополит
по вступленню до васл. монастиря.

Мужі довіря смирнані митр. Сембратовичом 29. жовтня 1896.

На горі (від лів. руки до прав.): митр. Туркевич, мітр. Білецький, ігумен. А. Шептицький (X), крив. Чапельський. В II р. сов. Ал. Торонський, крив. Теод. Люрко, дек. К. Винтоняк, сов. Денкй. В III р. прел. Ал. Бачинський, кан. Білинський і прел. І. Долгунський.

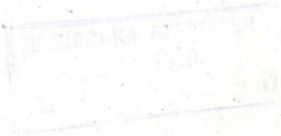

З паломництва до св. Землі.

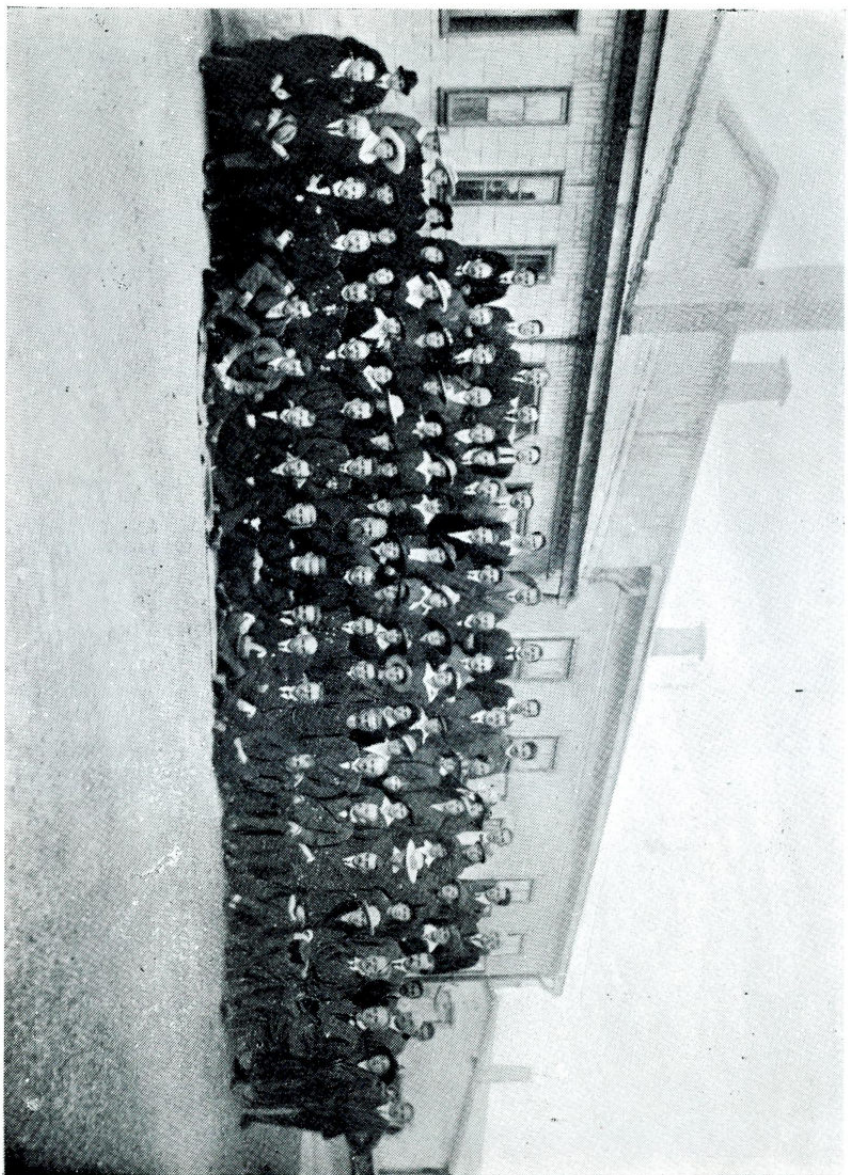

Митрополит в Москві.

Стоять від лів. р. до прав.: о. др. Квятковський (Пол.) і о. Павшта (Литв.).
Сидять: о. Зелінський (Пол.), лат. парох в Москві, бр. Готра ЧСВВ., Митрополит,
о. Герасимович (Білорус).

Митрополит в Гмінді по повероті з царської в'язниці.

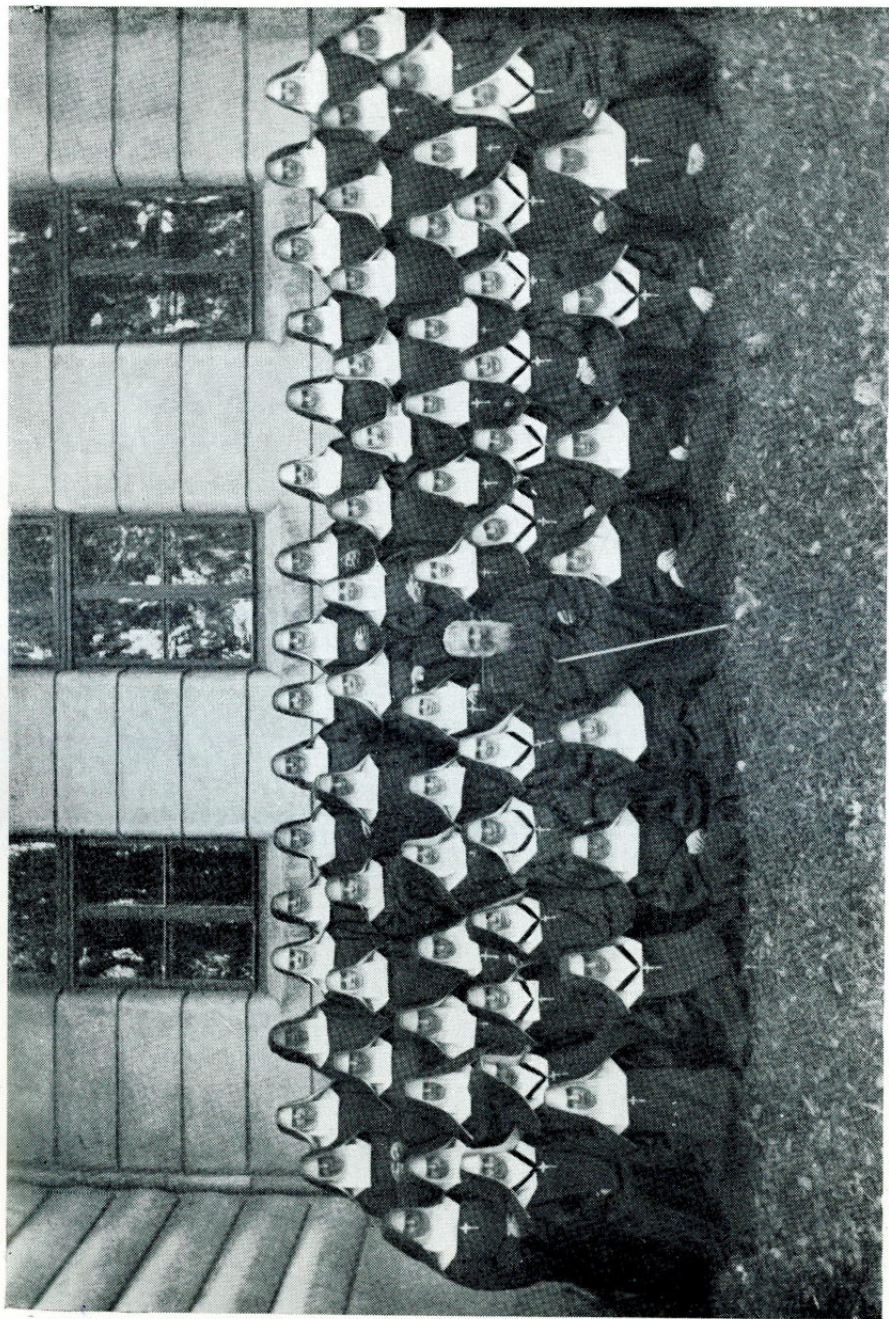

Митрополит в бібліотеці в Амстердамі.

Митрополит в Куритибі серед бразильських місіонарів.

Митрополит і СС. Василіанки.

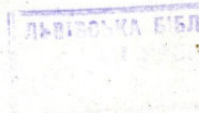

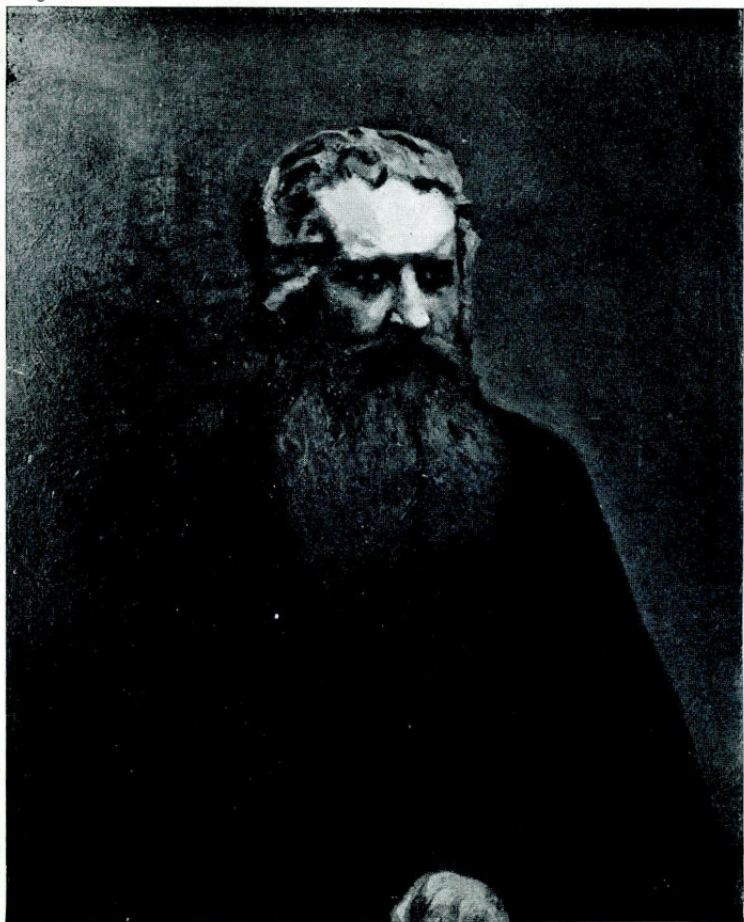

„Мойсей“ кисти Ол. Новаківського.

Портрет Митрополита кисти М. Сосенка.

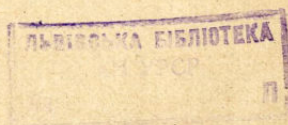

Портрет Митрополита арт. І. Труша,
власність СС Васпелянок у Львові при вул. Зиблпкевича.

МИТРОПОЛИТОВІ
І БАТЬКОВІ НАРОДУ
В ДВАЦЯТЬПЯТЬЛІТТЯ ВСТУПЛЕННЯ НА
МИТРОПОЛИЧИЙ ПРЕСТОЛ

1901—1926

METROPOLITAE
ATQUE NATIONIS UCRAINAE PATRI
ANDRAE COM. DE SZEPTYCKYJ
IUBILAEUM ARCHIEPISCOPATUS XXV A.
ILLUSTRISSE CELEBRANTI

BULLA PROVISIONIS ¹⁾.

LEO EPISCOPUS

Servus Servorum Dei Venerabili Fratri Andreae Szeptycki nuper Episcopo Stanislao-politan ritus graeco-Rutheni in Archiepiscopum Leopoliem ejusdem ritus graeco-Rutheni Electo, Salutem et Apostolicam Benedictionem. Romani Pontificis quem Pastor caelestis et Episcopus animarum, potestatis plenitudinem ei tradens Ecclesiis praeposuit universis sollicitudo requirit ut circa cujuslibet Ecclesiae statum sic vigilanter excogitet sicque prospiciat diligenter, quod per ejus providentiam circumspectam nunc per simplicis provisionis officium quandoque vero per ministerium translationis accommoda, prout personarum, locorum et temporum qualitas exigit et Ecclesiarum ipsarum utilitas persuadet Ecclesiis singulis pastor accedat idoneus et Rector providus deputetur, qui populum ei creditum salubriter derigat et informet Ecclesiamque ipsi commissam non solum gubernet utiliter, sed etiam multimodis efferat incrementis. Cum itaque Metropolitana Ecclesia Leopoliem ritus Graeco-Rutheni, cum ei adnexo titulo Archiepiscopalis Ecclesiae Hali-cien, ad quam, dum illa pro tempore vacat, nominatio personae idoneae eidem Metropolitanae Ecclesiae in Archiepiscopum praeficiendae Romano Pontifici pro tempore existenti faciendae, ad Carissimum in Christo filium Nostrum Franciscum Iosephum hoc nomine Primum Austriae Imperatorem ac Bohemiae et Hungariae Regem Apostolicum ex fundatione, vel dotatione, aut privilegio Apostolico cui non est hactenus in digno derogatum, spectare et pertinere dignoscitur et cui bonae memoriae Iulianus Kulowski ultimus illius Archiepiscopus, dum viveret, praesidebat, per obitum dicti Iuliani Archiepiscopi, qui extra Romanam Curiam debitum naturae persolvit, pastoris solatio, sit destituta; cumque dictus Franciscus Imperator et

¹⁾ За ласкавий доступ до родинного архіву і позволення оголосити деякі документи, складаємо отсим Високодост. П. Ядвизи і Львові гр. Шептицьким ширу подяку. — Редакція „Богословії“.

Rex ad praefatam vacantem Metropolitanam Ecclesiam Leopoliensis ritus Graeco-rutheni Te hactenus Episcopum Stanislavopolitan per suas patentes Litteras nominaverit; Nos spem habentes Te qui consecrationis munere suscepto ad tibi creditam Ecclesiam accessisti inibi resedisti, eamque simul ad dioecesim perlustrasti sacras exegisti ordinationes, pontificalia sollemniter celebrasti, ceteraque pastoralia munia laudabiter obivisti quique nuper ad effectum infrascriptae translationis fidei Catholicae professionem juxta formam a sanctae memoriae Urbano Papa Octavo Praedecessore Nostro orientalibus praescriptam expresse emisisti, praefatae Metropolitanae Ecclesiae Leopoliensis Graeco-Rutheni ritus illiusque gregi Dominico esse posse valde utilem, Te licet absentem a vinculo quo praefatae Ecclesiae, Stanislavopolitan teneris de Venerabilium Fratrum Nostrorum Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium consilio et Apostolicae potestatis, plenitudine absolventes, Te ad vacantem praefatam Metropolitanam Ecclesiam Leopoliensis ritus Graeco-rutheni, de simili consilio, Apostolica Auctoritate transferimus, Teque illi in Archiepiscopum et pastorem praeficimus, curam regimen et administrationem dictae Metropolitanae Ecclesiae Leopoliensis Tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo, liberamque Tibi ad eam transeundi licentiam tribuendo; firma spe fiduciaque conceptis quod dextera Domini Tibi assistente propitia praedicta Metropolitana Ecclesia Leopoliensis per Tuam circumspectionis industriam et studium fructuosum regetur utiliter ac prospere dirigetur et grata in iisdem spiritualibus et temporalibus suscipiet incrementa. Tu itaque ad dictam Metropolitanam Ecclesiam Leopoliensem cum gratia Nostrae benedictionis accedens curam et administrationem praefatas sic exercere studeas sollicite, fideliter ac prudenter, quod exinde sperati fructus proveniant, ac tuae bonae famae odor ex tuis laudabilibus actibus latius diffundatur, dictaque Metropolitana Ecclesia Leopoliensis gubernatori provide ac vigili administratori gaudeat se commissam, Tuque praeter aeternae retributionis praemium, Nostram et Sedis Apostolicae benedictionem et gratiam exinde uberius consequi merearis. Volumus autem quod Tu antequam regimini et administrationi dictae Metropolitanae Ecclesiae Leopoliensis in aliquo te immisceas, in manibus cujuscumque quem malueris Catholici Antistitis gratiam et communionem Sedis Apostolicae habentis, fidelitatis debitae solitum praestes jura-

mentum juxta formam quam sub alia Bulla Nostra mittimus introclusam, ac juramenti hujusmodi exactum et sine mendis exemplar Tui ac dicti Antistitis subscriptione ac Sigillo munitum ad Sedem Apostolicam quantocitius transmittas cui quidem Antistiti per alias Nostras litteras committimus et mandamus, ut ipse Nostro et Romanae Ecclesiae nomine juramentum hujusmodi a Te iuxta eandem formam recipiat. Volumus etiam quod Tu Capitulum Metropolitano de Theologo ac Poenitentiario juxta sacros canones provideri cures. Datum Romae apud Sanctum Petrum Anno Incarnationis Dominicae Millesimo nongentesimo sexto decimo Kalendas Ianuarii Pontificatus Nostri Anno Vigesimo Tertio Loco Plumbi

---

о. др. Йосиф Сліпий

Про молодечий вік нашого Митрополита

[*Dr. Jos. Slipyj — De Metrop. Andreae iuventute*]

Romanus Maria Alexander Com. de Szeptyckyj 29. Iulii 1865. a. in Prylbiči e parentibus piis Ioanne et Sophia Com. Fredro natus est. Domui a matre religiosissime educatus est et iam ut puer fere decem annorum vocationem sacerdotalem in se sentiit. Quattuor classes studiorum hum. (gymnasialium) privatim peregit, ceteras quattuor Cracoviae absolvit, ubi a. 1883. examen naturale superavit. Tunc a parentibus licentiam monasterium Basilianorum intrandi precatus est. Sed reluctantate patre confesarius consilium dedit, ut vocationem uno anno servitii militaris, ad quod in Austria omnes academici laici obligati erant, evincat. Revera Romanus consilium secutus est et mense Octobris 1883. servitio militari se dedit. At iam ineunte anno sequente gravissimo morbo, scarlatina, afflictus est, qui plures menses duravit et ob quam causam a servitio liberatus est. Quamvis feliciter e morbo convalesceret, ut restantia infirmitatis e pede laborare coepit. Exigente patre suo Ioanne iuri Cracoviae et Vratislaviae studuit atque doctoris utriusque iuris gradum 19. Mai 1888. adeptus est. Quo assecuto licentiam ingrediendi monasterium accepit. Durantibus studiis plura itinera in Europa suscepit, ex quibus praesertim iter Romam et Kioviam magnum influxum in vocationem et persuasiones nationales exhibuerunt. A papa enim Leone XIII. sequentibus verbis confortatus est: Optimam partem elegisti, quae non auferetur a te. Kioviae eximium Ucrainum, prof. Univers. V. Antonovyč et Moscoviae Solovjev cognovit. 23. Mai 1888 Dobromilum ad novitiatum O. S. Bas. M. peragendum profectus est.

Вже в молодечім віці дадуться не раз запримітити ті черти, які ясно виступають у людини в повні літ в його праці, в характері душі, в цілій творчості. Бо в молодечих літах зачинають снуватися перші мрії, вириваються перші пляни, які з часом набирають сильної основи і стають метою цілого життя. Певна річ — вони улягають в пізніших роках зміні, справляються, з рожевого квіту опадає не один листочок, романтичний полет перемінюється в поважну призадуму, акти ставляться в міру сил і умовин, але звичайно їх основний тон остає той самий.

Молодечий вік нашого Митрополита буде для будучого історика дуже приманчивим і вдячним предметом для зясування його цілої діяльності. Річ ясна — буде се стояти немало труду, щоби віднайти і повязати всі нитки його життя, які снуються вже з зарання його хлопячих літ. І хоч на се нема днесь іще спромоги, то всеж таки в 25-ліття Ювілею можна відкрити кілька дат і фактів, які без сумніву улекнуть майбутню працю і тепер вже справлять не одну похибку, поповнювану в часописних звідомленнях, яку несвідомо повторюється і розсвіається в ширших кругах.

Родичі

Родичі Митрополита були заможними графами. Батько Іван (урод. 1836. р. помер 13. пад. 1912), син Петра, посідав добра в Прилбичах і околиці, Девятниках і Лашові (коло Грубешова). Був чоловіком вже замолоду поважним, віруючим, образованим і енергічним. Визначався також почуттям обовязку, любовю справедливости, залізною витревалістю і ощадністю. Мав ясний погляд і орієнтувався в кожній справі. Він знає точно, як казав Александер Фредро, і добре видить, чого хоче, де йде і що говорить¹⁾. Залюбки збирав старинні памятки, головно свого роду (образи, письма і т. п.) і справді призбирав поважний родинний архів. Зносився він з нашими передовими діячами і вченими, проф. Шараневичом, проф. Ом. Огоновським, крил. Петрушевичом, др. Евг. Олесницьким, Сушком і др. Бував в василіянських монастирях і копіював акти відносно своєї родини і Унії, а також в римських архівах і бібліотеках²⁾.

Здавалося би, що граф Іван — все зайнятий зарядом дібр, а пізнійше посольськими справами — не міг мати великого безпосереднього впливу на діти, вони однак а передусім наш Митрополит завдячують йому своє високе образование. Від

¹⁾ Гл. Kazimierz Szeptycki — 29 lat życia Zofii z Fredrów Szeptyckiej 1856—1884 na podstawie jej listów do Wandy Ostrowskiej jako dalszy ciąg przez nią samą napisanych wspomień jej dzieciństwa i młodości. 2 I, 255. По сім рукописі наведені уривки деяких листів.

²⁾ Пор. о. І. Рудович — Іван граф Шептицький. „Діло“ 7. груд. 1912 (ч. 275).

него переняв він любов до книжки, до старої культури і любов до люду, якому батько всіми силами старався допомогти. Іван Шептицький, хоч вихований в польським дусі, то все таки жив традицією своїх предків-Українців і чув, що він „Русин“ зроду, як заявив се у відповіді делегації зложеної з еп. (тоді ректора Дух. Сем.) др. Й. Боцяна, проф. др. К. Студинського і др. Соловія, яка вручила йому з нагоди 75-ліття уродин портрет його синамитрополита, зроблений арт. Трушом.

Мати Софія, донька відомого польськ. письменника Александра гр. Фредро (ур. 1837. умер. 14. квітня 1904.)¹⁾ була жінчина високоосвічена (знала крім польської німецьку, французьку і англійську мову), ніжних почувань і високої культури ума і ще більших серця. Проф. Стан. Тарновскі в передмові до її писем так між иншим характеризує її: ²⁾ „Була одною з істот найвисших і найшляхотніших в своїм поколінню... (ст. 3). Моральна звершенність так висока, як рідко: інтелігенція знаменита і дуже виобразована: в товариських зносинах „мудра повага — злучена з добротою, але і з веселістю“ (ст. 6.). Дома навчилася вона бути ввічливою в поведенню зі всіми, прихильними собі чи неприхильними. Батько її Александер, як пише вона сама о собі, „не терпів жадної скритої насмішки, шептів, легковажних поглядів. Впрочім перед такими не потребував мене остерігати, бо занадто простою але високою (що вжию такого слова) була атмосфера нашого дому, щоби мені приходили такі забаганки. Заки знала я ще, що належитья Богови, а що людам, відчувала я інстинктовно, що шляхотне а що малодушне і того уникала без надуми“³⁾. Не схлібляла можним і не легковажила бідних. Все, що тхнуло ложжю, брудом, пересадою, було далеким від неї. Її ідейна благородна душа в своїй молодости нагадує подекуди своєю ніжністю Ріту, героїню німецької письменниці Handel Mazetti в Ritas briefe. При своїй свіжости ума, оригінальності гадки і веселій вдачі, в якій бреніла більше або менше помітно і мелянхолійна струна, була вона гли-

¹⁾ Пор. Teodor Żychlinski — *Złota księga szlachty polskiej*. XXVII, 145.

²⁾ *Pisma Zofii z Fredrów hr. Szeptyckiej t. I. Kraków 1906.*

³⁾ *ib. ст. 10.*

боко віруючою і тверезо побожною жінчиною. З її листів до великої і любної приятельки Ванди гр. Островської¹⁾ видно, з яким говінням відправляла вона св. сповіді і приймала св. Причастія. В цілім життю слідно відданість на волю Божу і не чути ніде ні найменшої скарги на Бога ізза родинних клопотів і недуг, в яких всегда вміла захвати геройську рівновагу духа і добути слів подяки для Бога. Глибока віра пробивалася в усіх її ділах і гадках і пронизувала наскрізь ціле її єство. Ще як молода панна жадно читала „Наслідування Христа“ і кріпилася вчитаними гадками в найтяжших хвилях життя. Поетичний настрій пробивається в її гарних образах, які в вільних хвилях залюбки і з таланом малювала. Замуж вийшла 1. жовтня 1861. р. і від тоді перенеслася зі Львова до Прилбич. В подружжій життю супровожав благородну ніжність великий практичний змісл в провадженню дому і вихованню дітей, яким старалася всіми силами заціпити в їх серце шляхотність і побожність. В їх виховання вложила вона цілу свою душу, даючи гарний зразок ідеальної християнської матери. „Як львиця боронила Ти, — пише у вступі до листів один зі синів, о. Климентій, — своїх синів перед кождим моральним злом, боронила Ти в їх життю прав Ісуса Христа, — хочби то мало бути злучене зі стратою їх любови, — боронила Ти перед злом, повторюючи кождому з нас заєдно, що волілаби Ти нас видіти неживих, як знати, що ми наші душі забили тяжким гріхом“²⁾.

Коли раз питали її, що вона робила, що випровадила своїх 5-ох синів в люди, відповіла: „Що я робила, не знаю, ніщо не робила, не мала я жадної системи, не держалася ніяких педагогічних правил. Любила я їх і старалася їх знати, пізнати, який кождий з них є. Моя одинока система виховання, то Богородице Діво. Ніщо — лише Богородице. Хлопець добрий, чемний, вчиться, слухає, здоровий — Богородице Діво. Хлопець зле робить лекції, опирається, доказує, наражується на шкідний припадок — знова Богородице“³⁾.

¹⁾ Гл. Kazimierz Szeptycki — 29 lat życia Zofii z Fredrów Szeptyckiej.

²⁾ 2. о. с. IV/V.

³⁾ Tarnowski, Przedmowa (Pisma Zof. z Fr. Szept. I, 17).

При всіх своїх заняттях вмiла вона знайти і час, щоби відвідати хорих в селі, лічити і обслужити їх, через що набулася сама сухіт, на які і померла ¹⁾).

Всі, що гостювали в домі Шептицьких, з великим признанням висказуються про її господарність, ввічливість і вроджену розважність, злучену з милим дотепом.

Над характеристикою гр. Софії треба було тому дещо довше спинитися, бо вона мала найбільший вплив на свого сина Романа в його молодости і до неї був він найбільше привязаний.

Дитинні і хлопячі літа

Наш Митрополит, Роман—Марія—Александр (3-ох ім.) прийшов на світ 1865. р. 29. липня в Прилбичах коло Яворова, як третій з ряду син своїх родичів ²⁾). О. Прелат Мартин Узарський, лат. парох Брухналя охрестив його 9. серпня т. с. р. Вже як півторалітнє немовля перебув він у падолисті 1866. р. холеру чи холерину, яку заніс військовий відділ їздців, переходячи з Буковини до Львова. Як один з перших захорів Роман, але щасливо перейшов недугу.

Молодий Роман ріс і виховувався в Прилбичах і там провів перші літа молодости. Дані, які маємо про них, се переважно кинені мимоходом слова і замітки в листах матері. І так в однім з них до гр. Островської б. 11. 1868. пише вона між иншим: „Встаю перед 7-ю, починаю день мовлячи Богородице Діво з Ізьом, — а Ромтусь тоді чимскорше котиться і також клякає“ ³⁾). Називав себе сам Ама. І як в малої дитини, так і в нього радости і боли, сміх і слези міняються кілька разів на годину. Притім був він рухливий і живий аж до збиточности. В тім самім році мати завважує: „Мітусь також вже щось щебече, а має вражіння, що всіх учить“. В слідуючім році (1869.) пише вона, що він все пильно рисує або витинає. В пятім році життя (1870.) вона зачинає його вчити катехізму і нарікає,

¹⁾ *ibid.*

²⁾ Перший Стефан, ур. 1. жовтня 1862, † 12. падолиста 1864. як дволітнє дитя. Другий був Юрій—Петро—Павло—Маркелій (4-ох імен), званий дома Ізьом, ур. 8/XI 1863, † 18/II 1880.

³⁾ 29 lat życia Zofii z Fredrów Szeptyckiej II, ст. 172.

⁴⁾ 29 lat... II, 201.

що так тяжко вести Романа, бо він все веселий, з кпинками і жартобливий. Він легко розуміє і тому дуже не напружується, говорить вже по французьки і поправляє старшого Юрія¹⁾. Довго його ніщо не забавить і легко з речоту переходить в вередливий плач. Тим мати натякає на метку, вульканічну вдачу сина. Що справді був він дуже понятливий, свідчить се, що як шестилітній хлопець писав листи по французьки до родичів, коли вони перебували поза Прилбичами²⁾.

Графиня Софія, хоч любила дуже свої діти, ніколи на них не хукала і як треба було, то і карала. І коли зайшли які „непорозуміння“ між матір'ю і дітьми, то Роман все стає посередником і „доти дипломатизує відносячи мої [матери] відповіді, нараджуючися з тамтими і знова бігаючи і знова шепчучи, доки не допровадить до атмосфери загального вдоволення, в котрій щойно йому добре — бо і о тім треба тямити“. — Але помимо сеї любови ближнього колись то в фазі замін, яка наступила десь тиждень по розданню різдвяних дарунків, мав прелекцію до Ізя [Юрія], що найкраще з Олесем [молодшим братом] міняти забавки „*par exemple quand on a quelque chose de cassé, il vaut le mieux d'abord changer avec Oles — il ne s'y connaît pas* — [на приклад коли мається щось надбитого, то найскорше можна замінити в Олеся, бо він не визнається]. О людськості, то є твої інстинкти“³⁾ — додає мати. В тім році (1870.) перебув Роман віспу. Се була друга недуга, за якою пішли в пізнійшій віці інші — шкарлятина, запалення ставів, легенів, тифу, які виніжнили організм і зробили його дуже вразливим.

Рік сей замітний ще тим, що до дому прийнято вчителя Юлія Арнетта (Jul. Arnette), був. франц. клирика. Але як і він, так і прочі вчителі, між іншими: Максимович і Петеленц не мали великого впливу на Романа і прочих братів. Ціла вага виховання спочивала дальше на матері. Вона вчила дітей молитви, основ катехізму, читала

¹⁾ Розговірна мова дома була польська і французька.

²⁾ В родиннім архіві заховався один такий власноручний лист: *Ma chère maman Je Vous envoie (sic) deux dessins l'un pour papa l'autre pour maman — nous nous portons tous tres (sic) bien l'embrasse papa et maman Romain 20 8-bre 71.*

³⁾ Лист до гр. Островської з 8. I. 1870. (II, 222).

лектури і давала лекції рисунків. І так Романа зачала вчити рисувати 1872. Так минали сі перші безжурні літа, в гарній лісистій і горбоватій околиці Прилбич. Залюбки їздив на куцику, стріляв з фльоберта і бавився в городі. Вже від молодих літ оказував велику відвагу.

Тому, що палата, в якій мешкали і в якій родився Роман, вже була стара, поставлено побіч нову. Її посвячення відбулося 8. грудня 1872 і тоді написала гр. Софія дітям на памятку на образковій знаменні слова: „Хай діти ціле життя памятають, що одинокою молитвою матери в тім дні було, щоби сей дім, щойно з таким великим трудом поставлений, запався радше і зник сейчас, ніж щоби колись мав переховувати в собі обиду Божу — радше смерть ніж гріх мої найдорожші діти. Бог з Вами — Софія Шептицька“¹⁾.

Коли родичі виїздили на ферії до купілів, брали також зі собою найстарших синів Юрія і Романа. Ті подорожі полишили неодна незатерте вражіння в молодих серцях. В р. 1875 в липні виїхали до Швальбах в Саксонії і замешкали в віллі Presber. Звідтам поїхали до Блянкенберг (Hôtel Lion d'or) в Бельгії. Там случайно знайшли вчителя англійської мови, який давав обом синам лекції. По дорозі були в Празі, Кольонії і Брукселі.

Перше св. Причастіє

У цвітні 1876. р. приїхали родичі до Львова з Юрієм і Романом, щоби могли бути на всіх страстних відправах і замешкали, як і кождим разом в діда Александра гр. Фредри. Його двір стояв близько костела св. Миколая, де днесь находиться памятник Фредра. При сій нагоді ціла родина відправляла св. Сповідь і св. Причастіє. „Ромця — пише мати до гр. Островської, — хотіла я ще з півроку здержати [від сповіди], тому що такий дуже дитинний при своїй дивно зворушуючій побожности. Але коли Олесь [Фредро, брат Софії] шуткуючи назвав його поганином, він так розплакався, що в суботу, коли ми з Божої ласки від чотирнайцяти літ рік річно приймали при Господнім гробі св. Причастіє, він перший раз сповідався на власну

¹⁾ 29 lat. II, 275.

просьбу в о. Самуїла Пясецького [Бернардина, сповідника матері], а як Бог дозволить на 15. мая запровадимо його до Господньої трапези — під опікою тої Марії, котра му- сить любити се дитя, коли без нічийої помочі навчила його так почитати себе, так цілим серцем тулитися до Своєї Вервиці. Звідки воно навчилося того особливого набоженства до Вервиці? Як колиби Мати Божа хотіла виразно мені показати, що то Її, а не моя наука — бо я навіть не вмю її відмовляти“¹⁾. Вервицю відмовляв він все радо і то чи їдучи кінно, чи кладучися до сну²⁾. Сю велику побожність Романа описує мати ще краще в двох слідуєчих листах, в яких виразно пробивається прочуття будучого покликання сина.

„Вже другий мій хлопець [Роман] прийняв перше св. Причастіє. Гарно і можу сказати свято. Серце мені росте, коли подумаю, що вже двох дозволив мені Бог допрова- дити до Своєї трапези, а оскільки розум і серце людське можуть збагнути — зовсім в Його ласці чистих, ревних, скуп- лених духом. На кождім кроці, в кожній забаві, в кожній розмові стрічаюся з квітами і овочами тих святих ласк“³⁾. Щирійше і докладнійше висловлюється мати в листі (з 7/6 1876.) до гр. Островської про перше св. Причастіє Романа 17. мая 1876. р.: „Якщо можна зобразити собі ангела в повнім блиску непорочности і святости приступаючого до Свогого Господа — то се хлопа, котре Господь запалив особлившою любовію до себе — а мені по земськи, коли я найсильнійше дякувала, так серце краялося, начеби я його мала вирвати зі своєї груди і тепер пишучи — то слези стають мені в очах, чому? Бо чую, що то дитя Бог хоче мати Своїм — в який спосіб не знаю — а тільки земського ще в сій моїй нужденній душі“⁴⁾. Се були віщі слова матері, яка вміла глибоко глянути в душі своїх дітей і читати в них будуще.

¹⁾ 29 lat życia II, 329.

²⁾ Młodość i powołanie Ojca Romana — Andrzeja Szeptyckiego, zakonu Ś-go Baz. W. opowiedziane przez Matkę Jego 1865—1892 (в ру- коп.) I, 10.

³⁾ Лист до п. Стан. Старовейської з 1876. р. Гл. Tarnowski, Przedmowa, ст. 18.

⁴⁾ 29 lat życia II, 332.

Гімназійна наука

Маючи десять літ, розпочав Роман гімназійну науку дома 1875. р. і здавав що півроку іспит в гімназії Франц-Йосифа I. у Львові і то все майже з відзначаючим успіхом. До науки прикладався з великим замилюванням. Раз коли вчився — а було горячо — то клякнув, щоби не заснути¹⁾. Так укінчив він низшу гімназію — IV кл. 1879. р. За той час виїздив раз з батьком до Цавниці в серпні 1878. р., а з родинних випадків треба занотувати смерть діда Александра 1876. р. у Львові, на котрім був і Роман. Бабка по смерті замешкала в Прилбичах († 1882).

Вже в 1876. р. думав батько примістити синів в Кракові і там вести дім тому, що домашнє виховання уважав невистарчаючим і з огляду на брак добрих домашних вчителів недогідним. Та однак щойно в 1879. р. міг сей плян перевести в життя, тим більше, що Юрій вже вчився в Кракові, будучи на станції в проф. Zatheya. Вибрали родичі не Львів а Краків, тому, що він був більше затишним, для науки відповіднішим і далеким від політичних спорів і великомійського гамору. Та в лютім помер дуже праведно найстарший син Юрій і тому по його смерті нанято помешкання у гр. Водзіцьких при вулиці св. Івана ч. 11. і там проваджено свій дім. Дня 2. серпня 1879. р. пише мати до гр. Островської: „Мітусь є тепер так дуже внутрішньо дитинний, так мало гармонії зі зовнішнім великаном, що і з того огляду маркотно мені пускати його з дому“. Але мабуть се було таке переходове вражіння матері, бо в листі з 12. квітня 1880. р. каже, що Роман показується в своїх листах о два роки старшим. В вересні 1879. р. відвезли родичі Романа до Кракова і він ходив, як і прочі брати до гімназії св. Анни. 3. листопада миропомазував його еп. Дунаєвскі в своїй каплиці (в домі Закшевских при вул. Веселій). Хрестним батьком був о. Пельчар. Як патрона обрав собі св. Станислава Костку. І сю Тайну прийняв Роман з великим говінням. „Коли ми вже всі (батько, мати, Юрій) перейшли з каплиці до витальні о. єпископа, Мітусь [Роман], ще молився в куті [в каплиці], а єпископ вставши від вітваря пішов до него і обняв його“²⁾.

¹⁾ Młodość i powołanie I, 25.

²⁾ Лист до гр. Остр. з 19. пад. 1879. II, 428.

На ферії 1880 р. виїхав Роман з родичами до Schandau в Саксонії і в переїзді був в Дрезні, Bad Elster і Празі. Наука в Кракові йшла дуже гарно. Майже кожду клясу кінчив з відзначенням і займав все одну з перших локацій. Господарем кляси був до VII. першого півр. проф. В. Рипель, фільольог, в другім півр. др. Кульчинські, а в VIII. кл. проф. др. Фр. Томашевські. Попри свої умові даровання, оказував також і немалу пильність, передусім в приготованню до матури, яку зложив з відзначенням 11. червня 1883. р. Перед матурою разом з кількома товаришами подав просьбу, щоби питали його релігію а відтак інші предмети, але міністерство, в якого опинилася справа, відмовило сьому¹⁾. В склад екзамінаційної комісії входили інсп. Чарковські, дир. Ігн. Ставарські і іспитователі: о. К. Шаласьни, Фр. Томашевські, І. Кранц, Др. А. Соколовські, А. Сосвіньські, В. Строка і В. Рипель.

З гімназійних часів треба згадати замилування Романа до збирання книжок, на яких підписував своє ім'я по українськи.

По матурі звиджував він зі своїм батьком Унів — митрополичу палату, де переховувалися памятки по Шептицьких.

У вересні поїхав до Венеції і пробув там місяць.

Військо (1883—1884)

По матурі зголосився Роман 1. жовтня до однорічної військової служби на власнім удержанню і тому мешкав дома. Родичі часто приїздили до Кракова, а головно мати нераз цілими місяцями перебувала зі синами. Служив він при першій полку драгонів, який приділений був до уланів. В тім часі майже щодня рано бував на Службі Божій. Ціла військова служба, яка мала бути рівночасно і пробою його монашого звання, котре чув в собі від 10 літ, була для нього великим тягарем. На Різдвяні Свята дістав відпустку до Прилбич від 23.—27. грудня²⁾, але мабуть ізза повороту матері з Мерану провів свята в Кракові. По святах занедужав тяжко. Був на якімсь ве-

¹⁾ Młodość i powołanie, I, 56.

²⁾ В „Urlaubs-Certificat-i“ поданий Körpermass 190 cm., Brustmass 90 cm.

чері і прийшовши рано 8. січня о 5'30 год., положився і казав слугі Антоньому збудити себе о 6-й¹⁾. Збуджений, встав і пішов на Службу Божу о. Генрика Яцковського Т. І., свого довголітнього сповідника. Вернувши, не пив снідання і пішов сейчас до служби до військових казарм. Десь за годину вернув блідий, несучи під пахою шаблю. Спитав де мати, і не чекаючи відповіді вступив до її кімнати та впав на софу без притомности. Перелякана мати казала сейчас покликати о. Яцковського і лікаря др. Шевчика. Оба були дуже здивовані, бо перший бачив його на своїй Службі Б., а другий на вечері. Лікар сконстатував шкарлятину. 17 ночей перебула коло нього мати, навіть не кладучися. Як наслідок недуги показалося запалення ставів і від того часу починається недуга ноги. В маю приїхав Роман як реконвалесцент до Прилбич. Очевидно про докінчення військової служби не було бесіди і його звільнено сертифікатом з дня 22. червня 1884, числячи час цілої служби разом з недугою 8 місяців і 5 днів²⁾.

1) Антоній Мазуркевич († 1925) довгі літа служив у гр. Шептицьких і розповів про згаданий випадок.

2) Се свідоцтво звучить:

K. k. Dragoner Regiment Alexander Prinz von Hessen und bei Rhein Nr. 6.
ad Nr. 545

V: C.

Entlassungs - Certificat.

K. k. Einj. freiwilliger auf eig. Kosten Roman Graf Szeptycki, geboren im Jahre 1865. | zu Przytbice (sic), Bezirk Jaworów, Land Galizien, | Katholischer Religion, ledigen Standes, Gymnasial-Schüler | hat bei dem k. k. Uhlanen-Regimente Nr. 1 (sic!) durch $\frac{1}{2}$ Jahre, acht Monate, | fünf Tage als Einjährig-Freiwilliger auf eigene Kosten gedient. |

Dieser —:— ist berechtiget, —:— zu tragen. |

Nachdem genannter Einjährig. freiwilliger gemäss Verordnung des | k. k. 1-ten Corps-Commando zu Krakau | vom 2-ten Juni 1884 Militär-Abteilung Nr. 3324 ursächlich seiner | unbehebbarer Dienstesuntauglichkeit der Dienstpflicht enthoben wurde, so wird derselbe | auf 6-ten Juni 1884 aus dem Verbande des stehenden Heeres | entlassen. |

Przemyśl, am 22. Juni 1884.

K. k.

Dragoner Regiment Alexander
Prinz von Hessen u. bei Rhein Nr. 6.

[Підпис нечиткий.]

З лікарського припоручення їздив до Криниці, а по році до Пiщан. Та запалення ставів вправді уступило, але осталося хронiчне запалення жил i нога зачала ропити.

Правничі студії

Рiвночасно iз розпочаттям вiйськової служби, записався Роман на унiверситет в Кракові на правничий видiл, iматр. 13. жовтня 1883. р. Коли видужав зi шкарлятини, перенiсся на 3-й семестер прав до Вратислава (Breslau), де побiч правничих викладiв проф. Gitzler-a, Stengl-a, Schwanert-a, Behrend-a i и., слухав теол. викладiв Koenig-a (апольогетику), Probst-a (пасторальну i канон. право), Lämmer-a (iсторiю), Bäumker-a (фiлософiю) i Nehring-a (славістику). Як свiдчать власноручно писанi професорами посвiдки ¹⁾, вiн живо цiкавився тими „побiчними“ предметами i зраджував тим своє особливе замилування до богословських студiй, та носився з думкою посвятитися їм. Головно з проф. Леммером навязав дуже щирi зносини. Коли Митрополит сидiв в царській тюрмі, тодi оповiв вiн своїм

¹⁾ Сi посвiдки звучать :

Breslau den 31/7 85.

Herr stud. jur. Graf Roman Szeptycki hat die von mir im Wintersemester 1884/85 u. im Sommersemester 1885 gehaltenen Vorlesungen über Apologetik mit lobenswerthem Fleiss und Interesse gehört.

Prof. Dr. Koenig.

Herr Stud. jur. Graf R. Szeptycki hat bei mir eine Vorlesung über Logik mit ausdauernder Regelmässigkeit gehört u. zugleich an den von mir geleiteten logischen Übungen mit regem Interesse theilgenommen.

Breslau d. 31. 7. 1885.

Professor Dr. Baemuker.

H. Roman Graf Szeptycki hat im Winter und Sommer 1884/85 die Vorlesungen über Pastoraltheologie u. Liturgie mit sehr grossem Fleisse und Interesse besucht.

Breslau d. 30. Juli 1883.

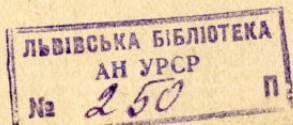
Prof. Dr. Probst.

I. D. Romanus Comes Szeptycki, Iuris utr. studiosus, lectionibus per hiemem a 1884/5 et per aestatem a. 1885 de historia ecclesiae universali pariter ac lectionibus de iure canonico per semestre aestivum h. a. in Universitate Litterarum Vratıslaviensi a me habitis eximia cum diligentia interfuit, id quod hisce testor.

Vratıslaviae d. 31. m. Julii A. 1885.

Dr. Hugo Laemmer,

Prof. Publ. Ord. Prael. Proton. Cap. Scholast. ac. Off. Epp.

слухачам на викладі, що Роман розказував йому про гнет українського народу в Галичині і що одного дня відкрив йому свій намір перейти на гр.-кат. обряд. „Теперішній львівський митрополит гр. Шептицький, — се слова Леммера — сидів у вісімдесятих роках тут переді мною як слухач, от як ви. То був ідеальний, благородний чоловік, мій найліпший ученик“¹⁾.

Загалом у Вратиславі виступав він все як „Ruthenus“. В 1885. р. заложив там католицьке товариство Гозія, „Societas Hoziana“, в котрім згуртував головно шлезьку молодіж і мав там відчити між іншими про Берестейську Унію. Пруське правительство розвязало однак се товариство. З Вратислава їздив перший раз на Велеград (з початком липня 1885 р.) через Прагу. Мадяри брали тоді від прочан по 5 зол. кари.

По двох семестрах вернув знову до Кракова і іма-трикулювався наново 15. вересня 1885. р. Тоді слухав викладів професорів Zoll-a, Bobrzyńsk-ого, Madejsk-ого і др., а також християнську філософію в о. Павліцького. Між-тим захоріла тяжко мати і Роман відпровадив її до Абба-зі-ї, де замешкали в віллі „Meun“. На Різдво зїхалася там ціла родина.

Коли вернув з початком 1886. р. до Кракова, став приготовлятися до I. державного іспиту, який зложив 9. квітня. В 1886. р. брав живу участь в академічнім товариській життю. Осінню був вибраний головою акад. Товариства „Філярет“, що повстало як протиділання ліберальному і безконфесійному напрямови „Czytelni Akademick-oї“. Вже тоді відзначався великим організаторським таланом і був зразком морального і релігійного життя для товаришів.

Абсолюторію прав одержав 31. липня 1887 в Кракові, а 19. мая 1888 промувався на доктора прав²⁾.

¹⁾ Гл. О. С. — Любий спомин. „Нива“ 1916, ст. 491 і Allgemeine Rundschau 1915.

²⁾ Мимо сього в р. 1887—89 записався дальше на права в Кракові, в 1889—90 на правн. виділ в Мінхен і слухав проф. Pfaff-a, Lammasch-a і Menger-a. Того самого року був записаний у Відні на філ. вид. (філ., матем. і фізбол.). Відтак знова в Кракові аж до 31. липня 1891 р.

Як академик мимо молодого віку був сталим гостем на чайних вечерах в Павла Попеля в Кракові. На них збиралися професори, літерати, мистці, політики і любителі штук і обговорювали всі біжучі важніші справи. Звалися вони vulgo „Czwartki u P. Pawła“ і бувати на них належало до дуже великої шани.

Університетські студії, то була безупинна боротьба з родичами, щоби дозволили йому вступити до монастиря. Раз враз відновлював він свою просьбу.

Подорожі до Риму і на Україну

В часі правничих студій відбув Митрополит три важніші подорожі, дві до Італії до Риму і одну до Росії, на Україну. Бажав собі сього батько, бо хотів, щоби син з досвідом і поширеним знанням вступав до монастиря. До Риму приїхав Роман в половині квітня 1886. р. і мешкав Via Sistina 75 d. Бував на теологічних викладах, відвідував часто кард. Чацького, свого свояка, з яким звиджував Рим і робив прогульки в околицю та через нього познакомився з многими людьми. Так само бував в кард. Ледоховського, Гергенретера, Францеліна і др. В кард. Чацького міг він подивляти великий дипломатичний змісл і ерудицію, але в своїх замірах не найшов заохоти, а навпаки відраджувано йому. В Римі стрінувся ще з о. Павліцьким, Францом Старовейським, пізнішим лат. антиох. патр. Залеским († 5. жовтня 1925) і др. За порученням знайомих кардиналів одержав авдієнцію в папи Льва XIII, про що низше.

В розвою національної свідомости нашого Митрополита превеликої ваги є подорож до Київа. Дивним дивом українська свідомість пробудилась в нім дуже рано. Вправді дім був ведений в польськїм дусі, але всеж таки він зростав в Прилбичах серед українського народу. Двірська служба говорила по українськи, а в палаті висіли на стінах заховані образи предків, колись передових українських діячів. „Не без зворушення переступається поріг старосвітського гнізда преславного роду Шептицьких, якого судьба так тісно сплела ся з історією України-Руси: зразу відчуваєть ся чудну атмосферу переповнену у щерть сердеш-

ним пієтизмом для давно минулих віків славної родинної традиції та їх дорогих памяток, атмосферу, серед якої — так здаєть ся — брєнить нїжний шєпіт щирих молитов та дружнїх розмов предків, чути — здаєть ся — аж до шпїку ту дивну, таємну та невидиму струю, яка містичним ланцюхом вяже тепєрішність з минувшістю, з колишньою славою і бадьорїстю давних поколїнь... Здаєть ся тобі, що ось-ось за хвилю відчинять ся двері, а в тихі світлиці, сповиті таємним сумраком, вїйдуть поважним хороводом дивні постаті у жемчужних мїтрах та золотистих омофорах... величнє товариство архимандритів і владик із роду Шептицьких, з усїм їх пишним та византїйсько-розкішним супроводом“¹⁾.

Про їх історію розповідав Романови нераз сам батько і під тим впливом зродилася в нього гадка вернути до обряду і народности предків. Вона вже жєврїла в часі гїмназїйної науки і рїшення запало по матурі, хоч з тим не звїрювався він многим. В Бреслав виступав, як згадано вже, як Українець. Ся думка затягнула його в саме серце України, до Київа, щоби приглянутися ближше українському життю. Рівнож батько бажав собі, щоби син пізнав терєн Унїї.

В ту подорож вибрався Роман осінню, в половині жовтня і 1. XI 1887 був вже в Київі і замешкав в Hôtel de France. Там познакомився з українською громадою, ходив на її збори і був також у проф. Вол. Антоновича, представника тодішнього укр. руху. Проф. Антонович прийняв його дуже щиро і ввічливо, показував йому Київ і на памятку подарував свою книжку „Историческія пїсни малорусскаго народа съ объясненїями Вл. Антоновича и М. Драгоманова“, Т. 2, в. 1. Києвъ 1875. На ній написав власноручно присвяту: Шановному пану Роману Шептицькому відь (sic) В. Антоновича на память²⁾.

Той побут лишив незатєрте вражіння, бо коли (в 1914. р.) Митрополита везли самоходом російські жандарми, то сказав до них, на вид Матєрі українських городів: О, як змінився тепєр Київ. А коли увільнений сидів в Петрограді,

¹⁾ „Учитель“, ч. 1—2 (1911), 1.

²⁾ Гл. Нац. Музей ч. 16.201 (128).

нагадав собі також той перший побут на вістку про творення самостійної укр. держави і промовив менше більше такими словами до о. др. Юрика: Який великий поступ зробив наш національний рух за сих тридцять років. Твориться держава, конституується уряд, формується військо, а тоді, як я був... вони виховані на російській культурі, а я на польській. В Києві пізнав Юрія гр. Шембека, пізнішого моголівського архієпископа.

З Києва поїхав ще до Москви, де звиджував церкви, музеї, галерії і познакомився з деякими людьми, між іншими із Соловйовом. В листі до матері (з 17. XI 1887 р.) говорить, чому задержався ще в Москві, хоч мав вже вибиратися. Відчуває ту тяжку атмосферу, але радо остається ще кілька днів. Причиною є знакомство зі Соловйовом: „*Mais qui est celui pour le quel je suis resté ici? C'est Sołowiew, l'homme d'ont on a tant parlé il y a un an à Cracovie — donc la Russie cath. — Je ne vous en dirai pas plus aujourd'hui. Il valait la peine d'arriver à Moscou rien que pour faire sa connaissance*“. Згадує також про образ „Смерти св. Йосафата“ в Румянцівському Музею.

З Москви не міг вже їхати до Петрограду, хоч хотів, і вернув через Вільно, Ченстохову до Варшави (був у архієпископа Попеля), щоби стрінутися з батьком, який там очікував на нього.

Щоби познакомитися ще краще з римськими умовами, вибрався другий раз до Риму з початком 1888. р. Тоді також звидів Неапіль, Помпеї і Монте Кассіно, де пробув трохи довше і студював регулу св. Венедикта та читав венедиктинську історію.

Перед відїздом з Риму 10. марта нагло помер кард. Чацкі, з котрим вязали його тісніші зносини.

Покликання до священничого і монашого стану

Богомільний дух панував в цілім домі гр. Шептицьких в Прилбичах і він уже в хлопячих літах обявлявся в малого Романа охотою до молитви, побожним служенням до Служби Божої¹⁾ і припинанню Св. Тайн.

¹⁾ Між инш. служив і гр.-кат. пар. в Прилбичах о. Волосови.

Раз на кіннім проході гр. Софії з Романом у розговорі завдала вона йому питання, яке звичайно завдається малому хлопчині: „Чим ти будеш, як виростеш“ (а мав тоді Роман 9 літ)? „Я буду священиком“, звучала відповідь. „Якжеж ти будеш священиком, коли так любиш куцика, а священики не їздять на кони?“ „Чому ні, я буду священиком і буду їздити“¹⁾. Хоч мабуть ніхто дома не привязував до сих слів дев'ятилітнього хлопця ваги, то ся іскра Божа тліла в хлопчині і жевріла щораз сильніше в чистій, релігійній атмосфері дому. В гр. Шептицьких був майже щонедільним гостем о. прел. М. Узарскі, латинський парох з Брухналя. Він учив Романа і братів катехизму, розповідав різні цікаві історійки і забавляв їх. На стінах висіли образи єпископів Шептицьких: Варлаама, обох Атаназіїв, Льва і Мартина. Щирі, горячі і часті молитви матері — се все разом могло тільки додатно ділати на зроджену гадку в душі хлопяти. Дальше на утвердження вплинула і проповідь одного французького священика в Блянкенберг, коли з родичами був там на феріях. Передусім отсі слова вбилися йому сильно в пам'ять і порушили вразливе серце: „Le prêtre est encore le bienfaiteur de l'humanité — священик є чей добродієм людства“²⁾.

Гадка священичого звання росла і в часі гімназійних кляс, коли нераз говорив, що буде уніятським священиком. В Кракові часто бували в домі гр. Шептицьких найвизначнійші польські Ісусовці, історик Заленскі, філософ Моравскі, Щепковскі, Яцковскі і др., що переводили відтак реформу ОО. Василян. Зв'язь зі світськими духовними кругами була близька і тісна, напр. з о. Генриком Скшинським, що цікавився Сходом, епп. Дунаєвским, Янішевським (з Познанщини з часів культуркампу), Крепінським (з Волині) і др.

З часом священиче звання розвинулося в молодця в монаше покликання. Справа реформи ОО. Василян ставала актуальною. І коли думка вступлення до чину вже була йому ясною і виразною, він виявив її родичам. Було се по матурі, коли то разом з матір'ю вибрався на весілля

¹⁾ Tarnowski — Przedmowa, 20/1.

²⁾ 29 lat życia, II, 317.

своєї кривної Марії Скинської, що виходила за Казимира Орпішевського в Кросценку коло Кракова. По весіллю прохав матір, щоби міг зробити реколекції в Старій Всі, недалеко Кросна, на які дістав був позволення від батька дома. За той час як матір відвідувала родину — він робив реколекції у о. Яцковського Т. І. На них повзяв рішення, що вступить до ОО. Василіян. І се виявив матері в Братківці, де вона переїхала з Кросценка. Але батько, не довіряючи тривкості того бажання, рішучо опирався і жадав, щоби син пробував себе, укінчив права і здав докторат. „Молодець піддався волі батька, але був певний, що в покликанню видержить. Робив і доконав, чого від нього домагано: від людей не сторонив, з товаришами жив і старався на них добре впливати, показувався навіть на вечерах“¹⁾.

Певно — для родичів, що зжилися з тогочасними умовами, хоч українська традиція жила в їх домі, вступлення найстаршого сина до монастиря, поворот до грецького обряду, заперечення тодішніх поглядів і цілого духа, який панував в родині, могло бути справді чимсь тяжким і прикрим. Отець все ще думав, що Роман покине свій плян, але коли бачив, що твердо обстоює, припускав, що може ОО. Ісусовці, яким вже була поручена реформа ОО. Василіян, впливають поза його плечима на сина. Однак Роман рішучо заперечив сьому і заявив, що його гадка є самостійна, походить від нього самого і що тільки сам батько впливав на нього оповіданнями про діла предків і що тільки з ним вів він бесіду про українську справу. Тому всіми силами настоював на позволення, свідомий впрочім, що робить тим прикрість і що се жертва для батька, яку однак Бог відплатить. В молитві до Бога чув він потішення, що Бог каже йому надіятися хвиль щастя віри а може й корисної і недаремної праці.

І хоч Роман молив батька, щоби міг вступити до монастиря, то однак батько не уступив з поставленої умови. В часі побуту в Римі свій намір предкладав папі Львові XIII і прохав благословення. І так підчас першого побуту в Римі був 9. травня на Службі Божій Папи, прийняв з його

¹⁾ Tarnowski, *ibid.*

рук св. Причастія і коли присутні по Службі Божій приступали до трону, щоби одержати благословення, Роман представив свій плян папі, на що одержав відповідь: „Optimam partem elegisti, quae non auferetur a te“ ¹⁾).

Цілий час правничих студій він і на хвилю не тратив з перед очей раз витиченої мети.

В р. 1887 в серпні через 3 тижні перебував в Хирові і Добромилі в монастирі, щоби міг спокійно приготувитися до першого правничого ригороза і щоби приглянутися монашому життю. Тоді зачав там провадити чисто чернече життя.

Коли відтак зимою і весною слідуячого року (1888) перебував у Римі, приїхала там і мати. Був тоді якраз ювілейний рік. Мимо сього, що дістати приватну авдієнцію у папи було дуже тяжко, то однак гр. Софії вдалося таки її виєднати. Коли папа Лев XIII в бесіді довідався, що Роман хоче вступити до ОО. Василян, притиснув його до грудей і сказав, щоби видержав в сій постанові, бо Василянський Чин має сповнити велику місію на Сході. По повороті до Галичини Роман зложив докторат прав і став приготовлятися до монастиря до Добромиля на новіціят.

Перед відїздом написав ще слідуячу молитву на пергамені:

„Перед Твоїм хрестом, Ісусе Христе, стаю разом з Твоєю Матірю, котра і нашою Матірю, разом зі святими Йосафатом і Катериною зі Сієнни, нашими опікунами, і поручаю Тобі мою родину. Дай їй, Господи, розгалузитися широко і ві всіх поколіннях Тобі вірно служити. Дай їй християнські матері, котрі вчилиби дітей Твоєї служби, дай їй батьків, що отверто і голосно визнавалиби Твою святу віру і жилиби по її приписам, хай за сю віру гинуть як Йосафат, а як Катерина працювала і воювала для Твогого Намісника, так і вони хай виборять для Него володіння над Сходом. Зволь, Господи, вибрати собі з нашої родини священників, апостолів, святих мучеників. Не нам, Господи, не нам, але Твоєму імені дай хвалу в нас і через нас, як даєш хвалу Своїому імені в Законах і через Закон.

¹⁾ Młodość i powołanie, II, 31.

Твоїм законом зроби родину мою, покликаючи в кождім її поколінню кількох її членів до служби Твоїх вівтарів. Дай їй духа любови, котру приказуєш синам Василя; духа ісповідництва, яким відзначалися сини Венедикта; духа убожества, яким був Тобі милим Франціск; духа апостольства, якого дав Ти Домінікови; духа карности і послуху, яким служать Тобі сини Ігнатія; духа милосердія, якого приклад дав Ти нам в Вінкентім.

Прийми Господи і вислухай молитву приношену Тобі на руки Твоїх Святих, котрих опіку разом з іменем одержав кождий з нас. Амінь“.

Писав в Прилбичах 23/5 1888. Роман Шептицький“.

Ся молитва свідчить, що він ознакочений був з законним духом і всіми відтінями монашого життя, що з розвагою і передуманням, застановою і повною свідомістю покликання кидав родинний дім і вступав в монастирські мури.

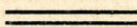
В неділю дня 28. травня виїхав до Добромиля.

Виїзд до монастиря так описує сама мати:

„Правда, що я терпіла, а може терплю, як ніде ніколи, але Magnificat (Величить душа моя Господа), якщо на яку хвилю уставав у чувстві, то волею, розумом, цілою душею повторюю. В п'ятницю Роман мусів бути у Львові, субота найтяжший день. Але може тому Господь Бог дав се продовження конання, щоби вийшов з дому, почувши щойно слова Євангелія: „Ідіть і навчайте всі народи“. Дивно врочистий був виїзд; в неділю о год. 4¹/₂-ої. Ми клякнули всі перед мощами, які він привіз з Риму, і наче в вівтаріку умістив побіч мого ліжка. Я відмовила голосно Під Твою милость і Царю Небесний, потім не чула я вже людського голосу, аж знову в брамі перехрестилася голосно. Ніхто ніщо не казав. Люди чекали на подвірю: він кождому подав руку, кождий її поцілував. Ясь [батько] довго не міг рішитися чи їхати; ті дні були зовсім такі, як по смерті Ізя. Накінець Господь Бог дав, що він рішився. Богу дякувати, що нікого не стрінули (по дорозі). Рано були ми на Службі Божій в каплиці Фредрів (у Перемишлі), потім фіякром до Добромиля. Ясь був дуже спокійний. Роман такий сяючий радістю по перебуттю тамтих днів, як памятаю його два чи три рази

в дитинних літах, коли діставав давно мріяні подарунки. О год. 11-ій ми прибули. Двох молодих стояло на узгір'ю города, коли ми заїзджали: високо піднесли капелюхи, махаючи ними до Романа, він так само до них, а лице таке радісне. О 3-ій год. спровадив нас зі сходів, обнялися ми, повіз рушив, а він вибіг на сходи і такий вродований і всміхнений, ще кивав головою і махав рукою... Поворот був дуже тяжкий, хоч вірте мені, що ясний... Думаю, що Ісус Христос був вдоволений, бо кождий по своєму як вмів зложив йому свою жертву. Ясева жертва хиба була найчистіша. Все повторює, що йно Богу дякувати, що ми негідні такої дитини, а цілим серцем його дає¹⁾.

Так переступив наш Митрополит монастирські пороги, розпочинаючи нову добу свого життя, якою зачав безпосередньо класти підвалини під свою світлу діяльність.

---

¹⁾ St. Tarnowski — Przedmowa, Pisma Zof. z Fred. Szeptyckiej, t. 1. Kraków, 1906, ст. 22/3.

У чернечій келії

[*P. J. Skruteń OSBM. — Inter monastici cubiculi parietes*]

A vita monastica, sub regula SP. Basili M., diu inclytæ Szeptyckianæ familiae haeres, iuvenis doctor iuris comes Alexander Romanus arcebatur. Propositum vero suum ultimis nonnisi diebus m. Maji 1888 a. deducere potuit, quum in Novitiatum PP. Basilianorum reformationis Dobromilensis susceptus est. Post remissam ei primam probationem, veste religiosa indutus mutatoque nomine saeculari in Andream, magno cum zelo vitae religiosae studet, quam pluribus eisq̄ solidis documentis illustrat. Quare ad vota simplicia admissus in eadem domo sub eiusdemque Magistri cura studiis rhetoricis operam navat, quibus rite finitis Cracoviam mittitur ibique in Collegio PP. Societatis Jesu theologicas disciplinas cum gradu coronat. Christinopolim reversus solemnem professionem facit et paulo post Peremysliae ordinibus sacris donatur. Statim officii Ordini Basiliano propriis usque ad nominationem episcopalem occupatur. Et primo quidem loco munere Novitiorum Magistri cum fructu laudabiliterque fungit, in quo semper et ubique exemplarem ac amabilem omnibus sese reddit. Dein monasterium Leopoliense ut Hegumenus regit, intra quod tempus multoties in missionibus sacris nec non in obeundis sacerdotalibus functionibus laborat. Hac etiam vitae monasticae periodo multus est in restauranda Congregatione monialium D. Basili et in praeparanda missione intra fines Bulgariae. Tandem denuo Christinopolim venit, ut lectiones e theologia dogmatica et morali suis tradat, at vocatus in cathedram episcopalem Stanislaoполи, aegre monastici cubiculi parietibus vale dicit.

До келії чернечої рвався молодий нащадок родини Шептицьких від ряду літ. Але воля батька не дозволяла на се. Тільки час від часу дозволено йому було на короткий часок насолодитися близькістю чернечого життя, коли то сам, чи в товаристві кого з рідні, відвідував добромильський монастир оо. Василіян. Такої то насолоди зазнав він ще на передодні свого вступлення до Чина, в останніх днях місяця серпня 1887. р., підчас свого побуту в Добромилі (ст. 13)¹⁾. Тоді остаточно вирішена була його доля

¹⁾ Вісти беремо з новіціятського дневника, збереженого у монастирським архіві у Львові під ч. 111, зазначаючи лиш дотичні сторони.

і бракувало ще тільки формального зголошення до новіціату.

А се останнє прийшло незабаром. Дня 28. V 1888. р. прибув він до Добромиля, щоби тут у чернечій келії, остати вже на завсиди. Два дні пізнійше розпочав 3-днівні реколекції, а дня 2. (21. V) червня 1888. р. в суботу, як 89-ий з ряду кандидат до відновленого Чина св. Василя В. був прийнятий сей молодий доктор прав, гр. Роман Александер Шептицький, до добромильського новіціату (стор. 59 і 60). Василянський новіціат оставав іще тоді під управою оо. Єзуїтів. Настоятелем монастиря і новіціату був незабутий о. Г. Щепковський, а його заступником о. А. Баудісс. Та були вже тут і свої священники-Василіяни, а саме: оо. Земба, Будилович і Попик, як також і свої монахи: клирики, новики та кандидати. Товаришем учителя новиків був спершу о. Земба, опісля о. Попик, вкінци о. Козловський. Старшим ревнителем для 9 новиків і 4 кандидатів був бр. Лукавський, йогож заступником бр. Шух. З поміж найблизших товаришів-співновиків бр. Александра живуть іще о. М. Лукавський, о. Й. Чаплинський, о. А. Филипів ЧСВВ. і о. П. Кандюк ЧСВВ.

Таке було нове окруженне, серед якого найшовся новий кандидат.

Вістка про вступленнє ідейного потомка Шептицьких до монастиря, та ще й до українського і греко-католицького, скоро відісталася поза монастирські мури. Вираз сему дає іронізуюча новинка, поміщена 5. (17.) XI 1888. р. в ч. 247 „Діла“: „Графъ Шептицькій вступивъ уже до монастиря Василянського и остає въ добромильскѣмъ новіціатѣ пѣдъ управою патрѣвъ єзуитѣвъ“. Інакше з того приводу писав познанський „Przegląd Kościelny“ (X 473), коли м. и., пронизуючи смілим зором будуччину, заповідав: „Wolno mieć nadzieję, że w tym młodzieńcu w kwiecie wieku wyruwającym się od ułud światowych do mniszego habitu sposobi Opatrzność dzielnego obrońcę Unii w ziemiach ruskich i pośrednika miru między bratnimi narodami, których wspólnym jest synem“.

І справді, Боже Провидіннє від самого початку життя законного провадило в окремий спосіб будучого князя нашої Церкви і визначного громадянина української су-

спільности. Ледви переступив він пороги василіянської брами, ледви розглянувся в новім середовищі, а вже знати було, з яким розумінням і з якою серйозністю береться він до вибраного діла. Всі свої даровання, всю свою особу віддає неподільно для монашої справи, щоб її не лише належно й глибоко пізнати та зрозуміти, але передусім, щоби зараз від початку перетворити свою особу на законну, роблячи її як найбільш здатною для цілий василіянського Чина. Тож додачуємо вже в молодім кандидаті очевидну дбайливість за свою власну досконалість та розмірно слідне старання за спасенне других.

Наслідком такої наглядної здатности кандидата бр. Александра для життя і обовязків Чина, настоятелі постарались для него о скороченне приписаного часу проби з шістьох місяців на один. Назване звільнення надіслала св. Конгрегація для Розширення віри ще під датою 25. I 1888. р., відповідно до давніше уложеного вже пляну, і тому 1. VII т. р. кандидат бр. Александер одержує з рук свого вчителя василіянську рясу і змінює своє хрестне імя на законне: Андрей. Було се в неділю, зараз після відправлення Часів, а перед співаною Службою Божою в церкві. По Службі Божій була рекреація „в честь бр. Андрея“, як виражується новіціятський денник (ст. 66).

Сей акт, перший сильнійший звязок кандидата з Чином, остає звичайно глибоко записаний в памяти кожного монаха. Можна проте припустити, що в такої серйозної людини, якою був дотепер бр. Александер, саме той акт підніс його значно висше в розумінню своєї жертви і свого завдання. До певної міри засвідчує се опис сего законного торжества, що його передала на папір присутна на нім мати кандидата, пані гр. С. Шептицька. Ось як пише вона в однім листі: „Пробудила мене (в Перемишлі) невральгія й дощ, що ляв як з ведра. Вирушили ми о год. 6. зрана, в шаругу, яку до тепер бачила я тільки в листопаді. Дві милі фіякерською дриндулею, під вітер, в шаругу, з кашлем і невральгією і зі всім, що мала я в серцю, розумієш, як гупо тяжкими могли бути. Торжество облечин почалося о год. 9. Мала я час приступити до св. Причастя, і як предчувала я, Ісус Христос забрав невральгію, бо знав, що було за тяжко. Романа виділа я тільки хвильку. Опісля

пішли ми до церкви. Положився з розложеними навхрест руками перед великим олтарем і зачалися молитви. По чверть години вклякнув, а священник спитав його від олтаря: „Пощо прийшов ти тут?“ „Провадити каянне життя“. „А в чім хочеш його знайти?“ „В рясі і законнім життю“. Після сего, наскільки тямлю, священник утяв йому по ковтку волося навхрест, на верхку голови, над чолом і по обох боках, відмовляв молитви і надав йому імя Андрей ¹⁾. Тоді зблизився о. Щепковський і віддав йому до рук рясу і законний пояс. Роман пішов до захристії і вернув уже перебраний. Молився часок, потім, коли всі відійшли від олтаря, відійшов і він, а опісля побачила я його в дальматиці, з кадильніцею в руці, як виходив до співаної Служби Божої. Сама не знаю і віддати сего не можу, що я відчувала. Знаю, що слези спливали мені потоком по лиці, що я дякувала Богу і що се моє дитя видавалося мені гарне як ангел, з тим обличчям без вусів нині, що виглядало на 16-літнє, а таке поважне, таке скуплене. Коли відтак бачила я його при піднесенню Найсв. Тайн, як ступав з кадильніцею і клуби диму цілу його стать у тій білій дальматиці неначе відгородили від мене муром, відчула я більше як коли, що то було не моє, не є моїм, і що тільки віддала я Богови, що було Боже. Перед св. Причастем відспівав Вірую; ніколи не вчився співати, а се Вірую бувби міг не знаю де заспівати так, як його тоді співав. По Службі Божій вийшов по других, із каптуром на голові. Сей каптур дивно мені тяжкий. То покуса для мене. Ряса така як у Ісусовців, тільки в новіціяті скірянний пояс. Каптурок гарний, коли спущений.

Тепер про него самого. Ніщо нового: Все той самий що до веселости, ясности думки і слова та його дорогого сміху. Змарнів і в дійсности і через зголенне вусів та фаворитів і через рясу. Але хиба останнім знамям, яким Бог хотів його назнаменувати, що його хоче мати в тій рясі, то се, що хто його в ній бачить, сей думає, що до

¹⁾ Тому, що по східному звичаєви монах, змінюючи імя на законне, брав завсіди таке, котре зачиналося тою самою буквою, що імя хрестне, названо його, відповідно до другого імени хрестного Александер — Андреев. — *Ред.*

тепер той чоловік оставав під обухом важкого смутку, котрий пригнітав його і нечаяно став з него знятий. Як сталевий меч довго пригнутий, так і він випростувався в тій рясі і набрав чогось такого молодечого, чогось жовнярського в рухах, що колиб я бачила його в сумерку або здалека як служить до Служби Божої, по рухах не моглаб я його пізнати. Il s'est redressé de toute la hauteur de la dignité qu'il a obtenue. Говорив мені, що до тепер не зазнав ще і хвилини трудности... Молодіж дуже його полюбила, уважає його за свого „патріярха“. О. Щепковський говорив мені, що під оглядом умертвлення мусить його мати на оці, бо легко пересадибви. О год. 3¹/₂ ми виїхали і так покінчився той день, так дуже гарний, а так якось тяжко зі сторони землі недугою, слотою і моєю нетямущістю зарисований. Про брата Андрея повідомила я тебе, що сама знала. Брат Андрей! Чи справді, як Ясь говорить, мого Ромухи вже нема“...¹⁾

Після облечин розпочалася звичайна новіціятська проба, котра в Чині св. Василя В. треває рік і шість тижнів. Час сей належить до найважніших у цілім законнім життю. Тому не диво, що новооблечений бр. Андрей, свідомий ваги часу новіціяту, всім своїм єством приложився до того, що питоме новіціятові. Співновики одногласно підносять його велику серйозність в вивченню засад життя духовного по засадам св. Василя В., та застосованне їх в цілім змислі в щоденнім практичнім життю. Так пр. всім кидалося в очи його щире змаганне заховати житте спільне, щоби ні в чім не виріжнюватися від других. Відси йшло пильне заховання всіх правил і звичаїв новіціятських, так що нераз лучалося таке, що браття не мали навіть ніщо дрібного закинути свому старшому братові. Річи, потрібні йому до вжитку, вибирав для себе що найгірші, оставляючи ліпші другим, а як ревнитель новиків, котрим був від 29. (17.) IX 1888. р. до 23. III 1889. р. (ст. 83 і 117), для себе залишав що найнижші заняття²⁾. Для всіх услужний, мав у звичаю приставати передусім із наймолодшими, за що сі останні любили його та поважали, називаючи його своїм „патріярхом“. При столі не так поміркований, як радше

¹⁾ Гл. Pisma Zofii z Fredrów Szeptyckiej. Kraków 1906. I. 22—25.

²⁾ Про се свідчить „Книга урядів брр. Новиків“ (ч. 111 б., passim).

наглядно умертвлений, задля чого один з братів мав поручення пильнувати його і докладати страви. Піст, говорив не раз у своїм заклопотанню гр. Андрій, помагає йому і після нього він почуває себе здоровішим.

Та се тільки головніші пробліски щоденного, новіціятського життя бр. Андрея. Зроджувались вони поступово, завдяки одноманітному й стислому порядку, яким обмежений весь час новіціату, а лише час від часу, більше або менше виступали яскраво на те тільки, щоби зараз завтра на них позабути і щойно в догідну пору знову дати знати про себе. Й не могло бути инакше. Бо всяка чеснота, навіть геройська, виростає на почві щоденного життя і буденних занять та обовязків, запускаючи завдяки сій благій й одноманітній буденщині глибоке коріння в душевне нутро, з якого витрискає тоді, як зайде потреба. Тож попри сі світляні пробліски, новіціятське життя бр. Андрея нічим не ріжнилося від життя загально прийнятого в Чині. Отже вставав він кожного дня $\frac{1}{2}$ зрана, відбував посіщенне Н. Тайн, розважав, відмовляв спільно в хорі ціле церковне правило, слухав або служив до Служби Божої, робив порядки в келії і в монастири, вправляв память, слухав конференцій, читав духовну книжку, вчився потрохи латини, греки, співу і обрядів, користав з вільного часу, іспитував совість, читав і услуговував до трапези, рекреував, ходив на прохід або працював руками, говорив т. зв. „тонуси“ (ст. 88), піддавався капітулі, визнавав свої провини (ст. 87) і знов молився, розважував або читав побожну книжку. Крім сього зчаста приступав до св. Тайн, Сповіді і Євхаристії, ходив до свого духовного вчителя на розмови в справі свого поступу в досконалости, а на додаток усього відправив за час новіціату один раз місячні реколекції (ст. 92).

Ось на таких заняттях перейшов йому весь час першої проби у новіціаті. Показалося, що бр. Андрей надається до законного життя і відповів тим вимогам, що їх ставлять конституції василіянські для припущення до перших звичайних обітів. Оказався прецінь сильний у покликанню, поступив у чеснотах, передусім у відреченню себе самого, і зовсім добре надавався до праць Чина. Тому

Протоігумен, по засягненню думки своїх дорадників і настоятеля добромильського монастиря та новіціяту, без замітів допустив бр. Андрея до перших обітів. Зложив він їх у Добромили, в день віднайдення Чесного і Животв. Хреста, 13. VIII 1889. р., відбувши перед тим 3-днівні реколекції (ст. 155 і 156). В домовій каплиці зібрався гурток старших монахів на ранню Службу Божу. Після св. Причастя священника, приступив до престолу бр. Андрей, а клякаючи на оба коліна, присягав: „Я Андрей, Александер, Роман Шептицький ЧСВВ. присягаю Господу Богу в св. Тройці Одному, захвати убожество, чистоту і послух, як також присягаю постійно аж до смерти моєї перебувати в тим св. Згромадженню Чина св. Василя В. Все розумію після конституцій сьогож Згромадження, затверджених Апостольським Престолом“. По тій присязі прийняв св. Причасте і вернув на своє місце, поглиблюючись у молитві

Се новий вузол, яким звязав себе новий чернець для всегдашньої служби і жертви в Чині св. Василя В. З його боку зроблено для сеї ціли все, що можливе, памятаючи, що по думці конституцій і церковного права, звичайні обіти під оглядом складаючого нічим не різняться від обітів торжественних. Закон же зі свого боку має ще й після тих обітів залишене за собою право через повні три роки держати його на т. зв. другій пробі. Її завданням є провирити серйозність і солідність набутої чесноти за час першої проби, себто в новіціяті, а навіть заставити молодого монаха до ще успішнійшої праці над вправою і поглибленнем законного духа. В тій цілі монах остає на дальше в новіціятському домі, під острійшим доглядом свого настоятеля. Звичайним його заняттем в тим часі є наука й продовженне або завершенне студій.

Сим шляхом поведено тепер і бр. Андрея. До кінця шкільного р. 1889/90 оставав він у Добромили, під проводом о. Щепковського. Відмежений від приставання зі старшими монахами і з новиками, придержувався він звичайного монастирського ладу, не залишаючи питомих собі практик покори і чемности. З наук зокрема студював у той час теорію вимови, запліковуючи її практично на построюваних вечерках та академіях. Раз є згадка, що ви-

ступив перед новиками в ролі св. Миколая (ст. 181). В р. 1890 зачислено його до реторів II-го року ¹⁾.

З новим шкільним роком (1890/91) бачимо його вже в езуїтській колегії в Кракові, де враз з іншими молодими Василянми (оо. Філяс, Козаневич, Скоробогатий, Ткачук, Ортинський) студіює богословію²⁾. До науки приложився з правдивим молодечим запалом і їм посвячував весь час. Часто однак серце його злітало до монастирської келії, до законної братії, до „каянного життя“. Видно се з його листів, що їх писав до знайомих. Між листами, якими розпоряджаємо, находимо кілька писаних по грецьки і по латинськи. Один з них писаний „*ἐν τῇ Κρακοβία τῇ πρώτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου 1890*“; решта з дальших літ: 1891, 1892, 1896.

Та склалося, що підчас одних ферій захорів поважно: прийшли вибухи крові, а відтак і тиф. Настоятелі дозволили виїхати йому на лікування до Прилбич, відпускаючи йому і бр. Радзинського до обслуги. Як реконвалесцент поїхав ще до Закопаного, де замешкав в домі панства Сурицьких. На якийсь час приїхала і мати. В Закопанім вчився єврейської мови і дереворізьби.

Між тим, на скільки дозволяли сили, продовжував студії і складав іспити. Завершенням студій був іспит *ad gradum* (що рівнається в Чині докторатови), довершений щасливо перед езуїтською професорською комісією. Після нього прибув до Кристинополя, щоби приготувитися до останнього монашого акту, до торжественних обітів. Особисте приготування полягало на тім, що на уєдиненню відправив він 8-дневні реколекції, а формальне — на спорядженню відповідної заяви що до права власности. В названій заяві писав він: „Зрѣкаю ся на рѣчь конгрегаціѣ русской Чина св. Василя В. всѣхъ правъ реальныхъ, въ котрыхъ посѣданю есмъ або до котрыхъ могу колись тытуль набути. Монахъ Андрей Алекс. Романъ Шептицькій р. с.“ Виготовлено в Кристинополи, дня 13. серпня 1892. р., а як свідки підписані Василяни: о. В. Кулик і о. Є. Малицькій.

¹⁾ Гл. *Catalogus OSBM. Staraviesiae 1890*, 5.

²⁾ *Catalogus 1891*, 12.

Другого дня відбулося свято торжественної професії. Місцевим настоятелем був о. Радецький, Єзуїт. На свято зїхалася родина і знакомі, для яких прийняте зладжено в покоях гр. Вішневського. Акт професії належить до публичних і тому завсїди відбувається в церкві, підчас співаної Служби Божої. Повні змісту професійні молитви, як і супровожаячі їх церемонії, многим з присутних витиснули з очей сльози. Зате жертволюблячий монах Андрей, хоч і перенятий живо величністю хвилі, зберіг належний спокій, відмовляючи певним себе голосом формулку присяги: „Азь Андрей Александръ Романъ Маріянъ Шептыцькій Чина Св. Василя Великаго чиню професію і шлюбую Господу Богу въ Тройци святой Єдиному и Тебѣ Всч. Отцу Каспару Щепковскому Дружини Ісусової Ректору монастыря Добромильскаго мѣсце Бога держащему, нищету, чистоту и послушаніе въ семь святомъ Собранію Чина нашего съ святою Римскою Церквою соединенномъ и обѣщаю въ томже даже до смерти постоянно тревати. — Къ тому шлюбую Римскому Престолу вѣчную вѣрность и подчиненность, и яко не буду старатися ни тайно ниже явѣ, ни прямо ниже непрямо о коелибо церковное достоинство, или начальство, такъ въ Чинѣ нашомъ, яко и внѣ. Такъ да пособствуетъ мнѣ Богъ и сіє святое Євангеліє. Вся разумѣя по узаконеніямъ нашего Собранія, от святаго Римскаго Престола удобреннымъ“¹⁾.

Щойно тепер, через зложенне сеї професії, дотеперішний член латинського обряду правно і канонічно став влучений між вірних греко-католицького обряду, як се заряджує конституція Льва XIII „*Singulare praesidium*“. Рівночасно набув він і правний титул до свячень, до яких дійсно допущено бр. Андрея безпосередно по професії. Їх одержав він протягом одного тижня в Перемишли, з рук еп. Юл. Пелеша. Дня 22. серпня 1892. р. став він уже священником, хоч кажуть товариші, що в свідомости своєї негідности лякався прийняти ту св. Тайну.

Покінчивши приміційні торжества в Прилбичах, остав іще в Кристинополи. Тепер замітнішим виявився його на-

¹⁾ Присяга, списана власноручно по латинськи і по старословянськи, зберігається у львівським архіві, в теці 40, під: Шептицький.

хил до збирання всього, що носить сліди старовини. Відси часто вибирався до сусідних церков, монастирів, замчищ і розвідував за антиками, щоб опісля, у відповідній порі, набути се для монастирського музею та архіву.

Та покищо ждали на нього інші обовязки й інші заняття. Наспів р. 1893, в яким самі Василіяни мали переняти веденне новіціату. Отвирався новий, дуже важний для всього Чина, уряд: учителя новиків. І саме на той уряд намічено о. Андрея. Вибрався отже до Добромиля і ввійшов у виконання обовязків першого зпоміж реформованих Василіян — магістра новиків. По мисли конституцій його завданням є виховати для Чина гідних синів св. Василія В., гідних чеснотою і наукою. Тож мусить такий учитель, крім особистих, великих даровань, визначатися певного рода інтуїцією і второпністю небуденною, щоби вибрати і прийняти до новіціату відповідних кандидатів. Не тільки се. Вже в самім новіціяті мусить зробити з них не лиш звичайних, пересічних християн, але взірцевих монахів, спосібних до жертв і праці Чина. В точно определінім часі мусить викресати в кождім новикови чистий і непохитний характер, мусить впоїти в нього щирю любов до Чина і його духа, одним словом учитель новиків мусить зродити монаха-Василіянина.

Для сеї праці розпоряжає він орудниками власного хисту, а більше ще засобами точно приписаними в конституціях. Не входячи в те подрібно, слід зазначити, що о. Андрей належно відповів сподіванням настоятелів, котрі його до того призначили, і вимогам василіянських уставів. Його учні-новики одногосно підчеркують великі даровання і небуденні прикмети, якими визначався їх дорогий вчитель. Вдача його незвичайно лагідна і притягаюча, робила з нього радше батька як настоятеля. Кождий без боязни і з довірем розкривав перед ним свою совість і залюбки любив з ним приставати. Своім прикладним життям неначе вчив усіх безнастанно. Остав бо й тепер — покірним, услужним, умертвленим. Спав на невивіднім, простім тапчані, солодощів не уживав, а каву мішав із сіллю. Часто usługував до стола і сам не скорше починав їсти, заки не вичистив останньої ложки. Новіціату пильнував дуже, перебуваючи стало з новиками і навчаючи їх

при кожній нагоді. Свої науки до новиків виголошував виключно по українськи.

На р. 1895 придано йому ще уряд заступника настоятеля, дорадника його, бібліотекаря і навчання грецької мови¹⁾. Наступного року одержав до того всього й уряд завідуючого церквою²⁾. Для покріплення здоров'я їздив на острів Jersey (коло Бельгії). При тих усіх заняттях находив також час на відбуттє місій, на котрі виїздив деколи. На добре мав він їм віддатись після праці в новіціяті як львівський ігумен. До Львова прибув він дня 20. VI 1896. р., а 22. VI обняв по о. Єр. Малицькім урядованне. Щойно тут його апостольський хист набрав ширшого розмаху. За час свого недовгого побуту у Львові о. Андрей розвинув таку велику душпастирську і місійну працю, що справді треба подивляти його енергію і витревалість. Слухання сповідей, проповідуванне, місії і реколекції, отсе майже щоденні його заняття, отсе гомінкі вістуни, які рознесли і вславили його імя по всій Галичині. Для памяти і для цілости сеї картини не зайвим буде подати деякі важніші його душпастирські праці, тільки за час його перебування у Львові.

Несповна по трьох тижнях приїзду до Львова, дня 10. VII їде на реколекції до Ляшок мурованих. 2. X. бачимо його на місії в Чернівцях, а вже 8. X бере частинну участь в місії у св. Юра у Львові. Дня 16. X виїзжає на місію до Лісок, а повернувши з неї дає 8-дневні реколекції для своїх монахів у Львові. Безпосередно по них, дня I. XI проводить духовним вправам у львівськім Дух. Семинари. 7. XI уділяє місію в Станиславові, а 15. XI виголошує проповідь у костелі львівських оо. Францісканів з нагоди празника св. Йосафата. Кілька днів пізнійше, 26. XI розпочинає реколекції для священників у Снятині, 7. XII реколекції для монахів у Жовкві, 18. XII також 8-дневні вправи для монахів у Крехові, а 9. I 1897. р. 3-дневні вправи для ченців Св. Онуфрійського львівського монастиря. Небавком потім, 29. I проводить жіночим дух. вправам у Городенці, дальше 1. III людовим вправам у св. Юрі у Львові, а 7. III починає голосити страсні науки в семинарицькій церкві.

¹⁾ Гл. Catalogus, 1895, 3.

²⁾ Catalogus 1896, 3.

По них ідуть 15. III реколекції в Монастириськах і Бучачи, 28. III реколекції в Тернополі, 3. IV місяця в Русові біля Снятина, 8. IV реколекції для гімназистів у Львові, 11. IV реколекції у львівським товаристві „Зоря“, 8. V місяця в Дідушицях, а вкінці, остання в тім році, 19. V місяця в Крехові. Новий рік 1898 приніс нові праці для о. Андрея. Так маємо: 12. II реколекції для львівських ординандів, 7. III реколекції для священників у Дрогобичи, 26. III реколекції для вірних у Чернівцях, 4. IV реколекції для вірних у св. Онуфрія, 11. IV реколекції для питомців дух. семинара, 7. V місяця в Бродках і 11. VI місяця в Дубановичах.

Безперечно, сі дані становлять одну з красших сторінок монастирського життя о. Андрея. Та не можна забувати, що рівночасно був він ігуменом львівського дому і як такий мав численні інші заняття й обовязки. Так пр. від 28. IX 1897. р. є він секретарем і товаришем Протоігумена і на нім спочиває весь тягар канцелярійної роботи. Крім сего, повнить обовязки настоятеля місій і єпископського комісаря для справ СС. Службениць і СС. Василянок в Словіті. Вкінці не можна забувати, що він сам і на далі остав солідним і прикладним монахом, якому власне освяченне лежало ще більше на серці як спасенне вірних. І так пробувши два місяці (1. VIII—1 X. 1896) на лікуванні в Німеччині, відбув він крім звичайних річних 8-дневних реколекцій і крім звичайної щорічної 3-дневної віднови, один місяць (1. XI—30 XI. 1897. р.) ще 30-дневні реколекції для себе самого в Добромили.

Як бачимо, праці місійні любив о. Андрей незвичайно. Та здавалося йому, що ще за мало їм віддається. Щоби відповісти свому задушевному бажанню постійно навчати народ, укладає він із о. Пл. Філясом ЧСВВ. сміливий на той час плян видавання відповідного часопису для широких верстов нашої суспільности. Так повстає „Місіонар“, якого перше число появилося 19. V 1897. р. в 10.000 примірників. „Не можемо у вас бути самою нашою особою, писали його перші редактори зі Львова, то бодай пишем до вас листи — побожні, місіонарські листи... І от маєш, любий брате, перший такий наш лист, сердечний, щирий; а що написали його ми місіонарі, то й назвали ми його „Місіонарем“¹⁾.

¹⁾ Гл. „Місіонарь“. I, 5.

Але невтомна й ідейна людина ніколи не каже: досить, а розкриває все нові й нові горизонти праці. Так було і з о. Андреем. Жиючи сам у Чині глибоко василіянським життєм і видячи успішну придатність сеї обновленої установи для великих справ Церкви і народу, присвятив увагу син св. Василя В. і жіночій парості свого Законодавця і Патріярха, Чинові СС. Василянок. Під ту пору недоставало їм внутрішнього законного духа, котрий осягається основною реформою і поворотом до духа і витичних основателя. Сеї роботи піднявся о. Андрей і при допомозі кількох інших Василян перевів успішно реформу СС. Василянок у Словіті. При кінці червня 1897. р. сам відвозить двох монахів (о. І. Тисовського і бр. Гродського) до Словіти, завершуючи тим способом свій плян і бажання.

Іншим зразком його далекоюсяглої орієнтації треба вважати намір позискати для впливів і праці галицьких Василян Болгарію. Докладно обговорює сю справу з тодішнім провінціалом о. М. Мицельським, так що сей удається навіть по рішення до Риму, а сам готується вже до виїзду, запускаючи довге волосє і бороду. Ненадійний однак поворот о. Мицельського з Риму дня 4. XII 1897. р. і привезені інструкції, казали залишити і самий плян і розвідчу поїздку ¹⁾.

Міжтим актуальною стала обсада професорських місць своїми Василями на місце дотеперішних оо. Єзуїтів. Черга прийшла на монастир кристинопільський, де були побудовані богословські студії. До ряду надійних професорів зачислено о. Андрея і тому звільнено його від обов'язків львівського ігумена, а рівночасно заіменовано професором моральної і догматики в Кристинополі ²⁾. Дня 26. VIII 1898. р. віддає уряд ігуменський в руки свого наслідника о. Пл. Філяса і зараз виїжджає до Кристинополя.

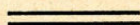
Та тут недовго забавив. Вже майже від початку січня 1899. р. говорено про наміченне його на митрополита, згл. на єпископа в Станиславові. Він сам сю вістку зустрів завсіди з гідною монаха відмовою, а коли явним стало, що вістка стане дійсністю, він у розмовах зі своєю братією

¹⁾ Які настрої ворушили по тій невдачі молодими Василями, гл. „Хроніку мон. Кристинопільського“ (ч. 135, ст. 33).

²⁾ Catalogus 1899, 5.

ще даліше оказувався невмолимим для прийняття сеї гідности. Таким остав він до останку, як супроти самої гідности, так і супроти світського уряду, на що підписаний мав змогу деінде звернути увагу (гл. „Нива“ XVII. 274). Та на виразний розказ настоятелів погодився послушний монах о. Андрей на волю Божу. В злуці з передвступними приготуваннями, змушений часто виїздити з Кристинополя, спрямовував завсіди свої кроки до обителі св. Онуфрія у Львові. Хронікар совісно нотує ті дні, в яких довше або коротше забавив в сім монастири в злуці з номінацією на єпископа. Так маємо записи під 15. I, 22. I, 11. II, 18. II, 22. II 1899 (в переїзді до Відня на протокол канонічний), а даліше під 26. VI (вже як преконізований єпископ), 22. VII, 19. IX (день консекрації), а вкінці під 22. IX 1899, коли то розпрощався з львівською братією і відїхав до Станиславова.

Тим і закінчуємо отсе оповідання про житте в чернечій келії нині Високодостойного Ювилята. Нехай воно стане Йому дрібною сплатою дяки, шани, подиву від тих, з якими лучить Його буква і дух Великого св. Василя і св. Йосафата.

Др. Кость Левицький

З національної діяльності Митрополита Андрея графа Шептицького

[Dr. Konst. Levyckyj — Quaedam nota de actione Metrop.
A. Szeptyckuj pro natione ucraina]

Кожний чоловік є дитиною свого часу, тому діяльність особи мож розпізнавати і осуджувати тільки з того часу, в котрім вона жила і мала спромогу працювати.

До світлих картин національної діяльності нашого митрополита Андрея графа Шептицького належить безперечно день 26. січня 1914. р., в котрім він виголосив важну і успішну промову політичну.

Було се в тім часі, коли порозумінне між Українцями і Поляками в справі соймової реформи виборчої доходило до кінця — по довгих заходах, а при останніх двох питаннях зачало знова розходитися, бо обі сторони завзялися були і не хотіли нічого уступити. Тоді маршалок краєвий граф Адам Голуховскі скликав був нараду провідників всіх соймових партій: українських і польських, щоби остаточно якось полагодити спірні точки статуту краєвого і виборчої ординації. На сю нараду, що в дні 26. січня 1914. р. відбувалася в будинку соймовім, були запрошені також митрополит Андрей граф Шептицький і намісник краю др. Витовт Коритовскі.

В сій нараді покликаний був намісник Коритовскі виступити іменем правительства з предложеннем до поведання обох сторін, але він не мав зручності в таких справах та станувши на мертвій точці, звернувся був до особи нашого митрополита, щоби сей сказав своє слово. В сім критичнім моменті виголосив митрополит Андрей граф Шептицький отсю промову:

„Панове! Ми чули заяви, які разом взяті рівнаються зриванню переговорів, бо і відрочення справи, часто повторюване, на одно виходить а бодай до зривання веде. А мені видається, що нам не вільно зривати угоди, над якою так довго і з таким трудом працювали найліпші, найвизначніші мужі в краю. Мені видається, що навіть відрочувати справи на дальше не годиться і до нічого доброго не доведе. Нині справа може до переведення трудніша, ніж була перед місяцями; за місяць або два може бути іще труднішою, — за рік може статися неможливою до переведення. Нехай мені буде вільно і своє слово сказати.

„Як єпископ не часто, а мушу признатися, не радо вдаюся в політику. Коли однак нині забираю голос в сій високій раді, на яку завізвала мене ласкавість пана маршалка, то думаю, що сповняю лиш свій святий горожанський обовязок. А прошу мені вірити, — з обох сторін панів о се прошу, — сповняю його щирим серцем, дбайливим за добро цілого краю і обох народів. Позвольте мені наче забути на се, що я руський митрополит, — а станути на загальнім, на краєвім становищі, щоб за помочю Божою обі сторони склонити до подання собі руки, до помиренья в сій справі, а як дасть Бог, і в многих інших мирно підемо разом!

„Позвольте мені панове виступити зі своєю пропозицією. Не єсьм до сего ніким уповажнений, — не говорю в нічиім імені. Моя пропозиція складається з трех пунктів, і єсть така: По перше пропоную, щоби український соймовий клуб згодився на склад краєвого виділу в пропорції два до вісім, — при чім краєвий маршалок мав би лиш один голос, а не два, як було проєктоване в давнім компромісі. Сей процент не мав би бути ключем до складу комісій і краєвих інституцій. Ключем малоб бути число членів палати обох народностей.

(По польськи).

„На другім місци пропоную, щоби польські партії згодилися на зменшене скількості двомандатових округів та прийняли їх 12, а не 16, — як у правительственнім предложенню. Видається мені, що можете на се згодитися. Факт, що Русини приймають двомандатові

округи, є висловом принципу, що признають ваші права на сій землі. Сей признаний принцип, думаю, є для вас цінніший, ніж скількість двомандатових округів.

„Угоду представляю собі, — а думаю, що всі панове так думаєте, — за основу до дальшої нормальної спільної праці, — та щоби сю думку звести до точок, які входять в область діяльності сойму, позволяю собі додати іще справу, яка до компетенції сойму не належить, в якій одначе партії сойму можуть висказати свій погляд на річ і свої бажання. Не маю на думці т. зв. junctim, — не роблю одної справи залежною від другої.

„Пропоную одначе, щоби польські соймові партії заявили, що годяться на відновлення переговорів в справі українського університету. Увага на форму, радше ніж на меритум, була причиною, що не прийшло до повного порозуміння в сій справі. Відновити переговори, стреміти до повного порозуміння, обопільно трактувати справу взаємною прихильністю — се приреченне, яке дати собі можемо. Тим самим усунемо одну з причин незгоди і доведемо до сего, що угода не буде тільки одним, але що буде першим кроком до нового порозуміння.

„Панове будьте ласкаві над моєю пропозицією застановитися і піддати її під розвагу партій, в яких займаєте провідні становища. Щоби dokonати спасенного діла, — піднесіться панове над прикрі для вас вражіння теперішньої хвилі. Оправданий жаль до одиниць нехай вам не каламутить погляду на історичний факт, яким була би згода обох народів в такій важній для нашого краю справі. Від віків живемо разом в сім краю, де лучить нас звено спільних справ і спільних потреб та нещастя. Закиньмо боротьбу і положімо нині разом угольний камінь під будову розвою обох народів і красшої для цілого краю будуччини“.

Отся розважна і щира промова нашого митрополита мала той успіх, що в дні 28. січня 1914. р. підписали провідники обох сторін: Українців і Поляків угоду відносно зміни краєвого статуту і виборчої реформи до галицького сойму, при чім польські соймові партії заявили, що будуть попірати стремління Українців

до засновання самостійного українського університету.

Та вдоволений зі свого успіху митрополит Андрей граф Шептицький сказав на закінченні того акту, що се лиш одна справа, але дуже важна та вона дає надію, що за нею послідує полагода інших спірних справ в інтересі мирного пожиття обох народів...

По вирішенню справи в галицькій соймі зложила наша парламентарна комісія, в дні 17. лютого 1914. р. подяку митрополитови Андреєви графови Шептицькому за його благородне посередництво в справі виборчої реформи до галицького сойму, та відповідаючи на се висказав митрополит свою радість ізза довершення сего діла і побажання, щоби на будуче іще більше затіснилися відносини між ним і українськими послами..

Митрополит Андрей граф Шептицький вступив був на владичий престол в часі заострення відносин між Українцями і Поляками в краю, та хоча безпосередно не займався політикою, то почував в собі післанництво до наближення обох народів. Колиж прийшла нагода стати миротворцем, він радо піднявся сего завдання як священник і український громадянин...

Так отсе одна з картин Його національної діяльності, що переходить до історії...

Відень, 2. квітня 1925. р.

А. Луцкевіч

Мітрапаліт Шэптицкі і беларускі рух

[А. Luckiewicz — Metrop. Szeptyckyj et Albo-rutheni]

Ад першых пачаткаў беларускага адраджэнскага руху, сягаючы ажно да беларускае „Энэіды“, напісанае ў пачатку XIX ст. на ўзор „Энэіды“ Котлярэвскага, між гэтым рухам і украінскім адраджэньнем існуе цесная сувязь. Багушэвіч, Няслухоўскі, Абуховіч, Косіч — усе гэтыя пісьменьнікі другое паловы XIX веку былі пад бясспрэчным уплывам украінскае літэратуры.

З украінскімі літэратурнымі творамі былі знаёмы і на іх узгадаліся і тыя беларускія адраджэнцы, на долю якіх у пачатку XX ст. выпала ўвясцьці беларускі рух у арганізаванае русло, з чыста літэратурнага зрабіць яго палітычным і сацыяльным. Першая бібліятэка беларускага гуртка моладзі ў Менску, — таго гуртка, з якога вырас увесь сучасны магутны народны рух, — складалася пераважна з украінскіх кніжак...

Зусім натуральна, што павадрыры беларускага адраджэнскага руху шукалі сувязі з прадстаўнікамі украінскае нацыянальнае інтэлігенцыі, галоўным цэнтрам якое ў пачатку нашага стагоддзя быў Львоў. І сюды пакіраваў свае першыя крокі тварэц сучаснага руху, с. п. Іван Луцкевіч, калі ў восені 1904. году ехаў у Вену дзеля папаўнення тамака сваей архэалаягічнай веды.

Зусім натуральна такжа, што Ів. Луцкевіч зьвярнуўся да найвыдатнейшага прадстаўніка украінскае інтэлігенцыі — мітрапаліта Андрэя Шэптыцкага. І гэтая сустрэча аказалася нязвычайна важнай дзеля ўзмацаваньня беларуска-украінскіх адносінаў.

Малады пачынальнік сучаснага беларускага руху зразу вельмі блізка зышоўся з архіўладыкай... Мітрапаліт горача

прыняў да сэрца ўсё тое, што даведаўся аб першых спробах працы на грунце беларускага адраджэння, — перадусім як украінец. Але былі яшчэ і два асаблівыя момэнты ў гэтай шчырай прыхільнасці мітрапаліта да беларусаў і іх прадстаўніка.

Такія злучаючымі момэнтамі былі: зацікаўленасць архэалёгіяй, якая роўна захоплівала і архіўладыку і яго госьця, а такжа ідэя стварэння беларускае нацыянальнае царквы ў пастаці Уніі, якая лунала ў галовах беларускіх адраджэнцаў і была натуральна вельмі блізкая Галаве Уніецкае Царквы.

Сардэчная прыязнь, якая завязалася між мітрапалітам і Ів. Луцкевічам, выявілася ў далейшым многолетнім супрацоўніцтве іх, зацясяняючы йшчэ больш традыцыйную беларуска-украінскую дружбу.

Мітрапаліт Шэптыцкі, дзякуючы якому паўстаў у Львове Украінскі Нацыянальны Музей — сьпяраша пад відам музэю царкоўнага, стараўся магчыма поўна сабраць памятку Уніі. Ів. Луцкевіч дапамагае яму ў зьбіранні гэтых памятак на Беларусі, дзе іх няміласэрна нішчыла расейская ўлада і фанатычны праваслаўны клір. Сюды-ж — у Львоў — дзякуючы шчодрасці мітрапаліта — пападае большая частка беларускіх памятак з калекцыі менскага архэалёга Таттура пасля сьмерці апошняга, калі ўдава-вар'ятка нішчыла ненавісныя ёй рэчы, ці распрадавала іх першаму папаўшамуся, расьцярушываючы тое, што муж яе з такім піэтызмам зьбіраў праз усё жыццё.

Там-жа, у Львове, ў часе даволі частых паездак Ів. Луцкевіча, дасьпеў і быв распрацаваны вялікі плян, выпаньне якога, калі-б ён быў здзейсьнены, суліла вялікія эканамічныя карысьці беларускаму сялянству, незалежна ад рэалізацыі ідэі аб узнаўленьні Уніі, як беларускае нацыянальнае царквы. Бо-ж у гэтым пляне злучаліся ўвадно: ідэя парцэляцыі вялікіх зямельных абшараў на Беларусі між сялянамі — праз адумысна створанае акцыйнае таварыства, Фінансаванае перадусім мітрапалітам Шэптыцкім, і ідэя перасяленьня на парцэляваную зямлю некаторае лічбы украінскіх сялян-уніятаў, якія зьяўляліся-бы прапагандыстамі ідэі Уніі. Але плян гэты ня быў зрэалізаваны, ня гледзячы на вялізарную затрату энэргіі і грошы. Дзя-

куючы інтрыгам польскіх абшарнікаў, Столыпін адмовіўся зацьвядзіць праектаванае парцэляцыйнае таварыства...

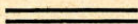
Справа працы на Беларусі так захапіла мітрапаліта, што ў 1908. годзе архіўладыка адважыўся на дужа небяспечны крок: адпусціўшы дзеля непазнакі бараду за час лячэння ў санаторыі Лямана, мітрапаліт Шэптыцкі інкогніто — з пашпартам на імя д-ра Олесніцкага — едзе ў Вільню, хаця ведае, што ў прыпадку раскрыцця яго інкогніто яму пагражаюць вялікія прыкрасьці. У Вільні высокі госьць бліска знаёміцца з невялікай над той час жменькай беларускіх працаўнікоў, будзячы ў усіх шчырую любоў да сваёй асобы, як высока-культурнага і глыбока ідэйнага чалавека. Згэтуль разам з Ів. Луцкевічам архіўладыка едзе ў Менск, а стуль — у Слуцчыну, знаёмячыся з настроямі грамадзянства на вельмі многалюднай сельска-гаспадарскай выстаўцы ў Слуцку. З Беларусі мітрапаліт едзе ў Маскву і ў Пецяярбург, стараючыся ў асабістых гутарках з расейскімі палітычнымі верхаводамі таго часу выясьніць магчымасьць рэалізацыі ягоных шырокіх плянаў адносна да працы на Беларусі.

У часе падарожы мітрапаліта быў мамэнт, які пагражаў раскрыцьцем яго інкогніто. Едучы з Менску ў Вільню яго абакралі, ўзяўшы ня толькі грошы, але і дакумэнты. Толькі з вялікім трудом удалося папярэдзіць пагражаўшую ад гэтага бяду... Але-ткі справа прыезду мітрапаліта ня ўкрылася ад расейскае ўлады: пасля яго выезду, „Новое Время“ надрукавала вострую стацьцю проці мітрапаліта Шэптыцкага, пагражаючы, што ў прыпадку новае спробы пранікнуць у межы негасьціннае для Галавы Уніяцкае Царквы Расеі яго „изловят и посадят“! Хто выкрыў расейцам праўднае імя „д-ра Олесніцкага“, няведама. У той час вінавацілі ў гэтым аднаго, з якім архіўладыка быў лішне шчыры...

Ня гледзячы на ўсе няўдачы шырокіх плянаў, сардэчныя адносіны мітрапаліта з беларускімі адраджэнскімі дзеячамі ня спыніліся. Вільня не забывалася аб мітрапаліце, мітрапаліт памятаў аб Вільні. І толькі вайна, а пасля вываз мітрапаліта Шэптыцкага з Львова расейскаю ўладай у часе нядоўгае расейскае акупацыі гэтага места — на даволі доўгі час разарвалі гэтыя адносіны.

У часе нямецкае акупацыі ў Вільню — праз орган польскіх актывістаў у Бэрліне „Polnische Blätter“ — дайшла няспраўдзіўшая ся на шчасце вестка, быццам мітрапаліт памер у расейскай няволі. Вестка гэтая выклікала глыбокі сум і жалобу сярод віленскіх беларусаў. Адзіная ў той час у Заходняй Беларусі беларуская часопісь „Гоман“ пасьвяціла дзельнасьці мітрапаліта і яго адносінам да беларусаў абшырныя стацьці, змяшчаючы партрэт архіўладыкі. Беларускі Камітэт зьвярнуўся да тагачаснага кіраўніка віленскае дыяцэзіі, кс. Міхалькевіча, з просьбай аб арганізацыю жалобнага набажэнства, але той наадрэз адмовіў у гэтым... На шчасьце, сум і жалоба беларусаў аказалася беспадстаўнай!

З таго часу многа перажылі беларусы. Ужо зыйшлі з гэтага сьвету асобы, стаяўшыя найбліжэй да мітрапаліта і прадстаўляўшыя жывую сувязь між ім і беларусамі. Памер Іван Луцкевіч, памерла Алёізія Кайрысова („Цётка“), памер цэлы рад людзей, якія мелі асабістае падтрыманьне з боку мітрапаліта ў часе сваей прымусовай эміграцыі з царскае Расеі. Але ўдзячная памяць аб ім па сёньняшні дзень жыве глыбока ў сэрцах беларускага грамадзянства!

Мой успамін аб Мітрапаліту Андрэю Шэптыцкім

[*A. Stankewiĉ — De metrop. A. Szeptyckuj reminiscentiae*]

Памяць мая аб Мітр. Шэптыцкім сягае часаў сусветнай вайны, калі ён, падчас заняцця расейскім войскам мітрапалічай уніяцкай сталіцы Львова, на загаду расейскага ўраду, быў вывезены ў гліб Расеі.

У той час, будучы студэнтам Духоўнай Каталіцкай Акадэміі ў Петраградзе, я а такжа й той кружок студэнтаў беларусаў, да якога я належыў, дужа цікавіўся беларускай справай наагул, а гэтым самым гісторыяй Беларусі, гісторыяй беларускай культуры і, што з гэтым звязана, гісторыяй рэлігійнай Уніі на Беларусі і яе гісторычным значэньнем як для мінуўшчыны, так і для сучаснасьці Беларусі.

Дык нічога дзіўнага, што асоба Мітр. А. Шэптыцкага, як асяродка, каля каторага існуе ў наш час рэлігійная Унія і каля каторага гуртуецца, так блізкае нам, народнае украінскае жыццё, — была нам — беларускай студэнскай духоўнай моладзі дуже блізкай і дарагой. У нашым кружку аб Мітр. Шэптыцкім з вуснаў у вусны пераходзіла многа розных легендаў, а сярод іх, пэўня-ж, і апавяданьняў праўдзівых, як аб царскім нявольніку, як аб асілку вялікіх ідэяў рэлігійных і народных. У працы нашай асоба Мітр. Шэптыцкага была для нас падпорай і зарою праводнай.

У 1917. г. у сакавіку месяцы няволя Мітрапаліта скончылася. Асвабодзіла яго расейская рэвалюцыя, перэвярнуўшы стаўпы царскага дэспатызму.

Ніколі не забудуся тэй часіны, калі Мітр. Шэптыцкі, ужо не як нявольнік, а як магутны волат ідэі, з цэнтру Расеі прыбыў у Петраград. Украінцы і беларусы, бяз розь-

ніцы веры і пракананьняў, агулам, са сьлязамі на вачох, спатыкалі яго на вакзале і шчыра віталі.

Ад імя беларусаў вітаў тады Мітрапаліта наш праф. Бр. Эпімах-Шыпілла.

Аказалася, што наша любоў да Мітрапаліта, ня бачыўшы раней яго ніколі ў вочы, была ўзаемнай. Пасяліўшыся ў Петраградзе (здаецца ў арцыбіскупскім палацы на Фантанцы) і ведаючы, як пасья казаў, што ў Акадэміі ёсьць беларусы, пажадаў з намі пабачыцца. Пабываў тады ў Мітрапаліта цяперашні о. В. Гадлеўскі і вёў з ім гутарку аб Уніі на Беларусі і аб беларускім народным адраджэньні, заахвочваючы праз Гадлеўскага нас усіх да вытрывалай і творчай працы на роднай беларускай ніве.

Помню таксама, як такжа бегалі да Мітрапаліта сэмінарысты беларусы з Петраградскай Духоўнай Каталіцкай Сэмінарыі і як Мітрапаліт так-жа і іх паддзержаваў у уніяткіх і беларускіх народных пракананьнях, заахвочваючы да працы ў гэтым кірунку і разьвяваючы розныя іх сумнівы.

Гэта больш-менш асталося ў маея памяці аб сьветлай асобе Мітрапаліта А. Шэптыцкага, падчас прабываньня яго ў Расеі.

Основа́ння Чина ОО. Редемптористів схід. обряду

[*P. Jos. Schryvers C. SS. R. — De erectione Congregationis PP. SS. R. ritus orientalis*]

Summarium litterae latinae in articulo contentae praebent

В рр. 1911—12 Митрополит Андрій Шептицький перевів канонічну візитацію в Saskatchewan в Канаді, де живе розсіяно багато Українців. Там осіли вже були в місійних цілях ОО. Редемптористи бельгійської провінції, греко-католицького обряду. Щоби скріпити ці місії духовниками Українцями управа чина бельгійської провінції постановила оснувати дім в Галичині. Митрополит не лиш що заявив себе згідним з сим пляном, але навіть взявся підпирати його всіми силами.

Небавом стала угода між митроп. Андрієм Шептицьким і Отцем Патрицієм Меррей (Murray), начальним ректором і генералом чина. Отсе її урядовий текст: ¹⁾

¹⁾ Illustrissimus et Reverendissimus Metropolita Leopoliensis Ruthenorum Andreas Szeptycki pro suo pastorali zelo erga Ruthenos in communione Ecclesiae Romanae viventes, proque amoris affectu quo Congregationem SS. Redemptoris prosequitur cum Superiore Generali huius Congregationis, Rm. P. Patrio Murray de iis quae sequuntur convenire declaravit.

I) Tribuit eidem facultatem constituendi, in locis in quibus ambo convenierint, unam plusve Communitates praedictorum Religiosorum.

II) Concedit item facultatem, qua Patres SS. Redemptoris si Deus eorum coeptis faveat et res ipsis opportuna videatur, erigere possint in eadem Archidioecesi Juvenatum Ruthenorum (sive scholam Apostolicam adolescentulorum) et Novitiatum, Domumque Studiorum pro alumnis professis eiusdem ritus.

III) Patribus et fratribus eiusdem Congregationis ultro permittit, ut ad normam eorum Regulae ac Constitutionum vivant et operentur, nullo ipsis imposito onere quod normae illi adversatur, utque ipsi libere fruantur iis iuribus ac privilegiis, quae Sedes Apostolica ipsis largita est aut

Всесвітліший і Високопреподобний львівський український Митрополит Андрій Шептицький ведений душпастирською печаливістю для Українців, що остають в звязи з Римською Церквою і чувством любови для чина ОО. Редемптористів з начальним зверхником сього чина Високопреподобним Отцем Патрицієм Меррей зложив слідуячу умову:

1. Дає йому повновласть в місцях означених за обопільною згодою оснувати один або і більше домів згаданих монахів

2. Дає повновласть ОО. Чина Редемптористів, наколи Господь Бог буде сприяти їх ділу і се покажеться вказаним, оснувати в своїй архидієцезії ювенат Українців або Апостольську школу молоді і новіціят, а рівнож і Дім студій для питомців сего обряду, які зложили обіти.

largiri in posterum poterit, notanter privilegio exemptionis quo Institutum in Ecclesia latina gaudet. Extensio autem exemptionis seu quaestio de casibus in quibus Religiosi exempti jurisdictioni Ordinarii subsunt diiudicanda semper erit secundum normas Juris Canonici Ecclesiae latinae.

IV) *Patribus qui ad ritum ruthenum transierint nec non iis qui in nativo ritu rutheno in Congregationem Smi Redemptoris admissi fuerint concedit, servatis servandis, iurisdictionem et facultates necessarias ad exercendum Sacrum ministerium sive in administrandis Sacramentis sive in praedicando Dei Verbo; idque tum in Ecclesiis propriis, tum in alienis, ubi Sacras Missiones tradent, aliave opera apostolica suscipient in Ruthenorum gratiam.*

Omnia autem praedicta iura ac facultates Illmus et Revmus Metropolitae ea concedit conditione, ut Patres sive ii, qui servatis servandis, ad ritum ruthenicum transierint (quod quidem facient quam primum poterunt) sive qui in eo ritu nati in Congregationem ingressi ac ordinati fuerint, nihil in eundem ritum introducant quod ei adversetur sed ultro et plene se conforment ritibus et consuetudinibus, quibus utitur Ecclesia ruthena, Cathedrae Petri coniuncta.

Leopoli die 27 mensis Maii anno 1913

† Andreas

Archiepiscopus Leopoli Ruthenorum

Romae die 30 Maii anno 1913

Patritius Murray C. SS. R.

Sup. Gen. et (B) (M)

Rector Maj.

Die 27 Aprilis 1914 visum. Concordat cum originali quod asservatur in Archivo S. C. de propaganda Fide pro negotiis Ritus Orientalis

H. Roller a Secretis

eiusdem S. Congregationis

L. S.

S. C. pro negotiis Ritus Orientalis.

3. Крім сего дозволяє Отцям і Братям сего чину, щоби жили і працювали після правила і постанов свого чину, не накладаючи їм ніяких тягарів всупереч сій нормі, щоби свобідно користали з прав і привилеїв, наданих їм Апостольською Столицею або які пізнійше будуть їм надані, в першу чергу з привілею виняття (exemptio), яким чин тішиться в латинській Церкві. А обсяг виняття згідно питання, в яких случаях монахи виняті, підлягають власти Ординарія постійно, має бути вирішуваним після норм канонічного права латинської Церкви.

4. Отцям, які приймуть український обряд, як також тим, що в ріднім українським обряді будуть прийняті до Чина Божественного Спасителя, *servatis servandis* надає юрисдикцію і повновласти необхідні в виконуванні їх уряду чи то до уділювання Св. Тайн чи проповідання слова Божого і то так в церквах власних як і чужих, коли голосять св. Місії або займаються іншою апостольською працею в користь Українців.

Всі ті наведені права і повновласти Всесвітліший і Високопреосвящений Митрополит надає під тим услів'ям, що Отці, які *servatis servandis* приймуть український обряд (а мають се зробити чимскорше), а рівнож сі, що уроджені в сім обряді вступили до чину і були рукоположені, не будуть вводити до сего обряду нічого, щоби йому противилося, навпаки цілковито приноровляться до обрядів і звичаїв, уживаних в українській Церкві зєдиненій з Престолом св. Петра.

У Львові дня 27. місяця мая р. 1913.

† Андрій

Архієпископ львівський Українців.

В Римі дня 31. мая р. 1913.

Патрицій Меррей

Ч. Нсв. Ізб.

Генеральний настоятель і начальний Ректор (В) (М)
Дня 27. квітня 1914. Бачено. Годиться з оригіналом, який переховується в архіві Св. Конгрегації поширення віри для справ Східного Обряду.

† Місце печатки Г. Роллері, секретар сеї Конгрегації.
Св. Конгрегації для справ Схід. Обряду.

Умова заключена між Високопреосв. Андрієм Шептицьким і Високопреподобним Отцем Меррей була з вдоволенням принята Апостольським Престолом і одобрена, як свідчить про се слідуєчий лист, писаний по італійськи, якого ось-де вірний переклад:

Св. Конгрегація поширення віри
Рим, дня 11. червня 1913.

До Високопреподобного
Отця Патриція Меррей генерального настоятеля Ч. св. Ізб.
Високопреподобний Отче!

Я прочитав з великим вдоволенням умову, яка стала між Вашим Високопреподобієм і Високопреосвященим Шептицьким, українським Архієпископом у Львові в справі основання домів Вашого Чина в згаданій українській Архідієцезії і дякую Вам з цілого серця за сю жертву, якої світлі Отці Редемптористи готові піднятися з такою доброю волею в користь української Церкви. Справді одним з усильних старань Пропаганди було якраз се, щоб Українцям, які осіли в Канаді, дати духовників нежонатих і по сій то причині висліду переговорів, навязаних між В. Впреп. і згаданим Архієпископом, вижидано нетерпеливо.

Нині, коли справа починає набирати конкретних форм, спішу Вас повідомити, що Пропаганда годиться в засаді на подібне підприяття. Впрочім очікую від Вас другого письма, як лиш будете мені могли донести, в яким місці відкритий буде перший дім і чи там буде оснований Ювенат а крім сего і Новіціят, як рівнож подати імена монахів Редемптористів, які ввійдуть в склад сего згромадження, щоби мож було їм дати дозволення перейти на український обряд і відповідні повновласти.

На разі з цілого серця бажаю Вам всего добра

Вашого Високопреподобія правдиво відданий слуга

Брат Єронім М. Кард. Готті, префект.

Єронім Роллері, секретар.

Високопреосвящений Андрій Шептицький відступив на разі Отцям, що мали прийти до Галичини, літню резиденцію Митрополії в Уневі коло Перемишлян до часу, заки не постарається для них о дефінітивний дім.

Ось витяг з листа, з яким Митрополит звернувся до настоятеля нового дому, що мав бути оснований в Уневі:

Львів, дня 22/7 1913.

Високопреподобний Отче!

Простіть моє опізнення; я через кілька неділь був тяжко недужий тай нині ще не зовсім прийшов до себе. Очікую Отців з радістю чи радше тут очікують їх, тому що я виїжджаю до Риму і на лічення...

Поверну до Львова не скорше як коло 15. вересня і тоді Вас повитаю. На разі роблю се письменно і висловлюю мою втіху з рішення о. Генерала. Надіюсь, що Господь поблагословить се діло, та що воно принесе багато овочів для слави Божої і спасення душ. Ви безумовно зустрінете багато труднощів, однак Господь pomoже своєю ласкою їх перемогти.

Прийміть Високопреподобний Отче мої сердечні братні поздоровлення. Благословен грядий во ім'я Господне.

† Андрій, Архієпископ.

Отці прибули дня 21. серпня 1913. р. Під кінець липня 1914. р. вибухла війна. Митрополита вивезено в гллуб Росії. По повороті з заслання став продумувати над дефінітивним приміщенням і в 1918. р. віддав їм свою посілість в Збоїсках коло Львова, якої однак Отці не могли в наслідок польсько-української війни перебрати скорше аж щойно 6. вересня 1919. р.

В Збоїсках за згодою Митрополита побудували Отці в р. 1921 Ювенат і апостольську школу.

Тимчасом монастир в Збоїсках показався за тісний через се, що покликання скоро і численно більшали. Тоді Високопреосвященний, завершуючи свою великодушну прихильність, віддав Отцям посілість з домом, положену в Голоску під Львовом, щоби вони там устроїли новіціят хористів, які вибирають собі місіонарську працю.

Д. Дорошенко

СПОМИНИ

ПРО ПЕРЕБУВАННЯ МИТРОПОЛИТА АНДРІЯ ШЕПТИЦЬКОГО
В РОСІЇ ЗА ЧАСІВ ВІЙНИ

[*D. Dorošenko — De Metrop. A. Szeptyckyj in Russia
tempore belli in carcerem coniecto*]

З владикою Митрополитом Андрієм Шептицьким перед війною я не мав чести бути знайомим, але чув про нього багато і виробив собі про нього поняття, як про людину високо заслужену для української національної справи в Галичині. Саме на передодні світової війни, оглядаючи у Львові заснований Митрополитом Національний Музей, я мав нагоду переконатись, як багато зробив він цим Музеєм для діла української культури.

Прийшла війна. Ми, кияне, з напруженою увагою прислухувались до тих вісток, що йшли з заходу, з фронту. Одна за другою почали наспівати приголомшуючі вісти про розгром українського національного життя в Галичині. Розпитуючи знайомих, що вже встигли побувати в окупованім Львові й по якійсь службовій справі знов навідались до Київа, ми дізнались, що Митрополит А. Шептицький залишився у Львові. При цій звістці у мене зразу ж виникла тривога за долю Митрополита, передчуття якогось страшного для нього лиха. Ось дістався до Київа примірник пастирського послання, яке Митрополит з вибухом війни розіслав до вірних усіх трьох своїх епархій, наставляючи їх твердо держатися батьківської віри. Це посланіє було у нас сфотографоване й видане в зменшенім розмірі на листівках. Це зробив д. Н—ин, який продавав листівки з посланієм на користь увязнених Галичан, що їх почали вже навозити до Київа.

Припадково якось одного вечера, у вечірній київській газеті „Послѣднія Новости“ читаю, що, мовляв, сьогодні

над вечір має прибути до Київа зі Львова греко-католицький Митрополит А. Шептицький. Що це значить? Виглядало так, наче Митрополит по своїй волі приїздить до Київа. Я рішив, що він певно їде для того, щоб перед вищою військовою владою клопотатись про інтереси своєї церкви. Дуже схотілось побачитись з ним, але невідомо було, де він має спинитись.

На другий день у вечорі було засідання Історичної Секції Українського Наукового Товариства. Коли всі зійшлися — не так для наукової роботи, як щоб посумувати над нашою національною катастрофою й поміркувати, як би зберегти Наукове Товариство — то покійний Орест Іванович Левицький розповів нам таку річ. Як раз учора був він у київського генерал-губернатора Ф. Ф. Трепова, на Інститутській вул. 40 (де пізніше мешкали голови українського уряду, де мешкав і гетьман П. Скоропадський). По службі, яко секретар Археографічної Комісії, що офіційно підлягала самому генерал-губернатору, О. І. Левицький був у Трепова; після офіційних засідань залишався іноді вечеряти. Так ось за вечерею Трепов виймає годинника, дивиться і каже до присутніх: „За пів години привезуть до Київа уніятського митрополита Шептицького“. Як привезуть? запитали всі. Виявилось, що Митрополита заарештовано і везуть як в'язня. Один з присутніх, якийсь не то урядовець, не то якийсь приватний знайомий Трепова, каже: От цікаво було б з ним (себто з Митрополитом) побачитись! — Е, ні, відповідає Трепов: бачитись з ним як найгострійше заборонено кому б там ні було, а втім, каже, — хочете? Я Вам дозволю на $\frac{1}{4}$ години відвідати в'язня! Зараз же написали якусь перепустку, цікавий побачитись з Митрополитом панок відпросивсь у господині, встав від стола і чим скорше подався до готелю „Континенталь“,¹⁾ куди мали привезти Митрополита з двірця. На другий день цей панок оповідав О. І. Левицькому таке.

Зустрінути Митрополита при самім прибутті до готелю він не міг, бо спізнився. Митрополит вже був прибув. Панок показав свій дозвіл кому там слід, подав візитову картку, щоб було передано Митрополитові з проханням прийняти.

¹⁾ Найкращий готель у Київі, пізніше у нім мешкали деякі чужоземні місії посли (наприклад, посол Болгарії Шишманов).

Зараз же відповіли, що Митрополит просить зайти. Війшов він до великого покою, бачить: у кутку пораяється двоє якихсь людей, мабуть слуги, коло валіз, а по хаті, з кінця в кінець ходить туди й назад величава, маєстатична по-стать: це сам Митрополит. У панка, як він сам потім признався, відразу майнула думка: „спійманий лев у клітці!“ І він змішався, зняковів перед цією маєстатичною людиною. В тім Митрополит круто повернувся в його бік і уривчастим, строгим голосом запитав по російськи: „Что Вамъ угодно?“ Це остаточно відобрало цікавому панкови відвагу, він втратив останню сміливість і, запинаючись, промимрив: „Я явился освѣдомиться, какъ Ваше Сіятельство¹⁾ изволили доѣхать?“ — „Благодарю, хорошо!“ — „Не очень утомились?“ — „Нѣтъ“, прозвучала така ж сама лядонічна відповідь. Очевидно, Митрополит приймав панка просто як підсланого шпига і збував його лядонічними відповідями. Справді, як инакше можна було трактувати осібняка, що явився пізно у ночі при таких обставинах? „Не имѣете ли Ваше Сіятельство, какихъ либо пожеланій или порученій?“ — „Нѣтъ, никакихъ“. Мов опарений вискочив після такої авдієнції нещасливий панок з покою Митрополита, мабуть сам проклинаючи в душі свою цікавість.

Таке оповів нам О. І. Левицький, додавши, що сьогодні мають везти Митрополита кудись далі. Могильна туга налягла нам усім на душу, вислухавши це оповідання. Тепер ми зрозуміли, чого „приїхав“ Митрополит до Києва! Згодом довідалися ми з газет, що його тримають в Курську. Обставини арешту, сама безпосередня причина його, zostавались для нас невідомі, про це ходили лиш різні глухі чутки й оповідання.

Та ось, яких три роки згодом після цих подій, коли неочікуваним, несподіваним, мов казковим поворотом колеса історії довелось мені зайняти посаду галицько-буковинського генерал-губернатора й сісти на місце гр. Бобринського, що арештував і вислав Митрополита, — в моїх руках опинився весь „таємний архів“ генерал-губернаторства, а в ньому знайшов я і „Дѣло о епископѣ (sic) Шептицкомъ“, себ то всі таємні папери, що відносились до увязнення й заслання

¹⁾ Панок, очевидно, титулував Митрополита як графа, а не як духовну особу.

Митрополита. Ці папери кидають світло на закулісові обставини й взагалі на всі перипетії справи.¹⁾

До особи Митрополита російський уряд мав велике odium. Це видно хоча б з признань б. російського міністра закордонних справ Сазонова, про які оповідає нам в своїх записках французський посол при російському дворі М. Палеолог. Розуміється, залишитись при таких обставинах у Львові було для Митрополита великим ризиком. Але він на це пішов. Безпосередньою причиною, або краще сказати — приводом до ув'язнення митрополита послужила, можна думати, його проповідь, виголошена ним 23. серпня (Львів було занято 22. серпня) в церкві Успення Пр. Д. 25-го серпня жандармський ротмістр Ширмо-Щербинський подав такий рапорт военному губернаторови міста Львова: „23-го сего августа мною были получены свѣдѣнія о томъ, что въ г. Львовѣ въ униатской церкви митрополитомъ Шептицкимъ будетъ отслуженъ молебень, послѣ которого митрополитъ произнесетъ проповѣдь. Прибывъ въ означенную церковь къ 6 часамъ вечера, я выслушалъ проповѣдь митрополита Шептицкаго, въ которой послѣдній, призывалъ народъ къ молитвѣ за сражающихся на полѣ брани, указалъ на то, что пришедшіе изъ Россіи также православные, но православіе ихъ далеко не то, которое исповѣдуютъ греко-католическіе православные: наше православіе, говорилъ далѣ Шептицкій, есть православіе свободное, чистое, подъ главенствомъ папы римскаго, православіе же пришедшихъ къ намъ — православіе синодальное, казенное, а насколько хорошо все казенное, вы сами знаете. Объ изложенномъ докладаваю. Ротмистръ Ширмо-Щербинскій“.²⁾

Так виглядала проповідь в жандармській інтерпретації. Вона дала привід почати репресії. 30-го серпня в помешканні Митрополита було зроблено трус. Цей трус продовжувався і 1-го вересня. На другий день, отже 2-го вересня, Митрополиту було сказано, що він перебуває під домашнім ареш-

¹⁾ Ці папери я використав у свій час для розпочатої мною серії статей „Галицька Руїна“, з яких тільки початок побачив світ у ч. 3-му місячника „Наше Минуте“ (Київ, 1919). З огляду на велику рідкість цього числа, я передруковую звідти деякі матеріали.

²⁾ Див.: Д. Дорошенко. Галицька Руїна. „Наше Минуте“, ч. 3, Київ, 1919, ст. 28-ма, (тут цитовано з оригіналу).

том. А 6-го вересня вивезено його на автомобілі через Золочів у Броди, звідки по залізниці відправлено в супроводі жандармів до Київа. Арешт і висилку зроблено з наказу командуючого VIII-ою Армією генерала Брусілова. Того ж 6-го вересня галицький генерал-губернатор граф Бобринський вислав таку телеграму до київського губернатора Суковкіна: „Седьмого вечеромъ прибудеть въ Кіевъ въ особомъ вагонѣ арестованный епископъ Шептицькій, высланный подъ конвоемъ изъ Львова въ сопровожденіи секретаря и двухъ слугъ. Предполагается дальнѣйшее слѣдованіе Нижній-Новгородъ, но возможно измѣненіе маршрута на Румынію. До полученія Вами распоряженія Главнокомандующаго прошу принять мѣры къ временному пребыванію его въ Кіевѣ“.

Отже зпочатку хитались, що зробити з арештованим Митрополитом: чи везти його в глиб Росії, чи випустити на волю, виславши тільки за кордон, через Румунію. Але це хитання, видко, було недовге. 7-го вересня у вечорі Митрополит прибув до Київа, і його відвезено до готелю „Континенталь“, а на другий день київський директор поліції Горностаєв видав ротмістру, що привіз Митрополита, розписку, що він 7-го вересня в 11 г. 50 хв. вечора „приймає“ Митрополита Шептицького з його секретарем, духовником і слугою. Ні міняти маршрута, ні затримуватись у Київі Митрополитові не довелося: 8-го вересня його відправлено до Нижнього-Новгорода, звідки через якийсь час переведено до Курська. Духовник о. Боцян, ректор Семінарії, вернувся до Львова по гроші, як каже офіційний документ.

4-го жовтня гр. Бобринський телеграфує до головнокомандуючого, що о. Боцян прохає дозволу вернутись до Митрополита і zostаватись при ньому для виконання обовязків духовника (сповідника). На се головнокомандуючий генерал Іванов відповів: „Деньги переслать, а ѣхать Боцяну рано, соберите свѣдѣніи о Боцянѣ“. Відомости було зібрано і ген. Іванову на другий же день послано телеграму: „Священникъ Боцянъ состоялъ ректоромъ униатской духовной семинаріи, вель ее въ украинскомъ направленіи, близкое довѣренное лицо Шептицькаго“. Натурально, що дозволу їхати о. Боцяну не було дано. Тоді, щоб дати

якусь розвагу вязневi, зi Львова було вислано деякі книжки. Звелено було ці книжки дати на цензуру редакторови „Львовскаго Военнаго Слова“ капітану Наркевичу, і цей дав свою резолюцію: „Препровождаю при зтомъ 3 тома книгъ, предназначенныхъ для отправки графу Шептицкому, сообщаю, что „Вечірня“ и „Утренняя“ — представляютъ изъ себя сборникъ молитвъ на малороссійскомъ языкѣ, по ритуалу т. наз. „униатской церкви“. „Epistolae (sic) Theologiae Moralis Universae“ — представляетъ изъ себя сокращенное изложение т. наз. нравственной теологіи (какъ, по ученію католической церкви, достигнуть вѣчной жизни). „Compendium Theologiae Moralis“, Lehmkuhl'я представляетъ изъ себя подробное изложение той же теологіи. Хотя послѣдняя книга принадлежитъ перу іезуита, тѣмъ не менѣе, во всѣхъ предложенныхъ просмотру сочиненіяхъ нѣтъ ничего предосудительнаго (!), тѣмъ болѣе, что теологическія размышленія какъ нельзя болѣе соотвѣтствуютъ созерцательному настроенію адресата“. — Такъ закінчує свою резолюцію офіцеръ, якому випало бути цензоромъ того, що можна, а чого не можна читати Митрополитові. Мені ввижається певна іронія в словахъ капітана Наркевича ¹⁾ з приводу того дивнаго доручення, яке випало на його долю.

Одначе наслідкомъ цієї резолюції книжки разом з 1.000 руб. грошей було переслано курському губернаторові для доручення вязневi-Митрополитові.

Тимчасом о. Боцян знову вдався з проханнямъ дозволити йому поїхати до Митрополита. Графъ Бобринський запитавъ ген. Іванова, і той відповівъ такъ: „Могу разрѣшити при умові, если свиданіе будетъ происходить въ присутствіи жандармскаго офицера и безъ правъ исповѣди“. На цихъ умовахъ о. Боцяну дозволено було поїхати, про що сповіщено курського губернатора Муратова, котрий заразъ же відповівъ телеграмою, що „преподанныя указанія (про умови побачення) въ точности будутъ исполнены“. О. Боцян виконавъ свою місію і вернувся до Львова. Але його скоро

¹⁾ Цей кап. Наркевич — по авторитетному розясненню д-ра Ю. А. Яворського в листі до мене — це автор відомої брошури „Современная Галичина“, виданої Штабомъ Рос. Армії для ознайомлення офіцерів. Авторство цієї брошури я в своїхъ „Споминахъ“ невірною приписавъ д-ру Ю. Яворському, що на цiмъ місці і спростовую.

потому арештовано і весною 1915. року вивезено до Єнісейської губернії, разом з д-ром В. Охримовичем, М. Шувичем, К. Малицькою та ин. особами.

Митрополит жив у Курську, здається, до кінця 1915. року. Містився він в готелю, що звався „Гостинниця Полторацькаго“ (по імені властителя) на Дворянській вулиці, під дуже строгою вартою. Зимом 1914—15. року приїхав до мене в Київ мій знайомий Білорусин, інжинір І—кий. У великім секреті повідомив він мене, що їде до Курська, з доручення покійного Ів. Ів. Луцкевича, щоб спробувати навязати зносини з Митрополитом. Ми умовились, що коли вдасться, то кореспонденція від Митрополита буде адресуватись на моє ім'я, а я вже відправлятиму її далі до тих людей з Галичини, з якими б Митрополит хотів увійти в зносини. І—кий поїхав до Курська, але через тиждень повернувся дуже зажурений: не вважаючи на всі заходи, вступити в контакт з Митрополитом йому не вдалося. Він оселився в гостинниці Полторацького, старався підмовити прислугу в готелю, але та ніяк на намови не далася. Митрополита дуже строго стерегли. День і ніч пильнувала його варта в коридорі готелю і увійти з ним в зносини ніяким способом не було можна.

Скоро потому Митрополита перевезено до монастирської тюрми Спасо-Ефиміївського монастиря в Суздалі. На всіх нас, що знали, якою сумною славою тішився Спасо-Ефиміївський монастирь, ця „жива могила“, вістка про перевіз туди Митрополита зробила страшенно пригноблююче вражіння. У всіх перед очима стояли страшні картини, змальовані А. Пругавіном у його відомій книзі про „Монастирську Тюрму“ в Суздалі... Потяглися довгі місяці, цілий рік, а про Митрополита не було у нас жадної звістки. З кінця 1915. р. я частенько бував в окупованій частині Галичини, як уповажнений від „союзу городов“, мене там скрізь розпитували, — що і як з Митрополитом, але я сам нічого не знав. Якось промайнула була по газетах звістка, що Митрополита російський Синод збирається „судити“, так наче він мав право на такий суд...

Весною 1916. року святковано було Великдень в хаті покійного Ф. П. Матушевського — громадкою галицьких заточенців — „заложників“. Памятаю, перед початком тра-

пези всі як один встали, повернулись лицем на схід, простягли туди руки і промовили „Христос Воскресе!“ Ніхто не вимовив при тім, кого вітають, але ми, присутні кияне, зрозуміли без слів, що це галичане вітають свого Дорогого Пастиря, що мучиться далеко в московській неволі, мучиться за те, що не покинув своєї пастви во время люте. Промовивши те привітання, галичане всі заплакали, як малі діти. І ми не могли вдержатись від сліз, дивлячись на це.

Та визволення прийшло швидче, ніж ми всі думали. Великдень 1917. року наш Владика зустрічав уже на вольній волі, хоч іще й на чужій стороні. Скоро по вибуху революції він був випущений новим урядом зі своєї тюрми і приїхав до Петербурга. Тут в половині квітня 1917. р. мені довелося з ним познайомитись. Я був призначений краєвим комісаром з правами генерал-губернатора до окупованих частин Галичини й Буковини. Перед своїм відїздом туди я поїхав до Петербурга, щоб дістати інструкції безпосередно від Тимчасового Правительства. В Петербурзі я довідався, що тут перебуває Митрополит. Я зразу поїхав до нього. Він жив у римо-католицького єпископа Цепляка над каналом „Фонтанкою“, в історичнім будинку, де жив колись російський поет Державін. Митрополит зразу ж прийняв мене і видимо з приємністю познайомився зі мною. Ми говорили про становище в Галичині, про мої пляни зреформувати тамошню адміністрацію й полекшити долю населення. Митрополит дав мені доручення що до церковної управи, він передав мені спис нових призначень духовних осіб, підвисшень і обсаджень порожніх парохій. Він хотів сам їхати зі мною до Тернополя, але я його відмовив від сього, зясувавши, що цим самим він дуже утруднив би моє становище та й своїй справі впорядкування церковного життя в Галичині пошкодив: всі військові власти, ті, що прикладали рук до його арешту й висилки, були на своїх давних посадах, і приїзд Митрополита міг би викликати великі тертя між мною й тими властями. Митрополит погодився з моїми аргументами і заявив, що до Галичини тепер не поїде, а обмежиться лиш подорожею до Київа. В помешканні Митрополита я мав приємність стрінутись з о. Ст. Юриком, що так

само був тільки недавно визволений з в'язниці, куди його посадив російський уряд в дожданні на виміну його на когось з російських полонених в Австрії. З о. Юриком познайомився я в Києві в кінці 1914 р., коли він сидів там в арешті і потім був засланий до Вологди. Останній раз перед тим ми бачились, коли я проводив його на київським двірці в далеке заслання на північ. Тепер о. Юрик аж сіяв від радощів, що скінчилася неволя для його земляків, що настають кращі дні для України і що він бачить свого улюбленого Митрополита на волі і серед своїх людей.

Петербурзька українська колонія зустріла Митрополита з великою шанобою. На зустріч йому на двірці зібрались численні представники українських організацій, вітали його, а українці-військові виставили почесну варту і відвезли його до помешкання на Фонтанку в параднім військовим автомобілі.

Вже перед самим моїм відїздом з Петербурга Ол. Гн. Лотоцький запросив Митрополита до своєї господи, куди зібралися значніші представники української колонії в Петербурзі. Коли почали запитувати Митрополита про його життя в Спасо-Ефиміївському монастирі, як він себе почував, то Митрополит здивував нас усіх своїм надзвичайно спокійним відношенням до пережитої неволі, до перебутих страждань: „що Вам оповісти? сказав він. — Нема що оповідати: день був подібний до дня, кругом німі стіни, ні з ким було говорити. Сидів самотний з своїми думками“. А в такому в'язненні просидів він цілих два роки і невідомо було йому, скільки ще має сидіти!

Митрополит вибирався до Києва, а це не легка була річ тоді проїхати: всі потяги були вщерть забиті салдатами, котрі самовільно захоплювали всі купе, всі місця у вагонах, і звичайні пасажери мусіли терпіти страшні невинности. Я, наприклад, їхав до Петербурга цілу добу не злязачи з верхньої полиці у вагоні, куди ледве вліз. І не було на це ради, бо з проголошенням „свободи“ зникла всяка дисципліна серед війська. Тепер, вертаючи до Києва, спеціально випрохав собі в канцелярії голови Ради Міністрів окреме купе, в яке мусів сідати ще за дві години до того, поки потяг було подано до перону на двірці, — інакше

салдатня не допустила би сісти і сама захопила би тоє купе. Передчуваючи, як тяжко буде їхати Митрополитові, стомленому неволею, в таких умовах, я добув окреме купе і для нього. Він виїхав одним або двома днями пізніше від мене і ще застав мене в Києві.

Митрополита в Києві зустріли також з великою почестю. Голова Комітету „Союза Городовъ“ барон Ф. Р. Штейнгель віддав до розпорядження Митрополитові одно з кращих авт Союза, щоб йому зручніше було їздити по місту. Митрополит зробив кілька візитів і хотів відвідати засідання Центральної Ради. Але керманічі Ради, головню проф. М. Грушевський, боячись порушити свою революційну репутацію, відхилили такі відвідини і Митрополит побував лиш на приватному засіданні частини членів Центральної Ради в одній з бічних кімнат. Підчас як Митрополит розмовляв з зібраними членами Ради, ввійшов В. Винниченко, демонстраційно сів спиною до Митрополита й запалив собі папіроску. Пані Л. М. Старицька-Черняхівська, яка витала Митрополита, потім оповідала мені, що всі присутні паленіли від сорому за таке некультурне поведження „революційного вождя“. Коли так зустріла Митрополита інтелігенція, то зовсім инакше привітали його представники народу: з Ц. Ради Митрополит поїхав на зїзд кооператорів Київщини. Сотні людей, здебільшого селян, членів сільських кооперативів, як один муж підвелися з своїх місць, коли появился в салі зїзду Митрополит, зробили йому сердечну овацію, віддали шанобу як духовній особі і витали щирими, сердечними промовама. Мені оповідали, що Митрополит був дуже задоволений цею зустрічею.

Я вже збирався їхати на двірець, щоб мандрувати до Чернівців, коли до мене, до мого скромного помешкання на Львівській вулиці, приїхав Митрополит. Він привіз велику китицю квіток моїй жінці і дякував їй за опіку над галицькими вязнями за часів царського режіму. Я спішив на поїзд. Митрополит побажав мені успіху в моїй роботі в Галичині, і ми попрощалися. Я виїхав на фронт, а Митрополит через якийсь час поїхав назад до Петербурга, а звідти через Швецію за кордон. Зустрілись з ним ми після того вже у Львові, весною 1918. року.

Митрополит — Меценат

[*J. Dzerovyč — De Metropolita — Maecenate*]

Enumerantur copiosissimae eleemosynae, sustentationes societatis, fundationes a Metropolita peractae.

Як колись Гораций хвалив у своїх одах цесаря Августа за його щедрість для римської штуки і літератури, а передовсім для самого поета, так певно в іще більшій мірі заслугувавби Митрополит Андрій Шептицький на появу такого співця, який звеличивби нашого „мецената“ за його величаві фундації, за його щедрі жертви для українського народу, за його велике серце і любов до сиріт, бездомних, за його покров і підмогу малярям і мистцям.

Саме сухе вичислення його фундацій і жертв забере много місця на отсих сторінках, причім треба запримітити, що буде се список неповний, неточний. Бо тяжко вичислити ті безчисленні жертви, які Митрополит розсипував в чотирьох стінах свого кабінету так, щоби ліва рука не знала, що права дає. Тяжко вичислити і кількість та вагу тих фундацій і жертв, коли Митрополит з питомою великим духам скромністю нерадо про них говорить і не любить розголосу.

Та не лиш одну тільки щедрість мусимо тут подивляти, але й той його великий дар вишукувати ті пекучі потреби, на які йшли його щедрі записи і жертви. Для приміру наведемо хочби основання величавого „Національного Музея“, якого потребу відчув Митрополит інтуїтивно. Не злякався він величезних коштів засновання і утримання такої „нерентовної“ в матеріальнім того слова значінні інституції, а вдивившись в улюблену собі ідею з вірою в Бога, з любовю до свого українського народу і з надією, що його дар зрозуміє народ і суспільність, взявся до переведення великого діла і доконав його.

Свою щедрість на пекучі потреби українського народу почав Митрополит будучи ще єпископом Станиславова, хоч скромна дотація того єпископства не дозволяла на більші записи і видатки. По однорічнім побуті на єпископським престолі в Станиславові переходить Митрополит на митрополичий престол до Львова, де богате випосаження Митрополії і раціональна господарка митрополичими добрими дає спромогу розвинути на широку скалю свою харитативну та культурну діяльність.

Не маючи спромоги змалювати як слід усю добродійну діяльність Митрополита, подамо до відома лише се, що вдалося нам зібрати від людей близьких Ювилятови¹⁾ і поділимо їх для кращого перегляду на: а) Дари на релігійно-церковні фундації; б) Харитативні фундації; в) Дари на культурно-освітні цілі; г) Підмоги для мистців і вбогої молоді.

А) Релігійно-церковні фундації

Будучи ще на владичім престолі в Станиславові, закупив молодий єпископ під будову духовної семинарії за 4000 долярів²⁾ парцелю з домиком, яка прилягала до парохіяльного дому. Коли Станиславів із звичайного повітового міста в р. 1884 став осідком владичого престолу, став останній станиславівський парох о. Теодат Шанковський спершу почетним крилошанином, а по смерті своєї жени соборним крилошанином єпископської капітули. Як парох мешкав він в домику, проти єпископської палати, яку закупило австрійське правительство для єпископа при вул. Липовій. Місце, де стояло приходство надавалося знаменито на місце під Дух. Семинарію, але було трохи замале. Молодий єпископ, хоча за часів його побуту на престолі не було іще мови о семинарії, передбачив потребу та будову її і закупив сю площу під будову величавого будинку, збудованого вже за єпископа Хомишина.

¹⁾ Дати до отсеї розвідки зібрав я від Впр. прелата Тита Войнаровського, Впр. о. крил. Вас. Лициняка, Всв. о. Д-ра Івана Бучка, Вп. п. Ольги Бачинської, Преп. брата Йосифа Гродського Ч. С. В. В., за що їм висказую сердечну подяку.

²⁾ Вартість дарованих об'єктів подаю в долярах з огляду на ріжнородність валюти австрійської і польської та її вартостеву флюктуацію.

Вступивши на митрополичий престол, не забув перед усім на тих, що з їх оточення був покликаний на високу гідність, на О. Василян і дарував їм на будову церкви і монастиря на „Вульці“ на стрийському передмісті Львова кілька моргів ґрунту вартости 20.000 доларів. Коли спроваджено підчас світової війни мошці св. свящмч. Йосафата з Білої до Відня і дискутовано над достойним місцем спокою для великого подвижника Унії, виринула між иншим гадка, побудувати на тім ґрунті, дарованім Митр. Андрієм, величаву церкву ім. св. Йосафата і там зложити Його мошці. На сю церкву мав зложитись увесь галицький український народ, та загалом цілий католицький світ. „І будет славен гроб єго“,.... з гроба єго мали виходити на цілу Україну проміння правдивної віри Христової і привязання до Апостольської Столиці. Але війна, наше лихоліття і фінансова скрута усіх верстов суспільности — всі ті гарні пляни вбили, а св. Йосафат остає дальше між чужинцями в далекому Відні....

В Скнилові під самим Львовом закупив Митрополит ще перед війною для монахів Студитів 28 моргів ґрунту за 4.500 доларів і побудував там монастир за 6.000 доларів. При монастирі тім мав Митрополит гадку отворити ріжні варстати, де моглиби вчитись і посторонні люди і в той спосіб мала повстати заводова школа. Одначе війна зрівнала цю братську оселю з землею і Студити перебравлись до митрополичої палати до Унева, а ґрунт у Скнилові продали дуже корисно на військове летниче поле. За узискані в той спосіб гроші намагались Студити купити православну церкву св. Юрія при вул. Францісканській у Львові, але Румуни, під впливом союзників, поставили таку високу ціну купна (100.000 доларів), що не можна було й думати про купно сеї церкви.

В далекій Боснії в селі Камениці біля Банялуки закупив Митрополит дім під монастир і винницю, яку мали управляти Братя Студити і старатись о добре богослужбне вино для наших трьох галицьких дієцезій, а також обслуговувати наших переселенців. Прийшла війна, розчленивала Австрію і тимсамим перервала і ті добрі наміри Митрополита.

І третій чин, спроваджений Митрополитом з Бельгії

ОО. Редемптористи дізнали на собі щедрости і милости Владики. А саме: в Збоїсках закупив Митрополит 8 моргів поля і 8 моргів городу в ціні 32.500 долярів і дарував його ОО. Редемптористам, які тут поставили величавий будинок і помістили в нім свій „Ювенат“, виховавче заведення молоді.

На Клепарові, передмістю Львова стоїть на дуже догіднім місці маленька деревляна церковця св. Андрея Первозваного. Церковця ся — се бувший павільон з галицької виставки для виробів фабрики майолік і кафлів проф. Ів. Левинського. Павільон сей закупив Митрополит у проф. Левинського, який його переробив на церкву і досі служить вона Клепарівцям як богослужевна каплиця, поки не вибудують величавої церкви, якої будова вже зачалася.

Також на передмістю Львова Богданівці красується невеличка церковця, а побіч неї зачалася будова „Народнього Дому“ на ґрунті дарованім Митрополитом Богданівцям, національно найсвідомійшим передміщанам міста Львова і залізничникам, які там у великій масі мешкають.

СС. Василіянкам в Словіті добудував Митрополит своїм коштом крило монастиря за 6.000 долярів. О. Вол. Громницькому на міську церков в Тернополі дав 8.000 долярів, а вже вичислити годі, скільки будівельного дерева дав Митрополит зі своїх лісів на будову деревляних церков своєї дієцезії.

Побіч цих більших жертв на будову церков і монастирів годиться ще зазначити жертви на устроєння церков. І так всі свої архієрейські ризи, які йому дарувала родина з нагоди посвячення його на єпископа станиславівського, як мітра, жезл, дві мантиї, золотий стихар, золотий омофор, срібні осіяльники, два срібні напрестольні ліхтарі призначив Митрополит для єпископства в Станиславові. Також багаті ризи львівської митрополичої ризниці, між иншими прегарні білі, шовкові ризи єрусалимського крою, справлені з нагоди паломництва до Святої землі є прегарним даром Митрополита.

Б) Жертви на гуманітарні цілі

На перше місце вибивається тут купно дому бурси Товариства Педагогічного при вул. Потоцького ч. 95. у Львові. Величавий сей будинок вибудувало Українське

Педагогічне Товариство по плянам проф. політехніки Івана Левинського в р. 1908. З причини браку готівки затягнуло Товариство в банках велику позичку, маючи надію, що українська суспільність своєю жертволюбністю сплатить її в свій час і очистить реальність з довгу. Та не так склалося, як ждалося. Жертви напливали дуже пиняво і Тов. опинилося в безвихідному положенні, бо грозила небезпека, що будинок, виставлений на ліцитацію, перейде в чужі руки. Щоби запобігти тому національному соромови, купив Митрополит сей дім від Тов. Педаг. за ціну 155.000 долярів і помістив в нім монастир СС. Василянок, коли їх москвофіли викинули з їх дотеперішньої домівки при вул. Зиблікевича ч. 30, яка була неправно заінтабульована на „Народний Дім“, хоч жертви на цей монастир за покликом пок. кардинала Сильвестра Сембратовича плили з цілого краю. Побіч монастиря містилася в тім домі протягом вісьмох літ від 1912—1920 жіноча гімназія СС. Василянок, поки не перейшла до відновленого коштом Митрополита „Академічного Дому“ при вул. Супінського. Опорожнене гімназією місце заняли військові сироти, яких тільки нараз намножила світова війна. По нинішній день виховується в тім сиротинці 120 сиріт, у великій відсотку сироти по священниках. Купном сего дому виратував Митрополит Укр. Пед. Тов. від великої фінансової кризи, бо очистив своїм купном дві камениці сего товариства при вул. Мохнацького ч. 12. і Хшановської ч. 9., на яких також був заінтабульований довг, затягнений на велику бурсу, а крім того 20.000 долярів зісталось ще Товариству в готівці. Будинок цей стояв на вузькій смузї землі і не міг — такби сказати — розгосподаритися. Тому Митрополит докупив ще від проф. Левинського 560 сажнів від полудневої сторони сего будинку за приблизну ціну 4800 долярів. А також від північної сторони купив Митрополит ґрунт від кількох співвласників.

Та самі голі мури ще не прокормлять, не виживлять бідних сиріт. Тому і тут дбайливе око і милосерне серце Митрополита постаралося забезпечити їх долю, осушити їх сирітську сльозу, бо квести, за якими їздять монахині по підльвівських селах, далеко не заспокоїли би всіх потреб сиротинця. Та про се точніші вияснення дає стаття о. крил.

Василя Лициняка. Величавий дар, княжа фундація, але хто в силі оцінити її величність, коли зважиться, кілько тут бездомних сиріт ратується від фізичної заглади, від моральної загибелі? Не будь сего захисту, яка безодня нужди і горя розкривається перед бідними сирітками!...

При вул. Скарги стоїть в городци дімок, на яким видніє напис: „Народня Лічниця“, в якій ординують лікарі Українці, а з якої користають по більшій часті зовсім даром найбіднійші верстви людности міста Львова і повіту львівського без ріжниці віроісповідання і народности. Звідси йде подвійна користь, бо і бідний має пораду і порятунок в недузі і українські лікарі мають місце для лікарської практики під проводом досвідних знавців. Тут збогачують вони свій досвід і приготовляють собі рекляму під свою приватну практику.

Дім сей відступлено на лічницю, а адаптація його коштом 1.200 дол.— се також дар Митр. Андрея, а численні виздоровці, які відзискали своє здоровля завдяки посвяті і праці ординуючих лікарів, вдячним серцем згадують побіч лікарів також імя фундатора.

У підніжя львівської цитаделі при вул. Ходоровського ч. 15 стоїть ще инший памятник щедролубивого та доброго серця Митрополита. Є це поверховий дім, „Порадня Матерей“ львівської філії „Товариства опіки над молодіжю“. Дім сей вартости 2.000 долярів се найновійший дар Митрополита Андрея для терплячої і безпомічної бідної людности українського Львова. Се мала діточа лічниця, де поліжниці та матері находять поміч у своєму важкому положенню. Тут є кремінна (кварцова) лямба до насвітлювання, тут небавом має прийти і апарат для лучів Рентгена, та положничий відділ.

В) Жертви на культурно-освітні ціли

Основанням епархіяльної бібліотеки в Станиславові з 3870 томами заінавгурував єпископ Шептицький свої щедрі жертви на культурно-освітні ціли, а щоби бібліотека збільшалася, зробив єпископ фундацію на 6000 долярів, а все то з власного родового майна.

З нагоди перенесення мощів бл. п. Апостола рідного слова Маркіяна Шашкевича висказав Митрополит А. Шептицький отсі памятні слова, що „в нас немає культури

традиції“. Щоби сему лихови зарадити, береться сам до сего діла з питомою собі енергією і основує величню фундацію: „Національний музей“. В ньому зібрано і доцільно упорядковано пам'ятки того, чим на протязі тисячліття жив наш нарід у сірій буденщині і в практичну пору; в чім виявляється його практична життєва здібність і безкорисні зусилля його до краси; пам'ятки фізичної і духової творчости богатьох мільонів людей і богатьох віків, а вкінци і зразки сьогочасної нашої праці в усіх областях життя народу. А все те — щоби освідомити нас про це, чим ми були і чим ми є тепер, та для скріплення нашої віри в себе самих, в нашу здібність до праці, в успіхи кожного творчого зусилля. І для повязання в одну нерозривну єдність нашої минувшини з нашою теперішністю, і — з нашою будучиною. Діло — в повнім значінні того слова, культури.

Основанням музею перечеркує Митрополит раз на все хибний погляд поширений між сусідами а то й серед нашої суспільности, що в нас історичної культури немає, що ціле наше минуле не полишило культурних зразків, що українська нація займає під сим оглядом чи не останнє місце серед народів Європи. І тому торжество передання родови величнього „Національного Музея“ треба вважати торжеством спасення недобитків, вирятовання останків давньої української культури Галичини й цілої України від неминучої загибелі. Торжество отворення відбулося в неділю, дня 12. грудня 1913 і було справді великим святом, на яким були присутні оба єпископи Чехович і Хомишин та численні представники урядів та культурно-освітніх товариств і установ. Свято покінчилося відспіванням національного гимну „Ще не вмерла Україна“. Покійний, талановитий історик нашої культури Володимир Гребеняк закінчаючи свою статю в „Ділі“ з 13/ХІІ 1913 з нагоди основання музею, кінчить її отсими словами: „З подивом мусимо стати перед величезною витревалістю Основателя, котрий почавши з малого, зумів консеквентно вести розпочате діло і остаточно з таким успіхом допровадити його до кінця. Віддане музею суспільности мусимо назвати справді князівським даром“.

Сам дім на музей при вул. Мохнацького закуплений за 50.000 долярів, збудований в бароковім стилі. Яку вартість представляють ті 14.839 предметів, переданих фунда-

тором в день отворення українському народови, се не дасться обчислити ні навіть приблизно означити. Се хиба тайна великодушного фундатора і д-ра Іляріона Свенціцького, організатора і кустоса Музея, який з поручення фундатора їздив на Велику Україну, де збирав пам'ятки нашої друкарської штуки і переїхав здовж і поперек цілу Галичину, збираючи пам'ятки нашої національної культури.

Щоби збірки доповнялись, та щоби було за що утримати таке „нерентовне“ підприємство як Музей, Митрополит закуповує на се дві реальности, одну при вул. Петра Скарги ч. 10 за 4000 долярів, а також віллю від польського маляря Яна Стики за 28.000 долярів. Ся вілля була спершу призначена на Музей, який досі містився в мурах св. Юра, в стайнях і возівні, перероблених ad hoc на поміщення музеальних зборів. Але коли стіни сеї віллі оказались за вузкі на поміщення всіх збірок, а головно за темні, закуплено палату Дуніковського при вул. Мохнацького ч. 42.

Але і першу домівку музею в св. Юрі і віллю Стики було дуже добре використано на культурні цілі. В давних салях музеальних в св. Юрі міститься тепер безплатно вселюдна українська школа ім. Бориса Грінченка, а у віллі Стики має своє мешкання і робітню маляр Олекса Новаківський, побіч него мав робітню померший маляр Модест Сосенко, а по його передчасній смерті артист маляр Осип Курилас, а дохід за чинш з інших партій йде на утримання музею.

Український народ ще за часів Австрії від давна борювався за свій університет та не міг його з причини ворожої постави шовіністично успособленої частини польської суспільности одержати. Митрополит, не тратячи ніколи надії, що народ наш скорше чи пізнійше осягне свою найвисшу школу, підготовлював ґрунт під неї. В тій цілі закупив від Митрополічої Капітули парцелю около $\frac{3}{4}$ морґа при вул. Шептицьких, яка припирала до площі Митрополії, щоби на сих обох парцелях на узгірю площі св. Юра став колись в найкращім і найздоровійшім місці Львова наш український університет. Маймо надію, що сні і смілі мрії Великого Владики сповняться ще за його життя.

При вул. Скарги видніє гарна двоповерхова камениця о гуцульській орнаментиці з написом „Дяківська Бурса“

„фондація Митрополита Андрія Шептицького“ вартости 18.000 долярів. Дім сей мав справді спершу призначення на дяківську бурсу. Але колине було її кому провадити, призначено сей дім на „Студитський науковий Інститут“. Там придбалося много потрібних річий як книжок, зібраних спеціально до того діла, однак бажана хвиля ще не надійшла. Через кілька літ, до р. 1923 містився там „Інститут св. Йосафата“, бурса, в роді малого семинара. Інститут сей міститься від 1924. р. в крилі духовної семинарії від Сикстуської вулиці. Духовний семинар був однак дуже знищений постоями московських, австрійських і польських військ і адаптація його на поміщення бурси св. Йосафата коштувала 2.000 долярів, які заплатив в цілости Митрополит. Крім готівки дав Митрополит із своїх лісів безплатно три вагони дощок. В бурсі тій утримує Митрополит своїм коштом 20 сиріт, платячиза кожного по 5 долярів місячно.

В Милованю, товмацького повіту, при парцеляції подарував Митрополит двір з кількадесять моргами поля товариству „Просвіта“ на садівничо-огородничу школу з обовязком примістити на вакації в дворі львівські діти, вислані туди на свіжий воздух товариством „Вакаційних Осель“. Митрополит взагалі піклувався товариством „Вакаційних Осель“. Перший підписав статуту сего нового високогуманітарного товариства, дав на перший початок 300 долярів і примістив його в Милованю.

На митрополії ще за часів Австрії тяжів обовязок давати на Станиславівське єпископство як виділене з львівської Митрополії квоту 3000 долярів. Щоби сего довгу позбутись і станислав. єпископові забезпечити кращу дотацію, закупив Митрополит село Коршів біля Коломиї і жертвував його Станиславівському Владиці місто тих 3000 долярів, 600 моргів ліса, 300 моргів орного поля з фільварком і 18 моргів саду з двором. Коли однак Преосв. Григорій не хотів пристати на таку індемнізацію, Митрополит розпарцелював Коршів, а двір з 18 моргами саду, вартости понад 10.000 дол. подарував товариству: „Сільський Господар“.

Тепер приходиться нам говорити ще о двох великанських дарах Митрополита, менше звісних ширшому загалови, а саме о купні Зарваниці за 180.000 долярів, і о купні

грунту на личаківськiм передмiстiю т. зв. „Пiскiвнi“ за 500.000 долярiв. Майно Зарваницi Митрополит подiлив в сей спосiб, що коло 300 моргiв ґрунту дiстали Братя Студити, 232 моргiв дiстали сироти, а ще около 600 моргiв доброго подiльського ґрунту осталося для Митрополiї.

„Пiскiвня“ се дваццять шiсть моргiв ґрунту з пiском дуже пригожим на вирiб скла. I справдi мала на тiм ґрунтi повстати велика фабрика скла i иншi фабрики, в яких мали найти працю нашi українськi робiтники. Велика нiмецька фiрма мала поставити своїм коштом фабрику скла i все вже було уложено, колиб не вiйна та теперiшня фiнансова скрута, яка розбила смiливi пляни Митрополита i вони мусять ждати ще якийсь час на своє здiйснення. Та поки це станесться, користають з трiох домкiв, на тих ґрунтах положених, „школа iм. кн. Льва“, читальня „Просвiти“ на Личакoвi, яким Митрополит дарував їх зовсiм безкорисно.

Г) Жертви для мистцiв та вбогi молодi

Список сей не бувби повний, якщоб не згадати, що Митрополит закупном великої скiлькиости акцiй „Земельного Банку“ дав почин i трiвкi основи пiд сю велику нашу фiнансову iнституцiю. Також асекурацiйне товариство „Карпатiя“ завдячує своє iснування фiнансовiй допомозi Владики.

Коли о попередних роздiлах можна сказати, що вони не дають повної картини всiх дарiв та пожертвовань Митрополита на боговгоднi, харитативнi та культурнi цiли, то о жертвах для поодиноких людей можна се тим скорше сказати. Маючи передовсiм церковнi цiли на оцi, бажаючи Церквi приспорити мужiв свiтлих, вчених богословiв, мiсiонарiв для наших заморських братiв, Митрополит на свiй кошт висилав питомцiв на унiверситети свiтової слави до Инсбрука в Тиролю, Фрайбурга в Швайцарiї, до Вiдня, до Риму, де вони пiдготовлялися до великого дiла службi Церквi i українському народови. Богослови як Др. Гавр. Костельник, Др. Йосиф Слiпий, Др. Андрiй Iщак i иншi працюють на науково-богословському полi, ОО. Осiнчук, Михальчук працюють як мiсiонарi в Бразилiї, о. Фiодоров є ексархом в Петроградi, а для єпископа канадiйського

Преосв. Никити Будки виховувалось у Львові шістьох питомців, які нині обслуговують наших канадійських переселенців.

Та не лиш про богословів дбав Митрополит. Він вмів відкривати талановитих малярів, різбарів, співаків і щедро їх спомагати в їхніх студіях за границею. Без пересади можна сказати, що такий могучий малярський талан як Новаківський вихованок Крак. Академії мистецтв лише завдяки старанням Митрополита служить нашій українській нації. Митрополит у найскрутніший час його матеріально піддержав, дав йому захист у своїй домівці при вул. Міцкевича (вілля Стики) і Новаківський нині голосить своєю кистю славу українського мистецтва. Так само малярі Струхманчук, Сосенко, різьбар Паращук в Парижі мають багато завдячити щедролюбивости нашого Владики-Мецената.

Годиться ще згадати про се, що від 1900. р. аж до часів війни удержував Митрополит своїм коштом у Львові 14 гімназійних учеників а по шість до вісім в гімназіях на провінції, як Стрий, Станиславів і и.

А кілька то щоденно різних вдів та сиріт, бідних та калік користало, а навіть часом використовувало добре серце Владики в Його палаті, в чотирох стінах Його кімнати. Се не виявиться ніколи, бо нігде сего не записано — хіба у вдячнім або невдячнім серці обдарованого.

Кілько то щедрих дарів плило все на українські інституції і на бідних на провінції і з нагоди давніших таких частих візит канонічних по архієпископії.

* * *

А сам для себе Митрополит багато видає? Вбога студитська ряса, ременем підпоясана — отсе його одежа. Харч більше як скромний, а для своєї вигоди не має навіть коний та повозки.

Годилосьби відповісти ще на питання, звідки черпає Митрополит фонди на такі великанські жертви? Питання се недискретне і тяжке до розв'язання. Безперечно як першу відповідь треба відповісти словами св. Письма: „рука дающого не оскудіє“. Митрополія львівська є багато вивинувана. До неї належать місто Галич, села Крилос і Залуква над Дністром; села Яхторів і Унів в Перемишлянщині

і добра Перегинсько, в долинськiм повіті. Особливо перегинські відвічні бори з рідкими родами дерев кедрини, раціонально господаровані, дають львину частъ доходів Митрополії. Також приспорили Митрополитови фондів парцеляція Коршова, ведена розумно адміністратором дібр Митрополічих о. прел. Войнаровським. Наконець мав Митрополит своє гарне родове майно.

Війна а ще більше теперішня страшна фінансова криза та великанські податки і данини наложені на Митрополію дуже висушили джерело доходів Владики - Мецената і підтяли розмах його крил. Але маймо надію, що минеться скрута, минеться лихоліття і наш Найдостойнійший Архипастир буде і дальше осушувати сльози вдовицям і сиротам, буде і дальше пособлювати щедрими дарами духовому, культурному і економічному розвоєви свого рідного українського народа.

Товариство „Захист ім. митроп. Андрея гр. Шептицького для сиріт“
у Львові

(Його початок і розвиток по кінець 1925. р.)

[В. Лусуниак — De orphanotrophio Metrop. Andreae
Szeptyckyj]

Metropolita, a. 1917 e Russia post triennem deportationem revertens, Leopoli, sua urbi residentiali, a populo ucraino dono honorifico salutatus est: summa 312.491.50 coronarum austr. tanquam „Fundatione Metropolitae Andreae com. de Szeptyckyj pro orphanis ucrainis“. Metropolita subito specialem societatem statutariam ad orphanorum curam gerendam creavit, eidem summam supradictam tradidit, quam larga donatione 750.000 cor. austr. (plusquam 100.000 dol. am.) ex propriis supplevit, atque fundum 3670 iugorum silvae in Posiĉ ad Stanislaopolim pretio 4,154.073 cor. austr. emit. Totus reditus ex hac possessione ad orphanorum sustentationem destinatus est.

Ut vero Societas pro orphanis scholam agricultorum et opificum erigere par esset, Metropolita eidem 232 iugorum fundum in Zarvanycia donavit.

Praeter has binas largitiones vere regales varia orphanorum asyla subventionibus adiuuare non desiit, ut e. gr. decursu anno scholari Orphanotrophium Leopoliense 12.106 flor. pol. et 10 carros ferreos lignorum accepit.

День 10. вересня 1917. р., в котрім митрополит Андрей гр. Шептицький вертав по трилітній неволі на свій престол у Львові, остане на все в пам'яті усіх тих, що сю хвилю з ним переживали.

Безперечно щиро витали його наші і чужі люди в Києві, Петрограді, Штокгольмі, Сасніц, Гамбурзі, Відні, Гмінді, Освенцімі і Кракові, з великими почестями стрічало його населення на кожній залізничій стації галицької України, але таки кульмінаційною точкою одушевлення для „Царського Вязня“ був день його приїзду до Львова. Так ще ніколи і нікого не витано у Львові.

Сеї історичної хвилі не забуде наш Митрополит хіба ніколи. Боже Провидіння приготувало йому мабуть на се такий тріумф, щоби його споминами кріпився в пізнійших тяжких хвилях, які судилося йому ще переживати.

Слідуючого дня по його повороті до Львова явилися в митрополичій палаті члени „Комітету для привитання“ під проводом др. Стефана Федака і відпоручники всіх українських товариств з поклоном і привітом.

Прегарну промову виголосив проф. універс. др. Кирило Студинський і титулом почетного дару від української суспільности зложив на руки Митрополита 312.000 К. як „Фонд ім. митропол. Андрея гр. Шептицького для українських сиріт“.

Зворушений Митрополит дякував за всі докази любови і привязання для його особи, а з окрема був видимо вдоволений, що саме таку ціль вибрано для його звеличання; заявив зараз тоді, що доля наших сиріт лежить йому дуже на серці і що зі свого боку причиниться до збільшення сього фонду, який — як висловився в своїй скромности — „має одну тільки хибу, а саме сю, що надано йому моє ім'я“.

З того часу минуло кілька місяців. Аж в Різдвяні Свята прикликав Митрополит до себе одного з священників¹⁾ і поручив йому виготовити до 3 днів статут нового товариства, яке занялося би виключно сиротами, бо — говорив — трафляється до купна маєтність, яку хочу набути і заінтабулювати на відповідне товариство.

Те саме доручення дістав рівночасно і синдик митрополії. По трьох днях предложено Митрополитови оба проекти статутів; по перегляді обох затверджено один з них і по підписанні його членами оснувателями предложено Намісництву до затвердження.

Сей новий статут підписали як члени оснувателі:

1. Андрей гр. Шептицький, львівський митрополит,
2. Григорій Хомишин, станиславівський єпископ,
3. Йосафат Коциловський, перемиський єпископ,
4. о. Климентій Шептицький, ігумен Студитів,
5. о. прелат Тит Войнаровський,

¹⁾ Ним був якраз автор статті. Ред.

6. Др. Стефан Федак,
7. Др. Кирило Студинський.
8. о. Юліян Дзерович,
9. о. Теодозій Лежогубський,
10. о. Павло Демчук, ЧСВВ.
11. Др. Евген Гвоздецький,
12. о. Василь Лициняк.

Тодішнє ц. к. Намісництво у Львові дозволило рішенням з дня 13. марта 1918 ч. 39657 на оснування Товариства, про що повідомила оснувателів ц. к. Дирекція поліції у Львові письмом з 20. марта 1918 ч. 141. Ст. 1343.

На сій основі відбулися у Львові дня 23. марта 1918. р. в митрополічій палаті перші загальні збори Товариства, яке приняло назву: „Захист ім. митропол. Андрея гр. Шептицького для сиріт“ у Львові.

По затвердженню статута вибрано першу Раду (управу) Товариства в такім складі:

1. президент: митрополит Андрей гр. Шептицький,
2. заступник: Др. Володимир Охримович,
3. секретар: о. Василь Лициняк.

Члени Ради:

4. Др. Стефан Федак,
5. Олександр Барвінський,
6. о. Клим. гр. Шептицький,
7. Іван Левинський,
8. Любомир Рожанський,
9. о. Теодозій Лежогубський,
10. Др. Кирило Студинський.

Ще таки того самого дня по загальних зборах відбулося перше засідання Ради, на яким вирішено закупити лісову маєтність в Посічі і уповажнено Митрополита, як голову Товариства, до заключення контракту купна.

Слідуючого дня, 24. марта 1918. р., підписано у Львові контракт, яким Товариство набуло від пп. Станіслава Кельчевського і Стефана Свежавського маєтність Посіч Майдан, в повіті Богородчанськім, обшару 3670 моргів ліса за ціну 2.400.000 К. (два міліони чотириста тисячів австр. корон), при чім купуюче Тов. переняло на себе гіпотечні довги, а саме: Гал. Банку гіпот. в квоті 840.443'25 К. і Анни з Кашовских Тушовскої 80.000 рублів, обчислених на 200.000 К.

Наш Митрополит бував часто в захистах, приглянувся їх веденню і потребам, отже своїм бистрим умом пізнав скоро, що переважна часть головно менше здібних сиріт не надається до висших шкіл, длятого треба би сю молодь спрямовувати заздалегідь до чогось практичного, а з окрема хлопців до праці на ріллі і до ремесла.

І виринула думка засновання хліборобсько-ремісничої школи. Для сеї ціли треба однак конечно більшого комплексу доброї землі, тому й про се подбав наш князь Церкви.

Дня 10. вересня 1920. р. запросив до себе членів Ради Товариства на засідання, представив стан сиріт і конечну потребу засновання хліборобсько-ремісничої школи, а що саме тоді Митрополія парцелювала ґрунти в Зарваниці, длятого запропонував, щоби Тов. закупило для себе 232 моргів орної землі. Сей внесок прийнято одноголосно, а дня 15. падолиста 1920. р. заключив в імени Товариства Др. Володимир Охримович контракт купна з Митрополією, яким набув для Товариства в Зарваниці 232 моргів 104 сяжнів ріллі за ціну Мп. 324.900, котру то квоту заплатив в цілости сам Митрополит, бо Товариство не мало ніякої готівки.

Завдяки сій великодушній жертві стало Товариство власником 232 моргів найкращої землі, яка повинна стати основою до виконання ідеї Митрополита, себто отворення в відповіднім часі рільничо-ремісничої школи.

Покищо треба було поставити там бодай найконечніші мешкальні і господарські будинки, постаратися о інвентар, позасипувати стрілецькі рови то що, одним словом поробити наперед вклади. Все те вже переведено і є надія, що від сего року бюджет Зарваниці буде вже активний. А тимчасом в Посічі йшла праця під умілим проводом о. прелата Войнаровського; управу лісів обняв фаховий лісник п. Юрій Нападєвич, побудовано мешкальні і господарські будинки для управителя і побережників, переведено відводнення ліса та звернено особливу увагу на лісові культури на значних просторах, спалених військом в часі війни. Право вирубу деревостанів віддано 4. січня 1920. р. фірмі Лев і Людвик Кальмус в Станиславові, а приходами покривано адміністрацію і сплачувано довги.

З кінцем грудня 1923. року стан рахунків Товариства був такий, що Товариство встигло посплачувати вже всі довги крім отсих двох:

1) Високопреосвящ. Митрополитови винно ще було 750.000 К. в золоті,

2) лишився ще гіпотечний довг в Зем. Банку у Львові з 1918. року в сумі К. 1,177.795·51.

Та тут стрінула Товариство нова велика несподіванка; на засіданню Ради в дни 31. грудня 1923. р. заявив Митрополит, що свою претенсію в сумі 750.000 К. в цілости Товариству дарує!

По закупні для Товариства 232 моргів орного поля в Зарваниці був се новий правдиво княжий дар (вартости понад сто тисячів долярів), який рішив дальшу долю Товариства і долю многих сиріт, що своє виховання завдячуватимуть сим жертвам Великого Митрополита.

Нема сумніву, що тепер вже, коли Товариству лишився тільки довг в Земельнім Банку гіпотечнім, зможе воно навіть при теперішних просто невиносимих податках сповнити те завдання, яке назначив йому його фундатор, себто ратовання тих сиріт, що не мають ніякої опіки.

В шкільнім році 1924/25 давало Товариство всі свої чисті доходи на удержання захисту у Львові (при вул. Потоцького 95) де було приміщених 110 дівчат в віці від I. класи народної до V р. учительської семінарії включно ¹⁾. На жаль приходи Товариства не вистарчали ще на удержання такого значного числа сиріт, длятого так як і попередніми літами підпомагав їх щедрими датками Високопреосвящ. Митрополит, а ті жертви винесли в посліднім тільки році 12.106 зол. 50 гр. готівкою і 10 вагонів дров на опал. Є однак надія, що при умілім і ошаднім веденню господарки Товариства бюджет його з часом значно поправиться.

На сей рік вибрали загальні збори такий склад Ради:

1. президент: Впреосв. Митрополит,
2. заступник: о. прелат Т. Войнаровський,
3. о. Климентій гр. Шептицький, ігумен Студ.

¹⁾ На сей рік (1925/6) прийнято до захисту 120 сиріт.

4. Модест Каратницький,
5. о. Вас. Томович,
6. Др. Волод. Охримович,
7. Др. Кир. Студинський,
8. Володим. Каратницький,
9. Володим. Червінський,
10. о. Вас. Лициняк.

В руках сеї управи лежить дальший розвиток Товариства, яке є в тім щасливім положенню, що Митрополит не тільки його сотворив і щедрою рукою випосажив, але також мимо своїх тисячних занять, клопотів і слабого здоровля вміє все найти хвилю, яку посвячує для справ Товариства і сиріт. Під його світлим проводом робить Товариство вже тепер велику і важну роботу, але се покищо початок праці Товариства. У Львові повинен би ще стати захист для хлопців на 100 осіб, а в Зарваниці рільничо-реміснична школа. Як що Товариство осягне ще бодай сі дві цілі, то се буде по думці його фундатора і найбільшого добродія українських сиріт — Митрополита Андрея.

P. Michel d'Herbigny S. J.

*Président de l'Institut Pontifical Oriental
de Rome.*

LA PREMIÈRE ENTREVUE DU MÉTROPOLITE ANDRÉ avec SON ÉMINENCE LE CARDINAL MERCIER

C'était au Carême 1914. J'en fus le seul témoin, et il ne sera pas inutile de fixer cette page d'histoire.

Le métropolite revenait de Rome, et il y avait reçu des pouvoirs étendus qui devaient être contresignés par un Cardinal. Son regard se porta sur Malines. Le voyageur apôtre devait venir en Belgique, pour visiter à Enghien les théologiens russes qu'il avait reçus sous sa juridiction. Je m'occupais d'eux, tout en enseignant le *De Ecclesia* au théologat où plus de cent jeunes Jésuites de tout pays se préparaient au sacerdoce. Le Cardinal Mercier s'intéressait à l'Orient slave, depuis surtout qu'il avait lu durant le Carême de 1912 la vie de Vladimir Soloviev. Il m'était facile de lui annoncer et d'introduire près de lui le visiteur qui lui venait d'Ukraine en passant par Rome. — L'accueil fut affectueux cordial, en ce palais où le primat de Belgique devait bientôt tant souffrir.

Le métropolite était arrivé vers midi et demi. A 1 heure, nous étions tous deux assis à la table du Cardinal, très frugale, où le poisson était assaisonné de grands verres d'eau, suivant les principes du Cardinal, très généreux pour les pauvres, très austère en ses habitudes personnelles.

A peine cependant le repas était — il commencé, un télégramme arrive au Cardinal. Il le lit en silence : puis, avec sa grande majesté sereine, il nous confirme la nouvelle dont les journaux avaient parlé le matin ; une agitation extrême, presque une révolte avait éclaté parmi les nombreux étudiants laïques de l'Université catholique de Louvain. Médecins, juristes, ingénieurs, philologues s'étaient laissé persuader que le Vice-Recteur

de l'Université ne comprenait pas leurs aspirations. Ils voulaient son changement. Le télégramme annonçait leur arrivée de Louvain à Malines. Ils venaient présenter leur requête au Cardinal.

Pour lui, que l'agitation de quelques meneurs avait attristé, ce fut une joie de voir ses chers étudiants de Louvain recourir à son arbitrage.

Le repas s'acheva promptement, suivi d'une visite au Saint-Sacrement dans la belle chapelle privée où se recueille celui qui est bien, selon sa devise, *Apostolus Jesu Christi*.

Les étudiants affluaient de la gare, plus d'un millier, assez excités, portant des insignes d'hostilité contre le vicerecteur.

Dès que leurs colonnes commencèrent à déboucher sur la place, le Cardinal fit ouvrir toutes grandes les portes de son palais. Les fils devaient voir qu'ils avaient libre accès auprès de leur père. En même temps, le Cardinal paraissait au balcon qui domine la place, et salua gracieusement ses visiteurs. Ce fut une immense acclamation en son honneur, en même temps qu'un appel à sa rigueur contre le vice-recteur.

Le Cardinal alors commença une longue harangue, avec une vigueur de voix et de langage que personne ne pouvait attendre de ce vieillard si mince, si frêle, vraiment transfiguré par l'ardeur son zèle pastoral et paternel.

Après avoir rappelé ses années d'enseignement et son amour pour les chers étudiants de Louvain, il les mettait en garde contre les dangers d'injustice. Les rivalités entre Flamands et Wallons, les passions de la jeunesse, certains mauvais conseils pouvaient les aveugler. Avec une liberté tout apostolique, à ces étudiants surexcités, il signalait les abus, les fautes morales que le vice-recteur voulait corriger ou empêcher — par une fermeté non pas blâmable mais digne de tout éloge.

Au début, sous les reproches parfois cinglants, certaines clameurs essayaient d'interrompre. Mais l'énergie se mêlait à tant d'amour que peu à peu la disposition de l'auditoire changeait. Flamands et Wallons se laissaient dire et persuader que leurs rivalités de race devaient céder à leur devoir chrétien envers l'Eglise et la civilisation. Quand le Cardinal termina son long effort qui le faisait entendre sur toute la place, il proposa qu'une délégation des étudiants vint lui porter les griefs qu'il

étudierait immédiatement avec eux. Ce fut une immense acclamation de joie.

Jusque là le métropolitte et moi nous étions restés sous le grand péristyle d'entrée, près des portes ouvertes, entendant tout sans pouvoir être vus. Au moment où la delegation entrait, le Métropolitte se montra, franchit les portès, et sortit vers la foule des étudiants qui se trouvaient sur la place. Son apparition, sa haute taille, son costume produisirent un moment de surprise. Mais quand il commença a interroger les étudiants, a causer familièrement avec eux, un large mouvement de sympathie se dessina, un dialogue très animé s'engagea.

Autor du Métropolitte, un groupe nombreux se forma, avide de l'entendre parler : les études, la jeunesse, les Universités, les Slaves, l'Eglise, tous ces sujets défilèrent successivement pendant les longs pourparlers du Cardinal et de la delegation.

Les étudiants ravis ne pensaient pas à s'impatienter, et même, de loin, ceux qui ne pouvaient entendre acclamaient de temps à autre le métropolitte : „Qu'il soit notre Vice-Recteur. Vive le nouveau Vice-Recteur. C'est le Vice-Recteur qu'il nous faut !“

De cette accalmie le Cardinal pouvait profiter pour convaincre la delegation, lui montrer les fautes commises et la préparer aux solutions justes et fermes qu'il devait faire triompher. La présence du Métropolitte et sa soudaine popularité facilitèrent ainsi le triomphe du Cardinal.

Sans doute l'entrevue avec le Métropolitte en fut singulièrement abrégée. L'heure du départ arriva. Mais jusqu'au bout, et encore en face de la gare, les étudiants de Louvain acclamèrent longuement le Métropolitte qui leur était apparu comme un ange de paix entre les deux races rivales. Bientôt le Cardinal leur ferait agréer sa solution qui donnait raison au Vice-Recteur. Un peu plus tard les deux camps un instant divisés allaient se retrouver unis sur les champs de bataille, comprenant mieux que jamais leur devise belge : L'union fait la force. Le Métropolitte avait largement contribué à ce résultat de paix chrétienne.

о. Адам Солодуч

Митрополит А. Шептицький і уніоністичні змагання на Білій Русі

[*Adam Soloduch — De Metr. A. Szeptyckyj atque Unione apud Albo-Ruthenos renascente*]

Зближаючіся події великої ваги звичайно кидають тінь, гейби заповідь свого приходу. Також слабкі і не-смілі народини уніоністичних змагань на Білій Русі треба віднести до часу, коли по цілій царській імперії повіяв дух свободи, т. є. до літ, що попередили памятний 1905. р. Люди, що тоді зачали думати, чи не далося би воскресити на Білій Русі Унії, придушеної брутальною силою Катерини II і Миколи I, відразу очевидно звернули свої очі там, де вона мусіла захиститися і де мимо всего витривала до тепер. Гадка і серце перших подвижників уніонізму на Білій Русі летіли до Львова. Діла чужого а ворожого насильства не uznавали законним, а найсправедливішим в світі уважали вони Білу Русь, а навіть цілий терен б. великого литовського князівства, по нинішній день за віддані під духовну і моральну опіку львівських владик обр. гр. кат. Прецінь ті львівські Архієреї, а галицькі митрополити в одній особі, були в прямій лінії спадкоємцями цілої спадщини Рагозів і Потіїв, св. Йосафата Кунцевича і побожного Велямина Рутського!...

І незвичайно знаменна річ: білоруські уніоністи не ошибалися ані на один волос у виборі лінії своїх замірів і акції.

В тім то часі, бл. п. in odore sanctitatis, спадкоємець Льва XIII, також горячого прихильника Сходу — папа Пій X, роздумуючи над питанням сполуки церков, став саме митрополита Шептицького уважати представником інтересів Унії на землях окупованих царатом. А такий погляд

папи не був самим тільки академічним рішенням справи Унії на Білій Русі, Литві і Україні. Пій Х висказав рівночасно до митрополита Шептицького памяті й історичні нині слова: „*Utere iure tuo!*“ За ними пішли дальші як: „*Il viendra un moment, où ces facultés vous serviront.*“

Передбачуючи, що неприятели Унії стануть незадовго чіплятися уділених повновастей і в своїй злобі посунуться далеко, папа додав: „*Ah! Vene, è per quelli ché non vogliono crederel!*“ Вкінці на одній з дальших авдієнцій Пій Х з притиском сказав: „*Na ragione.*“

Ся цілковита згідність оцінки ситуації в краю через горстку білоруських уніоністів зі становищем найбільшого в церкві авторитету — папи — згідність, що повстала без ніякого попереднього порозуміння — є справді знаменною річю. На Білій Русі вичули добре лінію, якої Церков бажає держатися, якою буде йти...

Ясна річ, що митрополит Шептицький, незалежно від справи юрисдикції над російською Україною і Білою Русю, бажав блище пізнати сі терени, якими управляли колись його попередники архієреї Атаназій і Лев, будучи київськими митрополитами і де Унія забагрилася мученичою кровю підчас лютого переслідування. Бажана хвиля настала в р. 1907, коли Архієрей, як галицький адвокат, Др. Олесницький, опинився там, де гр. кат. обряд, як здавалося, віддавна мав вже бути зовсім викорінений. Рідкий гість, щоби змити сторожу на австрійсько-російським кордоні, їхав через Саксонію.

Коли станув в Вильні, звязаний з життям і працею св. Йосафата, митрополит Шептицький одержав поуніятські церковні та історичні памятки та відвідав редакцію білоруської „Нашої Ниви“, яку все постійно передплачував і читав. Свідомих білоруських священиків тоді майже не було, бо висвячені в 1907. р. будучи оборонці рідного народа, оо. Г. Ф. і Ст. І. ставили щойно тоді свої перші кроки на дорозі своєї священичої праці. Тому Архієрей не міг тоді в Вильні навязати з ними безпосередніх зносин, бачився натомісць з о. професором Л. Ж., що хоч *gente Lituanus, natione Polonus*, був в той час щирим симпатиком уніоністичних змагань і близьким знакомим о. У. Т. І.

о. Ж. оповів опісля одну пригоду, про яку згадаю: коли відпроваджував Митрополита на залізницю, забувся і при пращанню малоццо не поцілував відїзджаючого в руку (був одягнений по світськи), а се могло викликати легко зрозуміле здивовання.

В. Л. додає инший епізод, а іменно, що справником крадежі паспорту Владики в дорозі з Мінська до Вильні, був Росіянин, що вдавав Білорусина. Тому дуже легко могло російське правительство дізнатися, що за рідкий гість перебував тоді в границях держави, яку переїхав від Вильні до Москви, а від Київa до Петербурга. Подібний стан річи був тоді і в Петербурзі, де о. А. Л. і инші щирі симпатика уніоністичних змагань на Білій Русі, сиділи ще на академічній лавці.

Та все таки побут Архієрея над Невою значно причинився до зросту зацікавлення для Унії так серед семинаристів як і академіків. Щоби науково підготовити будучих робітників Унії на Білій Русі і Україні, митрополит Шептицький в 1905. р., отже по обїзді тих місійних теренів, впадає на світлу думку. Робить в Римі старання о дозвіл на отворення у Львові вищої школи богословської з правом надавання докторату. На жаль спротив польських єпископів перешкодив здійсненню сеї гадки. Колиби задумана школа була повстала, безсумніву булаби стала осередком уніоністичних змагань не лиш для Східньої Галичини, але вплив її бувби сягав також за Дніпро, Березину і Двину. Незадовго опісля загостив до Львова щирий тоді прихильник введення білоруської мови до навчання в церкві, а zarazом симпатик уніоністичних змагань о. др. М. Р., літерат. Крім Львова гостював сей гість з Білої Русі якийсь час у оо. Василян в їх монастирях і живо цікавився гр. кат. обрядом. За о. Р. загостив до Львова о. Ф. Г.

Більшу ролю під тим зглядом відогравав одначе Інсбрук, де на вільній тирольській землі, в чисто католицькім семінари, міг архієпископ Шептицький без ніяких обмежень, зійтися з оо. Білорусинами, симпатиками привернення Унії на Білій Русі. До них між иншими належали о. А. Л., о. В. Т., що враз з о. Ф. Г. мав в числі близьких предків — Уніятів. Навязані над Іном зносини з Митрополитом в нічим не змінилися аж до нині.

Прийшла світова війна і — перестала існувати границя австр.-російська, та головна перепона для ширення Унії на північному Сході. Земляки св. Йосафата і Рутського, як жовнірі і старшини російської армії, познайомилися зі східним обрядом — через свій побут в Східній Галичині.

Після заняття Білої Русі і України через війська осередніх держав раз-враз появлялися ту військові духовники обр. гр. кат., що маючи на тямці напрямні вивезеного до глибини Росії Митрополита, скоро навязували в Вильні контакт з уніоністами і з горсткою білоруських патріотів.

О много численнійший заступ священників Білорусинів (як також семинаристів і академіків) і прихильників Унії застав митроп. Шептицький в Петрограді, коли в 1917. р. вже свобідний, другий раз загостив над Неву і виголосив конференції в Академії і Семинари. Довшу нараду з архієреєм відбув тоді о. В. Г., що опісля в 1918. р. відіграв в Мінську важну ролю в творенню білоруської ідеї державної, як чинник ладу і поміркованости.

Ряд тих відвідин в воєнний періоді закінчили слідуючі, до яких певно гадку піддав рівнож сам Митрополит. Ось в зимі 1917. р. приїхав до Вильні луцький владика др. Йосиф Боцян, в товаристві уніятського священника. Від границь України переїхав гість майже цілу Білу Русь, відвідуючи по дорозі ті або інші важніші точки, між ними Жировиці, Слонім, Свіслоч, Вильню, Новгородок, звідки поїхав аж на Жмудь до Ковна. На луцького владика гляділи всі як на заступника митрополита, наділеного судовластю на давні уніятські дієцезії: полоцьку, смоленську, володимирсько-волинську, луцьку, турівсько-пинську і холмську. Еп. Боцян полишив візитівку в неprisутного тоді апостольського адміністратора о. М. і бачився зпоміж виленських священників з одним тільки о. В. Т.

Перебував у Вильні майже incognito і задержався, як мене память не зводить, в гостинниці „Bristol“, де відправив і Сл. Божу. Виїзджаючи з Вильні, заповів владика свій поновний приїзд, який одначе не здійснився, імовірно ізза воєнних труднощів. Додати належить, що в часі сеї поїздки по Білій Русі промовляв владика до народу по білоруськи. Неодин зі священників, приятелів Унії, зачав думати о прийняттю гр. кат. обряду, може не одна учителька біло-

руська о вступленню до Василіянок... Під кінець 1918. р. появилася на виленській землі о. Т. С., щоби вневдовзі розпочати незвичайно тяжку місійну працю в справославленім закутку гродненської Більщини, де мимо тисячних труднощів і браку всякої помочі від латинських священників перебув кілька літ. Коли тоді орган білоруської християнської демократії „Криниця“ перенісся з білоруського Минська до Вильні і ту зачав виходити за почином уніоністів, введено в нім відділ „Куток аб Унії“, якого завданням було пригадати білоруському народови, так католицькому як і православному, — потомкам Уніятів, ту велику ідею єдности з кат. Церквою. Через кілька літ сповняв той відділ в „Криници“ своє завдання, подаючи читачам важніші виїмки з бесід і творів носіїв уніоністичних змагань без різниці народности.

„Криниця“ була в тім часі в тісному звязку з митроп. Шептицьким, а її перший редактор о. А. С. не занедбав в 1919. р. відвідати у Львові Архієрея, як великого приятеля білоруського відродження і покровителя уніоністичних змагань на Білій Русі. Взагалі св. Юр піддержував постійно білоруську пресу не лишень виленську, але і мінську.

Менше більше в тім часі гостював серед Уніятів о. Й. Г., горячий приклонник східного обряду. Заглядав до Львова кілька разів рівнож перший видавець „Беларуса“ о. І. П. А в часі довшого побуту Митрополита в Римі, він як високий покровитель уніоністичних змагань на Білій Русі з причини браку її представництва при Ватикані, змагав прихильно представити білоруські релігійні бажання двом впливовим ватиканським достойникам, monsignor-ам Ceretti-єви і Tasci-єви. Своім звичаєм умів владика пригорнути до батьківського серця синів Білої Русі, що студіювали у вічному місті як о. П. Р. а потім о. А. Ш...

В тім часі три священники, ревні уніоністи, одержали на всякий случай привілей відправляти Службу Божу і в гр. кат. обряді. Очевидно не в тій цілі, щоби, як деякі єпископи, робити перепони природній експанції Унії на українські і білоруські землі і вислугуватися польській політиці винародовлювання Білорусинів і Українців. Священники ті старалися о сей привілей в Римі на се, щоби в данім разі

могли виручити неprisутних покищо українських братів в уніоністичній праці на Білій Русі.

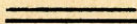
Одночасно цілий ряд високоідейних студентів університету Стефана Баторого в Вильні і учителів народних шкіл розпочинає заходи, щоби прийняти свячення в східно-кат. обряді і посвятитися в нас праці над сполукою Церков. Останні літа приносять Вильні цілий ряд дуже милих відвідин зі Львова. Користаючи з того, що щезли границі, відвідали Вильню Василяне: ректор духовного семинара гр. кат. у Львові, о. Т. Г., секретар провінціяла о. З., редактор *Analect'ів* ЧСВВ., о. С., — щасливий знахідник мощів св. Йосафата о. Д. і катехит сер. шкіл і автор історичних праць, о. Р. та інші. Зачалися тою дорогою пошукування в Вильні за цінними для Унії книжками, фотографіями, пам'ятниками.

Видимим звязком між Білою Русю а Унією було те, що кількох питомців Білорусинів перенеслося до Львова на студії, щоби зчасом посвятитися Сл. Божій в гр. кат. обряді. Першим, що дійшов до сеї мети був о. З. Ш., родовитий Білорусин зпід Молодечна.

Літом сего року гостювали в митроп. Шептицького і в кількох василіянських монастирях о. проф. Р. і С., один абсольвент *Pontificio Istituto Orientale*, другий абітурієнт.

* * *

В виду сего уніоністи на Білій Русі зовсім справедливо можуть до митроп. Шептицького примінити слова:
Всі ми від Него!

Епн. Йосиф Боцян

Пастирські листи Митрополита Андрея

(Літературний огляд)

[*Epist. Dr. Josephus Vocian — De litteris pastoralibus
Andreae Metropolitae*]

Magnum documentum curae pastoralis Metropolitae litterae pastorales eius praebent, non solum numero copiosae (LX et ultra), sed etiam argumento formaque excellentes. Variis ex causis variisque occasionibus scriptae, tum a Metropolita solo, tum una cum episcopis suffraganeis editae, non modo spirituales sed etiam temporales exigentias cleri, populi, variorum eius statuum respiciunt. Sacerdotibus doctrinae traduntur de ipsorum dignitate et officiis, de oratione et breviario, de exercitiis spiritualibus et missionibus parochialibus, de catechizandis parvulis, de visitatione canonica, de quaestione sociali, de confraternitatibus, de SSmo Corde Jesu, de frequente S. Communione, de unione ecclesiarum et religiosis, de schismatica hostium agitatione, de seminario spirituali, — frequentes vero (IV) de mutua caritate et unitate in clero servanda. Ad clerum populumque simul scripta sunt de Immaculata conceptione, de oratione, de caritate christiana, de iubilaeis, de peregrinatione in Terram S., de nova ordinatione legatos in comitia eligendi, de miseriis et exigentiis recentioris temporis. Populus vero edocebatur de fide et moribus christianis, de matrimonio et familia christiana, de Ecclesia, de poenitentia, de gratia sanctificante, de confraternitate ecclesiastica, de frequente Communione, de SSmo Corde Jesu, de schismate cavendo, de deputatis eligendis, de ethica in vita politica observanda. Speciales editae sunt litterae ad fideles in Bucovina, in montibus Huzulorum (Carpathis), in Canada degentes, ad Ucrainos intelligentes, ad Polonos ritus graeci, ad sorores religiosas Servarum M. I., ad operarios emigrantes.

Singulae epistolae chronologice enumerantur, circumstantiis argumentoque illustrantur, dein generalis recensio earum quoad ideas, tendentias, excellentiores locos, formam traditur.

I. Причини писання листів. Посилаючи Апостолів своїх до всіх народів, велів їм Ісус навчати заховувати все те, що Він заповідав їм (Мт. 28, 20). А вибраний Його Апостол, св. Павло, пише в заповіті до свого „сина в вірі“ св. Тимо-

тея, єпископа Єфеського: „Проповідуї слово, настоюї в пору і не в пору, докоряї, погрожуї, благаї з усякою терпеливістю і наукою“ (2 Тим. 4, 2). Так голошення Божого слова є одним з перших обов'язків єпископа.

Свідомий цього, такі слова пише Митрополита Андрей в пастирських листі до вірних своїх єпархій (у 1907. р.): „Зіставши єпископом, я поставив собі закон, як найчастіше проповідати Боже слово. Уряд єпископський єсть в першій ряді урядом проповідника Божого слова; тому то я хочу так проповідати, щоб не залишити ані одної правди Божого об'явлення. Прошу Бога о ласку, дорогі мої Братя і Сестри, в ряді посланій представити цілу науку, всі правди віри“¹⁾. Ось і вихідна точка та програма праці. А є вона лишень доповненням і продовженням тієї першорядної: усної проповіді, голошеної підчас пастирської візитації єпархій. Вже в першій році своєї єпископської праці, після візитації на Буковині і в Косівському деканаті на Гуцульщині (1900. р.) побачив Він конечну потребу, щоби продовжувати далі її поширяти особистий контакт, навязаний тоді зі своїми вірними.

„Переїхавши Ваші красні гори, — пише Він у листі до своїх любих Гуцулів — пізнав сми всі обставини Вашого життя і полюбив сми Вас так, що дуже прикро було мені Вас опускати. Тож вернувши домів, застановляв сми си над тим, яким способом міг бих ше й на далі над Вами працювати. Тогди подумав сми собі, що Вам буде мило і хосенно, коли осібним писмом зберу принайменше найважливіші з тих наук, які сми Вам голосив, як пробував з Вами. Самі-сте виділи, що не жєлував сми для Вас ані сил, ані здоров'є. Як міг — чєсом і захриплим голосом — проповідав сми Вам слово Боже. Ви охотне слухали мої бесіди і бралисте собі вї до серця. Через це ми си так обопільне пізнали, так си широко полюбили, тільки золотих ниток любови позасновувало си між мнов а Вами, що певне приймете від мене радо і це писмо, котре Вам з далека посилаю. Я хочу ним утвердити Вас в добрім, а остерєчи від злого; хочу, щоби Ви мали і на писмі від мене науку, котру бисте могли читати в читальнях, котрі я Вам в кождім селі позакладав; Ви це пам'єтаєте і вже знаєте, єк сми Вам говорив за них. Скрізь поміж Вами найшов сми щирих та добрих хрєствєн, котрі мені обїцєли: писменні, — що будуть всєкі добрі книжки читати; а неписменні, — що того читані будут з увагов слухати. Тогди мені це велику утіху справило, бо от і се-годне, коли цєс мій лист посилаю, то вже і знаю, що не буде в Ваших горах ані одної душі хрєствєнської, до котрої би

¹⁾ Послание пастыреке до вѣрныхъ своихъ епархій (про любов І. Хр. до нас), Жовква 1907, ст. 3.

моя бесіда не зайшла. Буде цей мій лист — то слово Боже, що в нім міститься — перечитаний і на полонинах і на царинках і в хатах і при роботах...“¹⁾

А є ще й друга важна обставина, на яку звертає свою увагу Владика в оцій передмові листу до вірних на Буковині: „В маю сего року закінчив я візиту на Буковині і вже тогди хотів я осібним письмом звернутися до Вас, щоби в тім письмі лишити Вам памятку і доповнити мою працю над Вами. Зараз не міг я того зробити, бо інші мав обовязки. Тому доперва тепер, усунувшись на два дні від тої щоденної роботи, пишу до Вас сей лист яко доказ, — що серце й гадка моя все до Вас звертаються, що все, так само як коли був я з Вами, рад я з всіх сил для Вас працювати... Думаючи о Вас, маю я ще й не одну журбу. Церквей наших у Вас за мало, за мало поміж Вами єще слова Божого, тому пізнанє віри й житє християнське для Вас трудне: в тяжких справді живете обставинах. Журюся і для того: що я не міг ані Вас пізнати, ані над Вами працювати, так, як хотів. Хотяй не жалував я своїй праці і всюда, кільки сил стало, проповідав, то всеж таки я многих з вас не пізнав і многим не міг проповідати слова Божого. Бо кількож то є у Вас таких сіл, де по кільки або кільканайцять родин мешкає, — що до нашої Церкви належать — а в тих селах ні священника, ні церкви; тії села часом і кільки миль від церкви віддалені, так, що і раз у рік не можуть християни до церкви прийти. О кількож то треба єще слова Божого, щоби їх в вірі укріпити, та остеречи від всякого гріха. Кількож праці, щоби всіх грішників навернути до Господа Бога, всі заблукані овечки Христові взяти на рамена та до Христа принести... Тому то радби я тепер працю свою поміж Вами доповнити, радби єще раз, відай вже по раз послідній в житю, голосити Вам святе євангеліє. А вже тепер насінє слова Божого мушу так поміж Вас розкинути, щоби воно впало на кожде серце, щоби дісталося і до кожного села, хоть як далеко від церкви і до кожної хати, де живє хоть одна душа християнська, котру мені Бог повірив. Так бо думаю, що слово Боже мусить бути з Вами всюда і все, та неначе з Вами жити; мусить бути з Вами при роботі і в хаті, в дома, і в подорожі, на селі і в місті“²⁾.

А щож доперва сказати, коли подумавться за Канаду, Америку, Бразилію, де наші люде десятками літ не мали ні священників, ні наук духовних? А звертались вони раз у раз до своїх старокраввих єпископів, перш за все до Митрополити, представляли своє сумне положення й про-

¹⁾ Всѣмъ возлюбленнымъ моимъ Гуцуламъ, ст. 1.

²⁾ Вѣрнымъ на Буковинѣ, ст. 1 і 2.

сили о священників. Треба було хоч писаним словом потішити їх та просвітити. Коли візьметься до того на увагу ще й життєві потреби старого краю, які раз у раз виринали, та потреби поодиноких груп і станів у нашій церковній організації — ось і чимало причин і нагод мав Владика до писання пастирських листів.

Тепер, коли саме минає 25 літ цієї апостольської праці, — чверть століття, а пересічно половина творчого віку людини, — годиться глянути на ці пастирські листи, як на одну цілість, як на доказ і овод великої ревности й любови Пастиря до свого стада. А годиться це тим більше, що ледви чи котрий з католицьких єпископів написав їх стільки, скільки наш Митрополита. А листи ці не щоденної міри й вартости. Варто їм і блище приглянутися, як творови духовної літератури.

Подамо тому наперед хронологічний перегляд і коротенький зміст їх, а потім поділ і загальну характеристику. Ради орієнтації зазначуємо, що тут беремо під увагу тільки ці твори пера Преосвященного Митрополита, які є виразно пастирськими листами, по формі й змістові. На це, по нашій думці, складаються три чинники: 1. особне видання в формі листа чи книжечки; 2. листова форма писання з написом і привітом на початку, а благословенням і підписом при кінці; 3. духовна наука в переважаючій частині твору.

Таким чином від поняття пастирського листа вилучаємо всі писання, відозви й розпорядки поміщені в офіційних Архієпархіальних Відомостях — хочби й навіть деякі з них формою та змістом підходили під поняття пастирського листа, — тому, що в урядовім обіжнику мають вони більше характер урядового акту, ніж душпастирського слова. Далі вилучаємо всякі казання й промови, де не будь і коли не будь їх виголошено, а потім списано; вилучаємо всякі принагідні листи загального характеру, писані до різних газет, видавництв та зібрань; вилучаємо особні книжечки релігійного й духовного змісту, не писані в формі листа (Наша віра; Наша віра і наші обичаї; Божа сїмба); вилучаємо нарешті і всі обіжники адміністраційного змісту, видані окрімшнє і всі передмови до апробованих книжок чи уставів законних.

2. Листи Єпископа станіславівського. Ряд пастирських листів нашого Митрополита зачинається з першим роком Його станіславівського єпископства.

I. Перше слово, яким промовив Владика до свого стада, має напис: „Андрей Шептицькій Божою Милостію и святого Апостольского Римского Престола благословенемъ Єпископъ Станіславѡвскій. Вѣрнымъ Епархіи Поздоровлене въ Бозѣ и Архієрейске благословеніє!“ Зачинається воно словами:

„Исусъ Христосъ“¹⁾. Датоване: Станиславів в день св. Пророка Ілії 1899. (Жовква. Печатня ОО. Василян 1899 ст. 9 fol. 600 прим.). Василянське Видавництво видало його особною відбиткою з портретом п. т. „Християнська робота. Зъ І пастирського листа Ихъ Преосвященства Андрея Шептицького, єпископа станиславѳвського“. Жовква 1900, ст. 31, 8°. Тут відбито цілий лист, лиш без заголовку й підпису. Видав його також М. Білоус у Коломиї 1899. р. і перемиський „Прапор“ у Парохіяльній бібліотеці ч. 26.

У введенню покликуюється Владика на духовну звязь пастирську й батьківську, яка по волі Христовій лучить Його з вірними, — „звязь найсильніща, яка лиш може бути, бо звязана рукою Христа, якою скріпилася й посвятилася звязь спільної крові, спільного життя й праці... Днесь перший раз відзиваючися до Вас тим моїм пастирським листом, хотівби я, дорогі Братя, не лиш переслати Вам слово найщирішого мого привіту, але разом і відкрити перед Вами ціле мов серце і всю вітцівську любов, котру Христос вложив у мою душу... Я би хотів стати всім для всіх, щоби всіх спасти. Днесь, на жаль, еще не ділом, а лишень словом і еще як слабим бажаю Вам бодай заявити мою печаливість і вітцівську для Вас любов“ (ст. 1—2).

Хоч перш за все шукає Він душ і вічного їхнього спасення, однак, як отець, бачить Він ці невідрадні умовини в життю своїх вірних, які загрожують їхньому здоровлю, добробутові, просвіті і всім спільним народнім інтересам. Тому насамперед накликає Він своїх вірних, щоби дбали за своє й дітей своїх здоровля й моральність, а вистерігались п'янства й нечистоти, як великих гріхів і жерел дочасного нещастя й вічної кари. Працею й ощадністю радить Він доробляти хліба й добробуту; для кращих успіхів треба лучитись разом у спілки. У праці цій та в відношеннях між богатшими а бідніщими треба триматись духа Євангелія Христового, духа любови, справедливости та терпеливости. До добробуту годі дійти без правдивої просвіти й науки, тому треба добре виховувати і вчити молодь, а інтелігенція повинна давати народови приклад життя й віри християнської, привязання до своєї св. Церкви та правдивого християнського патріотизму, який полягає не на словах, ні на ненависти противника, а на совіснім сповнюванню своїх обовязків. Відозвою до Буковинців, щоби держались св. Церкви й жили по християнськи, та благословенням народови кінчиться цей гарно й популярно писаний лист.

II. Того самого дня, що попередній, датований другий

¹⁾ Пор. Йо 8, 25: Сказав... Ісус: „Початок, що й промвляю до вас...“

лист, писаний „Всесвітльйшимъ Крилошанамъ, Всечестнйшимъ Деканамъ, Пречестнымъ Парохамъ и всему Священству Епархіи“, як привіт і витична праці. („Водъ самого початку“, ст. 4 fol. Жовква — Печатня ОО. Василянъ. 1899. 600 прим.).

Праця й положення священників і єпископа заєдно були тяжкі, але в теперішніх часах упадку віри й росту матеріалізму ще тяжші. Страшна річ, відповідати перед Богом за спасіння тисячів людей, а незвичайно тяжко ченцєви, привязаному до келїї, покидати її. „В кінці — звїряється Владика далі — боявся я непорозуміння зі священством світським. Не на полі церковнім і народнім, бо я з діда і прадїда Русин, Церков нашу і святий наш обряд цілим серцем полюбив і справі Божій посвятив ціле життя... Я боявся непорозуміння з иншої сторони: від давна священство світське закидало монахам амбіцію і старання о церковні достоїнства... Коли тому мав я зістати єпископом станицлавівським, я довго боронився і зробив все, що міг, щоби від сего уряду усунутися, й доперва ясно висказана воля Святїйшого Отця, котрому я, яко монах, винен послух більше, як хтонебудь другий, спонукала мене до прийяття цього тягару... Днесь справа рішена не через мене. З мої сторони жертва зроблена. Я вийшов з келїї монашої. Днесь витаю Вас щирим серцем, як своїх братів і помічників у праці і тепер більше до Вас належу, ніж до родини або монастира, бо вьжуть мене з Вами союзи сильніші від усіх инших“ (ст. 1—2). Тому бажає Він порозумітись з ними що до спільної праці й розглянутись у положенню.

„Часи, де руську інтелїгенцію репрезентували самі лиш священники, минули безповоротно і без жалю для нас. Ми тіпшимося, що можемо цю працю, котра не безпосередно до нас належить, в руки відповідніщі зложити, проте не переставмо нашим питомим правом домагатися і в руках держати провід в річах в життю суспільнім найважнійших: віри й моральности і єсьмо пересвідчені, що в них і нарід і світська інтелїгенція за нами піде, коли тільки самі в собі будемо солідарними, коли сповнимо свої обовязки, тим більше, що провідником і помічником нашим у праці — є Христос, а оружжам нашим — слово Боже, а ціль наша — Божа справа, а засоби наші — пожертвування й любов... Ми (священники) обовязки свої сповнимо, бо ми знаємо, що коли цього не зробимо, нарід наш згине; бо ми знаємо, що коли дітей катехизму не навчимо, вони зростуть поганями; коли грїшників не висповідавмо, грїхи без міри і без числа будуть множитись; коли народу не будемо вчити, піднесуться лжепророки, котрі його відведуть від дороги спасення; коли не будемо прикладу давати, проповідь наша буде осуджен-

нем нас самих; коли не будемо працювати навіть з пожертвуванням свого майна, — не одна душа з нашої байдужности згине, і Бог скаже до нас колись: Крове вго отъ руки твоя възшу“ (ст. 2). Нарід наш заслугує на любов і жертвування своїх пастирів і батьківського проводу від своїх священників домагається. Вправді будуть труднощі й перепони від радикалів, соціалістів і раціоналістів-інтелігентів, але часта й ревна молитва, щира праця духовна й суспільна і правдива любов при Божій помочі все переможе. Треба лиш дбати о як найбільшу солідарність поміж собою.

Що до себе, бажає Владика бути як найліпшим пастирем, а для священників „завсіди братом і приятелем“ (ст. 4); бажає пізнати їх, їхні і їхніх родин потреби й кожному в праці та потребах по змозі помагати. Тому просить їх о довіря, щирість, поміч і послух. Кінчить надією на Божу поміч, проханням о молитви й пастирським благословенням.

III. За цими привітними словами йде в слідуєчій 1900. році систематична праця. Як здійснення програми висказаної в попереднім листі: „Мусимо звернути нашу увагу на організацію родини християнської“ (ст. 3), став на першій місці лист писаний „Всечестному Священству і Върнымъ Епархїи“ про християнське супружжа й родину („Недавно тому“, ст. 9, 8⁰ — без дати й підпису. [2. III. 1900]. Жовква, Печатня ОО. Василян, 1900. 600 прим. Осібна відбитка п. т. „Християнська Родина“. З П. ¹) Пастирського листа Ихъ Преосвященства Андрея Шептицького Епископа Станиславовського. Жовква. Накладомъ Выдавництва ЧСВВ. 1900, ст. 32, 8⁰).

Християнство принесло людському родови нову силу й нове життя, а людині не тільки вічне, але й дочасне щастя. Перш за все впорядкувало воно родинне життя. Родина є підставою суспільного ладу й будуччини нашого народу. Християнське супружжа є таїнством, а взором його св. Родина. Вона вчить, як по Божому побиратись, як по Божому жити і як дітей виховувати. З Божої ціли супружжа впливають права й обовязки супругів: взаїмна любов, яка гармонізує провід і підчинення, а далі спільність життя й нерозривність союзу. Присяга супружжа домагається як найкоршичого поєднання розірваних супруг, а дикі супружжа, як публічне згіршення, повинні або розійтись, або законно подружитись. Для обнови й скріплення християнського життя в родині найкращим засобом є спільні щоденні молитви, що їх має організувати спеціально епархіяльне брацтво. Молитвою за християнські родини й за нарід кінчиться цей лист.

IV. Після візитації Буковини в маю 1900. р. оказалась потреба заспокоїти недостачу науки слова Божого серед

¹) з другого, — розуміється до вірних.

вірних, які живуть у розсіянню між нез'єднаними. На це пише Владика лист „Вѣрнымъ на Буковинѣ“ („Въ маю сего року“, писано в Марківцях під Станиславом в на-вечерря св. Михаїла 1900. р. ст. 12 fol. 2100 прим. Окрема відбитка п. т. „О Вѣрѣ. III Листъ пастирській Преосвященного Андрея Шептицького, Епископа станиславѣвского до Русинѣвъ на Буковинѣ. Жовква, печатня ОО. Василянъ 1901, ст. 42, 8°).

Віра, це Божий провідник у життю. Правдива віра є в святій Церкві, яку Христос оснував на Петрі й непохибних Його наслідниках. Ознаки цієї правдивої Церкви є її католицькість і святість. Св. віри треба триматися, треба її знати, любити й виконувати — як брати Маккавейські, як наш святий Йосафат Кунцевич; як св. Мученики римські за віру вмирили, так і нам треба бути готовими за св. віру муки й смерть понести.

V. Побіч Буковинців особливої опіки та релігійно-культурної просвіти потребувала Гуцульщина. На власні очі бачив це Владика підчас візитації косівського деканату. Щоб лихови по силам зарадити, пише Він лист „Всѣмъ Возлюбленнымъ моимъ Гуцуламъ“ („Переѣхавши Вашій“, писано в Братківцях під Станиславом в день св. Архистратига Михаїла 1900. р. ст. 13 fol. 3100 прим. Окрема відбитка п. т. „Напѣмнення и науки“. IV Листъ пастирській Преосвященного Андрея Шептицького, Епископа станиславѣвского до вѣрныхъ Косѣвского Деканата. Жовква, печ. ОО. В. 1901. Пам'ятка візитації вѣдбувшої ся въ 1900 р. ст. 44, 8°).

Пізнавшись з Гуцулами і їхнім життям, хоче Владика далі для них працювати, тим більше, що вони обіцяли Йому свою поміч: читати в себе всякі добрі книжечки від нього. Як підчас відвідин шукав Він грішників, так і тепер вживав їх горячими і проречистими словами, щоби вони викоренили з поміж себе тяжкі гріхи й великі нещастя, якими є гріх блудства, п'янства, несправедливі контракти, довги та лихва, а до того чимало нерозумних і шкідливих забобів та ворожбицтв. Треба їм більше просвіти, більше знання катихизму, — а тоді врятують вони своє здоровля тіла й душі, двигнуть свій добробут, і через щастя дочасне дійдуть до щастя вічного.

VI. З кінцем 1900. р. минало дев'ятнацять століття. З тієї нагоди оголосив Св. Отець Папа Лев XIII рік і відпуст ювілейний. Щоб епархія вміло й з пожитком скористала з усіх ласк цієї хвилі, написав Владика лист: „Всечестному Священству и возлюбленнымъ о Христвѣ вѣрнымъ Епархій“. („Дев'ятнацять століть“, писано в Вільшаниці в день св. Пророка Наума р. Б. 1900, ст. 6 fol. 600 прим.). Оповідючи розпорядок Св. Отця і свій, подає в цім листі

поучення про відпуст і про значіння виставлення Найсвятішого Таїнства на престолі.

Десять років минуло від втілення Сина Божого, Сонця правди й життя, яке наукою любови й справедливости ввесь світ перемінило. З вдячної любови зарядив Св. Отець ювілейний рік у Римі, а на цілий світ о півночі з 31/ХІІ на 1/І 1901 богослуження, по змозі Службу Божу, з виставленням Найсв. Таїнства через 12 годин, підчас яких можуть вірні доступати повного відпусту. Означаючи докладніше спосіб виставлення Найсв. Таїнства і всеночної відправи для церков з одним і більше священниками, заряджує Владика при кінці набоженства відправити благальницю з благословенням народу і відмовленням відпустових молитов за св. Церкву, Св. Отця й навернення грішників, а потім дав (не досить ясне) поучення про те, що є відпуст. Краще є друге поучення, про значіння богочести для Ісуса Христа, виставленого на престолі.

3. Листи Митрополита Галицького. Коли після смерти бл. п. Митрополита Юліяна Куїловського Преосвящений Андрей з весною нового століття переїхав зі Станиславова на митрополітчий престіл до Львова, забажав Він попрацятись з дотеперішньою своєю єпархією, з якою навязав уже стільки сердешних взаємин. Зробив Він це у листі, який кінчить станиславівський період, а зачинає львівський.

А) Перше десятиліття

VII. Напис його: „Андрей Шептицькій, Божою Милостію и святого Апостольского Римского Престола благословеніємъ Митрополитъ Галицькій, Архієпископъ Львѣвскій, Епископъ Каменецкій Преподобному Священству и всѣмъ Вѣрнымъ Епархіи Станиславѣвской благодать и миръ!“ („Отче святы“; Зачато в Станиславові, а закінчено ві Львові в празник Собору св. сімдесяти Апостолів дня 4. (17.) січня 1901. р. ст. 14 fol. 1000 прим. Окрема відбитка п. н. „О любвѣ“. V Листъ пастирскій Высокопреосвященного Андрея Шептицького, Митрополита Галицького до вѣрныхъ Епархіи Станиславѣвской. Жовква, печатня ОО. Василян 1901, ст. 49, 8°).

Тяжке для серця пращання осолоджує Владика наперед молитвою за взаїмну любов, а потім широко й доволі теоретично поясняє, що то є любов. Пояснення це кінчить практичним заключенням, що найдоскональшим предметом любови, найбільшим добром, єсть Бог. Длятого й ми повинні Його любити. Любови вимагає суспільна природа людська, приклад і наука Христові. Треба любити Бога і всіх дітей Його, найблизшу рідню, свій нарід, католиків, ворогів. Але любити не словом, а ділом і вистерігатись того, що кривдить ближніх: проклонів, ненависти, несправедливости, самолюбства, не шкодити нікому, а по силам

помагати всім потрібującym (згадка притім за плян заложення брацтва християнської любови). Заохотою до вірности Церкві католицькій, сердешнім працанням і великим благословенням Архієрейським кінчиться цей лист, писаний по видимому на скору руку, серед великого браку часу¹⁾. На новім широкім загоні зачинається нова велика праця, згл. ведеться далі це систематичне апостольство Божого слова, якого початки положено на станицянівській ниві. Там була перша наука про християнську родину, тут про духовну родину, Церкву св.

VIII. Перший лист писано „Върнымъ Епархіи Львѣвскои и Каменецкои“ в Крехові, в неділю про Закхея, дня 14. (27.) січня 1901. р. („Возлюблені! Коли“, ст. 10 fol. Окрема відбитка п. т. „О Церквѣ“. VI листъ пастирскій Высокопреосвященого Андрея Шептицького, Митрополита Галицького, Архієпископа Львѣвского, Епископа Каменця Подольского до Върныхъ Архієпархіи. Жовква, печатня ОО. Василян 1901, ст. 35, 8°).

У привітнім слові згадується про потребу взаємного пізнання. Тимчасом бажає Він хоч листом зайти в кожную хату та поговорити про дім Божий, церкву. Вона є образом правдивої церкви: неба й світу. Мов голос ласки Божої кличе дзвін у церкву на Божу гостину, де іконостас є неначе двері до вічного царства Божого. Господарем цілого царства Божого є Ісус Христос, а видимої Церкви Його на землі св. Отець, Папа Римський. Йому підлягають Божі господарі поодиноких країв — Епископи, й поодиноких громад і парохій — Священики. Священики мають від Бога владу справувати таїнства, відпускати гріхи, вчити Божої науки, вести до Бога. За те належить їм вдячна пошана бо вони відповідають перед Богом за людські душі. Архієрейське благословення миром Христовим, згодою, єдністю й любовю і всім дочасним та вічним добром кінчиться лист.

IX. За привітним словом до народу йде перший програмовий лист до духовенства львівської архієпархії писаний „Всесвѣтлѣйшій митрополитальній Капитулѣ, Высокопреподобнымъ о. деканамъ, Всечеснымъ оо. парохамъ, катехитамъ, сотрудикамъ и всему священству“ в Крехові в день св. Антонія Великого (17. [30.] I) 1901. р. („По трийцяти лѣтахъ“ ст. 9 fol., 2200 прим. Осібна відбитка п. т. „О достоинствѣ и обовязкахъ священникѣвъ. Листъ пастирскій Высокопреосвященого Андрея Шептицького, Митрополита Галицького, Архієпископа Львѣвского, Епископа Каменця

¹⁾ стор. 12, кол. 1 і 2: „Ось і сей нинішній мій лист, що я доси написав, то все днесь і до вечера мушу скінчити, бо вже завтра инша чекає мене праця і навіть не знаю, чи буду міг перечитати то, що я написав“.

Подольського до Всечестного Священства Архієпархії Львівської“. Жовква, печ. ОО. Василян 1901, ст. 29, 8°).

Лист цей про завдання й чесноти священника обіймає дві часті: теоретичну про священство й практичну, в якій міститься привіт і програма праці. До спасіння людей потрібував і потребує Ісус людської помочі: апостолів і учеників: людей совісних, убогих, покірливих, повних жару любови й готових на всяку жертву. Й тепер кличе Він таких самих людей совісних, ідейних, милосерних, повних любови й посвяти до своєї школи пожертвування, якою є безкровна св. Жертва, молитви, богомислення, душопастирська праця доброго священника. Лихий священник, святокрадник, завдає тільки болю й зневаги Христови. З такими почуваннями й думками стає Владика по волі Божій і Христового Намісника до праці в єпархії великій і просить своє Духовенство о поміч з огляду на потреби будущих поколінь. „Щось зділати для Церкви й народу, се для мене, — каже Він ст. 7 — лиш такі діла довершити, котрі би й пізнішим поколінням служили; працю для будучности уважаю за річ сто разів важнішу, — як все, що можна для хвилі теперішньої зробити. Маємо тепер класти в організації християнській нашого народу ті цеголки, на котрих наслідники наші будуть будувати. Від праці нашої теперішньої залежить будучність нашої Церкви й нашого народу... Тож до такої праці потреба мені, Преп. Отці, більшої від Вас помочі, як звичайна ревність і звичайна праця, з якою трудитеся в винограді Христовім. Жиємо в часах незвичайно трудних, а до тяжших іще зближаємося. Може прийти хвиля, в котрій за віру святу треба буде кров пролити. На ті тяжкі часи, що настають, потреба і Вам і мені приготуватися... Буду домагатися праці, а передовсім катехизації дітей. Катехизація, се перший і рішучо найважніший обов'язок душпастиря“. Крім катехизації буде домагатись від духовенства й конечної міри жертволюбности та культурно-суспільної праці серед народу по читальнях, крамницях, шпихлірах, касах і брацтвах церковних. До тієї праці душопастирської обіцює Він свою поміч, бажаючи впрочім бути приятелем священників і їхніх родин. Тому просить о щирість, отвертість, солідарність і порозуміння ві всіх не лиш душопастирських, але й суспільно-народних справах. Особливу увагу звертає на шкільну молодь і кандидатів священства в семінарії. Кінчить молитвою благословення слуг Божих.

Х. На чільнім місці побіч духовенства, бачить Митрополита серед свого народу й другий цвіт Його, — світську інтелігенцію. На розсвіті своєї праці й до неї звертає Він своє слово, щоб її в вірі утвердити і вказати її суспільне значіння Христової науки й Христового проводу. Скромним

написом: „Интелигенції рускої Миръ Христовъ“ зачинається цей лист („Въ листѣ пастырскѣмъ“, писанім у Відні в день св. Йоана Златоустого (27. I, 9. II) 1901 р., ст. 14, fol., 3.500 прим. Осібна відбитка п. т. О Проводѣ Христовѣмъ. Листъ пастирскій Высокопреосвященого Андрея Шептицького, М. Гал., Аеп. Льв., Еп. Кам. Под. до Рускої интелігенції. Жовква 1901, ст. 48, 8°).

У довшім введенню висказує Автор бажання, що для добра народу хоче порозумітись з його провідниками. „Хотів би я тим листом причинитися і до добра не одного з Вас, піддаючи під Вашу розвагу декотрі з найсуцніщих і найзагальніщих правд християнства, над якими люде заняті працею й боротьбою життя не мають нагоди часто застановлятися. Вкінці бажаю відповісти й на питання, котрим звертається до мене, очікуванням більше чим словами, на питання: якою дорогою поведу я? — Відповідь на се питання буде предметом сего мого листа. Дорогу, котрою сам йду, знаю від давна й добре, знають се і всі, що мене блище знають. Дорога ся, се дорога закону Божого, Христової любови, церковної праці, християнської організації застосованої до потреб нашого народу й часу. Наука Ісуса Христа, котрою я перенятий сто разів більше з власного глибокого пересвідчення, чим з уряду, се мій прапор і дорогосказ. Ціль моєї праці і цілого проводу, який даю тим, що хочуть його прийняти, єсть, скупити всіх під стягом Христа. Проводу не накидаю. Не хочу, щоби хто небудь сліпо за мною йшов. Бо й наука Христа не знає сліпого проводу, ані сліпого послуху; єсть наукою любови й свободи. Тож і провід, котрий церков дає, може бути лишень проводом власного пересвідчення“ (ст. 1—2).

Елементами кожного проводу є: влада, закон, доктрина й особистий вплив. Такий є й провід Христа. Приймаючи віру в Христову науку, опирається людина на двох підставових правдах: існування Бога та історичної дійсности християнського обявлення. Ці дві правди є певні, оперті на розумі й досвіді. Перечать їх ті, що позверховно думають та християнства не знають. Із цих правд випливає як практичне заключення: існування морального закону й санкції його: суду. В обох цих напрямках: доктрини й закону треба ще християнинови проводу батьківської й справедливої влади. Провід Христовий, що його дає віра й Церква, скріплює всяку владу, розвиває, вчить і освячує одиницю, а суспільність лучить, організує й веде до добра в душі любови, мира й справедливости. Такою християнською суспільністю є й український нарід. Як лучить нас одна віра в Христа, так повинні лучити й народні, економічні потреби, праця й патріотизм. Так прапор Христа піднесе й скріпить нарід.

Хоч у листі цім деколи багато теоретизування, і хоч нема ясно виведеної границі між духовним а суспільним проводом, — основна теза, що Христова віра й наука є світлом і життям народу, ясно виведена й доказана.

XI. У першій частині, приходячи до вірних архієпархії, кликав Митрополита їх на відправу до церкви. Колиж надійшов великий піст, йде Він знову між них, шукати загублених грішних душ, щоб кликати їх до покаяння. Йде з наукою про гріх і сповідь. „Андрей Шептицький, Б. М. и св. Ап. Рим. Пр. бл. Митрополитъ Галицькій, Архієпископъ Львівській, Епископъ Каменецкій. Вѣрнымъ своихъ Епархій“, писано ві Львові в третю суботу великого посту дня 16. лютого (3. III) 1901. („Коли я місяць тому“, ст. 15 fol., 1200 прим. Осібна відбитка п. т. „О покаянню“. VII листъ пастирській Впреосв. А. Ш. М. Гал., Аеп. Льв., Еп. Кам. Под. до вѣрнихъ своихъ епархій. Жовква 1901, ст. 50, 8°).

У першій частині вияснюється, що є гріх: непослух волі Божій, який приводить до втрати синівства Божого; до розпізнання гріха веде голос сумління й закон Божий. Потім йде перегляд гріхів проти Бога, ближнього й проти своєї душі, а як заключення: візвання до покаяння, бо за гріхи чекає кара Божа. Щоб її оминути, треба каятись, висповідатись і поправитись. У другій частині йде наука про сповідь і її поодинокі акти. Притча про розпусного сина дає зразок покаяння й поправи й надію на милосердя і ласку Божу. Кінчить пересторога перед покусами й упадками.

XII. В літку 1901. р. прийшов час для зискання згаданого вже ювілейного відпусту — по цілому світу. На цю пору пише Митрополита новий лист, про ювілей і відпуст, популярніший і практичніший ніж був станіславівський (VI). Відай через недогляд не зазначено, що писано його до вірних, до котрих сказано: „Благодать Вамъ и миръ!“ Писано в Краснопуці, в день Состраждання Пресв. Богородиці, дня 8. (21.) червня 1901. р. („Вже вѣдъ першого мая“, стор. 10 fol., 2000 прим.).

З новим століттям і ювілейним одпустом приходять обнова віри, побожності й життя. В ювілею накликає Церква до покаяння, щоби відвернути від людей гнів і кару Божу і приносить їм повний відпуст у кожній церкві й кожної днини. В повнім відпусті прощає Церква св. властю від Бога даною всю кару дочасну, що її людина, після прощення вини й кари вічної, мусілаб іще спокутувати в цім життю або в чистилищі. А прощає це Церква, черпаючи зі скарбниці заслуг Христових, Матери Б. і св. Угодників Божих. Завідує же цією скарбницею Св. О. Папа Римський і він приписує добрі вчинки як умовини відпусту. Велике це щастя, належати до св. католицької Церкви, в котрій можемо користати з заслуг святих братів у нашій

Божій родині. У другій, практичній частині виложено умовини позискання повного відпусту: сповідь, поправу, св. Причастя, 4-кратні відвідини церкви через 15 днів, або 3 спільні обходи по 4-ох Церквах, та молитви по наміренню Св. Отця. Притім пояснено значіння спільних молитов у церкві і публичних обходів — як образ нашої життєвої мандрівки й як публичне визнання Христової віри. Кінчить сердешна заохота до участі, відвідин, обходів й обнови душ і життя.

В хронологічному порядку приходивби тепер лист „До Всечестного Уряду парохіяльного в—“ („Відбувати каноничні“ ст. 3 fol. „Дано при Нашомъ престольномъ храмѣ Св. Великомученика Георгія. У Львовѣ дня 1 липня 1901“) в справі канонічної візитації. Тому, що в він чисто адміністраційного характеру, (про ощадність у прийняттю, про порядок і поділ чинностей) лишаємо його на боці. Знову не можемо ніде найти листа писаного в той час (20/8 1901) до духовенства в Америці (fol.), тому переходимо до другого листа писаного за море.

XIII. „Русинамъ осѣлымъ въ Канадѣ“ („Вже вѣдъ двохъ“. Писано в Львові в день св. Аплів Вартоломея й Тита 25. VIII (7. IX) 1901 р., 5 ст. fol. „Печатано въ 100 примѣрникахъ яко рукопись зъ застереженемъ правъ власности“).

Від двох літ просять переселенці о священників. Не легка річ їх найти і все потрібне приготувати. На разі послає до них свого секретаря, о. Жолдака В. з цим листом, в якому дві річі кладе він їм на серце: а) триматись своєї католицької віри і б) заховувати Божий закон та вистерігатись гріха. Для збереження віри треба читати добрі книжки і вважати, чи священники, які до наших людей приходять, узнають Св. О. Папу Римського, чи навчають вони по католицьки. Гріхів треба стерегтись, бо за ними йде суд і тяжка кара Божя, треба їх каятись і поправлятись; треба дбати о побожність, любити Христа й Марію, жити чесно і згідливо, а Бог мати ме їх у Своїй опіці.

XIV. До пастирських листів належить і книжечка писана в цім році: „Тымъ, що будуть читати сю книжочку“, а видана під двома титулами: а) „Памятка посвященя церкви. Написавъ Андрей Шептицькій, Митрополитъ Галицькій і б) „Пояснене обрядів при посвященю Церкви. Написавъ Андрей Шептицькій, Митрополитъ Галицькій“ (Жовква 1901. Накладом Автора, ст. 42, 8^о).

Зачисляємо її до пастирських листів тому, що текст її зачинається написом звичайним у листах і перший уступ поручає її як лист: „В селах, де лучась мені посвячувати церков, не можу майже слова Божого проповідати. Довге торжество забирає цілий час. Длятого хочу Вам, братя мої

милі, лишити сю книжечку, котру для Вас написав я й котру Вам посилаю. Тая книжечка буде за мене проповідати Вам слово Боже. Читаючи її, будете пригадувати собі ту хвилю, в котрій я Вам церков посвятив. В сій книжечці поясню Вам по ряду всі святі обряди, котрими Єпископ церков святить“. У першій часті поясняється значіння церкви, як дому Божого, як гостини в Бога, як образу небесного храму і св. католицької Церкви, — та підноситься її значіння для села. Найбільше уваги звернено в часті другій на пояснення всіх привалностей і обрядів посвячення церкви. Говориться тут гарно й популярно про Єпископа, його ради й чинности, про кадження й миття престола, про кроплення й миропомазання престола й церкви, про обхід зі св. Мощани (похорон Мученика), убрання престола (через *larsus salami* не згадано про св. хрест на престолі), про св. Дари на престолі. Все те свідчить про велику святість дому Божого, місця Божого світла й благословення, яким Церква св. веде людину дорогою життя від колиски до вічності.

XV. Після жнив 1901 р. були загальні збори відпочивників Вдовино-сиротинського фонду архієпархії. На них помітне було невдоволення зі стану і способу завідування цією важною і потрібною установою. Щоби справу цю поставити й владнати, як треба, пише Митрополита зараз після зборів листа „Всечестному Духовенству Архієпархії и Епархій“ („Зібраний на загальній“, у Львові, дня 1. (14) IX 1901 ст. 4 fol. 1000 прим.), в якому розглядається в причинах невдоволення й дає відповідні розпорядки й ради.

Хоч воно може видаватись дивним, що в справі вдів і сиріт по священниках треба ще додавати заохоти й візвань, однак „духовенство жонате, що слушно тішиться разом з Нами, Єпископами, з позволення, яке нам дає Церков, допускати до священства людей жонатих, не може бути рівнодушним на долю вдів і сиріт по священниках“. Щоби зробити цю справу справою цілого загалу духовенства, не лиш Ординаріату й Консисторії, — яким непотрібно припала немила роля ексекторів, — установляється в кождім деканаті на 3 роки вибираних комісарів вдовино-сиротинського фонду з означеним кругом ділання. Рівночасно поручається духовенству перестерігати більше ощадности й скромности в життю, щоби ніхто не робив непотрібних і лехкодушних довгів, а тоді мож буде виповняти свої зобовязання й потрібуючим допомагати.

Рівночасно з цим листом видав Митрополита розпорядок в справі береження пам'ятників і предметів нашої церковної старини й штуки (Ч. Орд. 298 з дня 1. [14] IX 1901 „Хто лишень“ 2 ст. fol., 1000 прим.); цей обіжник належить до урядових актів, не до пастирських листів.

XVI. Того самого дня датовано й останній пастирський лист з цього року, писаний: „Всечестнїйшому Настоятельству и возлюблєнымъ питомцямъ духовного семинаря у Львовѣ“ („Обнявши престолъ“, ст. 11 fol. Дано при Архикатедральнїм храмі св. Юра в начало Индикта р. Б. 1901. Печатано яко рукопись в 1000 примірниках з застереженєм всіх прав власности).

Причину до написання цього листа дали невеселі вислїди канонїчної візити семинара й широка допись одного священика станиславівської епархїї (пізнішого наставника семинарїї) до часопису „Галичанинъ“ про велике безладдя і недостачу всякої педагогїї в цїй важній духовній інституції. Щоби лихови зарадити й хоч підготовити „основну реформу семинаря“ пише Митрополита цей лист, в якому в першій часті говорить про завдання й духа семинарїї, в другій відзивається до вихованців і розкриває перед ними сумну картину лихих передань, звичаїв і недостач, а в третій видає відповідні зарядження для наставників і домового порядку.

Ціль семинарїї є виховати Церкві й народови „правдивих, ревних і спосібних священиків“. Кандидат священства за удержання в семинарїї має відплачуватись працею, побожністю і ревністю, а вистерігатись дармування, неоправданих домагань життя над стан, гри в карти, довгїв; невідповідних кандидатів, без розуміння свого завдання й призначення мається видалити зі семинарїї. Великою перепорою є деякі нерозумні, „дитинні“ звичаї, лихий провід людей непокликаних, солідарність у злім, партійна нетерпимість. Проти них треба поставити духа поважної праці, ідейности, молитви, духа взаємної любови й правдивого патріотизму. Рівночасно повинні й наставники й виховники посвятити більше часу й праці для проведу вихованців і домашнього порядку.

Виконання цих розпорядків вимагає вправді немало жертви, але згляд на добро інституції цього жадає. „Відкликуючися тому на послух канонїчний, належний архієрейському урядови, котрий з ласки Всевишнього держимо, так розпоряджуємо, постановляємо й розказуємо“ (ст. 11). На диво, з рїзних причин (сецесія, часті зміни ректорів і и.) лист цей в цілости відчитано питомцям доперва дванацять лїт після написання його, за четвертого ректора, в осені 1912. року, — хоч, розуміється, праця по вказівкам листа зачалась зараз від першої зміни ректора.

Перший рік праці Митрополита був, як з листів видно, дуже діяльний. Крім писаного слова була ще й канонїчна візитація Скалатщини, їзда в Відень на наради австрійського Епископату та подорож у Рим до Святїшого Вітця. В часі тієї дороги написав Владика книжечку „Наша

віра“¹⁾, короткий, систематично зібраний катихисм католицької віри і розіслав її разом з великопосним пастирським листом на р. 1902.

XVII. Лист цей видано вже в формі книжечки п. н. „О супружествѣ и родинѣ“, а писано „Вѣрнымъ епархіи Львѣвской и Каменецкой“ [пропущено через недогляд Галицьку] в Крехові, в неділю масопусну дня 17. II (1. III) 1902. („Наставъ часъ“, ст. 53, 8^о, 3000 прим.).

В часі посту „буває так, що кожний єпископ пише посланіє до своїх вірних. Час посту, се час покаяня, поправи. Для того і моя наука — (кажеться на ст. 5) — на сей великий піст мусить бути така, щоби Вам, братя дорогі, приносила якусь поправу... А я радби вже научити Вас тим моїм письмом так руку приложити до сеї поправи життя, щоби зачати від найважлишого. А найважлишим — то се, що до супружества й до життя родинного відноситься“.

Як колись у листі про Християнську родину (III) зачиналась наука про родину, як підставу життєвого ладу й про християнське супружжа, як таїнство, — так і тепер дається наперед ясне поняття про супружжа як Божу установу, — для спільного життя одного мужа з одною жінкою і для множення роду людського. Так з Божою віковічною установою, а через Христа обновленої, є воно одне й нерозривне, а в християн святим Таїнством. Тому лиш Церква може про нього рішати, а не світські влади, бо одній тільки Церкві віддав Христос свої таїнства.

„Кожний з нас вже ясно видить, що супруже має дві сторони: Божу та людську. Божа сторона в тім, що супруже є таїною. Людська сторона в тім всім, що з супружа йде на ціле життя і на цілу долю чоловіка. Супруже є початком життя родинного. Щоби Вам за рядом все о сій Таїні супружа ясно списати, то Вам передовсім витолкую Божу сторону, а пізніше людську сторону супружа“ (ст. 10—11). Божа сторона супружа в тім лежить, що воно в християн є одним з сімох Таїнств, — видимим знаком невидимої ласки. Видимим знаком у ньому є присяга супругів, — образ злуки Христа з Церквою. Людська сторона є спільне життя в родині для взаємної помочі.

В другій часті листа виказано популярно на способі будування хати-домівки, як заключається супружжа й які є обовязки чоловіка, які жінки, які діти і що є окрасою християнського супружа. Як хату ставиться на добірнім

¹⁾ Наша вѣра. Написавъ о. Андрей Шептицкій Митрополитъ Галицкій. (Писано въ Вѣднѣ въ Навечеріе Богоявленія 1902). Жовква 1902, ст. 28, 8^о. Друге розширене видання вийшло в р. 1913 п. т. Наша віра і наші обичаї. Написав Андрей Шептицкій Митрополит Галицкій. Жовква 1913, ст. 31, 8^о. (»Дорогим Вірним, яких Бог мені поручив, присвячую сю книжку«).

місці, до сонця, так і в супружю треба вибір робити по Божому, з розвагою. Силувати до нього не вільно нікому й нікого. Обовязком мужа є давати добрий провід і з любови помагати жінці та шанувати її. Жінка має взаємно любити, слухати й помагати чоловікові. Обов'язок обох мають виховувати дітей по Божому, стерегти їх від лихого прикладу, навчати молитви, посилати до церкви й школи, наглядати на пасовиську та сиротами опікуватись. Діти мають свої батьків шанувати. Окрасою хати й родини є віра, надія, ласка Божа, любов, добрі вчинки, діла милосердя, а великою помічю в цьому є дві установи, що їх бажавби Владика бачити в кожній хаті: спільна молитва й спільне читання добрих і побожних книжок.

Популярно й інтересно написаний цей лист. Свідчить він про докладну орієнтацію в життю й потребах нашого народу, а ліста „добрих діл християнських“ (ст. 40—42) навіть дуже цінна й практична.

XVIII. Весна й початок літа 1902 були рухливою візитатійною працею в п'ятих деканатах: скалатському, нараївському, рогатинському, підгаєцькому і тереховельському. Спостереження, зібрані притім, дали понуку до листа, писаного в Крехові дня 26. VII (8. VIII) 1902 й виданого п. т. „Послання пастырське Андрея Шептицького, Митр. Гал., Архiep. Львів., Ep. Кам. Под. до Духовенства соединених епархій О канонічній візитації“ („Канонічна візитація“, ст. 37, 8°. Жовква 1902, 2000 прим.).

Здаючи собі докладно справу з того, якою повинна бути канонічна візитація, тимчасом „переїзжаю, — каже Митрополита на ст. 4 — від села до села радше яко місіонар-проповідник, чим як єпископ. Дякую тому нераз велику увагу звертаю на приписані т. зв. скрутіні і не вхожу сам в приписане судове розбирання закидів підношених через вірних на їх душпастиря. Йде мені передовсім о пізнання загального стану епархій; дякую я змінив дотеперішню систему канонічних візитацій і відвіджую лиш по кілька парохій в кожному деканаті, щоб як найскорше пізнати нарід і працю душпастирську духовенства во всіх околицях епархії. А щоби заступити ці браки моїх посіщень і своєю працею принести якусь поміч духовенству і якийсь хосен народови, стараюся дати священникам по можности в кожному деканаті нагоду до відправлення духовних вправ і урядити з ними місію для народу... Могло би видатися, що ухиблень не спостерігаю, або не звертаю на них уваги. Спостерегаю без порівняння більше, як могло би видаватися, бо докладно здаю собі справу з морального стану парохій“ (ст. 5).

Про цей нутрянний стан душ, не зверхний лад, в парохії свідчить знання й розуміння катихисму у вірних і дітей, їхній спосіб сповіди, як також спосіб проповідування

й катехисування священника. Нераз у парохіях є пекуща потреба наладження розірваних або диких супруж; але такі справи повинні парохі нехайно сами впорядковувати і пильнувати, щоб не було згіршень у парохії. Справи маслосвяття й дяківської роківщини не повинні давати причини до нарікань, а в справі місії для народу і духовних вправ священників написано особний пастырський лист. Візитація й місія кінчиться звичайно деканальним соборчиком, який важний є для піддержання братньої любови, товариського пожиття й духа солідарности священників і взаємного порозуміння з єпископом. При цій нагоді вияснено справу жидівських промов підчас привитань і потребу взаємної помочі духовенства в вихованню кандидатів священства. Низка завважень і розпорядків наперед літургічного характеру (про престіл, кивот, мелхиседек, богочесть для Найсвятішого Таїнства, антимици, бічні престоли, одежі церковні), а потім адміністраційного (про процесії, метрики парохіяльні, дітей до катихизації, читачів книжок і свячення церков) та благословення кінчить цей лист. До нього належить органічно:

XIX. „Посланіє пастырське Андрея Шептицького, Митр. Гал., Архієп. Льв., Еп. Кам. Под. до Духовенства сполучених епархій Львівської и Каменецкої [Галицьку пропущено, lapsus calami] — О місіяхъ и духовныхъ вправахъ“. Жовква 1902. („Каждый священникъ“, ст. 41, 8^о, 2000 прим. Писано в Прилбичах в день св. Володимира 15. (28) VII 1902).

Бажаючи порозумітись з Духовенством що до місії, так помічних у душопастирстві, вияснює Владика в першій часті листа теорію й практику парохіяльних місій (ст. 3—29), а в другій значіння й план духовних вправ (ст. 30—40).

Ціллю місії є навернення грішника до Бога й напровадження його на дорогу спасіння. До цього веде плянова єдність предмету казань, психологічна дорога діланья на розум і волю і взаємна поміч проповідника покаяння, моралісти-казуїсти й популярного та практичного вчителя сповіді. Провідник місії збирає в одну цілість поодинокі науки, доповнює їх і веде до практичних постанов. Так пляново ведена місія приносить парохії великі користи, усуває згіршення й нелад, обновляє релігійного духа вірних і скріплює повагу та вплив священника. Треба однак уперед добре підготувати парохіян, а потім у душі місії ревно працювати далі на проповідальниці і в сповідальниці і ширити в народі добрі практики християнського життя, напр. спільну молитву й читання добрих книжок.

Підставою однак доброго душопастирства й жерелом Божого благословення є обнова власної душі в духовних вправах. При помочі і вказівках провідника кожний подвижник працює сам над собою і одноцільним системом

розмишлянь, молитов і інших духовних практик просвічає, очищає і освячує свою душу для ревнищої праці на славу Божу й для добра тих душ, яким тієї праці священика так дуже треба.

В листі цім порушено також декілька додаткових питань про розбудження почувань у проповіді, про картаючі й популярні казання, про політичні противенства, про вибори, про організування епархіяльних місіонарів і т. д. Так уже тоді показала потреба розбудження місійного духа серед нашого духовенства.

Саме в той час виринула конечність подання духовної помочі нашим виселенцям в Америці. Недостача організації і проводу викликала деякі непорядки серед духовенства й вірних, а рівночасно далось чути якесь невдоволення з Конгрегації Пропаганди, на котрої чолі стояв тоді Поляк Ледоховський. Щоби справу розяснити й невдоволення усунути, пише Митрополита особний лист дня 7. (20) VIII 1902 р.

XX. „Андрей Шептицькій, Митрополитъ Галицькій. Всечесному духовенству епархій“ („Въ послѣднихъ часахъ“. ст. 6. fol. 1000 прим.). В першій часті вияснюється відношення нашої церковної провінції до Курії римської, а спеціально до Конгрегації Пропаганди, а в другій обговорюється наші церковні справи в Америці.

Домагання, щоби нашу церкву вилучити від Пропаганди а підчинити безпосередно Св. Отцеві, є юридично хибне, бо ніяка провінція церковна не підлягає безпосередно Папі, але через відповідні уряди Папські: Згромадження, Трибунали й Комісії. Практично не є до переведення, щоби в кождім уряді був особний відділ для нас. Колиж ми підлягаємо під Пропаганду, то це не є доказ на підозрівання нашої правовірности, але радше признання, що ми маємо працювати над поширенням св. католицької віри на сході. Не всі наші справи рішаються через Пропаганду, лиш супружі, відпустів і відзначень, — котрі це Згромадження вирішує скоро, прихильно і без оплат. В справах обрядових уже 15 літ не видала Конгрегація ніякого рішення; впрочім що до нас, то бажає вона, щоб у нас заховувано чистий східний обряд. В справі переходу з обряду на обряд обов'язує конкордія, котрої й Пропаганда тримається, яка виходить з рішення на запити Куритибського Єпископа в Бразилії (з дня 1. IX 1899). Треба однак дбати про красоту богослужень, співу церковного і ревну душопастирську працю, а тоді нарід наш буде триматись свого обряду. Для духовної опіки над виселенцями в Америці треба старатись, щоби для наших священиків і вірних були особні вікаріати, а з часом і єпископства. Ось вже й тепер є для Канади один наш, а для Злучених держав один угро-руський візи-

татори. Віче наших священиків і народу в Гаррісбурзі в Пенсилванії, де дискутовано про непогрішимість і верховну владу Св. Отця, було лиш незручним політичним маневром, небезпечним і компромітуючим для наших людей і шкідливим для нашої справи. Треба тепер, щоби до Америки їхали добрі й ідейні священики — а такі у нас найдуться. Про відношення до особи кардинала Ледоховського, або його відношення до нас у листі не згадується.

XXI. Саме в той час вернув з Канади місіонар, висланець Митрополити, о. Василь Жолдак, щоби здати звіт з положення наших вірних і випросити для них більше число священиків. На місіонарів зголосились чотири Василяне, один світський священик і чотири сестри Служебниці. Посилаючи їх в імня Христове, пише Владика рівночасно лист для нашого народу за морем п. т. „Правды вѣры. Посланє пастырське Андрея Шептицкого, Митр. Гал., Архiep. Льв., Ep. Кам. Под. до РусинѠвъ осѣлыхъ въ Канадѣ“, Жовква, 1902. („На усильні“. Писано в Уневі другого дня по Успенню Пр. Богородиці (16. [29] VIII 1902) ст. 117 8°, 3000 прим., два наклади: перший розійшовсь по Канаді, а часть другого затонула в морі).

Тому, що місіонарів мало й не всюди зможуть вони заїхати, пише Митрополит цей лист, щоби їм, — як каже ст. 5 — „хоч сим письмом проповідати слово Боже. Хочу в тім письмі передати Вам науку, яка є найважливіша на світі і навчити Вас всего того, що конечно потреба Вам знати, без чого нема для Вас вічного спасення. Хочу тим письмом загри́ти і потішити Вас і напровадити на святу й солодку дорогу християнського життя. Хочу в кінци перестеречи Вас перед всіми небезпеченствами, котрі Вам грозять“.

Відповідно до цієї програми виложено в цім листі ясно, популярно й практично, всі правди католицької віри: про Особу й науку Сина Божого (ст. 7—30), про Христову Церкву католицьку (ст. 30—55), про Письмо св. й учительство Церкви (ст. 56—63), про св. Тайнства (ст. 63—100), про ласку Божу й чесноти (ст. 101—104), про чистилище (ст. 105—111), про християнське життя й побожність (ст. 112—116). Заохотою до витривання в вірі і любові Божій та благословенням кінчиться це пастирське слово.

XXII. Останнім пастирським листом в 1902. р. є: „Посланє пастырське Андрея Шептицкого, Митр. Гал., Арх. Льв., Ep. Кам. Под. до Духовенства і вѣрныхъ епархій О папскѠмъ юбилею“. Жовква, 1902 („Дня 20. лютого“, писано в Крилосі дня 2. [15] IX. 1902, ст. 30, 8°, 1200 прим.) — з нагоди 25-літнього юбилею первосвященства Папи Льва XIII.

Коли в 1878. р. вибрали кардинали 70-літнього старця кард. Печчі Папоу, думав дехто, що Він скоро вмере. Минуло

вже 25 літ, а Він все ще працює з молодечою силою духа. Щоби при нагоді ювілею віддати честь Намісникови Христовому, вибираються після Покрови наші Єпископи в Рим і запрошують до участі в цій паломництві своє Духовенство і вірних. „При сій нагоді, — каже Владика на ст. 4 — хочу Всечесному Духовенству пригадати декотрі світлі сторони понтифікату Льва XIII, а вірним пояснити значіння цього торжества, важного для Церкви і для нас, а тим способом всіх утвердити в привязанню до святішого Римського Престола й до цього поважаного старця, що з Ватикану провадить керму Христової Церкви“.

В тяжких часах для Риму й Церкви вибрано Його Папою, однак умів він серед тяжких умовин зачати й повести свою працю, боронити віри й прав Церкви. Боронив Він чернечих законів і згромаджень, боронив святости супружа проти т. зв. цивільних вінчань, боронив верств працюючих від визисків і від агітацій соціалістів, а навіть пануючим пригадував їхні обовязки. Як добрий приятель східної і нашої Церкви, встановив Він свято словянських Апостолів Кирила і Методія, шанував східні обряди (*Orientalium dignitas ecclesiarum*), — а для нас оснував станиця-вільську єпархію, обновив Василянський закон і устроїв для наших богословців Колегію в Римі. За все те належиться Йому вдячність і любов, як Намісникови Божему. Доказом її будуть жертви на Петрів гріш і поклін у паломництві.

Рік 1903 був роком тяжкої й довгої недуги Митрополита, тому в цім році є перерва в пастирських листах. Хоч кілька разів зачинав Він працювати над листом пастирським, однак через увесь рік не було сили докінчити його. Доперва, коли прийшла пора п'ятидесятьлітнього ювілею проголошення догмату Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці, вернула Непорочна здоровля й дала сили видати листа.

XXIII. Має він напис: „Посланіє пастырське Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под. до Духовенства и вѣрныхъ своихъ епархій О Пренепорочномъ Зачатю Пресвятои Богородицѣ“. Жовква 1904 (У написі: „Божа Благодать и Христовый миръ най буде зъ Вами! Пятьдесятъ лѣтъ“... Писано в Крехові дня 3. [16] мая 1905, стор. 52, 8°, 5000 прим.).

Писано його з вдячності для Непорочної Матери Божої і в подяку вірному стадови, яке горячими молитвами вимолило здоровля. Назначений Святим Отцем ювілей це нагода для збільшення чести й любови для Матери Божої. Український нарід завсіди любив її, а особливе віра в Непорочне Зачаття є характеристична черта нашого церковного обряду. Щоби в цій вірі католицькій нарід добре освідомити, „бажаю — каже Пастир на ст. 5 — виложити і пояснити цілу науку

віри о Непорочнім Зачатю святої Богородиці і заґріти Вас до любови і почитаня сеї Тайни, може Найкращої зі всіх Тайн нашої віри“.

Докладно й популярно — навіть у богословських тонкостях ясно — викладає Автор науку про первородний гріх і його наслідки; про Божу обітницю відкуплення й приготування до виконання її через вибір Марії на Матір Божу; про образи й пророцтва С. З., про ласки Богородиці. Найбільша ласка — Непорочне Зачаття без первородного гріха; віра Христової Церкви в цю Тайну висказана в Письмі св., переданню, церковних книгах і празникови дня 9. грудня. Доґматичне означення цієї правди через непохибного Намісника Христового Папу Пія IX дня 8. грудня 1854 р., яко вселенського Учителя католицької Церкви. Від цієї хвили стало Непорочне Зачаття осередком всіх правд віри й католицьким прапором проти заблуджень протестантів і православних. Воно збільшило християнську побожність і любов до Непорочної, а як діло найбільшого Божого милосердя і найвисшої любови Христової дає воно нам велику духовну потіху, силу й поміч у потребах і посередництво Матери в ласках Христових, нехибне для всіх, котрі до Неї прибігають. Ювілей для зискання відпусту треватиме 3 місяці (від Успення до листопада), а на Непорочне Зачаття буде загальна посвята епархій, парохій, громад і родин наших Непорочному Зачаттю Божої Матери по формі молитви, доданої на кінці листа.

XXIV. Того самого дня датовано в Крехові ще й другий особливий лист: „List pasterski Andrzeja Szeptyckiego, Metr. Hal., Arc. Lw., Bra Kam. Pod. do Polaków obrządku grecko-katolickiego“. Żółkiew 1904 („Między wiernymi“ ст. 30, 8°, 3000 прим.).

Констатуючи факт, що між своїми вірними має Митрополита й таких, що хоч із руського роду походять, дома однак тільки по польськи говорять й причисляють себе до польської народності, відзивається Він і до них, — по польськи. Цим хоче показати їм, що дбає за них, своїх овець, що хоче бути апостолом для всіх, так як католицький єпископ не повинен бути політиком. Дві справи ставить Владика під увагу: церковний обряд і родинне життя. Світ грецький обряд повинні вірні шанувати, любити й триматись його, бо в він стародавній, святий, Папами Римськими затверджений. Зміна приналежности до обряду може бути тільки за позволенням св. Римського Престола; прийаття св. Таїнств у другім обряді не змінє приналежности до обряду. В душі католицького послуху Церкві треба цього закону триматись.

У щоденнім життю треба заховувати єдність і любов, якої підставою єсть єдність віри. Дорогою до цієї єдності в Христі є християнське освячення родини через добре

виховання дітей і спільні практики релігійні: читання Письма св., добрих книжок і спільні молитви. Це принесе благословення Боже на родини і суспільність.

Лист цей писано в часах агітації посла Козловського і комп. за рятуванням „мільона Поляків на Русі“, — коли то приналежність до латинського обряду використовувано до політичної боротьби. Цим листом бажав Митрополита перестерегти польських священників і Єпископів перед нехристиянською роботою, — вношенням політики до Церкви, а вказати на дорогу мирного пожиття обох народів в дусі християнської віри, церковного послуху, справедливости й любови.

Крім національної гризні і боротьби загорілась ще тоді й суспільна ворожнеча, агітація радикалів і соціялістів проти дотеперішнього суспільного устрою. Кипіло воно в західній Європі, не було і в нашім краю спокою. Щоби духовенство орієнтувалось у положенню, розуміло значіння хвилі й актуальних питань, щоби воно в суспільній праці устереглося від похибок і належно сповняло своє завдання, пише Митрополита для нього нове поучення.

XXV. „Посланіє пастырське Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под. до Всечестного Духовенства епархій О квестіи соціальної“. Жовква 1904. („Демократичний рух“, писано в р. 1902, закінчено в Крехові дня 7. [21] мая 1904. ст. 71. 8°. 2000 прим.).

Новітний демократичний рух, який накликає до оборони убогих і покривджених, до суспільної справедливости, по духу відповідає Христовому благовістуванню. Положення убогих завсіді було тяжке, але тепер через зріст капіталу і зміну продукції стало воно ще тяжче. Витворився ненормальний стан, заострилися конфлікти й так повстало т. зв. суспільне питання. В такім положенню мусить Церква забрати голос, щоби в дусі справедливости й християнської любови принести поміч убогим і суспільности своєю наукою й працею. Акція соціялістів опирається на хибних принципах економічних і етичних, тому вона вірі й церкві християнській ворожа й народови шкідлива. Цього дехто в нас не добачує. Тому обовязком Єпископа є перестерегти своїх людей перед небезпекою. Піде Він у сім листі за вказівками Папської енцикліки *Regum novarum* з р. 1891, — суспільного кодексу християнської акції.

Теорія соціялістів про спільну власність усіх є хибна, бо противиться вона природному праву власности одиниці, кривдить робітників, а державі дає таку владу над правами одиниці й родини, якої вона не має. Програма християнської акції суспільної, оперта на недоторканости особистої власности, лагодить противенства й годить спірних. Вона вчить терпіти нерівність, труди, недостатки, — вказуючи на поза-

гробове призначіння людини, зглядну вартість дочасних дїбр, на братню любов. Від працьодавців жадає вона людяности, справедливої заплати на удержання родини й заспокоєння релігійних потреб працюючих. Через голос сумління й закон любови вчить Церква правдивої справедливости; вона підносить гідність убогих, а багачам велить не привязуватись до багатств і давати потрібującym милостиню. Убогих наминає вона до совісности, перестерігає їх перед суспільною ненавистю, а добродійними установами помагає їм матеріально й морально.

До такої церковної акції суспільної взиває Владика своє духовенство, щоби в цей спосіб доводити до віри тих, що від неї відступили. До суспільної праці треба солідарности, ревности, науки, досвіду й великого такту. У всім на першій місці має стояти справа Божа; віра й безсмертні душі.

Хоч лист цей має на оці наші відносини й торкає чимало наших актуальних справ, тим, що на прикінці (ст. 71) заповідає він, що „з огляду на актуальність суспільної праці й справи нераз іще до неї верне“, — не має він на меті, вичерпати і розяснити весь обсяг суспільного питання. Тому не має рації пок. Д-р Франко, коли свого часу в критиці на цей лист закинув йому недокладність і позверховність. Йшло тут лишень, як попередно згадано, о першу орієнтацію для духовенства.

XXVI. Ще четвертий лист писано в Крехові в травні 1904. р.: „Посланіє пастырське Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под, до Вѣрныхъ Станиславѣвской епархіи О поставленю о. Дра Григорія Хомишина Епископомъ. Жовква 1904 („Коли я передъ“ ст. 20. 8°, 1000 прим.).

Працюючись перед трома роками зі станиславівською епархією, обіцяв Митрополита, що незабаром дасть туди єпископа, свого наслідника. Іменованого доперва тепер через цїсаря, ректора семинарії о. Дра Григорія Хомишина, поставив властїю Митрополитом єпископом і поручає своїм колишнім вірним чесно прийняти й слухати його. При цій нагоді вияснює їм, чим є єпископ для епархії і для душ вірних.

Єдність душі з Ісусом Христом конечна є в вірі, любові й ласці. Вяжемось з Ним через Церкву католицьку, єдину правдиву, яка живе апостольським насліддям, і переданням науки, тайнств і ласки. Апостольське передання ціло заховалось у Римі, так, що одна тільки Римська церква є апостольською. Через апостольське насліддя в католицькій Церкві має єпископ властї від Самого Христа; — цїсар іменуванням вибирає тільки особу. А через єпископа лучаться вірні з Намісником Христовим, Апостолами й Христом. Наука єпископа є Христовою наукою. Вона мов голка

магнетична показує правдиву дорогу до пристані вічного спасіння. На кінець молитесь Митрополита Бога, щоби під проводом свого Архипастиря росли вірні в вірі і кріпшали в звязи з Церквою, Папою й Богом.

XXVII. Перший лист пастирський у слідуючій 1905. році присвячено справі дуже важній, але й дуже занедбаній у нашій духовенстві — катихизації дітей.

„Андрей Шептицький, Б. М. и св. Ап. Р. Пр. благословеніємъ Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Всечестному Священству своихъ Епархій. („Вже кілька“ писано в Крехові 29. I [11. II] 1905. ст. 16, 8°. 1000 прим.).

Вже нераз звертав Митрополита увагу священників на їхній обов'язок, катихизувати діти в церкві і точно ходити на науку релігії до школи. Бачучи з жалем за мало ревности в цім напрямі, бажав Він у цім листі основно виложити потребу катихизації і вівзвати священників до цієї важної праці.

Знання катихизму є підставою християнського життя. Де не знають катихизму, там не знають ні Бога, ні віри, ні гріха, там марне гинуть душі, за котрих прийдеться колись тяжко перед Богом відповісти. Недбайливість у катихизації є дуже каригідна несовісність. Треба отже конечно вчити катихизму й то добре вчити і вміло; треба вперед самому приготуватись з добрих підручників. Важна річ, навчити дітей добре молитись, добре сповідатись, старанно приготувати їх до першого св. Причастя. Катихизація є вправді річ не легка, але вона є дуже важна, дуже потрібна, є першим обов'язком душопастиря. Вона кладе підвалини під єдине, правдиве, трівке дочасне й вічне добро народу. Тому має Владика надію, що в будучині зверне духовенство особливу увагу на школу й на катихизацію, — а намірена організація ординаріятських комісарів шкільних до цього допоможе.

Побіч недостаточної катихизації другою болючою стороною в нашого духовенства є брак єдності. Невисокий рівень національної культури в інтелігенції, який доводив до симптомів де инде не виданих, — до негачії легким серцем своєї власної народности а служення чужим богам, — найшов відгомін у нашого духовенства. А відгомін цей виявився не в ідейній праці на випередки для добра поневоленого народу, а в пустомельстві, в спорах за букви і правопис, в гіршачій сварні, братовбийчій боротьбі, наклепах і сусідській незгоді. На цім терпів нарід, терпіла повага духовенства, терпіла Церква. Щоби лихови цьому зарадити, а духовенство заохотити до усильної праці над примиренням, поєднанням, духом солідарности й єдності у власнім нутрі, видав галицький Єпископат під проводом Митрополита пастирський лист, перший спільний.

XXVIII. „Посланиє пастырске Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под., Константина Чеховича, Еп. Перем., Самб., и Сян., Григорія Хомышина, Еп. Став., до Духовенства своїх епархій О солідарности. Жовква 1905. („Въ часахъ тяжкихъ“. Львів 31. I [13. II] 1905, 32 ст. 8°. 1000 прим. — на початку хибно написано: „Вѣрнымъ своихъ епархій“ зам.: Священникам).

В часах, коли вороги Христової Церкви солідарно лучаться до боротьби з нею, потреба священникам солідарности й єдности, якої, на жаль і велике диво, в нашого духовенства нема. Противно, „перестрашаючі симптоми розднання спостерігаємо в наших рядах“ (ст. 4). „Духовенство в нас, се лиш понятє, оно збирає в одно всіх священників, але в теорії тільки; сьому понятю, сій теорії не відповідає в дійсности ніяке реальне тіло, котре мало би своє питоме, загальне житє, свою діяльність і котре яко таке заняло би в суспільности се положєнє, яке єму належало би ся“ (ст. 22—23). Причиною цього розднання єсть світовий дух індивідуальности, нахильна до гріха людська природа. Однак у духовенства, котре має одно завдання в однім народі, повинна бути солідарність у спільній праці, взаємній помочі, товариських зносинах. Тимчасом є в нього партійна нетерпимість, гризня й спори, „виволикаються приватні справи перед форум публичної опінії“ (ст. 12), а нема братнього упімнення євангельського, ні довіря до духовної власти, ради усунєння похиблень і згиршень. Через те нема одноцільної організації ні праці в духовенстві; священничі товариства зникли, приватна ініціатива не має належного попєртя, сїється згиршення між народом. Час схаменутись, прозріти й зачати таку суцну нашу працю, до якої ми зобовязані перед Богом і людьми. Треба працювати над обновию духа в вірі і любові, треба духовних вправ і духовного світогляду, треба здвоїти духовну працю над собою й над народом. Будьмо людьми Божими і плекаймо церковного і священничого духа, а настане єдність, так потрібна для сповнення нашого післаництва.

Хоч лист цей відкриває чимало нутряних ран у нашого духовенства, однак через те, що проти властивої причини роздору, національної ворожнечі, з тактичних зглядів не реагує він, як слід, має цей лист більше теоретичний характер. Це й рішатиме про його успіхи.

Як у народі, так більше ще в духовенстві всякі спори є ознакою безпрограмовости і безчинности. Щоби привести його до позитивної і систематичної праці для добра народу, організує Митрополита важну колісь в історії, а ще важнішу в теперішности, установу: церковні брацтва. Мають вони стати звенами солідарности вірних між собою і з душопастирями, та завязками солідарности духовенства. Тому під

великий піст звертається Він з цим наперед до вірних, а потім до духовенства.

XXIX. „Послання пастырське Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под. до вѣрнихъ своихъ епархій О церковнѣмъ братствѣ“. Жовква 1905. (Часъ великого поста“, писано в Крехові 6. II [19. II] 1905, ст. 31—74¹⁾, 8°, 2000 прим.).

Великий піст, це приготування до великоднього свята. Бажаючи піднести громади до духовного воскресення, до ладу, єдності і спільної роботи в ділах любови ближнього, накликає він до обнови церковних брацтв. Такої обнови треба, бо по наших селах занедбаня, нелад, згіршення від лихих людей, брак опіки й помочі для потрібуючих, брак лучности, брак розуміння і заховування закону любови ближнього. В родинях проклони й сварня, нема спільних молитов, нема дбайливости за виховання дітей; по селах публичні згіршення, убогі, сироти, хорі без помочі; у брацтвах застій, нелад, негідні члени. В такому положенню треба, щоби добрі, прикладні християне вязались разом у брацтва під проводом отців своїх духовних, вибирали найлучших старшин і давали собі взаємно поміч і добрий приклад віри, побожности, дбайливости за спільне добро і християнських діл милосердя. Одна добра, щира душа може багато добра зробити.

XXX. Те, що до народу говорив Митрополита загально, більше теоретично, переводить Він практично в листі до священників п. т. „Послання пастырське Андрея Шептицького, Митр. Гал., Архіеп. Льв., Еп. Кам. Под. до Духовенства своихъ епархій О церковнѣмъ братствѣ“. Жовква 1905. („Идучи за давнымъ“. Писано в Крехові 19. II [4. III] 1905, ст. 30, 8°, 2000 прим.).

Бажаючи обновити життя й працю існуючих церковних брацтв у душі солідарности, бажає Митрополита порозумітися з духовенством що до ідейного напрямку й практичного переведення цього діла. Конституційний і демократичний дух наших часів допускає чинну участь широких кругів у суспільній праці. І в церковнім життю та харитативній праці участь мірян є не тільки історією передана, але й з огляду на збільшення релігійних потреб в наших часах конечна. В праці суспільно-економічній потребує священник помочі, а дати її може добре зорганізоване церковне брацтво. В перших початках має воно гуртувати людей не багато, але найліпших, набожних, ідейних, зразкових християн, у громаді впливових, повних енергії і посвяти для добра ближніх. Для таких людей начеркнено відповідні статуті брацтва, в яких побіч справ чисто формальної організації

¹⁾ Пагінація — продовження наступаючого листа.

подано два дуже цінні і практичні уступи: §. III. О способі життя братчиків (ст. 20—21) і §. IX. О добрих ділах (ст. 28—29). Проповідною гадкою в цих статутах є „солідарність цілого християнського життя і спільністю праці для загального добра“ (ст. 29). Тому з всякою усильністю поручає Митрополита своєму духовенству цей напрямок праці й переміни свічкових брацтв на брацтва християнського життя й християнської любови ближнього.

Згадують львівські Архієпархіяльні Відомости з р. 1911 (V, ст. 68), що наші Єпископи писали в 1905. р. про вибори.

В наших записках є згадка про спільний лист в справі виборів з датою 21. XII 1905. При всяких пошукуваннях за таким пастирським листом не можна було досі найти його. Як що ця записка й згадка Архієпархіяльних Відомостей не відноситься до першого спільного листа про солідарність клиру (з р. 1905. XXVIII), або до другого такого (з р. 1906), приходивби тут новий лист про вибори. Не маючи його під руками, переходимо до наступаючого.

XXXI. Рік минув від видання першого спільного листа до духовенства про солідарність у душопастирській праці. Дальшим кроком у цім напрямови є другий спільний лист до духовенства в справі солідарности в життю публичнім. Писано його на спільній нараді в Перемишлі дня 29. грудня 1905 (11. I 1906). Через недогляд заадресовано його „Вѣрнымъ своихъ епархій“. („Рѣкъ минае..., Всеч. Отцѣ“, ст. 18, 8^о).

Хоч священники не мають обовязку, а нераз і змоги, стало займатись публичними справами, однак нераз вимагає справа Божа й загальне добро, щоби вони брали участь у публичних справах — не як політики, але як заступники релігійних інтересів. Коли виборче право дає і священникам і ворогам релігії однаковий вплив на публичні справи й законодавство, тоді Божа й народня справа вимагає від священників стояти на сторожі Божого закону й принципів віри. Не потрібують Єпископи домагатись цього від свого духовенства, бо обовязок цей випливає зі священничого призначення, зі священничого духа християнського. Христові засади розвязують усі життєві труднощі, вони боронять суспільної справедливости й любови, — а рівночасно є вони підставою солідарности станової і єдности з народом. В імня Божої любови, добра народу і власного повинні священники організуватися, єднатися, не даватися невміло провадити горстці непризваних провідників, ворогів церкви й народу, — а провадити нарід дорогою віри, любови й справедливости.

Знову й цей лист писано з тактичних зглядів обережно й загально. Більше конкретним є доданий до листа обіжник „До Всч. Уряду деканального в... („Ординаріятъ поручає симъ“... ст. 6, 8^о), в якому взивається духовенство до нарад

на соборчиках про солідарність клиру в справі вибору на послів людей віруючих, практикуючих католиків, прихильних священникам і своєму віруючому народови.

XXXII. Що Преосв. Єпископат наш передбачав і чого боявся, те й сталося. В новім парламенті Віденським поставили вороги Церкви як першу справу т. зв. реформу супружжя, щоб розводи обলেখено, а особи розведені могли знову вінчатись з другими. Удар цей, вимірений на нерозривність св. Таїнства супружя, на розбиття родинного життя й публичної моралі, спонукав австрійський Єпископат до спільної наради й видання горячого візвання до вірних монархії, щоби вони станули в обороні віри, Таїнства, родини й суспільности й недопустили до ухвалення такого закону. Відозву цю подає Митрополита в осібнім листі:

„Андрей Шептицькій Б. М. и Св. Ап. Прест. Благословеніємъ Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под., вѣрнымъ своихъ епархій Миръ о Господѣ“. („Доношу Вамъ“. Львівъ дня [21. II] 6/3 1906. 3000 прим.). До відозви австр. Єпископату (ст. 3—7) додає Владика від себе заохоту й зазив до підношення голосних протестів і збирання підписів на протестах до влади проти проєктованого закона о розводах. Потрібно це для негайної оборони Христового Таїнства і для заяви нашої католицької віри перед світом, для охорони її перед шкідливими затіями ворогів.

XXXIII. Тимчасом прийшов час великого посту. Як попередніх, так і цього року пише Митрополита пастирський лист про справи душі й вічності, — немов для рівноваги з попередніми листами, в яких писалося про дочасні справи. „Посланиє пастырське Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под. вѣрнымъ своихъ епархій миръ о Господѣ и Архирейське благословеніє“. Жовква 1900. („Як що року“, писано ві Львові дня 4. (17) III 1906 в третю неділю посту; ст. 24, 8^о, 1500 прим.).

Покликуючись на старе знаомство зі своїми вірними, навязане через казання, відвідини й листи, питає їх Митрополита в привіті за гаразди життєві, за долю, за здоровля. Питає про це з батьківської любови. „Бог у першім ряді, — каже на ст. 4 — казав мені працювати для Ваших душ; однак Ваше положеннє дочасне не єсть, та й не може бути обоятне для мене, бо християнська любов обіймає добра душі й тіла. І маю для Вас всіх щире серце Отця душпастиря, а серце Отця відчуває всі потреби, всі біди дітей. Отця мусить обходити все, що лишень відноситься до дітей. Дятого питаю й о добуток, і о то, що хто з Вас посідає, що хто з Вас називає своїм власним“. Роблячи такий обрахунок за маєток, хоче Він зробити притім обрахунок і за вічні добра, котрі кожний набуває при св. хрещенню. Ці вічні скарби є в небі, до котрого кожний набуває право

через синівство Боже в освячаючій ласці. Дятого має кожний служити Богу, молитись, заховувати Божий закон. Ласку Божу й небо тратить людина через пристрасти, гріхи, налоги: святюкрадську сповідь і таке Причастя, через грішні налоги (п'янство, розпусту, ненависть), розірвані, дикі супружа і через усякий тяжкий гріх. З кожного гріху треба зараз каятись, сповідатись, як блудний син, як митар, як Марія Магдалина, — а на будуще вистерігатись злого і заховувати закон Божий. Покаянною молитвою царя Манассії закінчено лист.

Рік 1906 був роком живої організаційної праці в нашій Церкві. Відрадною проявою в життю її в той час був між иншим і скорий розвій нового в нас законного згромадження Сестер Служебниць Преч. Діви Непорочно Зачатої. Згромадження це, заложене дня 27. серпня 1892. р. через ОО. Василян (головно бл. п. Єремію Ломницького) і бл. п. о. прелата К. Селецького в Жужелі, перем. епархії, виказало зараз у своїх початках серед чималих трудноостей велику життєздатність. Коли минуло перше десятиліття, зарядив Митрополита вибір старшої сестри, наставниці провінціальної і назначив магістра новиціату в Христінополі Ординаріятським комісарем. У листі писанім у Львові дня 6. (19) марта 1903 р.: „Андрей Шептицькій Б. М. и св. Ап. Р. Прест. Бл. Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Згромадженю СС. Служебниць Мирь о Господѣ и Архієрейске благословеніе“ („Вѣдома се рѣчь“, ст. 3. fol. відбито на мімеографі) признає Владика згромадженню, що „вже десять літ тому минуло, як єго зложено й до сего часу славити Бога воно досить зросло і красно розвинулось“. Затверджуючи дотеперішні устами, поручає вірно виконувати їх, подає до відома вибір старшої сестри Йосафати і назначення Ординаріятського комісаря; дає їм відповідні поручення і велить сестрам слухати їх і пильнувати духовних вправ і душевного поступу.

Колиж потім поза згромадженням, счинилися цілком непотрібні спори за права першенства у проводі в ньому, рішив галицькій Епископат поділити згромадження, котре досіль підлягало виключно власти Митрополита, на три епархіяльні области, та й так уложити його правила, щоби Римські власти могли затвердити їх. Редакцію правил і ввесь заряд згромадження віддано до рук Митрополита на 3 роки. Справа ця дала нагоду до написання листа.

XXXIV. „Андрей Шептицькій, Б. М. и Св. Ап. Пр. Бл. Гал. Митр., Арх. Льв., Еп. Кам. Под. Сестрамъ Служебницямъ Преч. Дѣвы Маріи мирь о Господѣ и Наше Архієрейске Благословеніе“. („Хотяй десять“, писано в Крехові дня 3/4 1906, ст. 15, 8°).

Вже з першого речення листа віє якимось холодним

песимізмом: „Хотят десять літ вже минуло від хвилі оснoваня Вашого Згромадження і хотят воно числить уже над 30 домів, однак будучність його еше не так запевнена, щоби не можна не мати обави, що діло красно розпочате розібеться й не принесе ніякого хісна ані Божій справі, ані людям“. Причини цього песимізму каже догадуватись речення (на ст. 3): „Шкоду Згромадженю приносять ті, котрі непокликані мішаються до заряду й до справ Згромадження, до обовязків Наставниці, до прав і обовязків Епископа“. Вони відай, ті треті — або й четверті „добрі люде“, на яких, довгоязичних, жалується й Шевченко — винні тому, що в листі є деякі (ст. 12) вискази, котрі відносяться до одиниць, а не до загалу й духа згромадження.

Подаючи до відома працю над новими правилами, яких програмою буде більша самостійність сестер у нутрянім заряді, видає Митрополита деякі тимчасові розпорядки що до духовного і домашнього ладу. Головну однак вагу кладе Митрополита на доброго духа законного, духа покори й послуху, тому в другій часті листа дає сестрам гарну науку про підстави законного життя: мовчання, працю й молитву (ст. 7—14).

Рівночасно з цєю працею для добра законного згромадження піднявся Митрополита й другої богоугодної справи, яка мала обняти вже ширші круги народу — паломництва до св. Землі. В серпні попереднього року їздив він у товаристві редактора „Місіонера“ о. Лазара Березовського Вас. разом з тирольським паломництвом до Єрусалиму, щоби пізнати спосіб ведення такого діла, пізнати край, святі місця й нарід, досвідчити трудів такої дороги і потім уміло своїх людей повести. Коли відтак у нас зорганізувався комітет паломництва й оголосив зазив до їзди, — щоби справу цю близше пояснити й ширші круги до участи заохотити, пише пастирський лист.

XXXV. „Андрей Шептицькій Б. М. и Св. Ап. Пр. Бл. Митр. Гал., паломникъ до св. Землѣ всечесному духовеньству и вѣрнымъ миръ о Господѣ и наше Архієрейске благословеніє“. („Минувшого року“, писано у Львові в неділю Томину 1906. р. ст. 16, 8°, 2500 прим.).

Паломництво до св. Землі, це важна подія в життю християнина і його парохії. Іде він як висланик від братів парохіян до святих місць, щоб там за них Богу помолитися. Велике це щастя, бачити святі місця: Яффу, Єрусалим, Вифлєзм, Йордан, а в них усі святі пам'ятки, які вяжуться в життям, муками й славою Божого Сина і Святих Його і переживати душею все те, що Вони переживали: освятити свої почування й свою волю, щоби потім бути свідком для життя, правди й сили Христової. А в це й немала честь, і велика ласка Божа, зватись потім паломником до св. Землі,

доступити великих відпустів, привезти багато памяток, споминів і всяке благословення зі взаємних молитов на святих, богомилих місцях.

XXXVI. Після щасливого й благословеного повороту зі св. Землі, Владика, видаючи великий підєм побожності в народі, яка виявилась особливо в гарній набожності до Найсолодшого Серця Ісусового, у двох листах поясняє й поручає цю справу священикам і народови.

„Посланіє пастырське Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под. Духовенству своїхъ Епархій Миръ о Господѣ. Жовква 1906. („Вдячність зглядомъ Ісуса“, писано в Крехові „в день празника св. апост. Якова“ [чи Алфеевого 9. X, чи Брата Госп. 23. X — ?] 1906, ст. 36, 8°, 2000 прим.).

— Хоч набожність до Найсол. Серця Ісусового в нашій народі щораз більше розширяється, видно в деяких священиків упередження до цієї богочести, неначеб була вона чужа нашому обрядови. „Не підлягає сумнівови, — читаємо на ст. 4, — що вслиб ми надавали почитаню Христового Серця форму чужу нашому обрядови, ми би йшли зовсім дорогою фалшивою, не церковною, а хто би самовільно впроваджував якісь обрядові служби, не потвержені церковною властію, зглядно у нас провінціоанальним синодом, той привлащував би собі власть, котрої не має й Митрополит і віддавав би сумну прислугу Христу“. Противитись формі, незгідній з духом нашого обряду церковного є можливе, а нераз і добре, але не вільно тимсамим противитись і релігійній ідеї, почитанню Христового Серця самому в собі, без згляду на його богослужбову форму. „Воно конечним наслідком віри, любови, почитання Божої особи Ісуса Христа. Може воно бути чужим нашому обрядови лишень в обрядових формах чужих, а ніколи само в собі. О скільки впливає з обьявленої науки віри, о скільки єсть одною стороною любови до Ісуса Христа, о скільки єсть частію почитаня, яке від християнина Христу належитья, о стільки єсть добром загально людським“ (ст. 6). Богочесть для Серця Ісусового впливає з віри в Божу Особу Ісуса, а форма її має бути питома нашому обрядови; це важне з огляду на наше післаництво на Сході. За цим виясненням обрядового питання йде ясний виклад про догматичне, аскетичне й душопастирське значіння культу Христового Серця. Задля іпостатичного зедночення догматично належитья богочесть цілій Особі Ісуса Христа. Практика християнської побожності на протязі цілої історії Церкви почитала ріжні її части (лице, рани, кров, ризи, хрест і т. д.), а перш за все почитала вона цю велику любов Ісуса до нас грішних, якої осідком і символом є Лого святе Серце. Свідчать про це наші книги церковні. „Аскетично честь

віддана Божому Серцю Христа Спасителя веде нас до глибокого пізнання внутрішнього життя Особи Божої в людській природі“ (ст. 22), — пізнання Його душі, почувань, любови й до свідомої лучности з ними в найнижнішій їх осередку — самім Серцю. Така наша дяка й любов не тільки мила Йому, але й дуже благодатна для нашого духовного життя, для душевних переживань підчас богослужень і свят. Велика це ласка, бути правдивим почитателем Божого Серця Христового й побіч Непорочного Зачаття в це важний лік на недуги наших часів. Молитва посвяти (Марії від Доброго Пастиря) Найсолодшому Серцю цілого людського існування і всіх справ душі й тіла кінчить цей лист.

Післав його Митрополита своїм священникам разом з другим листом, о тім самім предметі, до народу.

XXXVII. „Посланиє пастырське Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под. до вѣрнихъ своихъ епархій. Жовква 1907. („Збѣставши епископомъ“, писано в 1906. р., закінчено в Львові в нед. мясопусну 1907, ст. 38, 8^о, 2000 прим.).

З багатой скарбниці правд Божих вибирає з нагоди великого посту цю науку, котра приносить найбільше солодкої потіхи й великої заохоти. „Хочу Вам днесь, — каже Він на ст. 4 — показати любов Ісуса Христа до нас людей, хочу Вас заохотити до відплати за цю любов як найгорячішою вдячністю й любовю“. Найбільша мудрість, це пізнати Христа, Його святе життя, Його велику любов і милосердя. Вправді не легка це річ, але мож Христа пізнати через науку церковну, читання св. Євангелій і через власний досвід — праведне життя й тепло ласки Божої й Христової любови в душі. Христос дав нам великі докази Своєї любови: Своє святе життя, установлення Служби Божої, Найсв. Тайнства Евхаристії і Причастя. З віри в Христа, правдивого Бога й правдиву людину, випливає поклін богочести Його Божій і людській природі, Його Пречистому Тілови і кожній часті Його, Його дорогоцінній Крові, Його найкращому Лицю, святим Його ранам і мукам і Його світлому Воскресенню, — як і всім тим святим річам і місцям, які вяжуться з усіми тайнами Його життя. „Але з усіх предметів того почитання належного Ісусови Христови нема предмету крашого і милішого для нас, як Його любов. Коли о сій любові подумаємо, найбільше підноситься, розширяєсь наше серце. На гадку о любові Ісуса Христа чуємося найбільше заохочені до вдячності, до любови. Длятого то Церков свята горячо поручає вірним почитане Найсолодшого Серця Ісуса Христа“ (ст. 21—22). Почитання це не є ані польська набожність, — бо мають її всі католицькі народи, ані не є воно противне нашому церковному обрядови, бо є воно добром загально християнським, католицьким

і відправляється воно в нас по нашому обрядови: як молебн або акафист до Ісуса Христа. Набоженство це дуже гарне й благодатне: воно пригадує нам тайни св. життя Христового, веде нас до любови Його, та благословить життя наше в усіх важніших хвилях і потребах його. При спільних молитвах треба долучати свої власні прохання, а на всі потреби душі й тіла може служити молитва посвяти Найсолодшому Серцю побожної черниці Марії від Доброго Пастира.

В листі цім вказується (ст. 34) між иншим і на потребу молитви у часі виборів за вибрання добрих послів. Видно, що справа ця лежала, як актуальна й важна, на серцю Митрополита. А був це саме час перших виборів до парламенту на підставі нового права голосування. В таку важну хвилю пише Митрополита спільно з обома Єпископами галицькими лист до народу.

XXXVIII. „Посланіє пастырське Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под., Константина Чеховича, Еп. Пер., Самб. і Сян., Григорія Хомишина, Еп. Ст. до Вѣрныхъ своихъ епархій о выборахъ до Парляменту. Жовква 1907. („Въ незвычайно важну“, писано ві Львові, у січні 1907, ст. 18, 8^о).

В листі цім пригадують Єпископи народови незмінні правила Божого закону й християнської віри, як основу горожанського життя й перестерігають його перед небезпеками для віри й добра народу. Наука Христова, це правда непохибна, а в наслідках для людини й народу благодатна. Треба триматися її в цілім життю і у всіх справах, як приватних, так і публичних і добре глядіти на те, яка подається просвіта, які видаються книжки, який дух віє в горожанським і політичним життю. Закон цей обов'язує всіх християн, а в більшій мірі послів, — заступників і оборонців народу. Оборону українському народови християнському може дати тільки своя людина, свідомий віруючий християнин. Недовірки й вороги священників: соціялісти та радикали можуть накоїти багато лиха вірі й Церкві через введення т. зв. вільної школи, розводів і т. и. — а „наша віра й наша Церков, це наші найбільші і найцінніші добра“ (ст. 11). Вороги народу сіють незгоду, хотять відвернути нарід від священників. „Знають, що як лишень порізнять священника з вірними, легко відірвуть їх від церкви, а відтак і від християнської віри. Тай такий мають розказ з гори, від своїх проводирів жидів і масонів, що мають працювати против віри християнської“ (ст. 17). Тому заохочує лист до кріпкого держання віри св., злуки зі священниками і сильної, як один муж, єдності в собі, бо в єдності сила.

З розбудженням політичного життя прийшов і під'єм народнього й релігійного духа в українським народі. Прий-

пла пора й подумати над нашим завданням для поширення Царства Божого на землі, для з'єднання східних Церков з католицькою. „Само наше положення між заходом а сходом на це вказує. Злучені з заходом вірою, а зі сходом обрядом, більше чим хтонебудь инший можемо працювати над великим ділом привернення церковної єдності“. Завдання це лежало дуже на серці нашому Митрополиті, діяльному протекторови уніоністичних велеградських з'їздів. Виразом цього є між иншим лист до духовенства про з'єднання церков і чернецтво.

XXXIX. „Послання пастырське Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под. до духовенства Галицької провинції“. Жовква 1908. („Зближають ся часи“, „Дано у Львові при митрополичій катедрі св. Георгія р. Б. 1907 вь тисячъ пятьсотлѣтну рѣчницю смерти св. Іоана Золотоустого д. 13. XI [26. XI н. с.]“, ст. 20, 8^о, 2000 прим.).

Велике наше завдання, праця для св. з'єднання Церков, відповідає нашим найгорячішим бажанням. „Свідомий своїх обовязків, — каже Митрополита на ст. 4 — я не залишив і не залишаю робити все, що лиш в моїх силах, щоби зближити хвилю вислухання наших молитов і щоби достойно на сю хвилю приготувати потрібні засоби духовної, Апостольської сили“. Діло це однак трудне, вимагає воно великої помочі. Помогти може духовенство перш за все молитвою, потім освідомлючими науками про єдність Церкви, про схизму, про примат Папи Римського, про походження Св. Духа, про Непорочне Зачаття і т. д., а накінець попиранням покликань до апостольського життя. Важною також у ділі з'єднання є научна праця, опера на фаховім знанню. „Видати тому з поміж себе богословів спеціалістів, котрі мали б науково працювати в ділі усунення церковної схизми, є важною задачею нашого духовенства“ (ст. 14). О таку працю просить він духовенство, а також о виховування молоді в душі замилювання до наукової праці. Велику прислугу може віддати в науковій й апостольській праці чернечий закон; колись багато було в нас монастирів, але тепер мало покликань до досконалого життя. Тому треба, щоби душопастирі поясняли вірним євангельські ради, вишукували кандидатів на черців і священників та поручали їх Єпископові. З огляду на потреби в будуччині треба тепер завчасу класти підвалини для духовної й апостольської сили нашої Церкви: святости й науки.

Великою перепоною в розвою духовної сили нашого священства було розбиття його на протилежні собі політичні напрямки. Хоч Єпископи раз у раз накликали до становой солідарности в імня інтересів церковних і народніх, голос їх був „голосом вопіющого во пустині“. Вибори до державної

ради знову показали сумну картину політичної пристрасти і нутрянної боротьби в духовенстві, яка відбилась некорисно не тільки на його повазі, але й на добрі церкви й народу. В такому положенню не міг Митрополита мовчати й видав разом з обома Єпископами (четвертий з ряду) спільний лист про солідарність клиру.

XL. „Листъ пастырскій Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под., Константина Чеховича, Еп. Пер., Самб., Сян., Григорія Хомишина, Еп. Ст. До священства своїх епархій“. Жовква 1907. („Хотятъ передъ“, „Дано зъ спільної нарады Єпископівъ Галицької провинції въ грудни 1907 р.“, ст. 30, 8°).

За те, що деякі священники задля партійного засліплення не послушали голосу своїх Єпископів й виступили проти своїх собратів, проти добра Церкви й народу, висказує Єпископат догану їм, як недобрим священникам, — котрі більше дбали за політичну партію, ніж за віру й парохію. Брак солідарности, „роздори поміж нашим духовенством приносять дійсно шкоду церкві і народови“ (ст. 13). В такому положенню мусять Єпископи від підчиненого собі духовенства домогатись солідарности, послуху для церковної власти, „щоби всі були лишень одною партією Христових слуг“ (ст. 16). Не йде їм о те, щоби заводити якусь нову партію клирикальну, або щоби брати в руки політичний провід. „Політику — заявляють вони на ст. 17 — лишаємо світським, але жадаємо від них такого проводу, котрий не виходив би на шкоду народу, а узглядняючи всі його потреби і пересвідчення, ні в чім не нарушав церкви й віри, тих найцінніших народніх дібр і в дійсности і в очах цілого народу“. Велике лихо в тім, що непокликані одиниці накидуються народови на провідників і через пресу деморалізують і розбивають суспільність. Супроти того є обовязком священника, без згляду на його політичні переконання, освідомлювати вірних в католицькій душі, мати батьківське серце для всіх потреб народу, бути для вірних об'єктивним і толерантним, духовну працю і справу душопастирства ставити на першій місці, не підкопувати поваги других священників, — „Христового духа вносити всюди, де працюємо і жадати пошанування релігійних почувань нашого народу й наших, пошанування для Церкви й віри від усіх, котрих яким небудь способом попираємо, або котрим помагаємо“ (ст. 26); жадати Христового, католицького духа від часописів, братись до уздоровлення наших відносин, попитати добру пресу й добрі книжки.

Слова свої кінчать ось яким візванням (ст. 29—30): „В ім'я Христа Спасителя, що кров Свою за нас пролив, звиваємо Вас до з'єднання около нас, Ваших Архієреїв, щоби стояти на сторожі повіреної нам об'явленої правди,

боронити нашу Церкву від ворожих нападів і остерегти наш нарід перед небезпеченством страчення віри і перед всесторонньо шкідливими впливами людей, котрі за якунебудь ціну, з посвяченням навіть всіх народніх інтересів, котрих словами неначе боронять, хотять бути його провідниками, щоби його або від віри або від католицької Церкви відорвати“.

При р. 1907 треба записати ще й інтересне: „Посланіє Пастырське Архієпископвѣ и Епископвѣ трехъ обрядвѣ Всечестнымъ Отцямъ Катехитамъ“. Жовква, Печатня ОО. Василянъ 1907. („Мѣжъ всѣма обовязками“... Кінець: „Дано у Львовѣ дня“ — без дати й підписів, ст. 18, 8^о, щіткова відбитка). На спільній конференції з латинськими і вірменським Епископами ухвалено було такий лист видати. Митрополита написав його і приготував до видання, — однак з причини відай неохоти латинських Епископів його не видано. Мало воно вийти пізніше, в 1917 р. з відповідними змінами як власне Митрополити.

Рік 1908 приніс у зглядно спокійному досіль життю Галичини один дуже трагічний випадок: убивство намісника Потоцкого студентом Січинським. Як симптом, був цей атентат явною ознакою нездорових відносин у краю, за яких відвічальні були ті, що їх створили; але як факт, був він з морального становища злочином — нарушенням природного й Божого закону. Тому й Епископат наш, поставлений від Бога на сторожі віри й моралі, мусів, — ввиду ріжних поглядів на цей трагічний випадок — сказати своє батьківське слово, перестерегти свою суспільність перед одобрюванням злочину: тим більше, що політичне положення народу могло затемнювати й зводити на манівці його етичний світогляд. На спільній нараді видано спільний лист до народу про політику без Бога.

XII. „Посланіє пастырське Андрея Шептицкого, Б. М. и Св. Ап. Пр. Бл. Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под., Константина Чеховича, Б. М. и Св. Ап. Пр. Бл. Еп. Пер., Самб. и Сян., Григорія Хомышица, Б. М. и Св. Ап. Пр. Бл. Еп. Стан. до Вѣрныхъ своихъ епархій“... Жовква, 1908. („Мы вже неразъ“, писано у Львові „в пятницю перед Томною неділею“ 1908, ст. 13, 8^о + 3 ст. розпорядку „До Всечесныхъ Урядвѣвъ деканальныхъ и парохіальныхъ“).

Нераз уже звертали Епископи увагу народу на безпеку безбожної політичної боротьби. Не мож ніяк забувати, що над дочасними інтересами стоїть вічний закон Христа й Церкви й що всяка політична ненависть і пімста є гріхом і згрішенням, та й не може бути на неї Божого благословення. Політичне вбивство є злочином, здопанням Божого закону, шкодою в службі батьківщині. „Служба народови, служба вітчині, се служба свята, також Богу віддавана;

щоби до неї зблизитися, треба мати руки чисті, не закровавлені“ (ст. 7). „Злочин сповнений в імені патріотизму єсть тим більше злочином против народу, чим більше може подобатися, чим більше може бути спокусою до похвалювання того, що єсть злом. А так як для одиниць, так і для народів найбільшим нещастєм на сім світі єсть замішанє понять добра й зла“ (ст. 8). Руїна морального ладу веде до загибелі. Тому перестерігають Єпископи перед небезпечкою чужих гріхів і взивають батьків і виховників до виховування молодого покоління в душі праці й Божого закону — як підстави життя народу й надії на лучшу долю.

Лист цей повторяє в головних чертах гадки Митрополита, висказані в казанні його на велику Пятницю. Як важний і сміливий крок у сповненню релігійного й горожанського обовязку пастиря супроти свого стада, був він і причиною тієї немилої прикрости й невдяки, яка зустріла його від соціалістів, заблуканих овець, у далеких Ванкувері в західній Канаді.

Як принагідним був цей лист, так були принагідними ще й два другі пастирські листи, видані того самого року. А був це час великих ювілеїв двох найбільших володарів в Європі: духовного, Св. О. Папи Пія X й австрійського цесаря й короля Франца-Йосифа I; — ювілеїв, на котрі прийшлося відкликнутися й нашим Єпископам.

XLII. „Листъ пастирскій Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под., Константина Чеховича, Еп. Пер., Самб., Сян., Григорія Хомышина, Еп. Стан. до Священства и Вѣрныхъ своихъ епархій“. Жовква 1908. („Въ томъ роцѣ“. „Дано зі спільної наради дня 28. вересня н. ст. 1908. ст. 10, 8^о).

Пятьдесятлітній ювілей священства Папи Римського Пія X це нагода до заяви сердешних почувань любови, відданости й послуху для Святішого Вітця, акт св. віри й побожності. Папа є намісник Христа на землі, наслідник св. Верховного Апостола Петра, видимий Голова Христової Церкви. Це є догмат і сила католицької Церкви, чого ні схизматики ні еретики не мають. А коли до того додати особисті прикмети Святішого Отця: Його покору, милосердя, любов до всіх, побожність, ревність і великі заслуги в обнові всего в Христі, мається світлий образ Христового Намісника й причину до ювілейної радості, до заяви синівської любови й привязання. Доказами її будуть відповідні набоженства, св. сповідь і Причастя на намірення Ювилата, науки й концерти в його честь, та збірки на Петрів гріш.

XLIII. Другий: „Листъ пастирскій Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под., Константина Чеховича, Еп. Пер., Самб. й Сян., Григорія Хомышина, Еп. Стан. до Духовенства и Вѣрныхъ своихъ епархій о цѣсар-

скѣмъ ювілею“. Жовква 1908. („Дня 2 грудня“... Дано зі спільної наради єпископату Галицької провінції дня 2. листопада 1908. р., ст. 8, 8^о, 1000 прим.).

Рідкий 60-літній ювілей вступлення на престол цїсаря й короля Франца-Йосифа I є святочним днем для всіх горожан держави й нагодою до пригадки заслуг доброго володаря. Дав він народам волю й конституцію, підніс їхню культуру й просвіту, як добрий католик шанував свободу Церкви. Разом з другими „і наш нарід завдячує йому не одно добродійство“ — (яке, не сказано) — „і для нашого народу рад би забезпечити як найбільший розвій“ (ст. 6—7). Тому, коли 2. грудня будуть по всіх церквах монархії святочні богослуження й наш нарід разом з усіма представниками влади візьме в них участь.

Слідуючий рік 1909 присвятив Митрополита двом великим жерелам духовної сили: частому св. Причастю й почитанню Христового Серця. Обнова староцерковної практики частого й щоденного св. Причастя через євхаристійного Папу Пія X вимагала відповідних вказівок для нашого духовенства й поучення для народу. А виконування цієї науки й заохоти привело до більшого пізнання й більшої любови Христа.

XLIV. „Посланіє пастырське Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Єп. Кам. Под. до Духовенства своїх єпархій о частѣмъ св. Причастю“. Жовква 1909. („Вѣдь давна“, писано в Лаврові 19. квітня [2 мая] 1909, ст. 27, 8^о).

Від оголошення декрету св. Згромадження Собору Тр. про щоденне св. Причастя з 1905. р. бажав Митрополита чим скорше оголосити його разом з пастырським листом до народу. „Обставини так склалися — читаємо на ст. 4 — що в послїдних літах був я незвичайно зайнятий іншими справами, котрі для нашої Церкви видавалися мені ще важнішими. Длятого на великий мій жаль не здобувся я скорше на написанє того посланія, а й тепер розсилаю його може не досить старанно обдумане й не досить оброблене“. Великий поступ, замїтний у нашого народу що до частїщого приймування св. Таїнства, „відповідає вповні й духови нашого обряду, котрий заховав найстарші форми і найстарші практики майже перших віків христїянства і котрий якраз найлучше надається до удержування тих звичаїв, а зглядно до їх відновлення“ (ст. 3). Як священники мають привилей після одної сповїди більше разів причащатись, таке саме право мають і вірні. Тому треба їх допускати і заохочувати до частїщого св. Причастя, хоч би це коштувало більше душопастирської праці. Бо злука з Христом у ласці освячаючій є підставою христїянського життя, а обовязком душопастиря є, цю злуку піддержувати. Тільки грїшників явних або людей неприготованих не мож допу-

скати, а в науках треба добре вияснити, що тільки з надприродніх мотивів можна частіще Христа приймати. Овочі такої доброї практики є дуже великі й благодатні як для одиниць, так і для цілих громад і вони є великою поміччу для душопастиря в ділі духовної обнови парохії. Треба однак уперед доложити великої праці, головню серед молоді, старанно приготувати й відповідно устроїти перше св. Причастя. За ради спопуляризування практики частого св. Причастя заряджується на 10 літ евхаристійні тридні перед празником Божого Тіла з відповідними богослужбами, науками, заохотами й актом посвяти Найсол. Серцю Христовому в наміренню за навернення нез'єднаних народів Сходу.

Лист цей розіслано разом зі згаданим декретом Згромадження (ст. 21—27) і листом до народу.

XLV. „Посланіє пастирське Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под. до Върныхъ своихъ епархій о частѣмъ св. Причастію“. Жовква 1909. („Вѣдъ давна вже“, писано в монастири Лаврівськїм дня 18. квітня [1 травня] 1909, ст. 28, 8°, 3000 прим.).

Дехто гадає, що не вільно частіще приступати до св. Причастя, ніж раз перед Великоднем. Така думка є хибна й вона противиться стародавнім нашим церковним звичаям і словам нашої Служби Божої, котра з запрошенням „Со страхомъ Божимъ и со вѣрою приступите“ до всіх присутніх звертається. Хто без гріха (= зі страхом Божим) і має добрий намір (= з вірою) може приступати до Христа й прийняти Його разом з усіма ласками. Цей корм душі треба приймати з вдячністю й любовю, як жерело сили Божої й запоруку вічного життя. Кожний християнин повинен старатись, щоби частіше міг до св. Причастя приступати, користаючи з кожної духовної нагоди.

Зразок промови до дітей на першій св. Причастю й заохота до старших, щоби користати з нагоди до святости й Божого благословення кінчить цей популярно, в формі рефлексій, писаний лист.

Про набожність до Найсол. Серця Христового були вже пастирські листи в р. 1906 і 1907 (XXXVII і XXXVIII). В них вияснена була більше теоретично й апологетично правильність цієї богочести, головню з точки відношення її до нашого церковного обряду. Коли перші леди упереджень до цього католицького культу розтаяли, й він серед нашого народу завдяки ревній праці ОО. Василіян сильно поширився, тоді в тяжкїм положенню, яке переживав наш нарід під кінець першого десятку ХХ століття, Єпископат наш пішов крок дальше, й посвятив нашу Церкву й наш нарід Найсол. Серцю Ісусовому. Приготували цю посвяту відповідні пастирські листи до духовенства й народу.

XLVI. „Листъ пастырскій Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под., Константина Чеховича, Еп. Пер., Самб. и Сян., Григорія Хомишина, Еп. Ст. до Духовенства своихъ епархіи о вѣдданю ся любвѣ и милосердію Христовому“. Жовква 1909. („Дня 11 червня“, зі спільної наради дня 6 (19) цвітня 1909, ст. 14, 8^о, 1400 прим.).

Посвята Найсвятішому Серцю Спасителя цілого світу з усіма його справами, потребами й бідами, що її довершив був Св. О. Папа Лев XIII, принесла Церкві католицькій й цілому роду людському велике благословенство й усунула багато упереджень проти цієї богочести. „Через той акт сталось річею ясною, що культ Христової любови й Христового милосердя, представленого під символом людського копійм проколеного Серця Бого-людини, жадним способом не можна уважати за виключний привилей латинського обряду. Се почитанє належить очевидно до тих сторін обявленої Богом релігії, котрі стоять понад всякі літургічні форми, понад всякі обряди, — належать до всіх обрядів“... (ст. 5). Таким чином невмісні є упередження проти цієї набожності з огляду на обряд, бо тепер почитання Найсолодшого Серця Христового є загально християнське, католицьке, не латинське. Впрочім, в обрядовім питанню треба ясно здавати собі справу з річи важніщої ніж форма: — з віри. „Єдність обряду моглаб справді бути небезпеченством для наших людей, если би поза обрядом не виділи річи важніщої, це є віри й моральности, — если би того самого обряду не вчились цінити і вживати з иншим, католицьким, вселенським духом. Без того католицького духа наряд наш, стрічаючись на чужині з ріжними сектами східних церков, не зрозуміє вреси, вкритої під зверхними красними й святими видами і не зможе опертись платним агентам, котрі їх будуть провадити до Києва або Почаєва, щоби їм там „нашу“ віру показати. Без того католицького духа буде несвідомо наш наряд впивати в себе трутину подавану йому безнастанно в часописах і брошурах, що вічно заставляються за вірою й за Церквою, — але не за нашою вірою й не за нашою Церквою, але лиш о стілько, о скілько такий розказ дістають від світської власти й то не нашої й о скілько це відповідає їх інтересам“ (ст. 7—8). До розбудження католицького духа в нашім народі найвідповіднішим засобом є почитання Найсв. Серця Христового. Є це почитання живого Христа, здавна в Церкві існуюче, почитання Його любови й милосердя, — таке саме, як почитання інших тайн Його. Треба, щоби священники сами горнулись до цієї набожності й як найбільше розширювали її між народом. А в неділю Найсол. Серця Христового після відповідної служби нехай відчитають разом з народом Акт посвяти любови й милосердю Ісуса Христа, приписаний Св.

О. Папою Львом XIII. Перед цєю же посвятою мають відчитати народови пастырський лист.

XLVII. „Листъ пастырскій Андрея Шептицкого, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под., Константина Чеховича, Еп. Пер., Самб. и Сян., Григорія Хомышина, Еп. Стан. до Вѣрныхъ своихъ епархій о вѣданю ся Христовѣй любви. Жовква 1909. („Въ хвыли, коли“ зі спільної наради дня 29. V [11. VI] 1909, ст. 18, 8°, 1400 прим.).

Всі три Єпископи, злучені вязами Христової любови зі собою, з духовенством і всіми вірними, посвячують себе й свої епархії під особливий покров Христової любови й Христового милосердя і запрошують всіх своїх вірних до участі в цім торжественім акті. Цим способом бажають вони „перед усім віддати Нашому Спасителеви Ісусови Христови, утановленому в Пресв. Евхаристії під видами хліба й вина, належну честь і подяку за Його безконечну любов (ст. 4). В біді, що її наш нарід переживає, потребує він Божого змилування; тому треба перепросити Бога за всі провини і гріхи, за молодь, за емігрантів, та виблагати в Нього благословення на всі наші життєві потреби: душі й тіла, Церкви й народу. Єпископи благословлять свій народ і просять Всевишнього Бога, щоби все і всюди благословив всім його родинам, працям, добрим намірам і молитвам, і Божому Серцю Христа Спасителя торжественно віддають і посвячують увесь свій народ, всі свої епархії, церкви, села, родини, прикликаючи на них усі небесні благословення Христової любови й Христового милосердя.

Видною ознакою благословення Христового Серця для нашої Церкви було оживлення молитовного духа в наших духовенстві й народі. Ідучи на зустріч йому, пише Владика на великий піст 1910. р. пастырські листи про молитву й ласку освячаючу.

XLVIII. „Посланіє пастырське Андрея Шептицкого Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под. До священства епархій о молитвѣ и церковномъ правилѣ. Жовква 1910. („Житє християнське“, писано в монастирі Лаврівськїм в першу неділю великого посту 7. (20) березня 1910, ст. 42, 8°, 1500 прим.).

Суть християнського життя є злука з Богом у ласці освячаючій. За неї треба запопадливо дбати, за неї треба молитись і просити, тому, що по словам св. Золотоустого є молитва життям і силою душі. Сам Божий Спаситель і прикладом і словом заохочував до молитви і ціла історія Церкви є історією молитви. Вона дала великих святих: св. Василя, Золотоустого, Евтимія; для священника є вона ознакою духовности його й жерелом сили на всі потреби, практичною школою святости. А молитись треба побожно, уважно, в скупленню духа, з приготуванням (найкраще при благодаренню), мати завсіди якусь вихідну точку для думок і по-

чувань і вважати, з ким душа розмовляє. Важна і пожиточна річ, йти за молитовним проводом Церкви, якої віковичною молитовною книгою є псалтиря, а потім часослов і молитовні пісні церковного року. В них виражається віра, наука й почування святих Отців і вчителів Церкви. Молячись у душі св. Отців і Церкви, молимося в ім'я Христове, а тоді наша молитва має великий задаток на вислухання і випрошення всіх ласк, потрібних на життя й вічність: а найбільшою ласкою є дар молитви: — початок і жерело всіх інших дарів.

Лист цей писано серед високого молитовного настрою: особливо гарна є похвала псалтирі й молитвослова (ст. 33 до 39). Такий самий настрій пробивається і в листі до народу про ласку освячаючу.

XLIX. „Посланіє пастырське Андрея Шептицького Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под. до в'єрнихъ своихъ епархій. Жовква 1910. („Будите готови“, писано в Лаврові дня 21. березня 1910, ст 26, 8^о, 3000 прим.).

Найважливіша річ для людини є, запезпечити собі щасливу смерть і вічне спасіння. Дорогою до цього є життя в стані освячаючої ласки. Ласка Божа, це найцінніший дар Божий, окуплений Христовою кровю, і найцінніший скарб у нашій життю на цім світі, де все марне й минує. Тому треба нам так жити, щоби заєдно бути при ласці Божій у душі: жити по Божому закону, а вистерігатись гріха. Хто впаде в гріх, нехай зараз кається, як каюся цар Давид, св. Петро, Марія Магдалина, розпятий розбійник, митар Закхей, великий апостол св. Павло. Святий є зразком і праведного життя й каяття, зразком праці для неба, до котрого всі люде покликані, не лишень святий. Своїми людськими силами годі осягнути його, але за поміччу ласки Божої і в злуці з Христом мож скинути ярмо гріха й витривати до кінця в ласці освячуючій. Все те мож випросити й заслужити собі в Бога молитвою і гідним та частим св. Причастієм: тоді Господь приходить до нашої душі. Також і терпіння та хрести є ліком для нас й засобом до витривання в ласці Божій аж до смерті.

Рівнобіжно з цим підємом релігійного й католицького духа в нашій народі появилась з різних зовнішних причин і ворожа йому схизматицька агітація. Як добрі пастирі, що стоять на сторожі свого стада й боронять його перед набігами вовків, піднесли наші Владики під проводом свого Митрополита голос перестороги у двох спільних листах до священників і народу про схизматицьку агітацію.

L. „Посланіє пастырське Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под., Константина Чеховича, Еп. Пер., Самб. и Сян., Григорія Хомышина, Еп. Стан. до Всечесного Духовенства своихъ Епархій. Жовква 1910. („Схиз-

матицка агітація“, зі спільної наради Галицького Єпископату дня 31. березня 1910, ст. 22, 8°, 1200 прим.).

З пастирського обов'язку звертають Єпископи увагу свого духовенства на небезпеку схизматицької пропаганди, яка йде під формою побожності й патріотизму в тім напрямкові, щоби порізнити часть духовенства й народу з його Єпископами, а потім при відповідній нагоді відорвати їх від св. Унії. Між сільський нарід кинено книжку (Календар „Русского Слова“), яка в поганім і ворожім світлі представляє історію нашої св. католицької Церкви й Унії, чорними красками малює її визначніщих діячів, а найгірше обкидує болотом св. священомученика Йосафата, славу й окрасу нашої св. Церкви. Суггестія ложи підриває довірря до його святости й до нашої св. Унії. „Чи не стрічаємось з понятєм заступленим не лиш через платних агентів чужої держави і не лиш через тих, котрих то агенти збаламутили, — але навіть через людей доброї віри, що між православними а нами ріжниця нема, що Церков державна в Росії єсть представительною обряду і віри наших предків так, як би петербурський синод не був інституцією протестантскою, накиненою царем Петром церкві, котру має в неволі тримати й котру допровадила вже до крайного упадку? І як би ми не були свідками цілковитого розкладу державного православ'я в Росії“ (ст. 9). „Мимо того всего нашим людям подобається не раз щось з устрою чи звичаю чи обрядів церкви синодальної, а до розширення сеї думки раз у раз причинається преса“ (ст. 10). Перед таким баламученєм опінії треба перестерігати людей. „Мовчанє з нашої сторони було би рішучо грішним. Віра, се річ за свята, щоби нам вільно було мовчати тоді, коли з тої сторони грозить людям небезпеченство“ (ст. 10). Отже треба вчити в школі й церкві на казаннях і катихизаціях о католицькій вірі, о ріжницях між католицькою Церквою а царським православ'єм, треба ставати в обороні св. священомученика нашого Йосафата, перестерігати вірних перед політичною ненавистю, перед надуживанням слова „православний“, перед сповідю у нез'єднаних священників, перед нездоровим націоналізмом і схизматицькою агітацією. Треба також більше душопастирської бачности за тими, котрі виїзджають на заробітки, чи приїзджають з Америки. Від таких, як також від членів брацтв тверезости й св. Тайн треба відбирати приречення, що витревають у католицькій вірі аж до смерти. Декани нехай наглядаять підчас візит, чи нема в парохіян книжок і агітаторів схизматицьких, а на соборчиках нехай обговорюється питання, що відноситься до справ св. Унії і боротьби зі схизматицькою пропагандою. Це буде добре приготування до тристалитнього ювілею св. священомученика Йосафата й до праць над сповненням нашого післа-

ництва в ділі утвердження й поширення церковної єдності й католицької віри.

II. Подібний голос перестороги містить у собі й лист до народу... „Посланіє пастырське Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под., Константина Чеховича, Еп. Пер., Самб. и Сян., Григорія Хомышина Еп. Стан. до Вѣрныхъ своихъ епархій. Жовква 1910. („Зъ душпастырського обов'язку“, зі спільної наради Галицького Єпископату у Львові дня 31. березня 1910, ст. 21, 8°, 3000 прим.).

Як колись св. Апостоли, коли було треба, сходились на спільні наради і в єдності св. Духа та й єдності любови між собою і Христом голосили Христову правду, так і тепер Єпископи, їхні наслідники, однозгідно перестерігають своїх вірних перед небезпекою, яка грозить католицькій вірі, єдності церковній і спасенню душі. „В богатых селах настали люде, чи самі вже зіпсуті, чи через інших збаламучені, котрі хотіли би як найбільше вірних християн відірвати від святої єдності церковної. Всяду баламутять людей, представляють, що наша віра єсть вірою православною, одною й тою самою, як православна в Росії, кажуть навіть, що в Росії віра ліпша, від нашої. Намовляють до паломництв у Київ і Почаїв і дають читати книжки, в котрих наша свята віра представлена за фалшиву, а захвалюване все, що за границею в російській державі“ (ст. 10—11). Тимчасом державна церква в Росії ложно вчить про Непорочну Діву Марію, що Вона в грісі первороднім зачата; несправедливо чернить нашого великого святителя й мученика за віру св. Йосафата. Схизматицькі їхні висланики противляться почитанню Найсвятішого Серця Христового, частому св. Причастію, баламутять нарід словом: „православний“, кажуть, що наслідник св. Петра не є Головою Церкви, — хоч сам Христос так установив.

Від таких наук і людей, котрі віру Христову підкопують, треба відвертатись, утікати, а триматись треба прадідної нашої віри католицької, нашої св. Унії. „Унія свята, це не діло Поляків; — це діло здобуте і трудом і працею і жертвами і мученицькою кровю наших дідів і прадідів“ (ст. 18). Заблуканих братів наших треба по християнськи любити й молитись за їхнє навернення, а між собою треба заховувати мир і єдність.

Цими обома листами кінчиться перше десятиліття апостольства писаним словом Митрополита серед нашого духовенства й народу. Був це період дуже оживленої й багатой в оwoчі праці, яка приносила найменше чотири пастирські листи на рік — а в першій році аж два рази стільки.

Б) Друге десятиліття

На порозі його стоїть справа наших заморських братів, виселенців у Канаді. В осені попереднього року відвідав їх Митрополита особисто, обїхав багато наших колоній по цілій Канаді від сходу до заходу, пізнав їхнє релігійне положення й потреби, та забажав їм чим скоріще подати поміч. Перш за все обїцяв їм прислати священників і написати таку книжечку, котра містилаби усі правди нашої віри і всі ті науки та ради, котрі він їм усно давав. Зараз після щасливого повороту до рідного краю написав, видав і післав до них бажану цю книжечку, котру тимсамим зачисляємо до пастирських листів.

ЛІ. „Канадійским Русинам“. Написав Митрополит Андрей Шептицкий. Жовква 1911. („Я обїцяв“. Писано в Лаврові в лютім 1911, ст. 96, 8°, 10.000 прим.).

Ціла книжечка писана в формі листа, тому зачисляємо її до пастирських листів. В першій, більшій часті (ст. 4—67) дає вона огляд релігійного, культурного й морального стану наших канадійських братів. Найтяжше положення їх у тім, що віра їхня zagrożена: живуть вони без своїх священників серед сектярів серафимців, незалежних, православних і соціялістів, які агітацією, грішми, лихими книжками й часописами „конечно напосілися на те, щоби наш нарід від церкви відорвати“ (ст. 10). Поки не приїдуть свої священники і не буде свого Єпископа, треба народови самому рятуватись молитвою, добрим виховуванням дітей, добрими школами, добрими книжками і побожним моральним життям. Перш за все треба сильно триматись своєї св. католицької віри. Тому, що десять літ тому написав був Митрополита для наших Канадійців книжечку п. т. „Правда віри“ (XXI), в якій докладно виловив був усі науки Божого обявлення, тепер у цім листі (ст. 68—93) дає лиш коротенький начерк найголовніших правд віри, святих Таїнств, (особливе Таїнства супружа), добрих діл і милосерних учинків, а притім заохочує до довіря для священників, святкування свят і заховування постів.

Крім цієї книжечки дав Митрополита ще другу поміч духовну нашим переселенцям: молитви за них у ріднім краю. Візвав до них увесь нарід пастирським листом про молитву.

ЛІІ. „Посланіє пастирське Андрея Шептицкого, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под. Всеч. Духовенству і всѣмъ Вѣрнымъ своихъ Епархій о молитвѣ“. Жовква 1911. („Як що року“, писано в Лаврові, в неділю про митаря й фарисея 12. лютого 1911, ст. 32, 8°, 3000 прим.).

Як що року, так і цього приходить Митрополит в часі великого посту зі словом Божим: хоче навчити важної

й святої річи, як треба Богу молитись. Молитва, це розмова з Богом не устами й словами, а душею, серцем і розумом. „Дlatego перша річ у молитві, добре розуміти, що яке слово значить і докладно вимовляти його“ (ст. 5), та при тім думати про те, що говориться. Щоби гадки не розбігались, треба все земне залишити, а цілу душу звернути до Бога, „лиш о тім одним памятати, щоби добре помолитися“ (ст. 8). Доброю поміччу притім є спільна молитва в хаті. А щоби Господь вислухав молитви, треба молитись в імені Христовім, витривало й покійно, як євангельський сліпеч, як вдовиця в несправедливого судії й як митар. Потреб маємо багато, за яких треба молитися. Однаково треба молитись за добра дочасні і за вічні: за витривання в освячаючій ласці до кінця життя й за вічне спасіння; за дітей і батьків; за ближніх і весь нарід; за місії заграничні, за Божу опіку над нашим народом у Канаді. При кінці щераз пригадає Владика спільні молитви, просить о один Отче наш за канадійських Українців і радить після молитви хвильку подумати над собою й своїми потребами, збудити сердешній жаль за гріхи й просити о ласку освячаючу.

Не тільки журба за Канадійців лежала на серці Митрополита. Бачив він і недолю тих, які хоч родились і жили на нашій землі, багатій і родючій, не мали свого кусника хліба, не мали де заробити його й мусіли виходити з ріднього краю за заробітками. Йшла слідом за ними матеріяльна й моральна недоля. Треба було дати їм світло проводу й перестороги. Доки не було зорганізованого сталого душопастирства для емігрантів, робить це пастирським листом.

LIV. „Памятка для руских робітників в Німеччині, Франції, Сполучених Державах, Канаді, Бразилії й Аргентині написав Митрополит Андрей Шептицкий“. Жовква, 1912. („Ідете в незнаний“, писано в Девятниках у листопаді р. 1911 і в Лаврові в березні 1912, ст. 97, 8°, 6000 прим.).

Хто іде в чужий край на зарібки, той може заробити собі трохи грошей і дечого доброго навчитись, — але може на чужині стратити здоровля, запрацьований гріш, віру й душу. Щоби перед такими нещастями бідних людей перестерегти, радить їм не вірити на сліпо агентам, але підписувати контракти розважно, після поради в добрих людей, а в тих контрактах застерегти собі вільні свята наші, хоч 4 в році. Запрацьований гріш треба ошадно складати, не марнувати його на п'ятику й розпусту, а серед чужих, нераз лукавих людей вестись морально, чесно, вважати на заховування Божих заповідей і приймування св. Тайнств, свої обовязки виконувати совісно. Найважливіша річ, дбати за свою св. католицьку віру, Церкву й ласку Божу, — щоб їх не стратити, а з ними й душі на віки. На те рада: перед виїздом складати перед своїм душопастиром торжественне

приречення витривання в св. католицькій вірі; на чужині же що дня відмовляти відповідну молитву (подану на ст. 51—52), часто сповідатися і причащатися, пости заховувати і дні святі святкувати по Божому, та старатись домів вертати з заробітком і ласкою Божою під покровом Найсол. Серця Христового й Непорочно Зачатої.

Гарно й популярно писаний цей лист розійшовся скоро за границею й незабаром треба було видати його знову.

Тимчасом прийшов рік 1913 — тисяч шістьсотлітня річниця великої події для Христової Церкви: толеранційного едикту Медіолянського. На поклик Св. О. Папи Римського Пія X разом з цілим католицьким світом обходила цей великий ювілей і наша гр. кат. Церква. Приготував це свято спільний лист наших Єпископів.

LV. „Пастырське посланіє Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под., Константина Чеховича, Еп. Пер., Самб. и Сян., Григорія Хомишина, Еп. Стан. до Духовенства и вѣрныхъ своихъ епархій О юбилею свободы Церкви“. Жовквa 1913. („И приступль Іисусъ“, зі спільної наради ві Львові дня 12. травня 1913, ст. 21, 8°, 1000 прим.).

Христос покликав до Своєї св. Церкви й царства небесного всі народи світу й до всіх них післяв своїх Апостолів з благовістнуванням любови Бога й ближнього. Своє післаництво мусіла Церква окупити наперед тристалитніми терпіннями й мученицькою кровю. Ними перемогла вона поганський світ і силу римських імператорів, виборола собі волю, а з нею і вплив на публичне життя. Християнство вийшло з катакомб і обновило лице землі. Таку силу й радість віри звіщає цей ювілей свободи Церкви. Святий Отець захочує до нього й надає відповідні відпусти (ст. 12—19). Проголошуючи це папське письмо, видають наші Владики відповідні зарядження що до добрих учинків відпустових, як відвідин церков, походів, побожних діл і духовних наук.

В 1913. р. зайшла друга важна подія: реформа ординації виборчої до Красвого сойму королівства Галичини й Володимирії. Як колись у р. 1907 (XXXVIII) при виборах до державної ради, так і тепер спільно всі Єпископи наші під проводом Митрополити звертаються до свого стада з голосом перестороги.

LVI. „Андрей Шептицкий Б. М. и Св. Ап. Пр. Благословенієм Гал. Митр., Арх. Льв., Еп. Кам. Под., Константин Чехович Б. М. и Св. Ап. Пр. Бл. Еп. Пер., Самб. и Сян., Григорій Хомишин Б. М. и Св. Ап. Пр. Бл. Еп. Стан. Всеч. Духовенству і вірним наших епархій“... („Настали важні часи“, Львів, зі спільної наради 29. мая 1913, ст. 7, 8°, 1500 прим.).

Виборча реформа дає широким кругам селянства й всім верствам суспільности безпосередну участь в законодавстві

краю. Обов'язком Єпископів є, пильнувати безпеки католицької віри і моральності народу. Тому на першому місці зазначають вони з натиском, „що справа виборчої ординації мусить бути оперта на справедливості“, а „другим жаданєм християнської науки є такий устрій, в якому по можливості були би цілковито усунені всякі ошуканства, нелегальності і підкупства“ (ст. 2). Далі „цілим серцем бажають вони щирої згоди обох народів“, заклошеної в попередньому союзі (ст. 3—4). Констатуєчи факт лужности своєї з народом, висказують Владика певну надію, що послі, вибрані віруючими виборцями, боронитимуть справ віри й Церкви, а на прикінці заохочують нарід, щоб уживав свого горожанського права чесно, по християнськи, з великою розвагою й оглядністю.

Рік 1914 був тяжким роком для нашого народу: в першій половині його збільшилась значно зарібкова еміграція, — як ознака з'убожіння народу; в другій вибухла світова війна. Над емігрантами розвинуло тов. св. Рафаїла дбайливу опіку духовну, правну й економічну. На його прохання зладив Митрополит нове видання листа для робітників з р. 1912 (LIV).

LVII. „Памятка для руских робітників в Англії, Аргентині, Бразилії, Данії, Канаді, Німеччині, Сполуч. Державах, Франції, Швайцарії і Швеції“, написав Митрополит Андрей Шептицький. Друге виданє. Львів. Накладом Товариства св. Рафаїла 1914. („Ідете в незнаний“, ст. 71, 16°, 3000 прим.).

Друге видання має той сам ричевий порядок, що перше. На кожній однак сторінці є поправки й доповнення, що їх подиктували потреби наших людей і зібраний досвід, а прикінці додано щоденні молитви по слов'янськи і українськи (ст. 61—71). Для вигідного ношення при собі в кишені дано малий формат і тектурову оправу, так, що вийшла книжечка мов нова річ. На жаль, вибух війни перепинив її розсилку.

З війною спало велике нещастя на наш народ. Зачалось від доносів на нього перед адміністрацією й армією австрійською, що він зрадник. Грозила юстифікація й заглада пограничних сіл. В таку тяжку й горячу хвилю пише Митрополит на домагання львівського намісника лист перестороги.

LVIII. „Андрей Шептицький Митрополит Галицький всім вірним пограничних сіл у всіх трьох Галицьких єпархій“ (sic). („Преважна — Дорогі — хвиля“, Дано у Львові 21. серпня 1914 при наших Катедральнім Храмі св. Юра. Накладом Митрополитального Ординарія. Ставропигійська друкарня. 1 ст. fol.).

Ведесь війна між Австрією а Москвою за нас, за нашу віру й народність, „Ворог розкидає по краю ложне письмо, в якому надуживаючи святих слів і молитов, вретик удаючи

монаха, сьміє Божим іменем розрішати наших людей від присяги вірності для нашого Цісаря“. Тому перестерігає іменем Божим, як Митрополита й Душопастир, перед ломанням присяги і зрадою батьківщини, а рівночасно взиває до заховання спокою й вірності цісареві, своему народови й своїй святій прадідній Церкві.

Після цього листа замовкає пастирське слово Митрополита на час війни й неволі його. Після щасливого повороту з російської тюрми видано перший спільний лист у 1918. р.

LIX. „Посланє пастирське Андрея Шептицького, Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под., Григорія Хомишина, Еп. Стан., Йосафата Коциловського, Еп. Пер., Самб. і Сян. до Всечесного духовенства і вірних. Львів 1918 („Глибокі і тяжкі“, дано у Львові зі спільної наради д. 21. лютого 1918. ст. 14, 8°).

Війна принесла нам тяжкий досвід і велике впокорення. На порозі нової історичної доби Єпископи Галицької провінції, заховуючи ві всім єдність духа в союзі любови, відзиваються до свого стада спільним письмом і звертають увагу його на потреби й небезпеки хвилі. Наперед присвячують теплий спомин помершому в 1915. р. перемиському єпископови бл. п. Константинови Чеховичеві, заслуженому, повному посвяти й терпіню, неустрашеному Пастиреві. Потім взивають духовенство до єдності й любови між собою, солідарности в Єпископами і своїм українським народом, на те, щоб утвердити його в католицькій вірі і привязанню до св. Апостольського Престола. Для того треба тепер усильно працювати над розширенням почитання Найсвятішої Евхаристії, Святішого Христового Серця, Непорочного Зачаття Пречистої Диви і „піднести честь св. Йосафата, Небесного покровителя Унії, славу нашої Церкви і нашого народу“ (ст. 8). Це буде добрим приготуванням до святкування 300-літнього ювілею його мученицької смерті, яке завершиться спровадженням до нас його св. Мощів, при Божій допомозі майже чудом віднайдених. Важна й конечна річ є, стерегти нарід перед лихими книжками, які підкопують св. віру й моральність, як також молитись за померші душі й за даровання українському народови великих духовних і народніх провідників. Горяча молитва за український народ (ст. 12—14) кінчить цей лист.

Після розвалу Австрії прийшла нова війна, нові терпіння. Щоби піднести духа народу, пише Митрополита новий спільний лист.

LX. „Посланє пастирське Андрея Шептицького Митр. Гал., Арх. Льв., Еп. Кам. Под., Григорія Хомишина Еп. Стан., Йосафата Коциловського Еп. Пер., Самб. і Сян. до Всечесного духовенства і вірних. 1919. Друкарня гр.-кат.

Капітули в Перемишлі. („Подобалося Всевишньому“, дано в Перемишлі зі спільної наради дня 26. серпня 1919, ст. 7., 8°).

Тяжкими терпіннями досвідчає Бог людей і наш нарід на те, щоби дати нагоду до покути за гріхи і провини, щоби мож було заслужити собі Боже змилування і через терпіння дійти до тріvkих дібр. Не треба в терпінню впадати на дусі, але через обнову і святість життя заслугувати собі ласки й потіхи Божої.

Цим голосом надії на крапчу будучність кінчаться пастирські листи Митрополита. Начислено їх тут цілу шістьдесятку, цілу копу. Як щоб узяти до них ще ті листи, що їх тут поминено (лист до ОО. Василян про вибір протоігумена 1902. р., запрошення до ювілейної подорожі до Риму 1902, відозву до духовенства в Рішенню Львівського епархіяльного собора з р. 1906, два листи до СС. Служебниць в справі їхніх уставів (з р. 1907), два листи до СС. Василянков у такій самій справі (з р. 1907 і 1909), лист до Бр. Студитів і ин.), можнаб і це число ще прибiльшити. Однак вистарчить те, що тут подано, до сконстатування факту, що стiльки пастирських листів не написав ні один єпископ наших часів. Тепер гляньмо на ці листи як на одну цілість.

4. Загальний огляд. Щоби розглянутись у цих листах і обняти їх як одну цілість, треба наперед поділити їх на певні групи, відповідно до осіб, для яких їх написано, а потім відповідно до предмету, про який говориться, чи до потреб за ради яких їх писано. Зазначення напрямків, ідей і питання про форму листів становитиме підставу до загальної оцінки.

При поділі пастирських листів на групи не грає особливої ролі обставина, чи листа видав Митрополита один, у своїм імені, чи разом з обома Єпископами галицькими. Таких спільних листів видано 15 у важніших хвилях і важніших справах, які відносились до цілої церковної провінції нашої; — а видано їх, як нераз зазначається, на те, щоби вказати, що науки в них подані „не є наукою людей, а Божим словом“, однозгідним голосом Церкви навчаючої „в єдності духа й союзи мира“ (LI, ст. 4). „То слово голосимо одними устами, одним серцем, щоб Ви вже — говориться до вірних ХLI, ст. 4 — з того самого пізнали, що наука того нашого письма то наука самого Христа, тут не люде говорять, тут говорить Христова Церков; а коли Церков говорить, учить, кождий християнин обовязаний тої науки слухати по Христовим словам: Хто слухав вас, мене слухав“. Так спільно з обома Єпископами промовляв Митрополита до духовенства три рази в справі солідарности (XXVIII, XXXI, XL); до духовенства і вірних в справі: ювілеїв (XLII, XLIII, LV), виборчої реформи соймової (LVI), посвяти Серцю Христовому (XLVI, XLVII), схизматицької

агітації (L, LI), небезпек і пововнних терпінь (LIX, LX); а до вірних про вибори до парляменту (XXXVIII) і політичну мораль (XLI). Все те в листи Митрополити.

Таким чином річево й формально дадуться поділити пастирські листи на 3 часті: а) листи до духовенства, б) до духовенства й вірних, в) до вірних, — як загалом, так і до поодиноких станів чи громад з поміж них.

Пастирські листи до священників стоять природно на першій місці. Із них два є привітні, писані до духовенства станиславівської (II), а потім львівської (IX) єпархії при обняттю престола. У першій листі попри вьяснення свого відношення, як ченця, до йменування через Св. Отця Папу Р. єпископом, — начеркнув Владика наперед програму своєї праці з огляду на положення духовенства, потреби народу, вплив радикалів і світської інтелігенції, а потім подав руку свому духовенству до сердешних взаємин і спільної праці. До такої самої ширости й солідарности запрошує й другий лист, писаний більше теоретично ніж перший; програма праці, розвинена в ньому, глядить більше в будучність, ніж на теперішність, а від духовенства домагається вона двох головно річей: катихизації й просвітно-суспільної праці серед народу. За цими двома привітно-програмовими листами йде ряд систематичних наук про життя, обовязки й працю священників, а потім вьяснення поодиноких питань на часі. Підставою духовного життя священника є молитва й церковне правило (XLVIII); жерелом надприродної сили в його праці є духовні вправи й місії (XIX); першою умовою до успіхів тієї праці є солідарність між духовенством (XXVIII, XXXI, XL), а найважнішим полем діланья — це катихизація (XXVII) і просвітно-харитативна праця в церковних брацтвах (XXX), ведена в душі папських поучень про суспільне питання (XXV). Великою поміччу в цій праці буде заохота до частого св. Причастя (XLIV) і почитання Найсвятійшого Серця Христового (XXXVI і XLVI). Із актуальних питань вьяснено спосіб канонічної візитації єпархії (XVIII), відношення нашої церковної провінції до Згромадження для Розширення віри (Пропаганди, XX), наше завдання й наші засоби в праці для св. Унії (XXXIX), наші обовязки оборони перед схизматичською агітацією (L). До цієї групи належить також лист до виховників і вихованців духовної семинарії (XVI). Чисто принагідний є лист про ювілей Папи Льва XIII (XXII). В листах тих, розуміється, годі було вичерпати всі справи й потреби нашого духовенства: взято під увагу лиш деякі найважніші, чи радше найбільше пекучі. На катихизацію й станову солідарність раз у раз звертається увагу, й то щораз енергійніше. В тактиці спершу о те проситься, потім легко іронізується (о канонічній візитації XVIII), далі ганяться (о катихизації

XXVII), а на кінці, коли не помагає, гостро свариться (о солідарности третє XL). На жаль, і це не багато помагало. Очевидно, за мало було одних слів заохоти, чи перестороги... Треба було ще чогось більше, — як також і за мало було лиш слів у покличах до солідарности. Тому лишались вони без бажаних наслідків, поки аж світова війна не пригасила жару національної гризні...

Листів до духовенства й вірних разом писаних нема багато. Відносяться вони до справ загальних: в части духовних (листи про молитву LIII, про Непорочне Зачаття XXIII, про паломництво до св. Землі XXXV, про християнську любов VII, про ювілеї VI, XLII, XLIII), в части суспільно політичних (про реформу виборчу XLVI, про небезпеки й потреби сьогочасности LIX, про народні терпіння LX). Подавано ними заохоту до спільних всенародніх актів, або потіху й піднесення прибитих сердець та вказувано на шлях до кращої будуччини.

Майже половину всіх листів писано до вірних. Було теж і чимало причин до того. Наперед бажання систематичної катихизації писаним словом при нагоді великого посту, а потім актуальні потреби життя й душ вірного стада. Загальні життєві вказівки до праці для життя й вічності подано в I листі про християнську роботу. Підставою християнського життя є віра католицька (IV), котрої навчає католицька Церква (VIII). З віри випливає моральність життя християнського (V), святість супружа й родини (III і XVII), дух побожності, який проявляється в частім св. Причастю (XLV) і набожності до Святішого Серця Христового (XXXVII і XLVII), в стані ласки освячаючої (XLIX). Утрачену через гріх ласку вертає Господь у покаянню (XI і XXXIII) і примножує через відпусти (XII). Обовязком християнина є любити свою церкву, котру гарним обрядом посвячує Єпископ (XIV) і єднатись разом у брацтва церковні (XXIX) за ради взаємної помочі в святім життю і вчинках християнського милосердя. Церкви й віри св. треба боронити перед ворогами, схизматицькими агітаторами (LI), а таксамо й християнське супружа перед вільнодумцями і їхніми цивільними шлюбами (XXXII). За добром народу, Церкви і віри треба обставати при виборах (XXXVIII) і пильнувати етики й справедливости в політичній боротьбі (XLI). Побіч цих загально життєвих справ віри узяв Митрополит ще під особливу увагу положення наших Буковинців (IV), Гуцулів (V), зарібкових емігрантів (LIV і LVII) і канадійських переселенців (XIII, XXI, LI). В листах до них видно всестороннє обізнання з їхнім положенням, любов і співчуття, та й дуже багато добрих і практичних життєвих порад для них. Лиш деяких питань доторкнено в листах до української інтелігенції (X), до Поляків грецького обряду

(XXIV) й до СС. Служебниць Пр. Д. (XXXIV). В листах до вірних дуже часто повторяється як не рада, то просьба, як не просьба то заохота до спільних молитов по домах і до спільного читання добрих і побожних книжок. Видно, що в це програмова ідея нашого Митрополита.

Так дійшли ми до загального перегляду пастирських листів. На прикінці треба ще згадати, що деякі листи переклав на польське бл. п. Отець Митрополита граф Йоан Шептицький і брат Казимир (тепер Бр. Климент Студ.) й вони вийшли в ріжних місцях накладом Родина. А в ще листи про християнську роботу (I), до станиславівських священиків (II), про супружжа й родину (III), про гідність і обовязки священиків (IX), до виховників і вихованців семинарії (XVI), про Непорочне Зачаття (XXIII), про суспільне питання (XXV), про солідарність клиру (XXXI), про етику в політиці (XLI) і про схизму та Церкву (L).

Що до форми й способу писання, викладу, аргументації і заключень, то в ці пастирські листи в повнім того слова значінню казання популярного й практичного місіонера. Популярний місіонар говорить легко, інтересно, з запалом, у сталім контакті зі слухачами, старається приєднати їх любовю, зацікавити, зворушити, — як не переконати, то переговорити; не подає він сухих богословських дефініцій, бо дефініції його риторичні, описовні; не видвигає він тонких богословських питань, бо мірою для його богословії в життєва практика; теоретизує він хіба тоді, як забудеться, бо говорить з життя й для життя; нераз перескакує він у запалі з предмету на предмет, та й загубить притім систематику, — але через те не стратить він з перед очей витиченої мети і, хоч оманцями, певно доходить до неї. В такій праці нема часу думати про мову, стиль, добирати гарних слів, — вони сами підходять під річ.

Таку загальну черту мають пастирські листи Митрополита. Коли вилучиться лист про любов (VII) і до української інтелігенції (X), нема в них мертвих місць ні теоретизовань — все писано з життям. Перші листи визначні суспільно-практичними тенденціями; у дальших замітний напрямок у богословсько-аскетичну сферу, яка однак від життя не віддаляється — хоч нераз може за мало практична для нього. У першім десятку видно програму: через добробут і просвіту дочасну до щастя й світла вічного. Далі став улюбленою темою: молитва й ласка освячаюча. Часто згадується про нашого великого св. священомученика Йосафата.

Що до форми, то самі листи нераз згадують про те, що писано їх на скору руку, серед великого браку часу. Коли зважиться, що через те не було коли передумати їх, гарно уложити й вигладити, — треба подивляти загальну правильність викладу, ядерність і силу слова, яка проби-

вається у всіх листах. Мова стає щораз чистіша. Більше цінною однак від стилю й одержі слова є серце, яке під ними ховається: — його тепла любов, лагідність і благородний такт, навіть у тих випадках, де приходилось терпке слово сказати. Як зеркало душі й серця автора мають вони свою ціну. Пробивається в них також образ культурного й морального стану нашої Церкви в перших двох десятиліттях XX століття: ревність нашої Єпархії, дух нашого духовенства й настрої серед різних груп нашого народу: його моральна та матеріальна доля й недоля.

Що до Митрополита, як автора, є вони важним причинком до його життєпису, та великим, неминущим доказом його апостольської праці і мірилом впливу його на хід подій і життя нашої гр. кат. Церкви й нашого українського народу на його рідній землі і в розсіянні.

Митрополит Андрей і оновлення східної чернечої традиції

[*P. Dr. Clem. Szeptyckyj — De Metrop. Andreae conatu vitam monasticam sec. traditionem orientalem renovandi.*]

В огляді праці Митрополита Андрея — не можна поминути мовчаннем його старання і трудів, щоби нашої Церкві а через се і народови в обильнійшій мірі запевнити скарби, укриті в радах Євангельських. Один Бог знає, кільки він за се молився, як часто о тім думав, і як постійно до того стремів, щоби ті, такі спасенні — бо самим Божим Спасителем дані ради, ширилися по нашій землі, щоби життя після тих рад стало доступне для як найбільшого числа наших людей — а при тім, щоби і відродилося — по можности в первіснім стариннім своїм виді — східне монашество, яке і числом монастирів і всесторонньою своєю діяльністю — в византійській імперії і на цілім Сході дійшло було до великого значіння, а котрого вплив з малими виїмками все йшов на услуги правдивої віри та церковної єдности.

„Єще перебуваючи в Васисиліянських монастирях — „пише Митрополит¹⁾, — та справуючи обовязки магістра „новиків в Добромильській обителі (1893—1896), а потім „львівського ігумена (1896—1898) переконався я, що Добромильська конгрегація не відповідає всім покликанням, „з якими мається до діла в нашій народі. Бо та конгрегація, „установлена після норми конгрегації законної клерикальної, не приймає молодців, що не знають ні ремесла, „ні науки. Хлібороб рільник або зовсім не буває допущений, „або наколи задля особливших причин буде і прийнятим — то часто тратить покликання, бо не знаходить

¹⁾ В листі з 6. II. 1921 до С. Конгрегації для східної Церкви.

„в монастири життя достроєного до свого стану; по „монастирях плакається науку і ремесло — а звичайна „праця ручна, іменно рільництво, виконується світськими „робітниками, хоч найбільша часть нашого народу зани- „мається рільництвом, і виключно спосібна до праці того „рода. Як єпископ, вважаю се за мій обов'язок, стара- „тися, щоби мій нарід міг лекше іти за радами Євангелія“.

І дійсно — се незвичайно важне питання, дати якнай- більшому числу одиниць — зачинаючи вже від непи- сьменного простолюдина — можливість осягнення тої повноти християнства, яка міститься в Євангель- ських радах, в радах, які Ісус Христос дав всім людям, отже, вони повинні бути всім доступні. Старе східне монашество розв'язало се питання з успіхом, а в латин- ській Церкві — можливість та є дана вірним через сам факт, що там існують такі численні монаші згромадження і сто- варищення з відрубними своїми цілями. В східній зєдиненій Церкві велика часть покликань до чернечого життя до не- давна була нездійснима, прямо через брак відповідних ор- ганізмів, до яких вони могли би пригорнутися; іменно стан рільничий, в нашім народі числом найбільший, був в прак- тиці позбавлений спромоги, заповняти своїми синами і доч- ками монастирі, хоч якраз серед того стану зачинало бу- дитися найбільше покликань. А була се немала шкода; бо стан рільничий є все матеріальною підставою кожного народу, і так як здоровою і богатою є та суспільність, де всі прочі суспільні верстви (міщани, ремісники, купці, про- мисловці, урядники, учителі, письменники і інші) опира- ються на сильнім, багатім, здоровім і просвіченим селянстві — так само і в монашєстві. Монах рільник і своїм числом і працею дає сильну природну підставу монашій родині, а притім нераз і внутрішньою своєю вдачею стає взором монашого духа покори, послуху, трудолюбивого, умиртвле- ного і повздержного життя.

Хоч брак приміщення для кандидатів-рільників спо- нукав розглянутися за новим якимсь видом монашєства — то не слідувало однак з того, щоби нова чернеча гро- мада, яка мала зродитися, була з гори призначена ви- ключно для покликань зпосеред селян-рільників. Булаби се друга шкідлива односторонність.

Та саме Провидіння Боже прийшло нашому Митрополитови в поміч і дозволило йому здійснити його бажання, не потребуючи при тім оснóвувати якийсь новий „чин“, бо се не було би відповідало східньому переданню, де монашество ніколи не було поділене на „чини“ як в латинській Церкві, і булоби також противилося особистій духовій вдачі Митрополита, від котрого я не раз чув, що нічого не було йому так далеким як думка — стати „основником чину“.

Почин до того діла прийшов з долини, від нашого простолюддя, що під подувом благодати само між собою зачало уряджувати життя після Христових рад.

В р. 1898/99 на фільварку Кристинопільського монастиря ОО. Василяян зібралося кількох побожних молодців і зачало в убожестві, чистоті і послуші вести життя молитви та праці: духовий провід дав їм о. Андрей, який тоді був професором богословії в Кристинопільській обителі.

Кілька літ пізніше (1901/2) в Олеську рівнож зовсім саометно зібралася друга подібна громада людей — рільників і ремісників; поділивши свій день на молитву і працю, стреміли вони до совершеннішого духового життя через сповнювання Євангельських рад. Случайно, при нагоді візитації довідався про них наш Митрополит, відвідав їх, зацікавився ними, заопікувався та заохотив до видержання. З обох тих завязків зродився перший монастир „Студитів“; назву ту прийняли тому, бо від першого початку та нова монаша родина і що до літургічного життя і що до монашої карности — хотіла в міру можности держатися устава Студийського, того устава, який з Царгорода і Афону переняла була перша наша чернеча громада Печерської Лаври в Києві — а відтак всі прочі монастирі на старій Русі.

Щоби монашу братію мати близше себе і бути в спромозі дати їм успішний духовий провід та відповідну організацію, Митрополит умістив їх наперед у Львові (на своїй реальности на Вульці¹⁾), а відтак купив для них 40 моргів поля в Скнилові (1904) — і зараз в слідуючих літах побудував там монастир; перед вибухом війни чернеча Скнилівська громада доходила вже до 1/2 сотки братів. В р. 1910

¹⁾ Тепер дана Митрополитом на власність ОО. Василяянам.

видав Митрополит для Скнулівської Лаври „Типикон“, що зачинається словами:

„Смирений слуга Божий — многогрішний схимонах „Андрей, Галицький Митрополит, Архімандрит Скнулівської „Лаври синам своїм і братям монахам жиючим в постни- „честві під уставом Студитским — жєлає Божого мира, „Божої благодати, Божої любви і витреваня в подвигах „монашого життя аж до смерти“. До того Типіка вернемо ще пізнійше.

В літах 1898/99 много наших людей виємігрувало до Боснії — і поселилося переважно в околицях Прнявора і Банялуки. Ті українські поселенці не мали там якийсь час своїх священників, і тому далися в доволі значнім числі перетягнути Сєрбами на православє. Митрополит відвідав тоті нашє босняцькі кольонії і постановив зарадити лихови через основання монастиря. В тій цілі купив кількадесять-моргову посіість¹⁾, де о. Андрій Шегеді, одинокий тоді парох для гр.-католицького населення, заложив винницю, а брат Йосиф Гродський побудував в р. 1907 церкву і монастирок. В р. 1908 вислано туди 2 братів Студитів (з того один єромонах) з порученням зайнятися душпастирством українських переселенців. Коли Каменицькі монахи (в слїдуючих літах прибув до них іще один ad hoc висвячений інок і більше число братів) обняли духовну обслугу по осадах, то нашє люди майже всі без виїмки вернули до нашої Церкви²⁾.

Приблизно 1909 р. віддав Митрополит братам монахам зі Скнулівської Лаври свою каменицю у Львові на Петра Скарги, де якийсь час перед тим містилися дячки. О. Леонід Фйодоров (пізнійший екзарх російської католицької Церкви східнього обряду — котрий тепер вже 3-ий рік як ісповідник мучиться в московській большевицький тюрмі)

¹⁾ В Камениці (повіт Прнявор).

²⁾ Монастир в Камениці побільшений в р. 1913 і на початку 1914 р. части згорів. Задля малого числа братів треба було його звинутити в повоєнним часі. В р. 1924 в сам день св. Йосафата відновлено його, але тільки на 2 місяці, бо сєрбське правительство вигнало наших монахів з Камениці і тепер хоче монастир сконфіскувати. Головною причиною такого поступовання є се, що хоче мати свобідну руку в притяганню Українців „на сєрбске“. Агентом в тій негідній акції стався сумної слави апостат Стрільчик.

— проводив там в літах 1910/12 місійною школою аж до часу, коли в зимі 1912/13 вступив до Студитів і виїхав на новіціят до Боснії.

В Студіоні при вулиці Петра Скарги зачав наш Митрополит збирати бібліотеку, а її спеціяльністю мали бути *Orientalia* іменно з Византійсько-Славянського та церковного обсягу. Закуплено збірку книжок о. Аврелія Пальмієрія і дальші закупна побільшують її аж до нині, так що вона межи иншими має може найбільшу, поза межами Росії, збірку російських передвоєнних періодичних богословських, церковних та наукових видань. Тепер бібліотека львівського Студіону числить коло 10.000 томів.

В р. 1919 Скнулівська Лавра (зруйнована вже раз в р. 1914, а в р. 1917/18 відновлена) згоріла зовсім в часі українсько-польської війни. Всі братя схоронилися на разі в домі при вул. Петра Скарги, доки їх Митрополит не примістив в Уневі, де вони перебувають і до сего часу. Разом зі Скнулівськими братами переселився до Унева і захист воєнних сиріт, що від 1917-го року існував в Студіоні при вул. Петра Скарги. Тепер є в Уневі 40 хлопців сиріт, які в монастири вчать ремесла, побираючи при тім і домашню приватну науку, що відповідає науці народніх шкіл для молодших, а гімназіяльній для старших та спосібнійших. До удержання того сиротинця причинюється у великій мірі Митрополит, якій відступив на ту ціль доходи із водного млина в Уневі та кількадесят моргів пасовиска, ріллі і сіножати, додаючи і потрібне паливо з митрополичих лісів.

Старання нашого Митрополита коло розбудження чернечого життя на Україні і на цілім славянськім Сході не обмежувалися лиш до відновлення враз зі старою назвою тої старої галузи східнього монашества, якою є ми, Студити.

Присвоєння нашій Церкві такої місійної сили, якою є ОО. Редемптористи і спровадження їх до нашої церковної провінції — зріст чина СС. Василіянок і побільшення їхньої виховавчої діяльності — спроби основання чисто контемплативних жіночих монастирів — а вкінці гадка, яка тепер стала в католицькій Церкві вже загально принятим кличем, щоби східна і западна Церков дійшла до взаємної пенетрації при допомозі своїх монаших чинів (західні ордени формують власні галузи

східнього обряду і дають в сей спосіб восточним можливість вступати в свої ряди — без покинення ріднього обряду — а знова східні чернечі громади приймають до себе кандидатів з латинської Церкви) — ось ряд прояв, що в теперішнім лихолітті потішує надією на кращу будучність; історик, який колись буде розсліджувати початки тих подій, таких важних для нашої Церкви, стрінеться всюди у самого джерела з почином, з працею, зі щедрою жертвою Митрополита Андрея.

Я обмежуюся лиш до того, що мені особисто ближше і що ліпше знаю — хочу отже ще дещо сказати про духові підвалини, які наш Митрополит клав під монаше життя і монашого духа у Студитів.

Від коли монаша братія поселилася у Скнилові, Митрополит мимо своїх численних занять, раз в раз находив час, щоби її відвідати; а коли загостив до Скнилова, то не для власного відпочинку, а все мав науку для братів, або скликував раду чи капітулу, а в вільнім часі приймав кожного брата зокрема, що зголошувався (а ніколи їх не бракувало) і там в келії (постійно резервованій для нього) в чотири очи наминав і потішав, заохочував і поучав, радив та розсуджував, а все тим широким, лагідним, та вирозумілим для людської уломности серцем, що само заєдно рветься до високих подвигів і других до того пориває.

Коли був поза Львовом н. пр. на візитації, тоді знова писав листи до Скнилова, писав також і до Камениці. Листи ті наша чернеча братія нераз відчитує, а все з однаковим зворушенням, бо кожде майже слово горить сильною і покірною любовію до Бога, любовію до монашого звання, і до тих своїх синів, що йдуть тою дорогою. Сі листи переховуються в Студитській Лаврі.

У вступнім слові до Типикона Скнилівської Лаври (друкованім в Жовкві 1910. р.) і до Уставу Унівського (рукопис з 1919. р.)¹⁾ як також і в листі Митрополита до Св. Конгрегації для Східньої Церкви з 6/2. 1921.²⁾, находимо

¹⁾ Устав сей з огляду на пововнні обставини в дечім зміняв постанови Скнилівського Типика.

²⁾ Писаний при нагоді переслання Уставу до Риму в цілі затвердження його Апостольським Престолом.

власними словами Митрополита Андрея зясовану ціль, яку він поставив Студитам і основні засади, на яких має опиратися наша чернеча родина:

„Монаше жите — Братя“ — читаємо на 1-й сторінці Типика Студитської Лаври св. Антонія Печ. в Скнулові — „то жите, в котрім чоловік опустивши світ, рідню, всі „добра і приємности мірського житя, щоденною борбою „з собою самим стараєся наслідувати во всім Ісуса Христа „ідучи за Євангельскими Його радами. Дятого книга „св. Євангелія то перше основне правило монашого „житя. Ту св. книгу потреба Вам — Братя, щоденно чи- „тати і розважати, щоби кождий з Вас перенятий духом „Христа Спасителя, в кождім ділі і в кождім слові і в кож- „дій гадці чим раз більше ставав ся до Нього подібним, „чимраз більше і лучше Богови служив і Йому подобав ся. „А що „без віри не можна Богу угодити“, першим стара- „нем Вашим нехай буде, нашу св. католицьку віру добре „знати, кріпко її держати ся а в разі потреби і кров за „ню пролити“.

„Окрім св. Євангелія маєте знати і в діло впроваджу- „вати правила св. Отців, св. Василія і св. Теодора Студита, „як і науку Преподобних Отців наших Макарія, Доротя, „Венедикта. А в житю Ви повинні старати ся ступати слі- „дами св. Богоносних Отців наших Антонія Вел., Пахомія, „Евтимія, Савви, Онуфрія, Антонія і Теодозія Печерских „і св. свящм. Йосафата і прочих Преподобних Отців наших“.

„В святых правилах знайдете наставлення і науки, котрі „покажуть Вам, як многими трудами і борбами треба до- „ходити до досконалости ангельского житя по радам Хри- „стовим. Але трудно би Вам було знайти в тих правилах, „як молитва і праця мають бути розложені і до чого Ви „в щоденних занятях есте обовязані. Тому, щоби Вам улек- „шити монаше жите, я зібрав тут ті монаші установи і зви- „чаї, котрі суть в нашій Скнулівській Лаврі і дасть Бог, по „всі часи як найвірнійше будуть заховані“.

„Яко монахи восточні...“ — пише Митрополит у вступ- нім слові до Уставу Унівського — мають Студити... „захо- „вувати всі монаші переданя Сходу“ — попри правила св. Василія Великого — ...„най святими будуть для нас і у ве- „ликій почеси дуже мудрі письма св. ОО. наших: Пахомія,

„Макарія, Доротея, Венедикта, Теодора Студита і всьо, що нам Вітці передали. Чим старші св. Переданя Сходу, тим більше вяжуть Восточних з католицькою Церквою і тим вірнійше повинні бути нами заховані“.

„Ціле церковне правило будуть відправляти в хорі у відповіднім часі ті, котрих до того Божого діла призначать настоятелі, яко спосібних на сей найсвятійший уряд. Хтож задля монашої праці буде звільнений від того нашого обовязку, нехай знає, що повинен приватно відправити церковне правило, або відмовити вервиці після канона так, аби се діло Боже перше займало місце в житю монаха, бо нічому не треба давати першеньства перед молитвою“¹⁾.

„А занятя в Лаврах і монастирях нехай будуть спрямовані до того, щоби монахи нашого братства у всім служили Христовій Обручниці, католицькій Церкві і були готові підняти ся всяких трудів, якими могли би послужити великій справі Христа — після обставин часу і місця. Томуж, що в наших часах на Сході дуже много овець, котрі не є з тої вівчарні, а яких треба привести, щоби був один пастир і одно стадо — всі праці будуть звернені до діла злуки незєдинених Восточних зі св. Римською Столицею. Нехай буде метою братів всіми своїми трудами унію сю підготовити, або осягнути, не устаючи рівночасно горячо о се Бога просити, в усіх молитвах, жертвах та наміренях“.

¹⁾ Спільна — прилюдна молитва (правило церковне — Служба Божа) перше у нас займає місце, яко молитва Церкви. Всі братя мають право брати участь в хорі — мають також і обовязок, о скільки праця і конечна потреба монастиря не стане тому на перешкодї. Кождий брат (іменно схимник), о скільки заняття йому позволяє, повинен бути на цілім правилі що дня. — В практиці виходить на таке, що в Лаврі що дня ціле правило правиться в годинах, кождій части того правила властивих — одначе братя в значнім числі лиш на частях правила є присутні, а хто коли має бути присутний (на утрєні, вечірні, чи повечерю), то залежить від рода заняття, до якого є призначений. Монахи, що склонюються більше до контемплативного життя, дістають від настоятеля таке заняття, при яким можуть бути що дня на цілім правилі присутні. В полунощниці беруть участь лиш з гори до того призначені братя, яким здоровля на се позволяє і то лиш раз або 2 рази на тиждень кождому його черга припадає.

„Всі монахи повинні старати ся своїм приміром — „а священники і приміром і проповідію поширювати на Во- „стоці Євангельські ради; най образують в школах молодіж „в католицькій науці; най учать нарід через місії, духовні „вправи та інші праці апостольского житя; най ділами „християньского милосердя і любови дають доказ для „незєдинених Восточних, що католицька Церква є правди- „вою Христовою Обручницею; віддаючись всесторонній „учености, най боронять католицьку віру і науку перед „клеветами єретиків і схизматиків; врешті і ті най підпо- „магають всі апостольські труди чина, що в Лаврах посвя- „тилися контемплативному житю і працям рук або шту- „кам...“

В листі до Римської Конгрегації для Східньої Ц. Ми- трополит Андрей точнійше зясовує головні засади, на яких є опертий Устав Унівської Лаври, затверджений своєю властю. Пригляньмося ближше тим засадам:

1. В монашій родині, що жиє по Студийському Уставу, контемплативне життя (молитви та праці наукові, мистецькі чи ручні) і життя активне (виховування, місії, діла мило- сердя) так із собою лучаться, що в Лаврі (т. є. мате- ринським домі) після передання східнього монашества ціле правило все в хорі відправляється — а час розділю- ється на молитву і ріжного рода працю. Лавра має при- лучені собі монастирі (*skvta*) або менші доми (*κέλλια, με- τόβια*), в яких після обставин місця і часу монахи посвя- чуються переважно одному або другому заняттю (заве- дення виховавчі, доми місійні, наукові, доми посвячені хри- стияньскому милосердю, чисто рільничі оселі і т. д.).

Щоби в тій самій чернечій громаді контемплативні монахи і такі, що ведуть активне життя, зрослися зі собою дійсно в одну родину — то треба, щоби і устав і дух братства відзначався як найбільшою вирозумі- лістю і зглядністю для всього, що не належить суцню до життя після рад Христових.

Щоби всі браття мали таке широке серце, треба вже в початках в тім напрямі виховувати новиків; най мають тих за добрих іноків, що дійсно живють після рад Євангелія, хочби притім н. пр. один случайно хору не правив, а другий мясні страви їв, а третій виключно такому

або іншому заняттю віддавався, чи то буде обслуга хорих, чи рільництво, чи малярство, чи наука, чи виховування, чи душпастирство.

Цілий чин яко такий не має особлившої, специфічно для себе определеної ціли, як то звичайно мають чини і згромадження в латинській Церкві (одні н. пр. лиш школами займаються — другі лиш хорими або місіями і т. д.). Ціллю монахів по Студійському Уставу є лиш „жити після рад Євангелія“, а бути при тім широкою рамою для як найбільшого числа покликань і для покликань всякого рода, що їх ласка Божа в серцях тих, що зголошуються, розбудить. Один рід звання не сміє виноситися над другий, (контемплативний над активним — душпастирський над таким, що працею рук своїх Богу служить). Жаден рід праці умовою чи ручною не є виключений, хіба такий, що його канони узнають невідповідним для духовного стану; але між родами праці нема жадного єрархічного порядку, нема праць висших і низших — всі є собі рівні, бо для черця всі є лиш середником і нагодою служення ближньому а при тім набування чеснот і святости, а до тої ціли надається кожда чесна праця однаково добре, праця світом осуджена яко низша може навіть ліпше надається від другої, що світ уважає її висшою. Ніхто не має судити звання свого брата, а кождий перебуваючи стало в покорі після слів Апостола, має випереджувати другого у відданню йому чести.

В такий спосіб стають одні другим великою поміччу. Місіонар в Лаврі все найде обновлення духа через уєднення і молитву, учитель молоді в короткій місійній праці чи ручнім заняттю відсвіжиться та відпічне, а такий, що живе в контемплатції в тій злуці з братами, що працюють в якімсь зовнішнім заняттю, буде знаходити спонуку до щораз то ревнійшого апостольства молитви і жертвування себе самого. Велика чернеча родина, основана на такій широкій підставі, буде могла стати для східних незєдинених черців взором давного монашества і потягати в той спосіб до єдності церковної тих, що мають правдивого монашого духа.

Така монаша родина буде з одної сторони в спроможі заспокоювати різні релігійні, суспільні і виховуючі потреби, якими до сего часу у східній Церкві мало хто займається, а з другої сторони ніхто зпосеред незєдиненого монашества не буде могли закинути, наче би католицькі монахи занедбували молитву і правило церковне.

2. Яко зовнішний вираз сеї широкої засади, що „лиш то всіми мусить бути заховане, що є сутне радам Євангельським“ — має служити і се, що монаша родина, жиючи по Студийському Уставу після східнього передання, не має назви взятої від якогось святого отця яко свого оснувателя і законодателя; монахи звуться попросту черцями такої то а такої Лаври. „Нашим“ отцем *κατ'ἐξοχήν* нікого не називаємо а всіх св. монахів, що були в Церкві, називаємо „нашими отцями“. Правилom нашим не є виключно правило св. Василія, а правила св. Отців.

А понад всяке людське правило має монаше братство ставляти закон Євангелія і його держатися більше, як якогонебудь, людьми определеного, закону; тому більше мають шукати духа Євангелія, як букви людського правила. Так і св. Василій в своїм правилі більше описує монашого духа, радше дає образ душі, що іде за радами Христа, чим творить кодекс монашого права.

3. Кожда Лавра з долученими до неї монастирями становить для себе окрему одиницю, що з іншими лаврами злучена є хіба якоюсь висшою радою; ігумен Лаври з правила вибирається на ціле життя та посвячується окремим „чином благословення ігумена“. Такий ігумен не має бути „прелатом“ після поняття латинської Церкви, але старшим межі братьми і їх провідником.

4. Після старинного обичаю, що був загально прийтий в первіснім монашестві, нема в братстві по Студийському Уставу різниці межі іноками рукоположеними а нерукоположеними. Іншої різниці між братьми нема, крім тої, яку установляє східне церковне право для черців, а іменно чисто монаше розрізнення: межі новиками і архаріями (що приготовляються до обітів) межі рясофорами (послушниками, що живуть без обітів схими) і монахами малої схими (*μικροσχήμοι*, що зложили

вічні обіти) і монахами великої схими (*μαγαλοσχήμοι*, що по довгих літах іноцества обітом зобов'язуються до строгішого життя в уєдиненню та молитві)¹⁾.

5. Спосіб життя після монашого духа, порядок дня в лаврі та в кождім монастирі чи домі, має йти по східньому звичаєві, як це описано в Типиконі, де Правила і Устав приноровлюється до обставин часу, заняття і місця кожного дому зокрема. Ось головні засади, на яких маєтсья в нас опирати і розвивати монашество по Студийському Уставу. Се немов дорогоскази, поставлені нам рукою Митрополита Андрея.

Ше про одно треба згадати.

6.²⁾ В ділі зєдинення Сходу, в праці коло усунення того брудного намулу, яким повинь большевизму покриває давний християнський обичай в Росії і на Україні, в тїм відновленню християнства від самих підстав, яке там мабуть станеться конечним, сама проповідь Євангелія не вистарчить, не вистарчить по монастирях і апостольство внутрішньої молитви та примір святого життя. То всьо не-обходиме, але до успіху потрібне буде й третє.

Цїла стара християнська культура українського і московського народу виросла викормлена і вихована византійсько-словянським обрядом; аж до революції захавала вона на собі як печать — характер літургїчний. В школі, в творах літератури, в тїм, що російський пересїчний освічений інтелїгент мусїв знати і чим звичайно цікавивсья, в замилюваннях тамошнього багатого купецтва, у вигляді дорїг та вулиць, в урядженню державних будинків і установ, ба навіть залїзничих двїрцїв, всюди були наглядні слїди церковного, Богу відданого культу.

¹⁾ Студийський Устав знає крім звичайних черцїв іще таких, яких життя має відзначитися суворїйшою аскезою, цїлковитим мовчаннєм, омицанням всїх людей, строгїстю постїв (безмовники, отшельники або анахорети, затворники-постники). Братя, випробованї довгими літами спільного життя і утвердженї в чеснотах, а іменно в покорї, можуть бути допущенї на власне прошеннє та по новїй пробї до життя того рода.

²⁾ Гадки того уступу висловив Митрополит в брошурї „Le restauration du monachisme slave“. (Imprimerie du „Bulletin des Missions“ Abbaye St. André Bruges) 3 p. 1924.

Східня Церква своїм виховуючим впливом не сягнула так глибоко в душу своїх вірних, як західня, не перемінила силою великих релігійних правд внутрішнього чоловіка до того ступеня, як се зробила латинська Церква, але за те при допомозі світської власти дала зовнішньому життю о много виразнійше знамя християнське, і то не лиш загально релігійне, але й обрядове — літургічне. В тім була певного рода небезпека, бо коли занедбувано усильну та постійну працю над моральною поправою чоловіка і коли через те дух християнський не ріс а упадав, часто з цілого християнства лишалося тільки обрядове життя Церкви; але була в тім і сила, бо в недостачі чого иншого той обряд много ратував, він був для віруючих головною школою, де вони вчилися і вірити і молитися; для невіруючих ставав обряд одиноким звеном, що їх тримав при християнстві і що їх знова до віри міг привести, бо і для невіруючих обряд звичайно лишався чимсь дуже дорогим, чимсь, до чого серце приросло, як до споминів молодих літ та рідної хати.

Тепер по потопі большевизму всім, іменно Росіянам, що не є фанатиками комунізму, той обряд стався ще більше святим та цінним, бо то одно, що їм лишилося з минулої слави та щастя — ту любов надармо силкуються вирвати зі серця народу володарі сучасної доби¹⁾.

Люди, що Богом будуть покликані до того, щоби у наших братів з найблизшого Сходу *omnia instaurare in Christo*, не будуть могли поминути тої великої сили, яка лежить укрита в обряді.

До проповіді, молитви і приміру святого життя будуть мусіти будучі місіонарі додавати і святість культу належ-

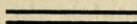
¹⁾ Троцький мав раз в саму неділю Пасхи (не знаю, в Петрограді чи в Москві) перед головним собором велику промову до многотисячної товпи народу. Сенс промови був такий: най бавляться і святкують, але нехай не вертають до старих і дурних забобонів, бо ані Бога нема, ані Ісуса ніколи не було, отже і з мертвих встати не міг і т. д. Коли скінчив промову, гробова тишина, лиш до трибуни зблизився один чоловік з народу і голосно попросив, щоби йому позволено лиш 3 слова сказати. З трудом позволення се дістав. Тоді, вийшовши на естраду, зробив на собі великий знак хреста і грімким голосом сказав „Братя, Хрґось Воскресе“. „Внестинь воскресє“ загреміла товпа і як та могутня філя океану, в котру ударив бурний вихор, з великим плачем туги, але і надії, весь нарід кинувся в церковні двері.

ного Господу Богу. Чим більша вага буде кладена на тоту церковну службу, віддавану Г. Богу в стариннім ріднім обряді, тим кращий успіх буде мати апостольська праця, бо літургічний чар обряду є для многих душ такий сильний, що не опруться йому, а дадуться потягнути до Христа не розумованням і навіть не приміром, а своєю любовю до обряду.

Монастирі, посвячені в особливий спосіб літургічній церковній молитві, в яких та молитва ставиться на першій місці їхнього життя і їхньої праці, стануть осередками релігійної і культурної пропаганди, котра найбільше може відповість духовому розположенню тих народів. Такі монастирі мають найбільше виглядів на се, щоби вирятувати тим народам то, що ще лишилося з їх старої культури і відбудувати її на тих самих основах, на яких її будували перші проповідники Євангелія. Тому то як найстаранніше плекання і розвиток літургічного життя в чистім византійсько-словянськім обряді, ось одна з головних завдань відроджуючогося східнього монашества.

На заклик Папи Пія XI до примаса ордену Венедиктинців (з 21/3 1924) організується в останніх часах з членів того чину, які на се діло дістали благословення своїх аввів та найвисшої власти церковної, окрема конгрегація монахів, що посвячуються виключно справі зєдинення Церков, в першій мірі на славянськім Сході¹⁾. З тою східньою віткою, яка виросла зі старого, а все здорового і сильного Венедиктинського пня, увійшли в монашу федерацію і наші монахи, жиючи по Студійському Уставу.

¹⁾ Діло се, то новий успіх ідеї і довголітніх старань нашого Митрополита, що не зражувався кількокротними відмовами та невдачами. Мабуть нині сила Венедиктинської працьовитости, науки, монаших традицій того чину, є якраз на часі і для справи нашої східньої Церкви.

Cirillo Korolevskij,

*prêtre du rite byzantino-slave
de l'Exarchat de Russie Atta-
ché à la Bibliothèque Vaticane*

Les fonds Borghèse et Barberini au Vatican leur importance au point de vue de l'histoire ecclésiastique orientale et de celle de la Métropole de Kiev en particulier.

En 1910, Mgr. le Métropolitain André Szeptyckyj, ayant procédé lui-même l'année précédente à des recherches dans les Archives de la Propagande en vue d'y retrouver tous les documents susceptibles d'illustrer l'histoire de la Métropole de Kiev, recherches qui avaient été couronnées de succès, institua à Rome une Mission historique dont il voulut bien charger le signataire de cette étude. Durant près de cinq ans, les différents fonds de la Propagande, de la Bibliothèque Vaticane et des Archives Vaticanes, ainsi que quelques autres dépôts de Rome, ont été soumis à un examen systématique. On a cru faire oeuvre utile en ne se limitant pas à ce qui concernait la Métropole de Kiev et les éparchies épiscopales qui en avaient relevé, mais en étendant ces recherches à toutes les autres Eglises de rite byzantin, et même, à titre subsidiaire toutefois, aux autres Eglises de rite oriental non byzantin.

Interrompu par la guerre, le travail a été repris, quoique plus lentement, l'auteur étant distrait par d'autres occupations, mais avec l'espérance toutefois de le mener un jour à bonne fin, Dieu aidant. L'importance de la généreuse initiative du Métropolitain n'échappera à personne. Il est impossible de parler sérieusement d'union si on ne connaît à fond l'histoire des Eglises encore séparées de la communion catholique, et les vicissitudes de celles qui, au cours des siècles, sont rentrées dans le giron de l'Eglise. Cette histoire éclaire d'un jour tout nouveau et la théologie, et le droit canonique, et les méthodes employées jusqu'ici pour amener la fin d'une séparation que tous les chrétiens sincères déplorent.

L'intention du Métropolitain n'était pas de se borner à un simple travail de catalogation. La publication d'une grande collection historique de tous les monuments se rapportant à l'histoire de la métropole de Kiev, jusque là en grande majorité enfouis dans les archives romaines, était décidée. Un spécimen de cette publication, contenant un certain nombre de lettres inédites du métropolitain Joseph Velamin Rutzkyj, devait paraître à la fin de 1914. Les circonstances ont fait échouer ce premier projet. Les doubles des transcriptions déjà faites, au nombre de plusieurs milliers, ont même été, sinon détruits, du moins confisqués au cours des événements dont la Galicie a été le théâtre durant les derniers mois de 1914. Peu s'en est fallu que les copies originales et la collection complète des index patiemment élaborés n'aient eu un sort analogue, et ne fussent vendus comme vieux papiers.

La Providence y a veillé. Rien n'a disparu, et cinq ou six gros volumes sont aujourd'hui presque prêts pour l'impression. Le but de la présente monographie est de faire connaître deux des fonds explorés, et de donner une idée de la manière dont le travail a été entendu. Même en attendant la publication des volumes, elle pourra peut-être rendre quelques services.

PREMIÈRE PARTIE.

Le fonds Borghèse.

Le fonds Borghèse, que la munificence de Léon XIII acquit en 1897 aux Archives et à la Bibliothèque du Vatican, serait plus exactement appelé Fonds Aldobrandini-Borghèse, car les documents qu'il contient se réfèrent aux deux pontificats de Clément VIII Aldobrandini (1592—1605) et de Paul V Borghèse (1605—1621), séparés seulement par les vingt sept jours que dura le pontificat éphémère de Léon XI en 1605. Le pontificat de Grégoire XV Ludovisi (1621—1623) n'ayant duré que deux ans pour faire place à celui d'Urbain VIII Barberini (1623—1644), on peut dire que les deux fonds Borghèse et Barberini nous donnent les pièces diplomatiques les plus importantes pour l'histoire politico religieuse de la Papauté durant la fin du XVIe siècle et la première moitié du XVIIe. Pour l'histoire de la métropole de Kiev en particulier, cette période est du plus grand intérêt, puisqu'elle renferme la préparation

immédiate et la conclusion de l'Union de Brest Litovsk, ainsi que les luttes qui ont rempli l'épiscopat de Hypace Pociy et de Joseph Velamin Rutskyj.

La famille Aldobrandini est originaire de Florence; elle descendrait du roi lombard Hildeprand, associé à Luitprand de 736 à janvier 743, seul roi de janvier à août de la même année, et bientôt déposé. Quoiqu'il en soit de la vérité de cette généalogie, on constate avec certitude le présence d'une famille Aldobrandini à Florence dès le milieu du Xe siècle. Alliée aux Borghèse, elle s'éteignit dans cette famille vers la fin du XVIIe siècle, et au XVIIIe pour une autre branche.

La famille Borghèse est originaire de Sienne, et ce furent les troubles politiques si fréquents dans les petites républiques italiennes qui portèrent Marcantonio Borghèse à transférer la résidence familiale à Rome, vers la milieu du XVIe siècle. Après des vicissitudes diverses, cette famille, déchue de son antique splendeur, fut obligée de vendre une partie de ses collections diverses: les manuscrits furent tous achetés par le Vatican; la bibliothèque fut vendue aux enchères publiques, et les magnifiques bois qui la contenaient, mis de même en vente, renferment aujourd'hui les livres de la maison généralice des Augustins de l'Assomption au palais Filippini. La Villa Borghèse, achetée par le Roi d'Italie qui en fit don à la Ville de Rome, afin qu'elle ne fût pas acquise par un riche Américain, est aujourd'hui dénommée Villa Umberto I. Le palais Borghèse est toujours la propriété de la famille, qui, par des alliances, a repris un peu de son ancien prestige. Les collections des Borghèse égalafent peut-être celles, pourtant si célèbres, des Barberini.

Dans cette introduction, on examinera rapidement les quatre points suivants:

1. Cardinaux et papes Aldobrandini-Borghèse dont les papiers se trouvent dans le fonds Borghèse.
2. Description du fonds Borghèse: état des manuscrits, index, séries et leur contenu sommaire.
3. Enumération des manuscrits qui ont été examinés.
4. Eléments fournis par le fonds Borghèse pour la reconstitution complète du fonds Nunziatura di Polonia.

I

Papes et cardinaux Aldobrandini-Borghèse*1. Hippolyte Aldobrandini (Clément VIII).*

Le plus célèbre des cardinaux Aldobrandini, mais non le premier en date, fut Hippolyte, né à Fano en 1536, créé cardinal en 1585 par Sixte Quint, et élu pape le 20 janvier 1591 sous le nom de Clément VIII, mort le 3 mars 1605. Il est le premier des membres de cette famille dont on trouve les papiers dans le fonds Borghèse. La partie de sa vie qui nous intéresse le plus est sa légation en Pologne en 1588, pour obtenir la mise en liberté de l'archiduc Maximilien d'Autriche, candidat malheureux au trône de Pologne après la mort de Stéphane Batory, et que le grand chancelier Jean Zamoyski avait fait emprisonner. Cette mission, d'un caractère tout politique, ne l'empêcha pas de s'occuper en même temps des intérêts religieux des pays roumains, dont la destinée ecclésiastique, il est vrai, était intimement liée à leur sort politique. Comme à cette époque l'Union de Brest n'était encore que dans sa période de préparation, il n'eut pas à s'en préoccuper, mais c'était lui qui, comme Pape, devait la mener à bon terme, et dans ces circonstances sa connaissance des choses du royaume de Pologne ne pouvait lui être que précieuse. Il était aussi protecteur des Maronites du Liban, et c'est pourquoi on trouve dans sa correspondance, dont une bonne partie a été sauvée dans le fonds Borghèse, des lettres de personnages de cette communauté¹⁾.

2. Pietro Aldobrandini (1571—1621)

Neveu de Clément VIII, celui-ci le fit cardinal à l'âge de 22 ans, le 17 septembre 1593. Il remplit avec succès plusieurs légations, et est resté célèbre dans le monde des arts par la villa Aldobrandini qu'il fit construire à Frascati. Au point de vue qui nous intéresse, il fut le secrétaire d'État en second de Clément VIII, le premier rôle étant dévolu à son cousin le cardinal Cinzio dont il va être question. Mais son habileté di-

¹⁾ Sur la légation d'Hippolyte Aldobrandini en Pologne, voir un article du comte Voltolini-Mathäus, *Die Legation des Kardinals Hippolyt Aldobrandini nach Polen im Jahre 1588—1589*, dans le *Bessarione*, série II, vol. VIII (1905), pp. 294—310.

plomatique finit par lui donner le rôle principal, qu'il conserva durant tout le pontificat de son oncle. A l'avènement de Paul V, il y eut une réaction et il se retira dans son archevêché de Ravenne. Il avait toujours eu la signature des dépêches pour la Pologne, mais, comme il n'était en droit, sinon en fait, que l'auxiliaire de son cousin le cardinal Cinzio, c'est à ce dernier que les nonces de ce pays écrivaient.

3. *Cinzio Passeri-Aldobrandini (1551—1610)*

Neveu de Clément VIII par sa mère, qui était mariée à une Passeri, il fut adopté par ses oncles les cardinaux Giovanni et Hippolyte Aldobrandini, et en reconnaissance prit leur nom. Il fut créé cardinal par Clément VIII, le 17 septembre 1593, en même temps que son cousin Pietro, dont il vient d'être parlé. Son titre était celui de S. Giorgio in Velabro, et c'est pourquoi les dépêches des nonces lui sont adressées simplement, suivant l'usage de l'époque, usage peu clair à la vérité, sous le nom de Cardinale di San Giorgio. Premier secrétaire d'Etat en titre, je viens de dire comment il se laissa distancer par son cousin, beaucoup plus souple et plus délié que lui. Il partagea pendant quelque temps avec lui la signature des dépêches, mais pour la Pologne elles furent toujours signées par le cardinal Pietro.

4. *Giovanni Aldobrandini (1525 ? — 1573)*

Il était le frère aîné de Clément VIII, et c'est lui qui adopta, avec son autre frère, le jeune Cinzio Passeri, dont il vient d'être question. Cardinal en 1570, mort en 1573, il ne vit donc pas l'élévation de Clément VIII, et ce n'est que pour mémoire qu'il est mentionné ici.

Il y eut encore cinq autres cardinaux Aldobrandini: on ne les mentionne pas ici, parce que le fonds Borghèse n'a pas conservé de traces des affaires auxquelles ils furent mêlés, au moins en ce qui concerne l'objet de cette étude.

5. *Camillo Borghèse (Paul V)*

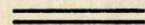
Né le 17 septembre 1552, il occupa plusieurs charges à la cour pontificale, fut fait Nonce extraordinaire en Espagne, et à son retour créé cardinal par Clément VIII, le 5 juin 1596.

Elu pape le 16 mai 1605 sous le nom de Paul V, il mourut le 28 janvier 1621. Tous ses papiers personnels, la plupart d'une écriture très difficile à lire, sont conservés dans le fonds de sa famille, aujourd'hui le fonds Borghèse du Vatican.

6. *Scipione Caffarelli-Borghèse (1576—1633)*

Il était neveu de Paul V par la soeur de celui-ci, qui le fit cardinal le 18 juillet 1605, et, afin de pouvoir se l'attacher comme son propre neveu direct et en faire son secrétaire d'Etat, l'adopta dans sa famille, dont il prit le nom et les armes. Son titre cardinalice était celui de San Crisogono, mais déjà à cette époque l'usage s'était heureusement perdu de donner aux cardinaux simplement le nom de leur titre. Les dépêches des Nonces l'appellent simplement il Cardinale Scipione Borghese. Suivant l'habitude d'alors, il conserva dans les archives de sa famille beaucoup des dépêches diplomatiques qu'il recevait. Il mourut le 2 octobre 1633. Il est le seul des cardinaux Borghèse dont les papiers diplomatiques soient conservés dans le fonds qui nous occupe, et c'est pourquoi il est inutile de parler des autres cardinaux de cette famille.

(A suivre).

Бр. Й. Г.

Відвідини Америки митр. Андрієм Шептицьким в 1910. році

(Спомини)

[*Fr. Ios. G. — Diarium itineris a Metrop. Andrea in Americam a. 1910. suscepti*]

Від часу, коли Преосв. Сотер Ортинський обняв архієрейський престол в Америці, повстали там в укр.-кат. Церкві многі труднощі. На се вказували часописні звістки та приватні листи ріжних людей м. и. й листи самого Преосв. Сотера. Усі домагалися приїзду Митрополита, думаючи, що він один буде в силі усі ті труднощі усунути. На тодішні часи така подорож не була далека, але трудна тому, що єпископ не може віддалитися від своєї дієцезії на такий протяг часу, якого потрібно, щоби відвідати Америку. До цього треба дозволу Риму. Відноситися з тим до Риму Митрополит і не думав, бо був певний, що відмовлять.

Попри справи Преосв. Сотера не меншої ваги була справа канадійського єпископства. Тамошні наші переселенці стало домагалися свого єпископа. Щоби сю справу перевести в діло, треба було конечно бути на місці і перехилити на свою сторону тамошні власти і єпископів.

І одна і друга справа була великої ваги, одначе на дорозі до її здійснення стояли великі перепони. Але само Провидіння Боже прийшло з помічю.

На рік 1910 припав Евхаристійний конгрес на Америку — зглядно на Канаду. Се велике торжество мало відбутися в Монреали, а на торжество міг приїхати всякий єпископ без дозволу Риму. Крім того прислав конгрес Митрополитови запрошення на се торжество. Митрополит тим дуже врадувався, бо сподівався найти нагоду відвідати Еп. Сотера і вглянути в його трудне положення. Крім того отвіралася йому можливість відвідати переселенців в Канаді, а що найважнійше — він сподівався, що буде мати нагоду порушити на місці справу канадійського єпископства. Митрополит був певний, що на конгресі запросять його тамошні єпископи до себе.

Намір митрополита їхати до Америки був поданий в часописах, які ту вістку занесли за море. Була це велика сензація і всі американські часописи повторили ту вістку. І здавалося, що всі наші переселенці зрадіють, що до них у відвідини приїздить їхній митрополит. Одначе тут поділилися на партії. Одні були раді, а другі навпаки. Партія соціялістів з Арданом (бувшим священиком), що редагував соціялістичний часопис, виступила проти сего. Вони боялися присутности Митрополита в Америці. Ардан став писати в своїй газеті, що Митрополит — то польський граф і приїздить, щоби запродати український нарід американським єпископам, та що він був причиною смерти Каганця в Коропці і т. п. За Арданом пішли протестантські газети, по найбільшій часті канадійські, що виходять у Вінніпеґу. В склад протестантизму, а властиво пресвітеріанізму входили як головні особи: Голова, Крет і Купчинський, син сьвященика з Кардлубиск, вигнаний гімназист з IV класи. Голова і Купчинський справували уряди пасторів пресвітеріанської церкви. А щоби легше людей затуманити, вони називали себе незалежними. Одначе так не було. Вони були залежними від пресвітеріанів.

В тім часі були у Вінніпеґу ще й інші, які рівнож називали себе незалежними. Вони не хотіли належати до церкви ОО. Василян тому, що ОО. Василяни мали юрисдикцію від тамошніх французьких єпископів. Ся партія не мала нічого проти приїзду Митрополита, а навіть раділа з тої вістки. Вона була увірена, що Митрополит признасть рацію її незалежности. Церкву тих незалежних обслуговував о. Красіцкий. Він був спочатку в Сполучених Державах. Там йому не подобалася католицька віра і він перейшов на православіє. Відай не осягнув того, чого сподівався, перепросив Еп. Сотера і пристав знова до його церкви. Та не довго був в друге католиком; поліз знова в старе ярмо цареславія. Колиж довідався, що у Вінніпеґу потрібно незалежного сьвященика, лишив Сполучені Держави і удався там. Але громада незалежної церкви не зівсім була рада його прибуттєм. Вони справді потребували сьвященика, але не хотіли православного о. Красіцкого. Тому заявили йому: „Ми згодилися би на Вас, але щож, коли Ви православний, а ми хотіли би, щоби нам споминати папу римського“. О. Красіцкий був з тих людей, що його ніяке релігійне питання не вязало. Він міг бути всім, чого лиш хто від нього домагався. Робив зі себе для кожного „жертву“. Тому без наміслу сказав:

„Добре, якщо вам о се розходиться, то я буду вам споминати папу римського“. На сім полагоджено справу і він лишився незалежним сьвящеником.

Коли про приїзд Митрополита Андрія аж роїлося

в католицьких, соціалістичних, протестантських та радикальних газетах Спол. Держав та Канади, тоді Митрополит дома ладився в дорогу. Сама гадка, що буде йому дана змога відвідати свою паству, яку гірка доля кинула в заморські краї, неначе розширяла його багате в любов серце. Він рад був принести усім потіху та духовну поміч. Був свідомий, що велика частина його пастви знаходиться під такими пастирями, які прийняли сей важний уряд задля багатой вовни. Був певний, що добрих утвердить, а злих врозумить і що всі вони будуть одним серцем і одними устами хвалити Предвічного Бога, і принесуть славу українському народови. Час проминав і відходив, а зближалася ся хвиля, на яку ми ждали. Ми були подібні до чоловіка, який стоїть на березі і чекає на човен, що тихонько несеться до нього по воді. І чим човен ближше берега, тим він більше до нього підходить. Та остання хвиля так нетерпеливо пхав його вперед, що він мусить аж ноги замочити, коли сідає в човен. Сама природа чоловіка каже йому користати з підходячої хвилі в відповідну пору, бо инакше втратить її на завсіди.

День 14. серпня був для нас тою хвилею, з якої ми скористали і пустилися в дорогу до Америки. В дорозі — як звичайно — не обійшлося без клопотів. Пакунки, що були надані яко „міт'гут“, виладували в Освенцімі замість в Одерберзі до перегляду на митниці. І тому вже в Одерберзі зачались пакункові клопоти, які вже нас майже не опускали. Пакунки в многих місцях приходили тоді, коли ми вже відіхали на инше місце. З Бреми ми вже відчалили на повне море, а наших пакунків ще до Бреми не приставили.

На морі тишина. Немає гамору людей, не чути стукотні возів. Тут можна спокійно читати або думати про щось. Митрополит зараз на вступі зайшов до корабельної бібліотеки, взяв Марка Твайна і зачав читати по англійськи. Відновлював в памяти колишнє своє знання, котре на протязі літ забулося і при своїй добрій памяти так вправився, що міг знова досить легко сею бесідою говорити. Поспішний корабель Кайзер Вільгельм II в 6¹/₂ днях перевіз нас на другий беріг.

Заки причалили до берега, то на морі дістали ми привітну іскрову телеграму від о. Димінського, польського священика з Найгарфале¹). О 5. годині рано наш корабель зачав причалювати до пристані. В галі зібралася велика товпа людей, а більшу часть творили наші, які вийшли на привіт князеви галицької Церкви. Між ними стояв Еп. Сотер і велике число священиків зі всіх сторін. Найдальшу дорогу перебув о. Петрівський; він потребував 18 годин їзди

1) О. Димінський був українського походження.

найскоршим поїздом з Чикаго. Заки були полагождені корабельні формальности, на корабель напхалося споре число часописних репортерів, деякі навіть з фотогр. апаратами. Одні з них ставили питання, в якій цілі Митрополит приїхав, другі робили знімки. По хвилі показалося, що де лише Митрополит повернувся, всюди хтось на нього мірив апаратом. На питання, в якій цілі приїхав, була відповідь коротка: „На Евхаристійний конгрес до Монтреалю“. Мимо сего репортери написали великі статті про його приїзд. А іменно: який він високий, який вчений, що говорить дванадцятьма язиками і много інших річей, про що довідалися від наших священників.

А тимчасом корабель стояв і немов віддихав по довгій дорозі, а корабельна служба уклала містки до виходу. На її роботу гляділо тисячі очей з корабля і з берега. Щастя, що морська глибина непроходима, бо инакше кинулися би люди в воду, одні на корабель, другі з корабля. Кождий чекав на свою дорогу особу, щоби її обняти, а на Митрополита чекали сотні. Вони вже віддавна махали хусточками, а тепер вже й голоси з їхніх грудий долітають на корабель. Шум завеликий і годі зрозуміти, що хто від серця пересилає. Та всьому бував кінець; ось і моряки свою роботу скінчили. Публика стала висідати. Коли Митрополит став ногою на беріг, по галі розляглося грімке „Многая літа“. Опісля стали витатися з Митрополитом Еп. Сотер і священники. Митрополит так кожного обнимав, що здавалося, неначе він саме був найдорожшим для нього. Велике число Американців задержалося при нашім гуртку. Зацікавила їх велика і поважна стать Митрополита, а ще більше його одяг. Митрополит приїхав до Америки у василіянській рясі, а се для Американців була немала новість. Звідтам удалися ми автами до готелю „Ст. Регіст“, де були приготовані комнати. Та хитрі Американці і по сім не зле оцінили Митрополита. Вони написали про нього много, а закінчили, що він мусить бути великий пан, коли замешкав в тім готелю. (Там комната платиться 25 долярів). Комітет для привитання Митрополита дав обід в готелю „Букін гам“. Там були виголошені привіти по українськи і по англійськи. Говорили також Англійці. По обіді удався Митрополит з Еп. Сотером і численними священниками до Ньюйорської парохії о. П-цького. Там вже на вступі чекали многі депутації з просьбами і жалями. Одною з таких була депутація з парохії о. Л-кого, яка не хотіла його, а він знова опирався і не хотів їх лишити своєї опіки. Такі депутації всюди стрічалосся, та вони лише забирали час і морочили голову. Митрополит не міг тут нічого зарядити. Ті справи належали до Еп. Сотера. Одначе при американських відносинах і той був дуже часто безрадним. Він ще

не був єпископом дієцезіяльним, бо айришські епп. не хотіли сего; власть у нього була і не була. Була для такого, який хотів його слухати, а як комусь не подобалося його розпорядження, йшов до айришського єпископа і сидів далі проти волі свого єпископа. Коли приміром когось еп. Сотер засуспендував, то він не підчинявся суспензії, а йшов до айришського єпископа і говорив на свого єпископа та переконував, що правда по його стороні. Айриш брав звичайно в оборону священника і зі словами:

„All right you are good prist. I will give you my iurisdiction“. „Так, ви є добрий священник я даю вам мою юрисдикцію“, — відпускав його домів і такий священник далі сидів на своїм місці і сміявся в кулак. Колиж хтось попав на совісного єпископа, який не хотів мішатися в діло еп. Сотера та відправив священника з нічим, тоді він звичайно звертався до парохіян, (якщо вони по його стороні) і говорив:

„Видите добрі люди, як еп. Ортинський з еп. айришом хотять вас знищити? Ось я їм не на руку і вони напосілися на мене, хотять мене звідси усунути, щоби вашу церкву і масток забрати. Еп. Ортинський хоче вашу церкву віддати айришови“.

І так бувало наговорить всячини та люди повірять і вибавлять його з клопоту. „Отче! відзиваються до нього люди. Хто Вам платить? Ортинський чи айриш, або ми? Та вжеж, що ви, відповідає священник. Ну, то ми будемо Вам і далі платити — говорять люди“. Священникови як раз о се ходило. Він залишається на своїм місці і називається від тепер „Індивідуал“, себто незалежний. В тім часі був таким о. Д—ів і один угорський в Клівеленді та й інші. Еп. Сотер, хоч мав досить ограничену власть, то і сеї не міг завсіди ужити, щоби не витворювати незалежних, або цареславних. Він знав не про одно лихо та вдавав, що не знає, або переходив мовчки. Для ілюстрації, дотичних обставин вистарчить навести ось який характеристичний факт: Священник Ст—ський зорганізував собі парохію і по двох літах тяжкої праці почав вже трохи відживати. Аж приходить до нього о. З—ський (який вже обїхав Канаду і Сполучені Держави здовж і поперек) і приносить таку вістку. „Мене єпископ призначив, говорить він, щоби я обняв Ваше місце“.

Той здивований такою несподіванкою заявляє, що в сії справі нічого не має від єпископа і не знає, де має відіти. А зрештою він не на се тут тяжко працював два роки, щоби — коли вже парохія готова — відступити кому иншому на се лише, щоби знова йти на якусь біду. „Та я сьому не винен,“ — оправдується гість. „Мене єпископ призначив. Думаю, що Вас певно повідомить телеґрамою“.

З тим і вийшов з хати та полишив свого товариша засмученого з гірким жалем до еп. Сотера. На другий день прийшла справді від еп. Сотера телеґрама, якою звільнив його з того місця, а назначив инше, дуже лихе. Розпорядження було виповнене. О. Ст—ський перенісся на нове місце, та чув немалий жаль до свого єпископа. А тимчасом на його парохії сидів спокійно о. З—ський. По якомусь часі стрінувся о. Ст—ський з еп. Сотером і став жалуватися ізза свогого перенесення. Еп. Сотер здивований таким жалем сказав йому, що не має чого жалуватися, коли сам телеґрафічно о таку заміну просив. І показалося, що телеґрама була фальшива. Саме той телеґрафував, який і місце заняв, лише підписав свого попередника. Вчинок каригідний, здавалосяби, що й кара не мине. Нічого йому не сталося. Єпископ боявся, щоби не прибув новий незалежний або цареславник, тим більше, що він вже був кілька разів одним і другим.

Ті фатальні відносини, а до того роздвоєння між священиками угорськими й галицькими, та між самими угорськими і між самими галицькими ніяк не могли привести до одної думки з єпископом. Завсіди було так, що якась частина була з ним, а прочі проти нього. А коли ся друга приступила до нього, то попередня відривалася. І то було головною причиною, що еп. Сотер хотів конечно спровадити Митрополита до Америки. Він думав, що чейже сей чоловік зможе вплинути на одних і других та приведе їх до єдності і згоди. Але надії еп. Сотера не здійснилися. Кожда партія чи чоловік бачили правду по своїй стороні. Кождий звалював вину на другого, а навіть на самого єпископа. Найбільш непримириме становище заняли угорські священики. Вони не лише не хотіли погодитися з єпископом, але навіть між собою були непримиримі, (і то навіть ті, які стояли при єпископі). Про се пізнійше докладнійше згадаємо.

Того самого дня, коли Митрополит приїхав до Нью-Йорку, на 6. годину вечером заповіджений був молебен у церкві. Там еп. Сотер мав витати свого дорогого гостя-митрополита Галицького. Ще далеко перед шестою заповнилася вулиця перед церквою цікавою публікою. Всі хотіли побачити митрополита, так свої як і чужі. А тому, що ходили слухи, що Арданівці хотять урядити якусь авантуру, явилосся там кількох поліціантів, які наглядали за порядком. Чи був такий намір, годі сказати, але все відбулося в найбільшій порядку. Церква наповнилася вірними, при вівтарі став митрополит з еп. Сотером, а по боках священики до молебєня. По молитвах сів митрополит на приладженім троні, а еп. Сотер вийшов на проповідальницю. Хто мав нагоду чути сего чоловіка як проповідника, або хто чув від других

про його проповіді, той може уявити собі той привіт, яким він привітав такого чоловіка, яким був під ту пору Галицький Митрополит. „Він приїхав — говорив еп. Сотер, вказуючи на достойного гостя — від ваших родичів, яких ви полишили і привіз вам від них найсердечнійше поздоровлення. Він приїхав з рідного краю і порох на своїх ногах привіз вам, — порох рідної землиці. Він приїхав до вас як батько. Приступіть до нього і запитайте, як вам тут жити на чужині? Чого держатися? Нехай Він вам скаже. А се, що скаже, того й держіться...“

Здавалосяб, що наш чоловік в Америці при ліпших умовинах життя окажется байдужним до того краю, з якого його вигнали злидні. Та так воно не є. Наш чоловік на чужині наче та головня, що зверху спопеліла, але в середині жариться. Слова про рідний край і про батьків так розжалобили людей, що в церкві счинився такий плач немов на якому похороні над могилою якоїсь дуже дорогої особи. Але там плачуть одиниці, а тут плакав загаль. Та се замало назвати плачем, бо се був лемент і крик, якого годі описати. Здавалося, що тут не лише люди плачуть, але і стіни церковні, побудовані лептами тих людей, заридали з туги за рідним краєм.

З Ньюйорку мав Митрополит удатися до Філядельфії до еп. Сотера. Щоби так дуже не притягати до своєї особи уваги Американців своєю довгою одією та примінитися до тамошнього звичаю, замовив Митрополит для себе убрання. Кравець, який брав міру, зараз зрозумів, що тут для нього буде інтерес. Справився по американськи. До доби приніс убрання. А за се просив о позволення оголосити в часописах, що він на Львівського митрополита таких то а таких розмірів зробив убрання на протязі 24 годин. Се була для нього найбільша рекляма.

В трійох годинах поспішним поїздом з Ньюйорку були ми вже у Філядельфії. Так на дворці як і в домі еп. Сотера, від кількох годин чекали репортери з паперами, олівцями і „Куками“ в руках. То діялося в кождім місті, де ми лише приїхали. По репортерах приходила черга на ріжні депутації. Вони бачили в Митрополиті свого батька і горнулися до нього як діти. А деякі з них були справді дітьми. Многі з них домагалися від того батька таких річей, яких він і при найліпшій волі не міг сповнити. Вони в його особі бачили щось великого і гадали, що він всьо може. Звиджування інших міст лишили ми на пізнійше, бо зближався час конгресу і треба було туди їхати. По дорозі до Монтреалу задержався Митрополит в Буфальо в о. Сембратовича. В день звиділи ми водопад Ніяґари і фабрики автомобілів, де працювало чимало наших людей. Всюди вечерами Митрополит проповідав, а ранками слухав сповідий.

Се була стала праця по всій Америці. З Буфальо потягом приїхали ми до Сиракуз, а відтак кораблем по ріці св. Лаврентія треба було плисти до Монтреалю. Була се 10. година в ночі і темрява вкрила береги та чудову природу. Зате на другий день від рана до вечера оглядали ми прегарну панораму. Та мимо всієї краси, мене хвилював той дрантивий корабель, яким ми їхали. Він крутився між порогами неначе вуж, а мав з одного боку проломану стіну. Мені здавалося, що ось-ось піде він на дно. І мій страх мав відати щось за собою. Під вечір заявили корабельники пасажирам, щоби висідали, бо тут приходять більші пороги чим дотепер, а тим кораблем непевно пускатися. Звідси поїхали вже всі учасники конгресу залізницею до Монтреалю. В дорозі на конгрес товаришив Митрополитови еп. Сотер з тимчасовим капеляном о. Сливинським. Вони й були представниками Русько-американської Церкви на всесвітнім конгресі. З Канади був о. Созонт Дидик (тамошній протоігумен ОО. Василян), оо. Саборен і Декам. Сі два останні були Французами, що прийняли наш обряд. О. Саборен світський священник Француз, а о. Декам, редемпторист, Бельгієць. Для Митрополита було приготоване місце в парохії св. Катерини. Для еп. Сотера в однім монастири. На конгресі зібралося 130 єпископів, всі латинського обряду крім наших двох. До розпорядимости кожного єпископа був призначений фіякер, який стояв від рана до ночі на його услугу. Митрополит своєю поважною поставою дуже звертав на себе увагу учасників конгресу, а ще більше східними літургічними ризами. Се була для многих справжня новість, про яку вони досі нічого не знали. Там князь Галицької Церкви стрінувся з канадійськими єпископами. А були се, архієпископ Лянджевен з Вінніпеґу, еп. Лєґаль з Едмонтоу і еп. Пасхаль з Принц Алберт. Дотепер Митрополит лише переписувався з ними в справі нашим людей, а тепер була вже нагода і устно поговорити. Найважнішою справою вважав Митрополит потребу нашого єпископа в Канаді. Крім одного Пасхалю, — Лянджевен і Лєґаль ізза якихсь причин противилися тій гадці. Як потрібний був український єпископ, бачилось з домагань людей. Вони всюди, де стрінули Митрополита, все повтаряли своє бажання: „Дайте нам нашого єпископа, щоби ми мали на кого заінтабулювати наші церкви. Нас змушує о. Саборен віддавати церкви на французьких єпископів.“ Другий доказ ще яснійший. Незалежна церква у Вінніпеґу лише тому відірвалася від ОО. Василян, що вони мали юрисдикцію від французьких єпископів¹⁾. А коли прийшов свій єпископ, перестала існувати незалежна церква.

О. Саборен так вперто стояв проти оснування нашого

¹⁾ В тім часі иншої не було.

єпископства, що Митрополит від 9. години вечера до 12. в ночі старався переконати його о потребі тогож. І аж по трьох годинах притакнув, відай з умучення. Для нас потішаючим було се, що лише самі французські єпископи заняли се неприхильне становище, а всі Англійці були за нами. Французи і Англійці сильно між собою суперничали. Чого хотіли одні, того не хотіли другі. Тому всі англійські єпископи сказали: „Український єпископ мусить бути“.

В Монтреали вже надобре почалися старання щодо єпископа. Та не вистарчило лиш доказати Римови його потребу. Треба було перш усього бути там, де живуть наші люди. На щастя запросили французські єпископи Митрополита, щоби приїхав відвідати своїх вірних. Того Митрополит лише ждав, бо тим була усунена перепона відносно виступу Архієрея і його діяльності в чужих єпархіях. Митрополит обіцяв приїхати, але не зараз, бо в тім часі єп. Сотер запросив його на посвячення місця під духовний семинар в Віржинії.

Конгрес зближався вже до кінця і мав закінчитися торжественним походом. Похід той рушив о 11. годині з костела Нотр-Дам через місто до каплиці, яка була побудована за містом. Там мали поставити Найсвятійші Тайни. Похід творили різні товариства, брацтва, процесії, опісля монахи, священники, єпископи, а за ними наш Митрополит з єп. Сотером, а відтак кардинал Ванутеллі з Найсвятійшими Тайнами. Сі останні вийшли о 4. пополудні і прийшли на місце о 7. На сім конгрес закінчився і учасники стали розїздитися домів. Поворот до Сполучених Держав випадав нам на Торонто, а відтак на Чикаго. В Торонті треба було заночувати, а ми не знали відповідного готелю. Аж хтось показав нам англійського священника Др. Борке, який був з Торонто. Того спитав єп. Сотер і при тій нагоді о. Др. Борке довідався, що тут біля нього стоїть Галицький Митрополит, про якого і він чув. Він подав нам готель і ми всіли до поїзду та відїхали.

В Торонті на пероні стояло кількох священників, а з ними і генеральний вікарій, які вийшли на стрічу Митрополитови. Се вже телефонічно зарядив Др. Борке. В їхнім товаристві заїхали ми до готелю. Другим поїздом приїхав з Монтреалю Др. Борке і прийшов з візитою до Митрополита. На другий день рано приїхав з Буфальо о. Сембратович. Сей останній був в близькій приязни з о. Др. Борке.

Др. Борке — се дуже діяльна людина. Його можна би порівнати в тих часах з чеським о. Стояном, про якого знають не лише Чехи, але також і прочі Славяни, а навіть Німці та Мадяри. О. Др. Борке в серцем цілого католицького руху в Канаді. Він навіть був пустився між наших людей і де бачив по церквах потребу, старався помогти. Про се згадували люди на Сіфтоні. Вони жалілися на о. Саборена,

який відраджував давати помочи тим людям, що не хотять записати церков на латинських єпископів.

Коли перед відїздом з Торонта до Чикаґо запитав еп. Сотер готелеву касієрку о рахунок за нас, то вона заявила, що Др. Борке застеріг собі заплату за готель (110 долярів). В Чикаґо на двірці чекав вже о. Струтинський. В товаристві його і других звидів Митрополит кілька тамошніх фабрик, де працювало много наших людей. Вечером в церкві був молебен і проповідь. Звідтам поїхали ми до о. Балогґа (угор. свѣщ.) до Вайтінґ Індіана. Се була парохія самих Словаків, які дуже сильно держалися католицької віри. З Вайтінґ поїхав Митрополит відвідати церкву о. Петрівського в Чикаґо Ілл., а по проповіді вернув знова до Вайтінґ.

В тім часі збиралася в Клівелянді конвенція асекур. Тов-а Американського Союзу. Старий виділ запросив Митрополита на ту конвенцію. На неї були вислані делеґати від усіх громад, які мали вибрати новий виділ. Делеґатами були свѣщеники і світські люди, мушчини і жєнщини, старі й молоді.

Соціалістична і протестантська преса не випустила в тім часі ні одного числа, де не було би чогось про Митрополита. Читачі тих ґазет так були збаламучені, що відай більше вірили Арданови і иншим, чим галицькому Митрополитови, перед яким хилили голови навіть Англіїтці і Французи. Тут і показувався великий брак свідомости в нашого чоловіка, що йшов на осліп за тими, хто йому більше обіцав, хоч тих обіцянок ніколи не можна було сповнити. Таке забаламучення наших людей показалося і в Клівелядській конвенції.

Еп. Сотер, о. Балог, о. Петрівський, о. Струтинський і я приїхали до Клівелянду в той день, коли розпочиналася конвенція. О. Боярчук примістив нас в своїм домі. Митрополит мав приїхати на другий день. Здавалосяб, що конвенція зробить се, що зробив старий виділ. Запросять Митрополита до участі як гостя. Одначе партія „Арданівців“ виступила з протестом проти сего, і не хотіла бачити Митрополита на конвенції. Таке негідне і глупе поступовання обурило многих і вони виступили проти поведінки „Арданівців“. При тім „Арданівцям“ попалося досить і вони після всестороннього пояснення справи згодилися на присутність Митрополита. Одначе се було вже запізно. Еп. Сотер заявив присутним, що в поставі „Арданівців“ бачить обиду для Митрополита і що не позволить на се, щоби князь галицької Церкви мав приїти до таких людей. Так і сталося. Митрополит виїхав з Клівелянду до о. Сендецького. Там говорив проповідь, по якій прийшло кількох молодих хлопців, підвіяних протестантизмом і вони розпочали диспуту з Митрополитом. Диспута їхня була на засадах протестантської

науки. Говорили: „Саме св. Письмо (без діл) є достаточним до спасення чоловіка. Його може толкувати кождий, як хто розуміє і всякий буде мати правду за собою“.

Конвенція відбувалася в салі під церквою. Добрий се спосіб, бо громада має таку простору і таку велику салю на зібрання як церква. Одначе, якщо всюди таке чується як в Клівеленді в часі конвенції, то можнаби подумати, що ангели, які окружують престіл з Найсвятійшими Тайнами скажуть до І. Христа як колись в жидівськiм храмі (перед збуренням Брусалима) „Забираймося звідси“. Тих криків, які зпід церкви чути було крізь підлогу ніяк не можна назвати людськими голосами, а хиба ревом диких звірів. Предсідатель конвенції навіть не випускав дзвінка з руки; його стало було чути серед криків, наче дзвіночок в часі гомону великих дзвонів. Кождий, хто се чув, мусів сказати, „Ті люди не нараджуються над справою, а лише деруться за неї“. І справді так було. Кожда партія хотіла взяти верх і влхнути до союзу своїх людей, а тому друга противилася. Колиж який делегат не рахувався зі словами і обиджав другого, такому нечемному накладали кару 5 долярів. Здавалосяби, що се pomoже. Одначе і се не помагало. Волів заплатити кару, а своє виговорити. Деякому вже десятій раз записали по 5 долярів, та він і одинадцятий раз нищив свого противника. А що на кару було засуджених багато осіб, та ще й на такі, яких не були в стані заплатити, тому при кінці конвенції знесено усі кару.

Між містами, які звидів Митрополит, був також Пітсбург. В тім місті працює чи не найбільше наших людей. Його там називають пеклом. Тому, що комини з залізних фабрик виділюють тільки диму, що місто покрите чорною хмарою. А при вогкім воздусі серед дня муситься по домах світити світло. В околиці Пітсбурга відвідав Митрополит в Мікіспорт о. Горзова, який був тоді генеральним вікарієм еп. Сотера. Закінченням поїздок по Сполучених Державах була екскурсія на Вiрджінію. На тім острові еп. Сотер купив великий шмат землі і задумував там побудувати духовний семинар. Туди треба було вже їхати кораблем з Балтіморе. В товаристві кількох священників як також і світських людей перевіз нас корабель від 6. год. сполудня до слідуячого ранка на той острів. По Службі Божій (на площі під семинар) був посвячений угольний камінь і вечером вернули всі домів. Опісля розбився той плян будови семинара, бо показалося, що околиця була малярична, а літом страшна спека. Шкода лише тих кількох наших угорських людей, які купили собі там фарми за ціну по 1600 долярів (з хатами) лише задля семинара, якого плян не вдався.

Поїздки по Сполучених Державах заняли майже місяць часу. Треба було вкінці залишити Сп. Держави, щоби ще перед зимою звидіти Канаду.

Канада.

В тім часі в Канаді були дві незалежні церкви. Першою була так звана пресвітеріянська, яку заложив славнозвісний Серафим. Пізнійше оснувателя тої незалежної церкви стрінула гірка доля. Невдячні дяки, висвячені за доляри, прогнали його. Вони уважали себе піби самостійними, одначе так не було. Їх взяли в свою опіку пресвітеріяни. Вони давали їм доляри, а ті йшли проти католицької Церкви¹⁾. Друга незалежна церква була у Вінніпеґу. До неї належали люди лише з церкви св. О. Николая, які не хотіли прилучитися до ОО. Василіян задля юрисдикції, котру вони мали від тамошніх єпископів. Як перша незалежна мала много церков, так ся друга лише одну у Вінніпеґу. Ся остання не хотіла зривати з католицькою Церквою, а лише не піддавалася під власть Французів. Тому несвідомо нарушила церковний порядок. В тім згляді можна оправдати людей, але о. Красіцького ніколи. Він був свідомий річи, яка в його совісті не мала ціни. Одначе треба зазначити, що люди, які належали до тої церкви, хотіли мати правду по своїй стороні, а не лише глядіти за нею. Чи Митрополит, який був вже в дорозі до Вінніпеґу, признасть їм рацію, коли приїде, сего вони не знали. Щоби себе хотяй як-так упевнити, урадили вислати делеґатів до Митрополита. Їх завданням було позискати його на свою сторону.

Делеґатами були, Стефаник і, здається, Лапінський. Вони виїхали на стрічу князеві галицької Церкви і кілька годин перед Вінніпеґом всіли до потягу, яким ми їхали. Якже здивувалися, коли побачили там протоігумена ОО. Василіян (канадійських) о. Созонта Дидика. Він їх перехитрив. Він виїхав ще дальше, чим вони, про що делеґати не знали. На вид о. Дидика, делеґати стратили першу відвагу і лише дещо порушили. А тимчасом потяг по трох добах їзди з Монтреалю доїздив вже до столиці Манітоби. Тут вже, почавши від Форт Вілліам і око мало на що глядіти. Були тут степи з буйними травами, які в деяких місцях так горіли, що в потязі при вікні годі було сидіти. Крізь шибу гріло, неначе огнище грани. Бувало й таке, що потяг в сім димі мчався навіть кілька кільометрів. І здавалося, що його засипле попіл як старинні Геркуляnum і Помпеї. Противне почування мається в провінції „Онтеріо“. Як — щоб вона хоч була половину менша, варта було би її переспати, щоб не дивитися на неї. Вже досить сліз наших людей коштувала вона. Наші емігранти, як відуть в ту велику брилу каменя, з якої вона складається і майже дві

¹⁾ Довідається про се читач з книжки „Канадійським Русинам“, яку написав Митрополит Андрій по повороті з Канади.

доби нічого иншого не бачать, то їх огортає такий страх і такий жаль за своєю землицею, що заливаються гіркими слезами. І здається їм, що потяг вже ніколи з того каменя не вивезе їх. „І що ми тут будемо їсти?“, питають себе в розпучі, а слеза страху не перестав котитися.

Якраз ми були на тій рівнині, де нашим людям висихають слези в очах. Ліса чи степу наш чоловік не боїться. А на камінь не може глядіти. На се треба Шведа або жителя Онтерії. Околиця Вінніпеґу оброблена до останної пяди землі, тому чоловікови на вид хоч і чужого добра робиться відраднійше на серці. І ми гляділи на чудово оброблену рівнину, аж доки не закрили її мури міста Вінніпеґу. На двірці в столиці Манітоби зібралося чимало людей. Вони вийшли на привіт і раді були чим скорше побачити Митрополита, бо сподівалися, що привозить їм завдаток кращої будучини. Були між ними й такі, що дрожали з приїзду того чоловіка. Вони бачили несправедливість по своїй стороні, тому й оправданий був їхній страх. Він же голова галицької Церкви, якої вони діти. А кожда ледача дитина сподівається нагани від свого вітця. Між ледачими дітьми бувають ще й виродки. Сі останні негідні вже називатися дітьми. Вони себе оправдують негідними ділами. Таким був також і п. Купчинський, син священника з Кадлубиск. Він прогнаний з IV гімназійної класи пішов за море шукати долі. Найлекшим способом життя видалося йому, манити бідних людей. Вступив до пресвітеріянів і звіттам вийшов як пастор незалежної церкви. А тепер немов прочував, що Митрополит скаже о тій церкві, тому задумав на вступі зневажити його і коли по привитанню Митрополит сідав до авта, кинув яйцем на него. Хоч він вправлявся в лісі в киданню бомб (хотів знати їх силу), то одначе яйце не попало в ціль¹⁾.

¹⁾ Може в рік пізнійше помер о. Купчинський в Кадлубисках. Довідався його син в Канаді, приїхав до матери в гості. Бідній матері було жаль, що її син пресвітеріянин, прийшла до Митрополита і просила, чи він не міг би вилинути на сина; може навернувсяби. Митрополит, хоча відносно того мав вже досвід на Крохмальнім (буде згадка низше), згодився на се. Не брав в рахубу його вчинку, запросив Купчинського до себе, наче дорогого гостя. Думає, що кождому на серцю лежить загальне добро, та й спасення так своє як і другого. В митрополічім домі він мешкав і мав удержання, доки не відїхав. Митрополит казав давати йому відповідні книжки до читання, може опам'ятається. Однак все було на дармо. Оповідав про усе цинічно і кпив зі всього, навіть і з того, чим сам був. Після нього все було комедія, а він комедіянт. „А всеж таки — говорив він — треба чимсь забити баки дурному хлопovi. Ми справді живимо церковних риз, але

Приїздом Митрополита дуже зацікавилася столиця Манітоби. Чи ж мало чужі начиталися про наших людей на різні теми? Одначе вони їх не осуджували. Оправдували як малосвідомих, яких збаламутили пресвітеріяни і другі їм подібні. Колиж тепер прибув Митрополит, всі були певні, що справа виясниться, а ті, що пристали до різних сект, як духобори, пресвітеріяни, незалежні і православні вернуть до свого пня. Так воно повинно було статися, та так не сталося. Добрий став ліпшим, а злий не перестав ним бути. Всі заблудші не уважали себе такими, а всякі блуди й недостачі приписували не собі, а иншим. Часописи соціялістів, радикалів, пресвітеріянів і православних описали приїзд Митрополита в ворожій душі. Кождий прихильник якоїсь газети виставляв голову неначе черепаха зпід твердої шкаралупи і прислухувався до приїзду князя галицької Церкви. Та по причитаній статті шкаралупа його переконань ще більше твердла. Ось примір:

На другий день по приїзді просили люди незалежної Вінніпегської церкви, щоби Митрополит визначив їм авдієнцію. Вони хотіли представити свою справу. Щоби їм влекшити і дати свободу слова та, щоби не вязалися монастирем ОО. Василян дав їм авдієнцію в готели Александра. Там вони прийшли з о. Красіцким і представили свою справу. Вони говорили:

„Ми не хочемо відриватися від католицької Церкви; хочемо бути в злуці з Римом. А до Церкви ОО. Василян тому не хочемо належати, бо вони залежні від французьких єпископів.“ І сподівалися, що Митрополит одобрить їхнє поведення. Митрополит вислухав і відповів: „Се дуже гарно з вашої сторони, що не хочете відриватися від католицької віри, а хочете бути її вірними. Одначе мушу вам заявити, що хто не слухає Церкви і не держиться церковного порядку, то вже тим самим відривається від неї. Говорите, що хочете бути католиками, а не хочете піддатися під провід католицьких священників. Чейже знаєте, що о. Красіцкий не є католицьким священником а православним, який

се до часу, доки хлоп не привикне, що і без того можна то само робити“. Ніякої Тайни він не признавав. „То всьо видумка — говорив він. А слова І. Христа „Прийміте, ядіте, сіє єсть Тіло мое...“ то лиш порівнання, переносне значіння. Так на примір: як І. Христос сказав: „Аз єсьм двер“... — а чейже ніхто не твердить, що І. Христос був дверми чи одвірком“.

Ось се образок Купчинського, який має спасати наших людей. Се цинік в найбільшій мірі. Він зовсім мною не вязався і кпив собі з нашого чоловіка, як лише вмів. В тім був справжнім майстром. Вмів висміяти кожду людину і вдавати слабу сторону другого, чи незручність, або несвідомість.

не має ніякої власти. Однак ви його держитесь. Треба вам знати, що в Церкві Божій є такий порядок: єпископи дістають власть від Святійшого Вітця, яку уділяють священникам для вірних. Тут в Канаді, доки нема нашого єпископа, то священники мусять приймати власть від єпископів місцевих, то є від тих, які тут є. Колиж буде свій єпископ, а сподіюсь, що так станеться, він буде мати власть і тоді священники будуть залежати від нього, а не від єпископів французьких. Вам треба терпеливо подождати, а дасть Бог, що все уложиться. А тим часом вам треба піддатися під провід тих священників, яких ми вам тут післали. Без огляду на се, від кого вони мають юрисдикцію.“

При тім висказі був о. Красіцький та певно непримно було йому таке чути. Зі слів Митрополита кожний зрозумів, де правда. Здавалосяби, що вони приміняться до сего. Але як всюди, так і там було, що в депутацію вибирають проводирів. А проводирі збаламучених бувають найгірші люди. Вони хочуть завсиди держати несвідомих в своїх кігтях і тому написали в часописи, що Митрополит одобрив їхнє поведення і що священнича праця о. Красіцького є важною. Люди, що належали до тої церкви, прочитали газету і повірили брехні. Вони раділи, що Митрополит признав рацію їм, а не ОО. Василянам. На таке брехливе поведення не було иншого виходу, як лише сеї, що треба було сказати публично в неділю в церкві то, що було сказано депутації в готели Александра. А що в неділю Митрополит вже не міг бути, тому заповів свою проповідь з поворотом домів¹⁾.

В тім часі, коли се діялося, вінніпеґські Англіїці раді були пізнати князя галицької Церкви. Щоби стрінутися з ним ближше, запросили його до свого клубу. Там при розмові пізнали, що се чоловік великого ума і знання, про що опісля много писали.

На два дні виїхав Митрополит з о. Дидиком в околицю Вінніпеґу на одну більшу кольонію. Вернувши відтам, удався на Сіфтон. Там на 14. жовтня (на Покрови) була заповіджена місія. На Сіфтоні кілька літ раніше був священником о. Навкратій Крижановський, Василянин. Опісля на його місце прийшов галицький москвофіл Крохмальний. Сеї на протязі одного року так зміг зацепити цареславів, що вся праця о. Крижановського пропала. Зпочатку Крохмальний укривав свою московську голову під плащиком католицизму. А коли вже бачив добру часть людий по своїй

¹⁾ Коли опісля приїхав до Канади еп. Будка, то о. Красіцький і всі вірні перестали бути незалежними. Вони пристали до єпископа. Еп. Будка їх прийняв, а о. Красіцькому поставив услівя, що він не може було дальше душпастирем у Вінніпеґу. Він на се згодився і дістав посаду в иннім місци.

стороні, зняв маску католицького священика і показався таким, чим в дійсності був. Він відізався до людей: „Люди! чим ви хочете бути? Католиками чи православними? Бо я православний.“ І розложив перед людьми усе щастя православія і недолю католицизму. Ті, що його ближше не знали, здивувалися такою переміною. Вони сердеги з жалем відізвилися: „Е, прошу вітця, як так, то ми не хочемо, щоби ви були нашим священиком. Ви йдїть собі від нас, а ми пошукаємо собі иншого. Ми хочемо бути католиками.“ Не знали сердеги, що Крохмальний вже давно обробив трустистів, а в їх руках була церква. Крохмальний пішов зі Сіфтона, та не тому, що його люди не хотїли, а радше, що він там вже не хотїв бути. Він своє вже зробив, а по його відході повстав роздор між людьми. Прихильники Крохмального спровадили собі російського православного священика і заняли церкву. Решта людей лишилася без церкви, хоч збудували її своєю кєрвавицею, коштом свого майна й здоровля. І ось тепер Митрополит з о. Дидиком приїхали на сей Сіфтон з місією. Священиком для оставших був тоді о. Саборен. А що церква була занята православними, то він відправляв богослуження в однім із більших домів. На час місії поставлено велике шатро із полотна і люди, що будували церкву, мусїли тулитися під полотном. Кождому чоловікови серце з жалю краялося, коли споглядав на сю церкву, яку будував, а тепер не мав до неї права. Щоби православні не йшли на проповіді, які голосив Митрополит з о. Дидиком, то православний служив в церкві свої молебні і туди стягав своїх вірних.

На Сіфтон приїхали люди на місію навіть з дальших околиць. Приїхали поїздами, возами, кіньми і волами, деякі з околиць, віддалених 80 англійських миль. Сам Сіфтон се невелика парохія, тому оставші вірні не могли скоро покласти церкви, тай зрештою вони вже боялися класти нову церкву бо не були певні, в чї руки вона попаде. Священик о. Саборен конечно настоював, щоби церкви записувати на французьких єпископів. А люди не хотїли. Він купив фарму за гроші, одержані від Вінніпегського архієпископа Лянджевена і хотїв на Сіфтоні поставити церкву. Здавалосяб, що люди з того будуть дуже раді. Одначе показалося, що ні. Я не мало здивувавсь, коли мене питалися: „Шо нам діяти? О. Саборен хоче будувати церкву.“ Та нехай буде здоровий, коли має гроші. Лєкше буде для вас, була моя відповідь. „Ні, ми сєго не бажаємо, відізвалися люди. Він сю церкву запише на французького єпископа. А тоді дадуть нам такого священика, якого хоче Француз, а не якого ми потребуємо. А коли ми покладаємо церкву, то й зажадаємо свого священика.“

Щоби і по инших кольонїях, які обслуговував священик

з Сіфтоу не зміцнилися „Крохмальники“ і не загарбали церковів, треба було записати їх на якусь церковну власть. Крім французських єпископів і ОО. Василян (манітобських), які в тім часі мали вже право запису, ніякої іншої власти не було. Деякі громади були вже записали свої церкви на ОО. Василян з тим, що коли приїде свій єпископ, повинні церкви переписатися на єпископа. ОО. Василяни на се згодилися. Одначе із того вийшла трудність, задля котрої опісля ОО. Василяни не дуже радо приймали такі записи, а іменно люди зараз домагалися від них священика для тої церкви. Вони говорили: „Ми записали на вас церкву, дайтеж нам священика до неї“. Домагання були справедливі, але ОО. Василяни не могли їм дати сталого священика, бо його не мали. О. Дидик, який стало подорожував з кольонії на кольонію, міг бути в них два три рази в рік, не більше. А вони хотіли мати священика на місці. І тому опісля при записі такої церкви ОО. Василяни застерігалися що до тої вимоги, бо вони не були в зилі її сповнити. До такої незаписаної церкви о. Саборен не хотів увійти. Ставляв віттар на вільнім воздуху і так правив Службу Божу та говорив, що доки церква не буде записана на архієпископа Лянджевена, доти він до неї не ввійде. Щоби церква не стояла пустою, пішли люди і записали її на ОО. Василян. Тепер вже була забезпечена перед „Крохмальниками“ і їм подібними, а zarazом безпечна була і перед Французами.

На місію до Сіфтоу приїхав з Йорктоу о. Деляр, редемпторист, який рівнож прийняв наш обряд і обслуговує кілька кольоній. Мене се дивувало, коли я чув від наших людей, як вони гарно висказувалися про него.

Таж він також Француз (бельгійець), запримітив я, чому ви хотілиби його? „А то інший чоловік як Саборен“, відповіли люди. „Він стоїть за нашими людьми, а не по стороні Французів“. Багато говориться про наших людей, які вони. Одначе треба признати, що наш чоловік є дуже чуйним, так на точці релігійній як і народній, з виїмкою тих, які є в кожній суспільности, а саме тих усіх, яким перевернулося в головах.

В часі місії я два рази в день переходив поміж люди в сторону залізничного тору за лісок. Там на тишині, ходячи відмовляв я молитвослов. Та за кожним разом там і назад, хтось з людей питає мене о щось. Один хотів знати, з яких я околиць. Він рад був довідатися щось про свою рідню. Інший питає про щось іншого. І так в одній хвилі збиралася коло мене спора громада людей. Я не сподівався, що о. Саборен має мене на оці, хоч вже два рази розігнав тих людей, які оточували мене. Він посилав їх слухати проповіді, яка в тім часі була. Колиж люди задержали мене і третім разом, о. Саборен, стоячи у своїх дверях кликнув.

мене до себе голосом і пальцем. „Що Ви говорили з людьми?“ сказав він до мене. „Ви з людьми не говоріть“. Він думав, що я налякаюсь і піду. А коли почув від мене: „Яж Ваших людей не збираю на мітінг. Але як хто мене о щось питає, то чиж я не маю йому відповісти“? З тону відповіді зрозумів о. Саборен, що зі мною розмови в сім напрямі не можна продовжувати і закінчив: „Як бачу, то люди мають приємність з Вами говорити“. „А вжеж, що так“, закінчив я розмову і відійшов від нього. Аж тоді я зрозумів його страх. Він боявся, щоби люди мені дечого не розповіли, та щоби через мене не дісталось до уха Митрополита. Там питали мене люди: „чи записувати церкви на Французів“? Та я не боявся гніву Саборена ані еп. Лянджевена і казав їм ніколи сего не робити, а радив їм записувати церкви на ОО. Василян, але домагатися від них сталого священника. Тут є запорука певна, що церква не дістанеться в чужі руки, а коли прийде свій єпископ, вони йому віддадуть її. Кожда партія людей питала мене: „Чи прийде наш єпископ“? Вони його бажали, бо боялися французьких. О. Дидика питали і просили о ріжні ради. Він справді мав в серці найліпшу раду чи відповідь, одначе боявся її висказати.

Коли говориться про о. Саборена, то треба признати, що він дуже багато натрудився для нашого народу, але — на жаль — не знайшов симпатії в наших людей.

Була осіння пора — Покрова. Люди були вже по роботах. Тому на місію прийшло велике число людей. А майже кождий хотів висповідатися. Крім о. Дидика і о. Деляра сповідав Митрополит і то від 5. рано до 11. в ночі. То була його стала праця в Америці.

По трійох днях місії ми вибралися на Мундар до о. Крижановського. Там був другий Василянський монастир. По дорозі задержалися на добу в Принц Альберт в еп. Паскаля. Се був одинокий французький єпископ, який був за тим, щоби наші люди дістали свого єпископа, бо прочі були проти сего. Опісля ми вще задержалися на добу в Альвені. Се була одна з більших кольоній в провінції Саскачеван. Парохом був там о. Андрухович, одинокий світський священник побіч чотирох ОО. Василян, о. Саборена, світ. свящ. і трійох бельг. ОО. Редомтористів. І тих девятьох священників мало обслужити наших людей, які розкинені по цілій Канаді. Простір страшно великий. Наприклад: монах з одного монастиря до другого, з Вінніпеґу до Едмонтону, потребує їхати потягом одну ніч і два дні, як зі Львова до Лондону. І тому монах рідко коли буває дома, а цілий рік живе між людьми на кольоніях. Всюди стрічали ми людей з тою самою просьбою: „Пришліть нам священника“. Тому аж жаль за серце стискає, коли погадати о тих священниках, яких є так много в Сполучених Держа-

вах, що аж дуться за ліпші парохії, а про Канаду і не згадуї їм. Були і тут наші священники та виїхали без повороту. Першим був тут о. Дмитрів. Він був присланий кардиналом Сембратовичом і мав тоді ще від нього юрисдикцію. На короткий час був там приїхав о. Заклинський та і сей пішов дорогою Дмитрова.

Священники чужої народности виділи нужду нашого народа і хотіли йому допомогти. Та з браку незнання язика вони були безрадні. В сій справі був приїхав з Канади до Станиславова священник Лякомб (облят) в році 1900., як Митрополит ще був єпископом. Він просив, щоби післати священників до Канади. Справа мимо великої ваги була нелегка. Не було кому поїхати. Щоби хоч щось на разі зробити, вислав Митрополит свого секретаря Василя Жолдака (вже зі Львова). Той вже мусів мати юрисдикцію від єпископів французьких і вже справа не йшла так легко як о. Дмитрову. В многих річах був він вже вязаний. Він міг поїхати на ту кольонію, на яку йому дав власть французький єпископ, а не там, де він хотів, чи де люди домагалися. Люди се запримітили, що о. Жолдак вяжеться чомусь Французами, а не розуміли річи і стали його підозрівати, що він держить руку з ними.

Коли се діялося, приїхав до Вінніпеґу Серафим, ніби православний митрополит і оголосив себе незалежним. Люди з боязни перед Французами, а з недовіря до о. Жолдака звернулися до Серафима. Він за 12 долярів став висвячувати дяків на священників. Не довго тішився Серафим своїм чином, бо ті, яких він висвятив, зірвали з ним і отворили свою консисторію. На їхніх власних правах ся консисторія з дванайцятьох членів мала право поставляти когось в чин священничий. І поставляла. Серафим пішов, а його катедру побудовану з пачок, хлопці розвалили. А незалежна церква, яку заложив, стала почвою для пресвітеріянів. Зрозумів о. Жолдак, що боротьба з Серафимцями понад його сили і тому приїхав до Львова шукати священників.

Крім двох попередніх і о. Жолдака, були заїхали до Канади ще й інші священники. Та кождий переїхався по широким степах і вертав назад до Сполучених Держав. Кождому такому мнимому апостолови не подобалося в Канаді по Сполучених Державах.

Старання о. Жолдака о священників до Канади мало сей вислід, що кождий, кому роблено се предложення, уважав, що Митрополит тим способом хоче його позбутися зі своєї єпархії. Та опісля вони поїхали навіть без відома Митрополита, та не до Канади, а до Сполучених Держав. І о. Жолдак, який обіцяв людям привезти священників, може й сам не був би вернув, якщо би ОО. Василияни не згодилися були обняти місію в Канаді. На разі на місію пустився

о. Філяс і о. Дидик, а з ним також і о. Жолдак. Щоби отворити хоч яку-таку школу чи захоронку, взяли зі собою кілька сестер Служебниць. І ось минуло вже 8 літ від того часу, то є від 1902. року, а число священників збільшилося о двох ОО. Василянів. На місці о. Жолдака є о. Андрухович, не числячи чотирох французьких. І тих девятьох священників мало обробити ту ниву, яка потребує 200. Наші переселенці в Канаді — се по більшій часті бідні люди — не диво, що священники воліли працювати між богатшими переселенцями в З'єд. Державах.

Щоби о. Жолдакови дати якийсь титул до грошевої помочі з Австрії для канадійської місії, назначено його візитатором в Канаді. Та австрійське правительство застановило по якимсь часі пенсію візитатора і о. Жолдак вернув до Львова.

В Альвені забавив Митрополит півтора доби, а відтак поїхав на Мундар до о. Навкратія Крижановського. Крім дому о. Навкратія, був там ще один, в яким СС. Служебниці мали школу і захоронку. Так само і в Вінніпеґу. Сестри в тім часі зробили великий поступ. Вони вміли вже по анґлійськи і по французьки, тому були учительками не лише українського язика, але також і анґлійського. На представленню у Вінніпеґу, яке давали в честь Митрополита, були також і Анґлійці. Вони подивляли декляматорів і говорили: „Ніяк не можна пізнати, що се не анґлійські діти“. На сім поли СС. Служебниці положили справді великі труди. В Мундар посвятив Митрополит нову церкву і по кількох днях удався до Едмонтону. Там відбулося рівнож посвячення церкви. Тамошній еп. Лєґаль подарував ОО. Василянам велику площу і то серед міста. На ній збудовано церкву, дім о. Гури, дім служебниць, а проче ужито на яринний город. Едмонтон вирізнявся від інших міст тим, що там був наш інститут для дівчат, до якого наші більш свідомі фермери віддавали свої дочки. Інститутом завідували СС. Служебниці.

По кількох днях щоденної праці удався Митрополит в товаристві ОО. Облятів на одну кольонію. Там вони мали свій Інститут, в яким виховували індійські діти. Цікаво було бачити, як ті — недавно ще дикуни мідяної краски — вийшли їм на стрічу з орхестрою, а опісля дома виступали з деклямаціями і спільним хором. Старушок Лякомб промовив до дітей по індійськи і пояснив їм, хто є сей гість, якого вони бачуть.

Переїхавши широкі канадійські простори, звидів Митрополит многі кольонії, виголосив багато наук, вислухав сповідей тисячок людей, здавалося, що вже все зроблено. Та Митрополит був свідомий того, що се лиш частина тої праці, яку треба би виконати, бо відомо йому було, що тут

є такі люди, які ще не бачили свого священика, від коли прийшли до Канади.

Чув Митрополит, що по стороні Тихого океану на його берегах в місті Ванкувер є много фабрик, а в них працює чимало наших людей. Там ще ніхто з наших священиків не був. Тому задумав відвідати їх. А що не було під рукою нічиєї адреси, на яку можна булоб повідомити людей о приїзді, вибрався Митрополит в товаристві о. Дидика до Ванкувер без близшої адреси. Йшов як євангельський пастир шукати заблудженої вівці. У Ванкувер в латинського єпископа роблено старання над вишуканням наших людей, та на жаль, не можна було нічого довідатися. По тріох днях побуту вдалося когось віднайти. Того просили повідомити інших, щоби вечером зійшлися. Та сей перший був соціяліст. Він повідомив свою партію, яка із соціялістичної газети знала вже усе про побут Митрополита в Канаді. Прочі о нічім не знали. Вечером зібралося в салі невеличке число молодих людей, до яких Митрополит мав бесіду. І відразу можна було замітити, що сі слухачі не прийшли слухати доброї ради, а лише з пляном обиди. Так і сталося. Коли по всім вийшов князь галицької Церкви з салі, вони обкидали його яйцями і ріжними зневажаючими словами: „Зраднику! Кров Каганця на тобі“. Ось так відплатилися своєму Митрополитови, який приїхав їх відвідати. Присутний латинський єпископ був дуже тим здивований. Він не припускав, щоби люди могли щось подібного зробити своєму Митрополитови. Се була величезна зневага. То, що сталося, рознеслося лискавкою по місті. На другий день рано (се була неділя) прийшло много людей, які просили Митрополита о сповідь, та — на жаль — не можна було сповняти їхньої волі. Відїзд був неминучий, бо в Йорктоні був заповіджений приїзд. З великим плачем працювали люди Митрополита, та нарікали на соціялістів, що не дали їм о його приїзді знати. Щирий їх плач був вповні зрозумілий; вони побачили свого Архипастиря лише на хвилину, а скористати з його присутности не могли.

Я приїхав з Едмонтону в назначений день до Калгарі і сів о 12. годині до потягу, яким вертав Митрополит і о. Дидик з Ванкувер. Потяг мчався через Брітіш Колумбію, де можна було бачити величезні пасовиска. Там фермери випасають стільки худоби, так коний як і рогатої, що і числа їм не знають. Ті сотні тисяч худоби захищує не дах а небосклін. Під ним вони плодяться, днюють і ночують, так в літі як і в зимі. І то без огляду на зимові морози і спеки літної пори. Зимою усуває худоба сніг копитом і так шукає для себе поживи. Наших людей в сій провінції зовсім нема, лише по містах зарібники як от в Калгарі.

І так ми переїхали Брітш Колумбію без зупинки і найшлися в провінції Саскачеван. Там був Йорктон, а в нім і монастир ОО. Редемптористів, до якого ми прямували. Настоятелем тогож монастиря був о. Деляр, який прийняв наш обряд. Нашої церкви там не було. Люди, яких обслуговував о. Деляр, збиралися в давнішій костелі, який ОО. Редемптористи відступили для наших людей. Костел примінено до нашого обряду і там о. Деляр сповняв всі парохіяльні чинности. Крім Йорктону обслуговував о. Деляр ще кілька кольоній. Зразу не легка була ся праця для нього. Вистарчить один приклад: в одній церкві пірвали на нім люди рясу і викинули з церкви за двері. Одначе він тим не зразився і доказав їм, що він не є таким злим, за якого його мали люди. Та опісля тіж самі люди були з нього дуже вдоволені.

Всі лиха між наших людей йдуть від радикальної, соціялістичної і пресвітеріанської сторони. Хто є тим затроєний, тому і найліпша воля місіонера наразі нічого не може. Тут треба витревалости. Крім о. Деляра було ще двох оо. з того монастиря, які теж прийняли наш обряд. Один о. Бульс, другий о. Декам. Обидва мешкали на кольоніях. До монастиря приїздили лише в потребах. З Йорктону виїздив Митрополит на кольонії в товаристві одного отця, того, на котрого кольонію їхав. Як всюди так і там була місійна праця. Проповіди і сповідь. Тут не можу не згадати одного моменту, котрий яскраво свідчить про се, який погубний вплив мають на наших переселенців ворожі укр. катол. Церкви часописи та як вони інформують наше простолюття. На одній кольонії запитав о. Деляр одну жінку з Ярослава (канадійського), чому вона не прийшла до церкви, коли був Митрополит. „Я тому не прийшла — відповіла запитана — бо Митрополит у Відні виступив проти українського університету“. А в тому якраз часі, кілька місяців скорше була ся справа голосна в цілім широкім світі. Усі газети підносили сміливий крок львівського Митрополита А. Шептицького, як він вставляється за своїм народом в палаті панів і домагається для нього університету. Говорили, що дотепер ніхто з єпископів не зробив такого кроку. Всі народи подивлялися того чоловіка і висловлювали йому признання, а тимчасом баба в газеті вичитала, що иншого.

На Сіфтоні наслухався я досить всіляких скарг на о. Саборена, де мені люди оповідали, що не хочуть йому нічого давати, щоби тим способом його позбутися. Коли я ближше пізнав ОО. Редемптористів, то я подивляв їхню услужність. І тому жаль мені їх було, а навіть стидно за наших людей, бо я був певний, що вони поступають з ними так як з о. Сабореном. І при розмові запитав я о. Декама:

„З чого ви живете на кольоніях, бо мені здається, що наші люди не багато вас спомагають і певно навіть сего вам не платять, що приобіцяли?“ Я сподівався притакуючої відповіді і вже зачинав паленіти на лиці, та думав над тим, що маю по його відповіді сказати. Одначе о. Декам заперечив мій здогад про наших людей і сказав: „Всьо, що мені належить, люди точнісенько дають. І можу Вас впевнити, що в моім домі нічого не бракує. Люди пильно слідять мій дім і коли спостережуть, що вже щось виходить, так зараз всього нанесуть. Нпр. муку, сир, масло, яйця, мясо, кури і т. д.“ Його відповідь мене успокоїла і я ще подвоїв свої переконання, що люди невинуваті в тому, коли доходить до неможливих відносин між ними а душпастирями. Винуваті таки самі душпастирі. Люди дивляться на діла своїх вітців і відповідно їх оцінюють. Щоби найти сю ріжницю між о. Сабореном і оо. Редемптористами, я запитав о. Декаму: як Ви Отче дивитеся на справу наших церков? Чи думаєте, що се корисно записувати їх на ваших єпископів? (французських), заки наш єпископ прибуде? „Се був би великий блуд“, — відповів запитаний. Якщо ваші люди запишуть церкви на наших єпископів, то в таким разі ніколи не дістануть свого єпископа. Незаписування церков на наших єпископів є одиноким доказом, який промовляє за своїм єпископом. Бо люди мають церкви і хотять їх віддати, але свому єпископови.“ Тепер я вже зрозумів, чому то оо. Редемптористи тішаються такою симпатією у наших людей. Сі люди мають справді на оці добро чоловіка і його спасення, а не власний хосен. І якраз се бє по лиці наших священників, які полишили свій нарід ніби з браку средств до життя. Прийшли чужі, працюють і мають аж надто усього, чого їм треба.

По кількох днях місійної праці по кольоніях ми опустили Йорктон і вибралися до Реджайни. Є се столиця провінції Саскачеван і там Митрополит мусів конечно бути в міністерстві в справі єпископства. Відбувався там також в тому часі курс для наших учителів і Митрополит хотів їх відвідати. У міністерстві не мали нічого проти справи єпископства, а навіть були готові помогти. Дотичний міністер Вайтерскот обіцяв, що попре в Римі старання Митрополита о креування єпископства як справу дуже конечну.

Реджайна місто невеличке, але гарне. І в таким малім місті знають про приїзд кожного гостя. І ось прийшло кілька пань просити Митрополита до себе на зібрання. Годі було відмовити, хоч дивним виглядало, що за цілй того запрошення і яке зібрання. В назначеній годині пішов Митрополит. Та немало здивувався, коли побачив повну салю пань, які сиділи і вже чекали. Перед ними стояв великий фотель і нікого при ньому не було. Показалося, що сі пані запро-

сили Митрополита, щоби сказав їм конференцію. І сей фотель, неначе для якого пануючого, був приладжений для нього. Се було справді по американськи. Одначе, воно лиш для нас дивне, для Англійців ні. Памі були самі Англійки тож — хоча і без приготування, — треба було говорити по англійськи.

По дорозі з Реджайни вступили ми до Брендон. Там є монастир ОО. Редемптористів і туди час від часу приїздив о. Бульс і обслуговував духовні потреби наших людей. Відтак вже Митрополит ніде не задержувався аж у Вінніпеґу. Через весь час подорожі по Канаді англійські і французські газети много писали про Митрополита, а навіть поміщували фотографії. Тож чужинці знали вже черти лица Митрополита і його діяльність та се їх неначе пхало до більшої цікавості і вони раді були бачити його між собою.

Як я вже сказав, у Вінніпеґу заповіли ОО. Василіяни, що Митрополит скаже публично в церкві се, що сказав депутації з незалежної церкви. Здавалосяб, що всі незалежні, хотяйби й без наміру навернення прийдуть послухати, що Митрополит скаже. Одначе ся гадка була мильна. Се було на самого св. Михайла і богослуження розпочалося в однім часі в обидвох церквах. Церкви розділює лише вулиця. Василіянська церква, хоч яка велика, не помістила в собі усіх людей. Се все були люди таки приналежні до тоїж церкви з невеликим лиш числом з незалежної. А решта людей з незалежної вивповнили таки свою церкву. А котрим вже забракло місця, стояли на дворі, та з якоюсь неохотою, неначе з кпинами гляділи на церкву ОО. Василіян, звідки лунав грімкий голос Митрополита.

І тому ті люди, які засланялися митрополичими словами, не хотіли прийти до церкви, бо знали, що Митрополит повторить свої слова, але вони будуть инакші як се, що вони розголосили. Та всеж таки не лишилося воно без наслідку. Того самого дня прийшло кілька супружних пар і просили о повторення слюбів. Вони були в церкві і переконалися, що їхні слюби, які давав о. Красіцкий є неважними.

Так уплинуло Митрополитови два місяці на праці в Канаді.

Митрополит поробив в міністерствах усіх провінцій старання що до єпископа, та треба було ще ту саму справу обговорити і в центральному міністерстві в Отаві. Се вже було легко, бо по дорозі домів. А що часу було вже небагато, тому ми їхали ночами, а по дорозі на день висідали для залагодження справ, так між людьми як і по урядах. Ось менше більше сей порядок. З Вінніпеґу нічу поїхали ми до Форт Вілліам. Там було посвячення площі під церкву. Звідтам нічу до Норт Бей, де Митрополит задержався для відвідин англійського єпископа. Звідтам теж нічу поїхали

до Отави до міністерства, а звідтам до Торонто, до англійського архієпископа. Сам архієпископ був хорий; лежав в санаторії, одначе просив нас приміститися в його домі. При розмові з Митрополитом сказав м. и. рішучі слова: „Український єпископ мусить бути, або архієп. Лянджевен (Француз з Вінніпеґу) зрезигнує“. Його воля сповнилася, хоча не діждався сего за життя. Зі своєї хвороби вже не встав. Дальше справу між Англійцями провадив о. Др. Борке. Митрополит віддав йому візиту, та при сій нагоді я завважав у нього на бюрку і на інших місцях кілька ріжних фотографій Митрополита. Від нього поїхав Митрополит до Монтреаль, а звідтам до Ньюорку і вкінці до Філядельфії.

В тому часі угро-руські священники, які не узнавали еп. Ортинського, просили Митрополита о уділення їм авдієнції. Вони хотіли, щоби Митрополит попер їхню справу в Римі відносно єпископа для закарпатських Русинів. На чолі депутації стояв о. Лавришин. Вони винаймили салю в готели і туди запросили Митрополита. На авдієнцію були допущені також і ті угро-руські священники, які стояли при еп. Сотері. Та тут сталося щось дивне. Деякі з священників, що стояли при еп. Сотері, стали при дверях і не дозволяли увійти своїм товаришам, хоч вони рівнож стояли при єпископі. Вони заявили: „Тут не сміє увійти Горзов, Балоґ, Гануляк і прочі“, — хоч сего застереження не робив ніхто з партії о. Лавришина. Вислухав Митрополит їхню просьбу і відповів: „Я нічого не маю проти вашого бажання, однак думаю, що в Римі мої старання до нічого не доведуть. Бо коли ви так прийняли першого єпископа, то чиж можна надіятися, що Рим згодиться дати вам другого?“ Там вони на еп. Сотера висказали много жалів і скарг, хоч може без основи. З них говорило засліплення і вони дерлися не лише з єпископом, але навіть самі між собою — (як се видно було і при самій авдієнції). Вечером того самого дня появилася в часопісі зовсім ложна стаття про авдієнцію. Се був доказ американського безладдя, яке оправдувало еп. Сотера.

Коли се діялося, жив в тім часі в Філядельфії сумнозвісний о. Крохмальний. Митрополит не зважаючи на се, що він проти нього много наговорив і написав, думав, що чейже він скаменеться. Коли впав, може і встати. Ведений апостольським духом, пішов до нього до його дому. Такої візити Крохмальний не сподівався. Він просто остовпів, коли побачив Митрополита у своїх дверях. На вид такого великого гостя, жена Крохмального розплакалася ревними слезами. Здавалосяб, що й самому Крохмальному як не очи, то серце пустить струї жалю розкаяння. Одначе його серце задубіло. За часів св. Івана Богослова ватажок розбійників, коли найшовся в обіймах свого давнього вчителя і добродія, розплакався і навернувся. Одначе о. Крохмальний

по довгих бесідах упевняв свого колишнього Митрополита, що він в совісти спокійний. Його совість нічим не рижнялася від тої статті, яку він по тій візиті написав. Вона була фалшива і обидлива для Митрополита. Його найбільшою приємністю було говорити проти Митрополита, а також проти еп. Сотера.

Багато річей було ще в Америці до полагодження, одначе треба було їх вже лишити. Вже четвертий місяць доходив, як ми розпочали подорож і Митрополит спішився домів.

Тому розпрощався зі своїми, а еп. Сотер з численними священниками відпровадив його до корабля.

„Цельтіг“ перевіз нас в вісьмох днях до Ліверпулю, відтак приїхали ми залізницею до столиці Англії, а опісля морем до голяндських берегів, а звідтам поїздом через Берлін до Львова. 14. грудня 1910 о 4. год. рано Митрополит був вже у Львові. (Подорож тревала точно 4 місяці). То всьо, що було зроблено, було радше оглядинами справи, а тепер треба було приступити до самого діла.

Тому удався Митрополит до Риму, щоби там особисто представити потребу українського єпископа в Канаді. Щоби докази, які промовляли за конечністю такого єпископства, стали відомі многим високопоставленим особам, написав там письмо в французьким і англійським язиці і післав всім кардиналам і французьким та англійським єпископам в Канаді. І хоч французькі епш. навіть в думці не припускали такої можливости, Митрополит був певний своєї побіди. Вертаючи з Америки домів, запитав мене, кого би я подав на єпископа для Канади, бо був певний, що Рим згодиться на се. Коли я йому відповів, то він подав мені до відома, що вже має доброго кандидата, а саме о. Ваня, пароха Заланова. Він добрий організатор і з нього будуть всі вдоволені, а також повинен бути і добрим єпископом. Заки справа в Римі полагодиться, думав його Митрополит післати на місію до Канади, щоби за той час розглянувся та пізнав відносини, щоби не сталося з ним так як з еп. Сотером, що став єпископом, а не знав американських відносин. На думку Митрополита о. Ваньо чоловік спокійний і дасть собі раду. Полагодження справи потреває около року, а він в тім часі пізнає вже цілу Канаду. Плян був найліпший та — на жаль — о. Ваньо завів надії Митрополита.

По повороті з Канади запросив Митрополит о. Ваня до себе і представив йому справу канадійського єпископства. О. Ваньо видно згодився на се, бо опісля прийшов до мене і сказав, що його Ексцеленція післали до мене, щоби я йому розповів про тамошні відносини, бо він має їхати до Канади на місію. Я став оповідати о. Ваньови подрібно

про відносини по різних кольоніях і про різних людей, вказав йому на труднощі і непорозуміння. Представив йому докладно, чого домагаються наші люди, а до чого змагають Французи, незалежні та пресвітеріяни, — яке становище займають ОО. Василяни, яке о. Саборен та ОО. Редемптористи, як треба поступати, щоби удержатися (тимчасово, заки буде свій єпископ) при французській юрисдикції, а щоби одночасно не стратити довіря у людей. В тій самій справі приходив до мене о. Ваньо ще кілька разів і питав про різні додаткові річи. (Ся справа була тайна і ніхто крім мене не знав, що о. Ваньо має бути канадйським єпископом).

В тому часі написав Митрополит книжочку для канадйських Українців „Канадйським Русинам“. Цілий наклад мав взяти о. Ваньо зі собою, ідучи до Канади. Жовківська друкарня вислала паками до Бреми, а дальшим перевозом мав зайнятися о. Ваньо. Се було вже на весну 1911. року, коли о. Ваньо вибирався до Канади. Мене Митрополит післав до семинара попросити о. Ваня, бо мав до нього ще якесь діло, а він був тоді гостем у о. ректора Боцяна. Я заявив волю Митрополита і хотів відійти. Одначе о. Ваньо задержав мене дуже цікавим питанням: „Ви були в Канаді?“, запитав він мене. Коли я притакнув, просив мене, щоби йому сказати щось про неї. Мені стало дивно, як почув се від него, бо я йому вже кілька разів всьо розповів. І я з видимою неохотою відповів, що не буду нічого говорити. Та о. Ваньо дальше просив мене та із здивуванням питав, чому я не хочу йому нічого сказати. Ся його поведінка мене здивувала. Коли я розповів про се Митрополитови і подав свій сумнів, чи з тої справи що буде, то Митрополит і сам задумався, тимбільше, що годі було справу чимсь вияснити. Недовго треба було ждати на се, щоби мій сумнів справдився. О. Ваньо дістав гроші на місію понад 3000 корон, попрощався і відійшов. 22. квітня 1911 мав сісти на корабель в Бремi. Тимчасом о два дні пізнійше 24. квітня прислав Митрополитови телеґраму з Рогатина, що він не їде до Канади. Клопіт неабиякий. Наклад книжок лежить в Бремi, до Канади нема їх кому взяти, назад завертати немає ціли, бо вониж призначені для людей в Канаді. А о. Ваньо і звістки ніякої про себе не подав. Кілька місяців пізнійше о. Базюк (який тоді був в Бремi для наших еміґрантів) вислав книжки до Канади на ріжні місця, які йому подано було. Люди дістали книжки і вчитали в них про о. Ваня і інших місіонарів, яких висилається, — та се було лише на письмі, бо місіонарі відказалися¹⁾.

¹⁾ До року 1918 о. Ваньо начеби не жив. Не був у Митрополита, ані не давав знати, чому так поступив. Митрополит рівнож про се не питав його. В червни 1918 прислав гроші еп. Боцяном.

Коли се діялося, станиславівський еп. Григорій Хомишин засуспендував був о. Бариша. О. Бариш був діяльний чоловік і в деяких поглядах не годився зі своїм єпископом.

Митрополит не входив в ціле непорозуміння, але постарався в еп. Хомишина, що сей дав йому відпустку зі своєї дієцезії до Америки. О. Бариш згодився як і о. Ваньо та знов зачалося все від початку. Бував у Митрополита, приходив до мене, зовсім як попередний. Опісля дістав гроші і вибрався на місію до Канади. Здавалосяб, що все гаразд. Та воно так не було. Він не довго там місіонарив. Переїхався по Канаді сюди і туди, не подобалася йому праця і вкінці поїхав до Сполучених Держав. Еп. Сотер дуже радо прийняв його. А що сподівався мати в ньому поміч, зробив його парохом при своїй катедрі, щоби мати його завсіди під рукою, (здається і генеральним вікарієм.) Опісля мав еп. Сотер чимало клопоту з ним. Він був неначе ще одною терниною в вінці, яким його вінчали многі! Еп. Сотер удержувався в великій часті з доходів парохіяльних. Тими він удержував пароха, сотрудника, а решту уживав на свої потреби. Колиж поставив парохом о. Бариша, сей заявив своєму єпископови словами: „Парохус сум еґо. Всі доходи належать до мене, а не до Вас“. Не мало клопоту і гризоти перебув еп., заки позбувся його. Опісля з великими труднощами переніс його на инше місце (здається до Ансонії). По якімсь часі там він захорів, пустився хорити до Європи і в Бремі помер.

Часу вже уплинуло чимало, а в Канаді все виглядали на місіонарів, яких Митрополит заповів в книжочці „Канадський Русинам“. З Риму тимчасом прийшла згода на єпископа для Канади, а кандидати завели. Годі було вже шукати ще й третього дуже ідейного, щоби не завів як се зробили попередні. Тому вибрав Митрополит на се станковиско молодого чоловіка, префекта в духовній львівській семінарії Никиту Будку, який поїхав і працює по змозі своїх сил.

Портрети Митрополита Андрея

[*М. Voronyj: De imaginibus Metropolitae A. Szeptyckyj*]

Особлившої значности і ширшого зацікавлення набуває портрет, коли його зроблено не з людини звичайної, а з особи високопоставленої понад її оточення — „мужа волі і чину“ і коли до того ще й сам вигляд тієї особи імponує виразом величности, ума і доброго серця. Такі особи вже за життя належать до історії, а їх постаті, увіковічені в портретах і монументах, мають право на почесне місце в національній Пантеоні їх нації.

Доля судила, щоби винищена лихоліттям галицька галузь великої української нації, серед тяжких злиднів і духового упадку, вилонила, а коли ні, то прийняла в своє лоно як дар таку величну і могутню постать в особі Митрополита Андрея гр. Шептицького. Справді, як незвичайно, а навіть дивовижно серед здрібнілих, нужденних обставин галицької дійсности виглядає ся монументальна постать.

І зрозуміло, як різно ставляться до неї різні верстви громадянства: одні з вірою й побожністю, другі з тривожною надією, треті з острахом і недовір'ям — не розуміють, але всі подивляють.

Подивляє її й зірké око небуденного маляра, що хотів би достойно увіковічити її на потонні часи.

Цікаво, як же інтерпретують малярі сю постать у своїх портретах.

Приступаючи до оцінки портрета, ми не повинні трапити з пам'яті вигляд самого оригінала. Отже насамперед — кілька витичних, що до сього вигляду.

Потомок русько-українського роду гр. Шептицьких, вірний оберігач національних і церковних традицій своїх предків, митрополитів Варлаама, Атанасія і Льва, по двадцятип'ятих літах княження на митрополичім престолі в найтяжчих обставинах війни і московського ув'язнення, нині бадьорий, повний енергії й ініціативи, Митрополит Андрей є найоригінальнішою модерною постатю серед духовенства нашого часу. Поминаючи широкознані високі душевні прикмети Митрополита, бачимо перед собою могутчу імпазантну

постать з обличчям біблійного патріярха. Ся постать, поважно-велична в урочистих і релігійних моментах, дивує аристократичною елґанцією в свобідній і милій розмові. На широкім повнім обличчю з високим чолом, виразними рисами і пишною бородою — спокій, отінений лагідним усміхом коло уст і лише з легка прихмарений зсуненими до себе бровами, з під яких, як два блакитні озера, світять мягко-променисті ласкаві очі.

Власне, що найбільше відпечатковується в памяти з першого вражіння — се мов би спижевий масив імпортантної постаті і одуховленість, що спливає шафіровим сямом з очей на ціле обличча. Сі дві основні прикмети особистости Митрополита передовсім мусять промовити з портретового образа.

Ми тут розглянемо лише портрети визначних малярів — М. Сосенка, І. Труша і О. Новаківського; інші, зроблені ділетантами з фотографічних знімок нас, очевидно, цікавити не можуть¹⁾.

Найстаршими в хронологічному порядку є портрети кисти М. Сосенка.

Ознайомившись докладно з сими портретами, як також з олійними етюдами і шкіцами до них, ми приходимо до переконання, що Сосенко портретової фактури не відчував і портретову техніку подужував з великим трудом, хоч свого часу перейшов добру школу у відомого портретиста Л. Бонна в Парижі. Уславлений портрет „Дами в жовтому“ і цікавий спробою зорієнтування в візантійській традиції портрет митр. Атаназія Шептицького належать до щасливіших праць артиста на сім полі, хоч органічно-сильного і самостійного все таки вони не виявляють.

Портрети Митрополита Андрея виглядають значно слабше. Трактус він їх у двох напрямках: академічного натуралізма і візантійської стилізації. Як не дивно, особливо слабшим виглядає в нього перше трактовання. Вже з його олійних етюдів, що переховуються в Національнім Музеї у Львові, знати брак техніки для віддання плястичности форми (лиця виглядають, як однотонові плоскі округлости) і виразу живости в обличчі, особливо в очах (дві рівні блакитні плями, без світляної вохкости) а характеристичних рис індивідуальности ані сліду. Сіж вади проступають і в невеликим скінченім портреті (власність Т-ва „Нар. Гостиниця“ у Львові), мальованім мабуть літ 15 тому назад. На рівнім сірим тлі фігура до пояса в чорній пелерині; широке об-

¹⁾ Дуже хвалять за подібність до ориґінала портрет, зроблений ділетантською, але талановитою рукою о. Косановського з Залужа, але нам він на жаль невідомий. Є ще, кажуть, портрет, мальований знаним арт. М. Бойчуком, але де він, нам також невідомо.

личча en face, в неутрально-рудавих тонах, плоско трактоване, з апатичним, ніби надутим виразом, хіба злегка оживлене в погляді (погляд штучний). Була тенденція трохи освіжити колорит двома плямками — червоною в шапочці на голові й білою — в ковчирці. В освітленні й позі брак смаку. Подібности до оригінала мало, майже нема. В горі зліва традиційно-портретовий аксесорій — герб. Коли се делікатність фасону мальовання, то заанімічна, скорше трафаретна.

Безперечно цікавіший великий портрет, трактований в напів-византійським стилі, (в Національнім Музеї у Львові) де маляр проявив і чуття артистичного смаку і нерв шукання. Портрет також бюстовий, в пелерині, з обличчям en face і в шапочці. Загальний вираз сухо-поважний, трохи терпкий, ніби з міною невдоволення (навіть надугости в формі уст). Вираз очей мрачний, трохи сумний, без властивої оригіналові шафірової проміністости. При скупім колориті обличчя — кольор бороди все таки заясний. Загалом портрет робить вражіння подібности, але характеристичних рис індивідуальности мало. Цікава композиція портрета на тлі св. Юра, що підкреслює в нім інтимно-релігійний мотив, але де-що змалює саму постать, взагалі трактовану не імпазантно, більше здержливо і холодно. Як вище зазначений загальний вираз обличчя і умовність позиції в поставі, так і скупість портретової фактури, власне — вялість тонових змін, однотонність сухого колориту, без акцентації вальорів, все це дасться пояснити і законно виправдати строгістю византійського стилістичного канону, хоч подекуди делікатний рисунок зраджує модерну стилізацію, що очевидно й лежало в пляні композиції артиста. Всеж таки, як данина духовно-византійській традиції, портрет має свою артистичну вартість.

Ризикуючи виголосити еретичну думку, ми все таки гадаємо, що византійський стиль, досягши високо-духової краси в іконописі, не зміг проявити її відповідно в портретовім мистецтві і остільки відповідно, щоб надавався до портретовання духовних осіб модерного типа. Все таки незбитим є, що tempoга mutantur і що змінюються й люде; отже для змінених нових людей потрібні й нові стилі в їх портретах. Для Сосенка сей стиль був дуже вдячний, бо поміг йому щасливо вивязатися з трудного завдання тим, що сховавшись за канон, він сховав разом і свою невмілість віддати в живих фарбах живу натуру моделі.

Портрети кисти І. Труша відзначаються власне тим, чого бракує портретам Сосенка — досконалою портретовою технікою, легкою й елегантною, як у Французів. Се і зрозуміло, взявши на увагу солідний портретовий стаж сього маляря в ряді численних креацій з цієї галузи. На його творчости, виплеканій в лоні академічного натуралізма, знати свіжий подув модного в свій час імпресіонізма, яким

він широ, але поверховно захоплювався. Сей вплив зазначився і на його портретовій техніці. Він уміє взяти натуру в моменті, так як її бачить, не шукаючи в ній звірень і не заглиблюючись в синтезі, але своє оптичне вражіння хоче ще підкреслити підхлібними ефектовними „штучками“, увидатнюючи вдячні риси і згладжуючи дефекти; йому ходить головно про зовнішній ефект, хоч на сьому він часом і заводиться. Сими прикметами визначаються і ті, знані нам, три портрети Митрополита, які ми зараз розглянемо. Перший (здається з р. 1914) є власністю Національного Музею у Львові, другий — о. каноника О. Ковальського і третій — монастиря СС. Василянок у Львові¹⁾.

Перший представляє Митрополита до пояса, в профіль, з фіолетною шапочкою (zucchetto) на голові. На обличчю поважна задума; умислова енергія відбивається на високому чолі в виразі криластих брів, не стріхатих і не насуплених, а ніби острим змахом підкинутих в гору; брак зморщок між бровами позбавляє лице суворого виразу, а навпаки накладає відпечаток погоди духа. Профіль чіткий і красний; плястична форма чола заакцентована ефектовним „бліком“ (світляним поблиском) на виску; дещо сухий тон ока в профільнім отворі все таки зберігає ясність погляду. Тонові зміни на поличці, доконані в імпресіоністичних плямах ширшим мазком (потягненням кисти), щобільшої звинности і сили удара (так зв. *tours de main*) набуває в формі заросту на бороді й вусах. Завдяки цій манері характеристичні риси індивідуальности виступають з ніжною експресією, даючи гармонійний вираз певної скристалізованої волі, шляхотности і глибокого ума. Загальний колорит м'який і досить легкий, прозорий; в кольористичних вальорах відчувається дистингований смак і дещо переніжений сентимент. Артист бере момент, коли ніби по сальоновій розмові наступила хвилива павза поважної застанови. Для змалювання особи Митрополита сей характеристичний епізод дав мало. Загальне вражіння таке, що зовнішню форму схоплено досить вірно, але не віддано в ній ані виразу монументальности в постаті, ані виразу глибокої духовости в обличчю, особливо в очах. Беручи на увагу попередні застереження, все таки сей портрет має безперечну артистичну цінність.

Другий портрет (власн. о. кан. О. Ковальського) зроблений в трохи шкіцовій манері, є мов би модифікацією першого. Митрополит в темно-сірій рясі, з білим ковчирцем і нагрудним золотим хрестом, в фіолетній шапочці представлений на блідомалиновім тлі так само в профіль, але з легким зворотом голови так, що видко праву брову і ціле ліве око; ясний, спокійний погляд, зосереджений на якійсь

¹⁾ Ще є четвертий у гр. Шептицьких в Прилбичах.

одній думці; між бровами (подібними, як і в першій портреті, але з меншим зигзагом) так само зморщок нема; форма бороди і сивавого волосся на голові — в свobodних, але легших ударах кисти; тон обличчя свіжий і ясний, достосований до загального м'якого колориту, без підкреслення вальорів. Щоб неповторюватись, скажемо лише, що загалом сей портрет подібний до оригінала і хоч гама фарб в нім дещо понижена, але се не перешкаджає йому в рисунку і делікатнім колориті справляти симпатичне вражіння.

Третій портрет (власн. СС. Василянок) з р. 1917 обрхований на різкий світляний ефект, чим і імponує широкій публиці, на нашу думку, належить до найслабших портретових продукцій Труша. Власне сей дешевий фасон, ніби рембрандтівського, освітлення зраджує нам скорше його фотографічне походження, бо сам артист, маючи вироблений смак, свідомо би модель в такому освітленню не помістив, якби він справді малював з натури, а не з фотографічної знимки.

Допустити таке освітлення зі сторони артиста, значить відкидати всі наші попередні кваліфікації його портретового мистецтва. Правдоподібно портрет був зроблений з фотографічної знимки, а пізнійш допрацьований з оригінала, що частинно й полишило сліди старанної мистецької руки. Митрополит представлений на сім портреті по повороті з московської неволі на півтемному тлі і в чорнім убранні, при чому різке світло падає йому головно на чоло і пасок носа, відбиваючись грубим рефлексом на інших частях обличчя, яке від того випуклилося гладкими площинами, сховавши всі свої деталічні властивості. Найгірше сталося з очима, що запалися в дві чорні ями, звідки артист мусів їх видобувати темно-синім тоном. Намагання дати в тьмі якісь вальори пішли на марно — глибокий колорит їх поглинув.

Невдале різке освітлення впало так фатально, що змінило й зїло всі характеристичні риси індивідуальности так, що Митрополита на сім портреті трудно пізнати.

Цікаво зазначити побіжно, що ні сей ані другий з попередніх малярів не зважився зглибити очей Митрополита: Сосенко по безуспішнім змаганням дати лише вираз погляду їх, намалював (в натуралістичних етюдах) два блакитні озера і в шафіровій тоні їх потонув, а Труш раз дипльоматично відсторонився від них, обернувши модель в профіль, а другий раз уквив їх глибокою птьмою.

Заглянути в глибину, в sanctuarium душі взагалі дуже трудно; для сього треба особливого покликання.

Найбільше портретової праці, посвяченої особі Митрополита Андрея в шкіцових рисунках, олійних етюдах, портретах і портретових композиціях належать нинішньому суверенові українського малярства арт. О. Новаківському. Головніші з них переходять у Львові в самого артиста,

в Т-ві „Дністер“, у ОО. Студитів (при вул. Скарги) і в Націон. Музеї, деякі попали в приватні руки.

Відомо, що значну частину свого життя (львівський період) сей славний артист присвятив звеличенню катедр. храма св. Юра, в його епопеї підчас війни і революції. З неменшою ревністю віддав він свої сили і звеличенню постаті Митрополита в образах, де намагається дійти до ідеальної досконалости, бо успіх, уже ним досягнений, його тривожних шукань не заспокоює. Годі булоб, та на сім місці і не вказане, розглянути всі його праці в цім напрямі з належною повнотою, — обмежимось головнішими, поділивши їх, відповідно характерові, на два роди — імпресіоністичного натуралізма і анатуралістичного символізма (який дехто називає ще „символічним експресіонізмом“).

Праці першого рода містяться в численних рисункових шкіцах, що складають поважну теку артиста (з якої один більший, хронологічно останній, в нині у ОО. Студитів) олійних етюдів (один в артиста, другий в Нац. Муз.) і скінченного портрета-образа, що також є власністю артиста. Працею другого рода є знаменита композиція „Моїсеї“ (власність артиста), що вплела ще один листок до вінця його слави.

В шкіцах, роблених з пам'яті олівцем і вуглем, артист невтомно студіює рисунок зовнішньої форми, беручи за тему ріжні психологічні моменти з життя Митрополита — в тюремній неволі, в благочесній задумі, в молитві, в розважанню церковно-адміністративних плянів, у сні і т. п.; в кожнім рисунку він намагається закони естетичної експресії поєднати з певними математично-філософічними формулами — се праця для себе, для своєї душі, тут він іде за стопами Рафаеля, Михайла Ангела, Ліонарда. Звернемо увагу на великий шкіц вуглем (у Студитів), де Митрополит зображений в *palium* підчас сонних візитів. Постаць важко опущена, голова низько схилена, з руки, що безвладно звисає, вихиляється хрест. Шкіц недбалий, нескінчений, але як в тій позиції сильно віддано настрої опалости і праці мізку разом і яка прекрасна деталь — сей тонкий рисунок в уложенню фалдів.

В олійних етюдах його цікавить зіставлення тонів у контрастових імпресіоністичних плямах, їх звучність і гра, що творять нюанси настроїв або дають ілюзію віддалення плянів в образі. Такий напр. його композиційний етюд, що є ніби модифікацією другого вже скінченного портрета-образа, до котрого ми зараз перейдемо, але відмінний від нього декоративним трактованням в яснійших тонах, з контрастовим підкресленням колористичних плям, завдяки чому увидатнюються перспектива простору (в помешканні). Він нескінчений, навіть слабший в рисунку, але дуже цікавий, як спроба імпресіоністичного трактовання площин.

Описувати змісту його не будемо, бо переходимо до другого образу, такогож змісту.

Сей образ, як уже згадано, трактує артист в дусі імпресіоністичного натуралізма — в нім оптичну і настроєву правду творять зіставлення тонів і згущений колорит.

Постать Митрополита в архієрейських одежах майже ціла, нижче колін, на престолі коло вітваря, в спокійно і міцно сидячій позі, з трохи схиленою наперед головою і затисненим в правій руці хрестом, робить насамперед вражіння масивности; се вражіння поглиблює густий тон колориту з м'якими вальорами в яснійші тони, що його оживлюють. Вираз обличча, реально просто, хоч старанно окресленого, трохи строгий і разом сумовитий; глибокий погляд шафірово-сірих очей сконцентрований на твердій думці: *sic volo*. Зіставленням тонів фіолєто-малинових з блідо-зеленавим і синім утворюють ілюзію трьох плянів віддалення. Ніяких штучних ефектів — вся сила виразу в соліднім колориті. Шкода лише, що невеликий розмір образу (щось $\frac{3}{4}$ метра в гору), на котрому більшину місця забрала сама постать, позбавив артиста можливости змалювати більше обличча і ще ліпше увидатнити на ньому сей глибокий вираз очей. В кождім разі сей портрет найбільше правдиво і вірно представляє Митрополита Андрея.

Перше, ніж перейдемо до композиційного образу „Мойсей“, ми мусілиби зупинитися на двох інших образах подібної композиції, але з огляду на їх близьку тотожність розглянемо коротко лише образ, що є власністю О. Студитів.

На тлі імпресіоністичних плям св. юрського городу виступає імпозантно-велична постать (до пояса) Митрополита в малиновій мантії з жезлом і молитовником у руках. Фасон мальовання свобідно-шкіцовий. Мазок різкий, плястичний. Велика голова забірає майже половину всього образу. Характеристичне в ній високе чоло з напруженими м'язами (робота думки) і сіро-сині очі зі зсуненими бровами (вираз сили волі). В таємничій прозорій скляности очей — ніби й смуток і загадка, вони не від мира сього, вони від чистого розума. В цім образі артиста занимала не натуральність зовнішньої форми, а глибина форми внутрішньої, той синтез душі Митрополита, що з незрівнаним талантом артист розвинув в композиції „Мойсея“. Про колорит і техніку не будемо говорити, бо властивости і засади їх з більшим переконанням промовлять до нас з того образу, до котрого зараз переходимо. Оцінюючи сей композиційний образ ми не претендуємо на повне вичерпання всіх його артистичних прикмет, для сього потрібна спеціальна студія. Артистові прийшла ідея зідеалізувати образ Митрополита в постаті пророка Мойсея і то в оригінальній символічній композиції, повній глибоко затаєного сенсу.

На тлі руїн і звалищ та скельних зломів, з паском у горі імлістого, захмареного неба, що разом творять комбінацію синьо-голубих, блідо-зелених і рожевавих тонів — гігантна постать Пророка (лише погруддя, але на всю площу картини) в мантії з темно-синіх і сіро-синіх тонів, з брилянтново-прозорим жезлом у міцно стисненій важкій руці. Обличчя: на високім, з острыми кутами, і широкім опуклім чолі замість зморщок сильно напружені м'язи (титанічна робота мізку), що хвилястими лініями ідуть в долину до внутрішніх кінців густих і зігзакуватих брів; такі-ж стягнені пружаві м'язи проклалися різко по всьому обличчю, творячи плястичні площі; очі — два спокійні озера, затягнені синім туманом непрониклої тайни; грубший і дещо витягнений ніс (рішучість), нижня губа пухка, широка і трохи вивернута, зраджує пиху можновладця; вуси двома тугими чепурними жгутами спадають, ніби двома струменями вливаються в море — в велику довгу, в гадючих кучерявих звоях, бороду, що сягає в діл аж по сам кінець груди, розділюючись там на дві половині. Тон короткого волосся на голові і заросту бороди й вусів — брунатовий, що міниться в цинамоновий із сизим полиском. В сей же тон впадає і бронзовий хрест із жовтою стяжкою, що живіjším паском переплітається в звоях бороди. В цілім образі перевага синього тону з кольористичними вальорами від темно-синього в ясно-синій і голубий з сірими відтінками.

Всі тони анатуралістичні (бронз, синь, дискретний фіолет) мають у фарбовій гамі артиста кожний своє символічне значіння. Так само глибша символіка укрита і в фігуральних зарисах тла: руїни церкви, пожежа оселі, апокаліптичний іздець і инше, а понад ними зігнута тінь постаті Мойсея, що суне на гору. Шукати точної подібности зверхнього вигляду Митрополита в символічній постаті Мойсея, очевидно, нема рації, бо не про се ходило артистові, але в основних рисах її знайти можна. В сій символізації артист виразив своє синтетичне заглиблення у внутрішній формі — в самій істоті Митрополита і зробив се з таким високим патосом і з таким щирим пієтизмом, з яким хіба Ліонардо да Вінчі творив свою „Джьоконду“.

Переглянувши всі досі зроблені портрети Митрополита Андрея, ми бачимо, що кожний артист-маляр трактував модель по своєму, в межах своєї естетичної компетенції досить однобічно.

Ідеально зробленого портрета, що дававби гармонійне повднання душі з тілом в такій звершености, щоб образ, мовби не торкаючись полотна, виступав з рами і дивився як живий, ми не маємо.

Митрополит Андрій Шептицький

як Апостольський Візитатор для Українців в Полудневій Америці¹⁾

[*P. Chomyn: Metropolita Andreas Szeptyckyj — Apostolicus Visitator gr. cat. Ucrainorum in America meridionali*]

Українське поселення в Бразилії було, а то й досі є найбільшнім з усіх наших поселень — воно все ще находиться у виїмково тяжким положенню. Головно незвичайно важке минуле тих наших поселенців, коли то вони в 1895/96 рр., покинувши рідний край, прибули туди як крайні бідаки по найбільшій частині на коштин бразилійського уряду та зложивши на жертівнику непривичного горячого клімату, страшних недуг і чорної нужди багато людського життя, пішли у лісові пущі і дикі бразилійські праліси добувати собі право на існування в чужій, зовсім незнайімій землі. І там серед зовсім інших відносин кліматичних, серед дикої природи і численних небезпек, зуміли вони по кількох літах важкого труду і надлюдських зусиль опанувати усі ті тисячні перешкоди, побороти усі труднощі і не тільки створили собі нове, вільніше життя, але ще й внесли культуру у ті віковічні праліси. Та здавалося, що та невеличка горстка українського простолюду вигине поволи серед важких життєвих обставин, а якщо й закліматизується, то попавши між чужих людей, скоро забуде свій рідний край, свою рідну мову і буде страчена для народу.

Але ті бідні поселенці, приїхавши з рідного краю, привезли у своїх серцях глибоку віру і сильне привязання до своєї Церкви і та Церква не дала їм забути ані рідного краю ані своєї мови. Вона їх вирятувала від загибелі — прийшла з ними у ті глухі праліси, стала для них не тільки потіхою і розрадою у хвилях смутку і зневіри, але вона вчила їх,

¹⁾ На сьому місці складаємо щире подяку Впр. о. Раф. Криницькому ЧСВВ. з Куритиби за прислані незвичайно цінні матеріали і часописні вирізки, що відносяться до побуту Митрополита в Бразилії.

виховувала і захоронила перед денационалізаційним заливом. Одній Церкві завдячують браз. Українці — як се сказав один промовець у своєму привіті підчас повитання Митрополита — все: свідомість своєї людської гідности і вартости та свідомість приналежности до укр. нації. Церква стала для них символом рідного краю.

Нині наших людей в Бразилії коло 40.000 душ. У кожній майже оселі мають свої церкви і школи. Деякі мають і своїх священиків, що обслужують і інші, ближше положені оселі. Священиків усіх 9, чотирох світських і п'яťох Василян. Число се рішучо замале і священики, мимо незвичайної, праці і зусиль, не можуть як слід обслужити усіх осель, що розкинені на просторі майже таким як Сх. Галичина. Не диво, що справа духовної обслуги поселенців не поставлена на такій висоті, на якій повинна би стояти. Усі вірні wraz із священиками підлягають під юрисдикцію римо-кат. паранського єпископа в Куритибі. Таке велике число вірних гр.-кат. обряду повинно мати бодай свого апост. адміністратора, що заопікувався би ревнійше тамошньою гр. кат. Церквою.

Митрополит знав добре трудне положення тої Церкви, бо здавна нею цікавився і судьба наших поселенців в Бразилії дуже йому лежала на серці. І тому, як добрий пастир, іще перед війною, хотів відвідати тих своїх вірних, щоби їх потішити і скріпити на душі і щоби — пізнавши тамошні відносини — допомогти Церкві в її важкому положенню. Але нагоди до такої далекої подорожі не було. Північну Америку і Канаду відвідав, користаючи з Евхаристійного конгресу в Монреалі в 1910. р., а до Бразилії годі було поїхати, так що і Митрополит і браз. священики, котрим про свій намір писав, стратили були вже всяку надію на се. Та в 1920. р. явились у лат. єпископа в Куритибі тамошні наші священики-місіонарі о. ігум. М. Шкірпан ЧСВВ. і о. Раф. Криницький ЧСВВ. і просили його о назначення для гр.-кат. Українців окремого генер. вікарія та о позволення на зїзд (собор) укр. духовенства для нарад над справами нашої Церкви. Єпископ обіцяв написати в тій справі до Риму, щоб звіттам прислали візитатора для укр. Церкви. Саме тоді (при кінці 1920. р.) прибув Митрополит до Риму і св. Конгрегація для Східн. Церкви у лютім 1921. р. поручила Митрополитови перевести канонічну візитацію усіх наших церков в Бразилії й Аргентині.

І таким чином сповнилося давнє бажання Митрополита і він — хоч нездужаючи — не злякався ні важкої подорожі, ані ще тяжкої праці, яка ждала на него в Бразилії, а радо пустився в дорогу у Новий Світ. Спершу відвідав Сп. Держави Півн. Америки і Канаду, а 28. марта 1922. р. приїхав кораблем до Рію де Жанейро (Rio de Janeiro), столиці

Бразилії. На стрічу йому прибули о. ігум. М. Шкірпан ЧСВВ. і пріор Венедиктинів, котрий і завіз його до свого монастиря. Слідуючого дня відвідав Митрополит усіх висших церковних і світських достойників в столиці і 30. III поїхав до Saõ Paulo у відвідини до ОО. Венедиктинів, того чина, що незвичайно цікавиться східною, а головню українською Церквою і серед яких Митрополит має багато знакомих, а навіть приятелів.

Ще перед Великоднем хотів Митрополит відвідати кольонії, положені в провінції Парана в околиці Куритиби та відвідати паранського єпископа в Куритибі, тому виїхав туди в неділю 2. IV. Пізно в ніч привіз залізничий поїзд великого й дорогого Гостя з рідного краю між тих, що в далеких бразилійських пралісах будують нове укр. життя. Була се хвиля великої історичної ваги, бо на землю укр. бразилійських поселенців ще досі не була станула нога рідного Владки. На стації ждала велика маса народу, своїх і чужих. М. ин. прибув лат. еп. Брага, ректор Духовн. Семинарії, відпоручники президента Парани і політичних властей, а з Українців о. Р. Криницький і о. Кл. Бжуховський, оба Василяне, представник Галицького Уряду в Бразилії проф. П. Карманський, Тов. ім. Шевченка, укр. шкільна дітвора з синьожовтими прапорами і множество народу. Перший повитав Митрополита єпископ Куритиби та побажав великих користей з його візитації для укр. народу. В імени Українців привитав його проф. Карманський. По скінченню привітів пронеслися на стації радісні оклики: „Слава Архієреви“, а з очий многих плили сльози радости. Митрополит заїхав до еп. Браги і замешкав в його палаті.

5. цвітня було торжественне повитання Митрополита в місцевій укр. церкві. Перед церквою побудовано величаву тріумфальну браму, зібралась маса народу, оркестра грала бразилійський і український гимни. Біля брами привитав Митрополита старим українським звичаєм — хлібом і сіллю один поселенець, а в церковних дверях о. Раф. Криницький ЧСВВ., місцевий завідатель місійної стації. У своїй промові вказав він на то велике щастя і ту невимовну радість, що браз. поселенці можуть повитати між собою свого Батька, що приїхав потішити своїх дітей і внести світло у їх понурі оселі. По Сл. Божій промовив Митрополит до народу, передав їм привіт Рідного Краю, заповів ціль свого приїзду та закріпив до витривання у св. кат. вірі.

По обіді витала Митрополита тамошня українська школа вокально-декляматорським вечерком. Була це перша стріча Митрополита з укр. громадянством поза церквою, стріча повна радости і щастя. По вечерку відвідали Митрополита члени Тов. ім. Шевченка в Куритибі і інші Українці, а крім того чужі люди, представники уряду і військовости.

Після дводневного побуту в Куритибі, в часі якого Митрополит крім богослужень, проповідей і сповіди вірних відвідав і місцеву укр. школу, де катехизував дітей, поїхав до колонії Марцеліна. Вона існує від 1896. р. і числить до 160 укр. родин. З усіх усюдів зібрався нарід, щоби побачити свого Архієрея. Після привітань сказав Митрополит проповідь під голим небом коло церкви. Слідуючого дня в сам день Благовіщення сповідав з раннього ранку, відправив Сл. Божу і сказав проповідь та по богослуженню вернув у Куритибу, звідки на другий день поїхав на колонію Іважувіра. Це теж одна з найстарших колоній, має церкву, школу і товариство „Укр. Січ“. Там також витали Митрополита одушевлено, а він відспівав Сл. Божу, посвятив народови шутки (була се Цвітна неділя), а по вечірні слухав сповідей до пізньої ночі. На другий день рано відїхав до Прудентополя.

Прудентопіль це найбільша і найстарша укр. оселя в Бразилії. Начислює коло 9.000 Українців, в самому містечку і прилучених оселях. Тут головний осідок ОО. Василян, їх монастир і друкарня, звідси кермується цілою місійною роботою серед поселенців, кільканадцять укр. шкіл — величавий „Народній Дім“. Це — одним словом — центр нашої бразилійської еміграції.

Привітання Митрополита перемінилося в таке велике торжество, якого Прудентопіль ніколи досі не бачив. Зібралось множество народу, представники політичних властей, укр. духовенство, шкільна дітвора із СС. Служебницями. На зустріч Достойному Гостеві виїхала кінна бандерія з 300 людей. При вході до церкви повитав його о. ігум. М. Шкірпан ЧСВВ в імени парохії і після того вступив Митрополит до церкви помолитися. Увесь час грала орхестра. В Прудентополі оставав Митрополит цілий страсний тиждень і перший день Велик. Свят; відправляв богослуження, проповідав, сповідав.

На другий день свят (17. IV.) відвідав Митрополит дочерну церкву в Есперансі. Нарід йшов і по 8 миль пішки, щоби лиш побачити його та підчас привітів з радости і зворушення плакав. Митрополит відправив тут Сл. Божу і виголосив проповідь, а по богослуженню розмовляв з усіми широко і привітно, як і в часі кожних відвідин.

Третього дня свят поїхав Митрополит на колонію Маркондес. На стрічу вийшло множество народу, шкільна дітвора, кінна бандерія. На дворі біля церкви відправлено архієрейську Сл. Божу, а відтак Митрополит проповідав. По обіді удався до поблизького ліса на фестин, уладжений місцевим товариством. При тій нагоді прудентопільський хор устроїв концерт. По концерті пішов Митрополит між нарід і зацікавлений новим життям наших емігрантів, слу-

хав їх оповідань і розпитував про все. Вечером вернув до Прудентополя.

В суботу перед Томиною неділею відвідав кольонію Марешаль Маллет. Се також одна з найстарших кольоній, числить коло 500 родин, має свою церкву, школу і два товариства: ім. Шевченка й ім. св. Володимира. Парохом тут о. П. Процьків, а сотрудником о. Ом. Ананевич. Повитали його всі дуже величаво. По проповіді і сповіді вірних прийняв Митрополит депутацію довколичних кольоній, до котрих сам не міг навідатися. На другий день по богослуженнях поїхав зі священниками до недалекої оселі Дорізону, а супроводила його кінна бандерія.

Містечко Дорізон існує більш 30-ти літ, начислює біля 600 родин і є чисто українське. Є тут дві церкви, чотири школи, „Народний Дім“, величавий дім СС. Служебниць. Це одна з найкраще зорганізованих наших осель. Цілу дорогу з Марешаль Маллет падав дощ, а по дорозі витали його люде і прилучувалися до походу, що прийшов до Дорізону вечером. На другий день по богослуженню, на котрім була велика маса народу, відвідав Митрополит місцеву школу Тов. ім. Шевченка, де діти витали його деклямаціями і співами, а після того відбулись наради учителів цілої кольонії. На нараду під проводом Митрополита прийшли учителі з Дорізону, М. Маллет, С. Тігре, Вера Іварані і Каразіньо, а крім того представник Галицького Уряду проф. Карманський. Того самого дня перед вечером відвідав Митрополит церкву на горі „Сера де Тігре“. В Дорізоні пробув Митрополит цілий тиждень. Кожної днини правив Сл. Божу, проповідав, а ранками і вечерами сповідав.

Від середи (26/4) до суботи (29/4) відбувалися під проводом Митрополита наради (собор) всього нашого духовенства в Бразилії. В нарадах взяло участь вісьмох священників; пятох Василіян, а се: о. ігум. М. Шкірпан, о. Р. Криницький, о. Кл. Бжуховський, о. Евст. Турковид і о. Я. Коциловський і трьох світських: о. П. Процьків, о. І. Михальчук і о. Ом. Ананевич. Лиш о. П. Осінчук не прибув ізза хвороби. Наради оберталися коло положення нашої Церкви в Бразилії, вказувано на браки, продумувано над способами двигнення душпастирської акції на висший ступень. З Дорізону виїхав Митрополит в неділю 30/4 до Прудентополя. Дорога — фірою по неможливих дорогах — тревала цілих два дні і Митрополит, страшно змучений, прибув 2/5 до Прудентополя, щоби з ним попрощатися і їхати в дальшу дорогу. І знова зібралося множество народу, представники властей; всі прощали його зі сльозами в очах і з плачем розходилися домів.

Митрополит поїхав на кольонії, що лежать на самій границі Парани і в провінції Св. Катерина (Santa Catarina).

6. мая вечером прибув до Порто Уніов, звідки, переночувавши у ОО. Францісканів, поїхав на другий день рано на недалеку кольонію Антоніо Кандідо, а звідтам по відправленню Сл. Божої, проповіді і катехизації дітей на кольонію Жангаду. Треба було їхати фірою шість миль, розмоклою дорогою, страшними вибоями. Пізно по полудни приїхав до оселі. Торжественно введено його в церкву, де по молебни до пізної ночі сповідав. На другий день по богослуженню прийняв много людей, що приходили з ріжними просьбами, а по полудни, поблагословивши нарід, поїхав на кольонію Нову Галичину. Відправив там молебен і довго проповідав, а в 11. год. в ночі поїхав до Порто Уніов, де рано відправив в місцевій римо-кат. церкві Сл. Божу, на котрій були присутні Бразилійці, Італійці, Німці і місцеві Українці. По відвідинах у визначнійших Бразилійців відїхав по полудни на кольонію Круз Машадо. Се наймолодша наша кольонія і числить біля 200 українських родин. Люди переважно бідні і вся їх дотеперішня громадянська робота ограничилась до того, що збудували невеличку церковцю і хату для школи й священника. До оселі прибув Митрополит в ночі. Слідуючого дня по богослуженню відвідав місточко Круз Машадо, віддалене від оселі 7 км, де Українці задумують будувати велику, стилеву церкву. По повороті на кольонію Митрополит зі священниками знова сповідав до пізної ночі, а на другий день, по відправленню Сл. Б., поїхав, окружений численною кінною бандерією, через німецьку кольонію Конкордія, де Німці привитали його торжественно в своїй каплиці, на кольонію Антоніо Олінто. Це теж одна з найстарших осель, бо існує від 1896. р. і начислює більше як 300 укр. родин. Парохом тут о. І. Михальчук. На стації Бугре ждали на Митрополита довженні ряди кінниці і нею супроводжений, приїхав Митрополит на кольонію. Нарід прийняв його з великим одушевленням. Митрополит пробув тут кілька днів; сповідав, проповідав, давав поради так тут як і в прилученій церкві Сантос Андраде. Ант. Олінто тим замітний, що в нім від 1912. р. існує шкільне товариство ім. Митр. Андрія Шептицького, котре має прекрасний прапор з портретом Митрополита. До Олінта завітав Митрополит іще раз, їдучи з Куритиби до Аргентини, щоби тут полагодити свою залеглу переписку.

19. мая прибув Митрополит до кольонії Ірасеми. Тут задержався три дні і третього дня в неділю 21/5 відбулося посвячення місцевої церкви, торжество, якого між нашими поселенцями іще ніколи не бувало. Це одинока церква в Бразилії, що її посвятив Митрополит. Архірейська Сл. Божа, відправлена при великій — як на тамошні відносини — асисті і прекрасні обряди при посвяченню зробили на нарід велике вражіння. Дня 22/5 посітив Митрополит церкву

в Моемі, а 23/5 в Коста Карвалльо і вечером тогож дня вернув до Ірасеми. 24. мая на саме Вознесення відправив тут торжественну Сл. Божу, а відтак проповідав до множества вірних. Опісля відвідав школу, ведену зразково СС. Службницями, а вечером устроено в його честь вечерок в „Укр. Домі“. Вокальні і декляматорські точки виконали шк. діти і по концерті передали вони і старші громадяне грошеву жертву на воєнні сироти в Галичині.

Слідуючої днини відїхав Митрополит, пращаний плачем і слізми народу, через Ріо Негрі до оселі Вера Гварані. Це молода оселя, існує від 1910. р. і начислює до 400 укр. родин. Стоїть під духовним проводом о. Ананевича з Дорізоню. Звідси відїхав до оселі Іраті. Це одинока укр. кольонія в цілій Бразилії, де деякі осібняки поставилися були ворожо до Митрополита іще перед його приїздом. Але приїття відбулося торжественно і спокійно.

На сій оселі покінчилася візитадїйна подорож Митрополита по наших кольоніях в Парані і Св. Катерині і він 31. мая відїхав з Іраті до Куритиби, щоби на основі своїх вражінь і зібраного матеріялу відносно стану нашої Церкви відбути конференцію з паранським єпископом і закінчити свою офіціяльну місію в Бразилії.

Ще того самого дня прибув Митрополит в товаристві кількох священників до Куритиби, де заїхав до єп. Браґи і відбув з ним потрібні наради. На другий день вечером відбулися в домі ОО. Василян важні наради з усіми священниками над церковними і народними справами, а після того устроїли діти укр. школи пращальний вечір. 2. червня рано відправив Митрополит в укр. церкві Сл. Божу, а відтак в короткій проповіді вказував присутному народови на вагу рідної, катол. школи та взивав посилати своїх дітей лиш до такої школи. Тоді й попращався з вірними та виїшов з церкви, супроводжений духовенством, а наїд тишувся, щоби в останнє попращатися з ним. По полудни відвідував Митрополит важнійші личности в Куритибі. На 3. червня 1922. р. був назначений відїзд до Аргентини. Вже з ранку заповнили залізничу стацію маси Українців: старші, шк. дітвора, духовенство, наше і латинське, світське і монаше. Митрополит приїхав з Преосв. Браґою і тут в останнє попращався з рідним народом. Коли поїзд рушив, поблагословив зібрану громаду і зі словами „бувайте, здорові, дітоньки — до побачення“ відїхав, полишаючи сум і тугу в серці народу.

Митрополит поїхав в товаристві о. Кл. Бжуховського ЧСВВ і о. Ом. Ананевича до кольонії Апостолес в Аргентині. По дорозі вступив іще до Антонію Олінто, щоб полагодити листування, а відтак поїхав дальше. На стації Санто Томе в Аргентині, куди переїздив, привитав його делеґат аргент.

єпископа, а в Апостолєс на стації ждав на него парох о. І. Се-нишин і укр. громада. Автами поїхали всі до міста (7 km) до церкви, де ждав наїд. На другий день (18. червня) впровад-жено Митрополита торжественно з процесією до церкви. Після привітів відправив Митрополит співану Сл. Божу, а потім проповіддю розпочав місію, що тревала три дні. Що днини було 4 проповіді і катехизація. Мимо безнастанної слоти була маса людей і много приступало до св. Тайн. В середу було спільне св. Причастє, а по Сл. Божій відправив Ми-трополит панахиду за тих, що згинули в боротьбі за волю України. І там, на горячих аргентинських степах, не за-були помянути тих, що з любови до народу принесли в жертву своє життя. Підчас панахиди була збірка на си-роти в Галичині.

В середу вечером відїхав Митрополит в товаристві усіх священників до кольонї Азара. Азара начислює біля 80 укр. родин, що мешкають тут коло 26 літ. Єсть там муро-вана церква, своя школа і читальня „Просвіти“. Повитано Митрополита дуже торжественно. На другий день іще перед Сл. Б. виголошено кілька місійних проповідей, а по Сл. Б. проповідав Митрополит і попращався з Азаряняцями. Було в пляні їхати на кольонію Трес Капонес, але ізза виливу ріки, вернув Митрополит до Апостолєс. В суботу поїхав до церкви в Тунес, де вже день передтим зачалася була ко-ротенька місія.

В неділю 26. червня було торжественне закінчення місії в Апостолєс. По Сл. Б. відбувся обряд посвячення, обошення і закопання місійного хреста.

На другий день поїхав Митрополит до кольонї Трес Капонес, де відбулося посвячення церкви Нсв. Серця Христового. Се вже друге посвячення церкви в Півд. Аме-риці. В престіл церкви вмуровано моцї св. Йосафата, що їх Митрополит носив на грудях у власнім реліквіяри. Св. Йосафат спочив далеко на чужій землі, але між своїми вірними та взяв в особлившу опіку і заступництво перед Богом ту парохію, котра його молитов найбільше потребує (одинокі кольонія, де біля 120 наших родин приняло православїє і мають свого священника). По посвяченню церкви і престола відспївав Митрополит Сл. Божу, проповідав про св. кат. Церкву, а на прощання поблагословив усіх.

Побут Митрополита в Аргентині причинився богато до підбадьорення Українців, бо вони там в дуже незавиднім положенню. Головно грозить велика небезпека їх національ-ности зі сторони польських священників, що їх перетягають до своїх костелів. Їх одиноким національним заборолом се церква, але одного нашого священника на цілу Аргентину рішучо замало.

Апостольська подорож Митрополита по південно-американських колоніях — се одна з найкращих хвилин у життю тамошніх Українців і — безперечно — у життю самого Митрополита. Вона дала йому спромогу сповнити його давнє, горяче бажання, відвідати тих своїх вірних, що відійшли найдалше від рідного краю і що з туги за усім рідним його відвідин найбільше потребували. При тому виявив Митрополит стільки апостольського духа і душпастирської ревности, стільки полумінної любови до ближніх, що вже сама його поява викликувала у присутніх подив і крушила тверді серця. Ся подорож Митрополита — се справді тріумф його праці і великої любови до своїх вірних. День в день в дорозі, по найбільшій часті простою фірою, страшними дорогами, серед дощевих злив, з раннього ранку до пізної ночі, без відпочинку — так без перерви через три місяці. Були такі дні, що прямо падав від утоми, а не показав того по собі і нераз, приїхавши після такої страшної подорожі пізно в ночі до якоїсь колонії, перемоклий — не йшов на спочинок, а вступав до церкви на молебєн, а відтак проповідав і сповідав до пізної ночі. А на другий день вранці він перший сидів в сповідальниці. Він у всім давав примір, як має виглядати добрий душпастир взагалі, а добрий місіонар в Півд. Америці зокрема.

І та його апостольська праця не могла не залишитись без впливу на окруження. На него гляділи з подивом і німим захопленням всі: наші священники і народ, чуже духовенство і Бразилійці. Чужинці були прямо захоплені появою і виступом Митрополита. Такого святого, ревного, вченого й умного єпископа вони досі не бачили. Не диво, що коли Митрополит заїхав до монастиря Венедиктивів в São Paulo і на просьбу настоятеля сказав слово до зібраних монахів — всі одним хором загули: Се другий св. Йосафат! І справді: не тільки його слова, але й ціла його величавая поява вносила у той новий світ стільки чару орієнтальної богомільности, стільки спогадів про славні часи церковного Сходу.

І так як усі національности Бразилії знали тільки слова найвисшої похвали для Митрополита, усі виходили йому на зустріч, де лише появився, витали його промовами — баїдуже, чи виступали вони урядово, чи приватно — гостили в себе, відвідували, так з другої сторони одні тільки Поляки поставились ворожо до него. Акція, ведена монахами Лазаристами на сторінках „католицької“ часописі в Куритибі „Lud“, викликувала великий несмак і згіршення у чужинців, навіть у таких людей, що до Церкви і релігії зовсім рівнодушні. Ні один польський священник, ні одна польська церква не витали Митрополита.

Українські поселенці раділи, не знали, яким би то чи-

ном найкраще повитати свого Батька. Радість була загальна: раділа інтелігенція і простолюддя, раділи старші і молодь, усюди висилано кінні бандерії по Достойного Гостя. Нарід радів не тільки ізза сего, що по довгих літах його самотності на чужині приходить до него його найвисший Духовний Отець, щоби його потішити в смутках, піддержати у важкій праці, оглянути його надбання і обновити в Христі, але раділи діти великої української нації (ще й досі непризнані в Бразилії, а причислювані до Поляків), що Митрополит своїм приїздом і своїм світлим виступом „возвеличив їх — отих рабів німих“ перед бразилійським урядом, перед церковними кругами, перед цілою бразилійською публичною опінією. А відносно їхнього внутрішнього життя — то приїзд Митрополита дуже скріпив і розвинув акцію, яка тоді (з приїздом делєгата Галицького Уряду) почала щойно назрівати, а яка змагала до об'єднання цілої еміґрації в один союз. Тут і лежить велике національно-політичне значіння подорожі Митрополита до Півд. Америки.

Благодатні наслідки відвідин для духової обнови народу показалися вже підчас самої візитації. Нарід товпами тиснувся на богослуження, проповіді, облягав сповідальниці, з великим говінням приступав до св. Причастя. Богато людей, що літами не сповідалися (головно таких, що живуть у дальше віддалених оселях), почувши, що їде Митрополит, приходили до церкви і приступали до св. Тайн. Який був натовп людей на богослуженнях і проповідях Митрополита, видно найкраще з того, що усі богослуження відбувалися на дворі, хоть се була холодна осіння пора, з легкими приморозками в деяких оселях. Прекрасні обряди при архірейським богослуженню і архірейські ризи бачили многі з вірних, а в першій мірі уся молодь, перший раз, тому поява Митрополита в чудових ризах робила на усіх велике вражіння.

На нарадах із усіми свяшениками в Дорізоні, що тревали повних чотири дні, розроблено плян дальшої душпастирської праці, щоби серця вірних розпалити ще сильнішим огнем Христової віри і привязати їх ще кріпше до своєї рідної Церкви, а на такійже нараді з учительством обмірковано шляхи, якими повинна йти рідна школа, котра в тісній кооперації з Церквою має хоронити нарід перед денационалізаційними впливами.

Побут Митрополита в Півд. Америці причинився дуже до духової обнови наших поселенців, до скріплення їх національної свідомости і гордості та до об'єднання сороктисячного відламку великої української сімі.

Вступлення Митрополита Андрія Шептицького на митрополичий престол у Львові

[*Ioannes Rudovyč: De inthronisatione Metropolitae Andreae*
17. Ian. 1901.]

Дня 3. марта 1888. р. подав часопис „Діло“ ч. 46 таку новинку: „Як довідуємося з найпевнішого жерела, вступив уже перед двома місяцями на новіціят і прийняв гр.-кат. обряд 28-літний гр. Шептицький, тільки що вернувши з Риму, де зложив докторат з прав“. Інші часописи, більше балакучі, повторили сю новинку зі своїми замітками, а всі добачували тісну звязь між його постриженням у черці, а майбутнім поступленням на митрополичий престіл¹⁾.

Минуло тепер саме 37 літ, як брат Андрій вдягнув чернечу одіж. Сьогодні можемо на основі віродостойного матеріялу, *sine partium studio*, з історичної перспективи подати мотиви сього важного і довго розважуваного кроку, зясувати склад тих обставин, що винесли його на митрополичий престіл проти його волі.

Вступаючи до монастиря реформованих оо. Василіян, засвідчив новик гр. Шептицький ділом, що не шукає там відзнак, а хоче „сидіти в келії й молитися Богу“²⁾. Віддання оо. Єзуїтам реформи нашого одинокого Чина вивало живловий протест цілої нашої суспільности³⁾. В дотичній апостольській конституції „*Singulare praesidium*“ (з 15. мая 1882. р.) згадав папа ще й про вікове заміщування укра-

¹⁾ Червоная Русь з 1 (13) марта 1888. ч. 24, і з 8 (20) падолиста ч. 120.

²⁾ Пастирський лист до духовенства станиславівської епархії. Станиславів в день св. Прор. Ілїї 1899. стор. 1.

³⁾ Правдиві причини для якихъ упадає у насъ Чинъ монашій св. Василія. О. Обачный. Львѡвъ 1882. Дѣло, річники 1882, 1883 і 1884.

їнських єпископств владиками черцями та про узаконення сього звичаю ухвалою замойського собору¹⁾. Ся згадка давала основу до побоювання, що зреформовані оо. Василяне забажають стати „пралатським чином“ і перебрати керму наших єпархій у свої руки, через що спричинить єзуїтська реформа ворожнечу між світським і монашим клиром, внесе роздор і заколот у нашу Церкву.

Провідник реформи о. Генрих Яцковський хотів конечно успокоїти ті побоювання. На авдієнції в папи просив він о видання конституції, котра заборонювала би оо. Василянам старатися й приймати єпископський уряд (*de non appetendo episcopatu*). Розвій відроджуючогося чина вимагав, щоби найліпші сили не кидали келій й не поступали на єпископства, бо через те чин тратив, а єпархії не все зискували: деякі добрі монахи були опісля лихими єпископами. Папа й конгрегація *de Propaganda fide* згодилися на виводи о. Яцковського. Заборони поки що не видано, бо й так монахи, виняті згід влади єпархіяльних єпископів, не могли претендувати на керму єпархіями²⁾, а політичні відносини в Європі, непевна судьба Галичини, та агресивний похід цареславної російської схизми на унію веліли усувати всякі тертя й роздор між білим і чорним клиром, та негодування вірних.

І серед оо. Василян лунав клич: не кидати монастиря, а своєю роботою доповнювати душпастирську працю білого духовенства. Висказав се прилюдно Преосвящений Андрій у першій пастирській листі до духовенства станиславівської єпархії, в котрім щей підчеркнув, що він впрошувався від мітри: „Коли мав я стати станиславівським єпископом, довго боронився я й зробив усе, що міг, щоби від сього уряду усунутися, і щойно ясно висказана воля Святійшого Вітця, котрому я, як монах, винен послух більше ніж хтонебудь другий, склонила мене до прийняття того тягару“³⁾.

¹⁾ *Synodus provincialis Ruthenerum habita in civitate Zamosciae anno 1720. Romae 1838. стор. 116.*

²⁾ X. Henryk Jackowski, *Bazylianie i reforma dobromilska, Odbitka z Przeglądu Powszechnego, Kraków 1884. стор. 11—12, i W sprawie Ruskiej, Lwów 1883, стор. 9—16.*

³⁾ Перше посланіє до духовенства станиславівської єпархії з 1899 р.

А якіж важні причини спонукали умного філософа папу Льва XIII, що він так скоро знехтував свою постанову, не числився з досить неприхильним настроєм значної частини Українців до зреформованих оо. Василіян, а приказав молодому, талановитому еромонахови Андрієви вийти з келії, обняти станиславівський, а відтак і митрополичий престіл, та разом з тим престолом і важну, відповідальну церковну й народну працю?

Щоби відповісти на се питання, мусимо коротко на черкнути діла й пляни папи Льва XIII відносно нашої Церкви та цілого Сходу, натякнути на деякі політичні події в Європі та їх підготовку в останніх двадцяти літах XIX ст., котрі безпосередно або посередно доторкали нашої Церкви й народу.

Поширивши так свій обрій, побачимо, що Боже Провидіння й воля папи саме в пору покликали черця-європейця до тяжкої, але для нас дуже важної праці, та що він мусів „так скоро посуватися по єрархічних шаблях“.

У вісімдесятих роках XIX ст. відчувалося, що назривають важні політичні події в Європі, помітне було наближення зтяжної соціальної й економічної боротьби, заповідалися великі зміни. З початком 1888. р. війна Росії з Австрією уважалася неминучою. Росії ходило о Східну Галичину й розгром нашої Церкви. За плечима Австрії стояла Англія, котра хотіла при тій нагоді вирівняти свої рахунки з Росією в Азії. У Львові кружляла чутка про переговори англійських уповноважених емісарів з представниками Українців, та про плян Бісмарка — відмежити Росію від Царгороду через утворення українського князівства. Загранична політика німецького цісаря Вільгельма I, а властиво його канцлера кн. Бісмарка, була однак миролюбна. Але цісар умер 1888. р., а по короткім пануванні Фридриха III, вступив на престіл Вільгельм II, людина молода, енергічна, завзятуша, нетерпляча, що ставила своїм ідеалом: ein deutsches Weltreich. Годі було збагнути, чи дасться й він вести старому, досвідному, залізному канцлерови, чи може схоче управляти державою зовсім самостійно, та тим доведе до загострення взаємин з Францією

котра вже довший час ладилася до відплатної війни з Німеччиною¹⁾).

Передусім лякав західні європейські держави розріст Росії. Осяєна славою непобідної сили натискала вона політично на Європу, а рівночасно вела живу пропаганду православ'я. З ініціативи Побідоносцева, оберпрокуратора петербурського Синоду, розвинув Синод агресивну роботу не тільки в Росії, на Балкані, в Азії, але й в Австрії. В серці України, в матері українських городів — Києві, відсвятковано 1888. р. дуже величаво 900-ліття хрещення Руси. Зі всіх славянських земель зіхалися гості, надіслано привітні письма на те свято. Обрахунок російських впливів між Слав'янами виказав великі надбання.

Російська небезпека пригадала керманичам західньої й середньої Європи українське питання. Розкрили вони очи й побачили, що могутність і сила Росії спирається на неперебраних богацтвах України. Рішено підняти акцію на сім важнім для неї, але й болючим терені.

В Австрії дали незначні пільги Українцям; Галичина мала стати українським Піємонт. В 1887. р. вислали австрійські правлячі круги архикнязя Рудольфа до Галичини на свято положення угольного каменя під львівську духовну семинарію, а при тій нагоді сказав він кілька похвальних слів про українську культуру і штуку. В падолисті 1890. р. проголошено в галицькім соймі „нову еру“, а між народ пущено казку, що нашому народови засвітала надія на красшу долю в Австрії.

Бувший німецький амбасадор у Петербурзі, залізний канцлер кн. Бісмарк найвлучнійше оцінив українське питання; підніс потребу незалежимої України для вдержання рівноваги й мира в Європі. Відірвання України булоби такою тяжкою ампутацією Росії, що вона на довгі літа не загрожувала би європейському мирови.

Папа Лев XIII бистро орієнтувався в замотаній світовій політиці. Саме 1888. р. святкував він 50-ліття свого священства. Явилися в Римі з поклоном, або вислали своїх представників з побажаннями й дарами майже всі володарі, навіть некаталики й нехристияни. З голосом Риму числився

¹⁾ Б. Шерадамъ. Европа и Австрійській вопросъ на рубежъ XX. столѣтія. Ст. Петербургъ 1903, стор. 49—61 і 182—199.

тоді весь культурний світ. Та передбачив папа, що наближується страшна хуртовина соціальної, економічної й міждержавної боротьби. І звернув він свою увагу на славянські народи, незєдинені з Апостольським Престолом, а з окрема на їх церкви, поневолені, нездисципліновані у власнім нутрі, без потрібної поваги й сили, а в слід за тим, нездібні нести між своїх членів дійсну релігійну культуру та виховувати славянські народи — вже з природи релігійні — в дисципліні духа й пануванні над пристрастями. Бажав він усім Слав'янам єдності з католицькою Церквою з релігійних і загально-людських мотивів¹⁾. З царським правлінням нав'язав папа переговори, щоби довести до конкордату з Росією²⁾.

Уніонні пляни папи веліли йому заопікуватися більше нашою гр. кат. Церквою й австрійськими Українцями, котрих російські православні круги уважали заборолом католицизму на північно-східних окраїнах Австрії³⁾. В 1888. р. підніс папа потребу укр. греко-католицького патріархату й поручив конгрегації *de Propaganda fide* виготовити плян його утворення у Львові. До сього патріархату мали належати три гр.-кат. епархії в Галичині та пряшівська й ужгородська епархія на Закарпаттю. З церковних і політичних причин бажав папа сим актом піднести значіння й вагу нашої Церкви й скріпити її, щоби вона могла лекше відперти агресивність цареславної схизми та ще й впливати культурно на Схід⁴⁾.

Живла, ворожі нашій Церкві й народови, рішили перепинити виконання папського пляну. Угорський примас кардинал Шімор оповістив характеристичний спротив проти патріархату: „В Остригомі тої справи не торкано, а колиби й торкано, примас відкинувби такий проєкт з цілою рішучістю. Всякі змагання, котрі нарушують права угорської

1) St. Tarnowski, Leon XIII. Kraków 1888. стор. 22—29.

2) Przegląd powszechny. Rok piąty. T. XVIII. Kraków 1888, стор. 272. і Encyklika Papieża Leona XIII. o połączeniu kościołów i rusko-polskie stosunki. K. S. Nieomylny. Warszawa 1898. Надруковано ту переклад енцикліки „*Praeclara gratulationis publicae testimonia*“ і відповіді православних на неї.

3) Діло з 14. марта 1888. Ч. 49., в котрім передруковано статтю з Дневника Варшавського з 3. марта 1888.

4) Діло ч. 22 з 9. лютого 1888.

Церкви або державне право Угорщини, з якого боку вониб не виходили, мусять бути рішучо відперті. Кілька разів пробовано навіть зі сторони Риму нарушити права примаса Угорщини, але кардинал Шімор все рішучо тому противився й на будуче спротивиться¹⁾.

Понехав папа оснований патріярхату, та настоював на відповідне виховання білого й чорного духовенства, котре вміло би не тільки в мирний час працювати для добра Церкви й всеї нації, але й високо держати католицький стяг у люте время переслідувань та ще й перекинути свою хосенну працю поза межі католицької української Церкви. Наша Церква мала підготувати справні руки до будови на руїнах, які лишаються по цареславній схизмі²⁾.

Треба піднести, що між нашим духовенством було тоді багато освічених людей, що добули знання совісною працею на університетах і довголітніми студіями, були в нас ідейні, трудячі робітники на всіх ділянках душпастирської праці, але се були люде для „домашного вжитку“, хуторяне до праці в епархіях. Недоставало їм часу, потрібного підготування й справности, щоби могли освідомити про наші церковні й народні справи рішаючі круги в Європі, заінтересувати ними широкі католицькі кола та поставити нашу Церков на відповіднім місці у вселюдській, Божій установі — католицькій Церкві.

І між світською нашою інтелігенцією було мало людей, що стояли би на висоті вложених на них обовязків, що вірно й скоро орієнтувалися би в ході політичних подій в Європі та усвідомлювалиби собі перспективи, які отварилися перед нашим народом. Досадно висловив се письменник Др Іван Франко в місячнику „Правда“, видаванім Дром Евгеном Олесницьким: „Ми Русини-Українці в європейській політиці є нічим. На великій шахівниці, на котрій розіграється доля народів, ми не є найменшою пішечкою... Між нашими послами в австрійській Раді державній нема ні одного чоловіка, на стільки талановитого й освіченого, що мігби піднести свій голос понад рівень дрібних справ і морально заважити на вазі ріжнородних борючихся там

¹⁾ Діло ч. 47 з 12. марта 1888, в котрім видруковано переклад того спротиву з часописи Egyetertes.

²⁾ X. Kalinka. Szyzma i unia. Lwów 1883, стор. 44.

інтересів. В угорським соймі нема ані однісінького Русина. Така сама біда в просвітній, культурній роботі, в літературі. Вправді інтересується нами Бісмарк, Гартман писав про нас недавно цілу статю, часопис Post обіцює нам Київське князівство, та доки ми самі не будемо народом, свідомим своєї відрубности, доти ніяка констеляція не здужає зробити нас народом¹⁾.

В 1900. р. суд Франка про верхи нашої інтелігенції мусів би бути менше відемний. За дванайцять літ зібрався у нас видний гурток духовної й світської інтелігенції зі ширшою європейською освітою. Алеж на митрополита треба було мужа, що зумівби з енергією, гнучкістю й розгоном повести розбудову нашої Церкви, розпочату незабутніми владиками Пелешом і кардиналом Сембратовичем, та ще й бути звеном, зєднуючим Схід і Захід. До сего вибрав папа станиславівського владика, ознакмененого з життям і змаганнями католицької Церкви. Його визначна індивідуальність давала запоруку, що зуміє зорієнтуватися в європейській політиці й працювати хосенно для Церкви й народу.

І ось відповідь на поставлене в горі питання, та причина, чому саме Високопреосвящений Андрій відбув дня 17. січня 1901. р. святочний візд до львівської архікатедри як галицький митрополит.

Галицька митрополія була наче осиротіла від початку 1898 р. Хорий кардинал Сембратович мусів на довший час понехати всяку працю. Його наслідник митр. Куїловський, віковий старець, не лишив майже ніякого сліду своєї діяльности за короткий час свого побуту у Львові.

Митрополія опорожнилася по смерти митр. Куїловського 4. мая 1900. р. Всі свідомі Українці клали велику вагу на гідну обсаду сего важного й відповідального становища. Впливових і заможних верств у нас нема, а світським людям трудно вибитися на виднійші становища. Одинокий митрополит є звичайно не лише настоятелем цілої митрополії, але й найвиднішим заступником свого народу перед Апостольським Престолом і найвисшою державною владою. А історичні обставини так тісно сплели

¹⁾ Правда ч. 2. Львів 1888, стор. 49.

судьбу Церкви з життям і долею нашого народу, що митрополит, оборонюючи права нашої Церкви, мусить також упоминатися й обстоювати народні права. І тому якраз українські кола, а саме єпископ Чехович і посол Д-р Євген Олесницький, перші піднесли кандидатуру станиславівського владика на митрополита, спонукані довірям і надією, що тільки він дасть собі раду у время люте¹⁾. За короткий час свого архипастирювання в Станиславові показав він, що хоче служити Церкві й народови цілим серцем, що помагає своє становище з благородної сторони, вмів й хоче інтензивно працювати, прямо рветься до праці.

Більше критично відносилися до станиславівського владика польські круги. Митрополит діяльний, освічений, самостійний і неподатний на ніякі посторонні впливи, щирий католик, привязаний до східного обряду і прямо одушевлений ним, граф у чернечій рясі був менше бажаний у Львові, де саме в тім часі видвигнув намісник гр. Пінінський на латинський митрополичий престол міщанського сина, професора львівського університету о. Д-ра Більчевського. Владика гр. Шептицький щей маркував прилюдно, що він нащадок українських бояр, хоча належав попереду до латинського обряду. Своїм приміром закликав він ополячених магнатів і шляхту, щоби ступали на вказаний їм шлях, вертали до покиненого народу й заопікувалися ним. Ось недавно, на першій прийомі в своїм домі в день інтронізації в Станиславові, звернувся він до представника шляхти, коломийського маршалка князя Пузини із сими словами: „Князю, ти наш, і в тобі пливе руська кров“. Сі слова не забулися, а найшли відгомін в промові вірменського архієпископа Ісаковича при врученню палії Митрополитови в часі його інтронізації у Львові. Та про се опісля.

Станиславівський владика зовсім не одушевлявся перспективою на митрополію. Він бажав лишитися й далше працювати у своїй дотеперішній єпархії. Саме в 1900. р. був він дуже діяльний. В зимі візитував школи, їздив по деканатах на соборчики, добув від правительства 280.000 кор. на будову Духовної Семинарії в Станиславові, заходився коло основання єпархіяльної бібліотеки, а разом

¹⁾ Записка пок. Д-ра Олесницького: „Про політичну діяльність митрополита“, зладжена у Відні 1915. р. у моїм посіданню.

з капітулою й катедральним духовенством коло віднови катедри. В маю виїхав на Буковину на канонічну візитацію тамошніх гр. кат. парохій, а відтак на Гуцульщину. Про його візитацію лишався в кожній парохії як найкрасший спомин. В Чернівцях відвідав він доми не тільки наших виднійших інтелігентів, але й біднійших чесних людей, зайшов і до вязниці, шукаючи й там своїх овечок. Передовсім підношено його візиту у черновецького православного митрополита Чуперковича й єпископа Репти, як признаку католицької терпимости й архіпастирської ніжности й гуманности.

Між Гуцулами застав Владика багато пороків і недостач, що руйнували їх морально і фізично.

Свої батьківські упімнення й науки списав він опісля в замітнім, популярнім пастирським листі до Гуцулів.

З кінцем вересня 1900. р. було іменовання єпископа Шептицького митрополитом вже зовсім певне; рішала тут воля папи й цісаря та згляд на визначну індивідуальність кандидата. В половині жовтня виїхав він з путниками на ювілейну прощу до Риму. Дня 29. жовтня були путники на авдієнції у папи. Коли номінат приступив до папи, щоби зложити йому поклін, папа повідомив його про іменовання, поблагословив і вложив руку на голову, та кілька хвиль розмовляв з ним. Два дні опісля, себто 31. жовтня 1900. р. оголошено в урядовім віденським часописі Wiener Zeitung цісарський розпорядок, котрим іменовано єпископа Шептицького галицьким митрополитом.

Духовенство й світські кола прийняли сю номінацію з вдоволенням¹⁾. Для зілюстровання загальної прихильности та великих надій, покладаних на номіната, хай послужить отсей дрібний але характеристичний епізод.

В перших днях падолиста вертав номінат з Риму до Відня й задержався коротко в Інсбруці. А доживав там свого віку Адольф Іванович Добрянський, котрий організував був свого часу Закарпатську Україну до боротьби з повстанцями Мадярами 1848. р. Митрополит відвідав його. Коли старець побачив такого гостя в своїм домі, підняв

¹⁾ Богословській Вѣстникъ. I. випускъ 1901. Львѣвъ 1901. стор. 1—4, Діло ч. 246 з 17. падолиста 1900, Przegląd ч. 265. з 20. падолиста 1900. Słowo polskie Nr. 544 з 22. падолиста 1900.

руки, розплакався й повторив слова Симеона Богоприємця: „Нині отпускаєши Владико, бо я бачу своїми очима, що зачинає вертати до своєї церкви й народу наше боярство, котре віддуралося було свого народу“¹⁾).

Віденська українська громада вислала до нього депутацію з привітом, а майже всі тамошні часописи згадали прихильно про номіната, подали його життєпис, а деякі й його світлину. Дуже розповсюднений тоді Wiener Tagblatt у своїм вечірнім виданні Abendblatt (ч. 319, з 20. падолиста 1900) видрукував довшу сільветку митрополита, а закінчив її ось так: „Коли митрополит служив у війську, захорів тяжко й тоді зробив обіт, що верне до віри батьків і пострижеться в черці у василіянським монастирі, як лиш виздоровіє. З трудом вдалось йому дістатися до монастиря. Як чернець — був аскетом. Як єпископ в Станиславові стояв на висоті свого завдання, бо є самовідреченим сином свого народу, й добув собі загальну симпатію й довіря. Його іменування прийняли радо всі Русини й тому є воно актом політичного розуму австрійського правительства“.

Канонічний інформаційний процес з номінатом відбувся 12. падолиста в домашній каплиці папського нунція Талянього. Свідками були: капітульний вікарій о. Андрій Білецький і завідатель віденської парохії о. Микола Семєнів. Номінат зложив присягу вірности й послуху папі в руки нунція в приваві папського нотаря, радника о. Фердинанда князя Кроя й секретаря нунціятури о. Йосифа Аверси. Папа Лев XIII преконізував номіната на прилюднім папським консисторі дня 17. грудня; дня 21. грудня зложив митрополит присягу в руки цісаря Франц Йосифа I, а 24. грудня віддав управу станиславівської єпархії в руки капітульних вікаріїв: о. мітрата Василя Фацієвича й прелата о. Івана Литвиновича²⁾).

Відтак став ладитися до інтронізації у Львові. Хто мав нагоду стрічатися з ним в останніх місяцях його побуту в Станиславові, міг вичитати йому з лица, що у нього в душі йде боротьба, що, відчуваючи велич тягару, який взяв на себе, жахається відповідальности перед Бо-

¹⁾ Галичанинъ ч. 252 з 21. падолиста 1900.

²⁾ Руслан ч. 268, з 27. грудня 1900.

гом, народом й історією. Вкінці „от преізитка серця“ промовив він в пращальнім, пастирськім листі до вірних станиславівської епархії й перед ними обережно й помірковано відкрив причини своєї журби й несупкою¹⁾.

Святочне вступлення на митрополичий престол відбулося в четвер 17. січня 1901. р.

Того дня рано відправив митрополит Службу Божу в станиславівській катедрі. Простора церква була заповнена вірними, між котрими була майже вся тамошня інтелігенція. По Службі Божій прашався Митрополит зі своїми вірними. В часі промови розплакався. Се спричинило загальне розжалення. Нарід відповів на сльози... слізми. Ними не тільки виявили вірні свій жаль за улюбленим архипастирем, але й виляли щиро молитву о благословення й Божу ласку для нього, щоби став він носієм мира й ладу у своїй новій епархії. Прямо з церкви відпровадив його зібраний нарід на залізничий дворець. Там дожидало його духовенство, представники властей й українських установ. Всі щиро прашали передового громадянина-архипастира. Провожали його в поїзді крилошане: Фацієвич, Литвинович, Северин Торонський і Василь Богонос. Поїзд задержався довше на стації в Галичи. Тут, в титуловім й столовім місті митрополії, в давнім княжім, престольнім городі Романовичів ждали на Митрополита львівські крилошане Лев Туркевич і Александер Бачинський, духовенство обох обрядів, богато вірних, представники галицьких караїмів і жидів. Крилошане Торонський, Богонос та парох з Комарова о. Іван Монцібович попрашали Митрополита в імени станиславівської епархії, а крилошане Туркевич і Бачинський та декан о. Микола Гошовський з Блюдник повитали свого нового архипастиря вже на области його архіепархії. На всіх стаціях від Галича аж до Львова витало його духовенство й нарід з процесіями. Митрополит висідав з воза й витав та благословив своє стадо.

У Львові був 17. день січня великим святом. З цілої Галичини зіхалися всі владики трьох обрядів. Тисячі народу, сотки священників навіть з далеких закутин галицької України зібралися того дня на св.-Юрській горі, щоби його

¹⁾ В Листь пастирській Преосв. А. Шептицького. О любовѣ. Жовква 1901.

повитати. Всі львівські церкви, доми наших установ і власників Українців прикрашено народними прапорами, всі церковні братства з процесіями зібралися рано коло св. Юрського храму й уставилися у два ряди від церкви аж до св. Юрського майдану. Катедральний храм, просторі подвіря й св. Юрський майдан заповнив нарід.

Митрополита капітула, представники перемиської й станиславівської капітули, духовенства та світських кол, ректорат Духовної Семинарії й питомці ждали на митрополита в прикрашеній ждальні на головнім дворці. О пів до першої години в полудне загомоніли дзвони у всіх львівських церквах. Се віхав на дворець поїзд, котрим приїхав митрополит. Висів з воза, питомці привитали його піснею „Слава во вишних Богу“, а крилошане ввели його до ждальні. Хор питомців відспівав тут ще й композицію проф. Біликовського Івана „Витай нам Владико“, а завідатель епархії, кап. вікарій Андрій Білецький виголосив привітну промову. Висловив він радість цілої митрополії, що саме сей князь Церкви засяде на митрополичім престолі. Його устами складають йому привіт вірні й духовенство цілої архієпархії, впевнив його, що всі круги нашої суспільности стрічають його з любовю, та що в цілій митрополії несеться сьогодні щира молитва, щоби Митрополит на новій ділянці розвинув хосенну апостольську діяльність ще многі літа.

Митрополит подякував за привіт, повитав представників духовенства й вірних та зазначив, що тільки любов до свого народу спонукала його прийняти на себе важкий уряд митрополита. Має він тільки одно бажання — добро Церкви й народу. А до осягнення сеї високої цілі потрібна йому поміч і кооперація духовенства, інтелігенції та всіх свідомих одиниць і тому у ту святочну хвилю зове всіх до спільної праці для Божої слави, для добра Церкви й українського народу. Відтак приїхав Митрополит до св. Юрської катедри.

В головній св. Юрській брамі ожидав Митрополита єпископ Чехович, духовенство, братства й багато народу. Митрополит взяв на себе мантию, омофор і мітру, хор заспівав пісню „Всяческая днесъ радости исполнишася“ і похід двигнувся до катедри. Коли Митрополит станув у церковних дверех, відчитав молитву входу, архипресвітер Білецький віддав йому церковні ключі, а по возгласі „Да

благословит Тя Господь от Сіона“ увійшов до церкви перед великий престол. В катедрі явилися: вірменський архієпископ Ісакович, краківський єпископ кн. Пузина, перемиський Пельчар, львівський суфраган Вебер і краківський Новак та номінат львівський архієпископ Більчевський.

В пресвітерії заняли призначені місця представники цивільних і військових властей та селяне з Перегінська, як представники селянства¹⁾.

По молебні сів Митрополит на троні, канцлер консисторії Д-р Гавриїл Крижановський відчитав папські булли: Provisionis, „ad Capitulum“, „ad Suffraganeos“, „ad Clerum“ і „ad Populum“. Буллю до вірних в українським перекладі відчитав з амвона крилошанин і професор університету Д-р Іван Бартошевський. Опісля одягнувся Митрополит у всі архієрейські ризи, архієпископ Ісакович вручив йому палію і так промовив до нього: Пригадую Вашому Високпреосвященству ту хвилю, як ми оба були у кардинала Ледуховського. Ви були тоді ще молодим черцем. Віщим духом предсказав я Вам сю кар'єру. Сьогодні желяю Вам, щоби по найдовшим життю не лишили Ви в сім краю ані одного Русина, котрий шукавби інших богів, ні одного Русина, що відчувавби ненависть до братнього народу²⁾.

Ся промова була відгомоном невдоволення деяких польських кругів, що Митрополит станув на українській народній плятформі й бажав злуки всіх народних сил. Викликала вона також прикре почування у всіх присутних.

Митрополит, одягнений у всі ризи, сів на престолі. Духовенство приступило до нього, щоби зложити йому поклін (гомагію), а вікарій Білецький зложив в імені клиру заяву послуху, любови й привязання до свого провідника.

По гомагії вийшов Митрополит на проповідальницю й заявив у своїй промові, що вложено на нього тяжкий обовязок, але він буде старатися сповнити його совісно. Рішучо зажадав від духовенства й вірних послуху; послух се услівя мира між Богом а чоловіком, мира між людьми, й запорука, що Владика буде в силі зібрати всіх коло себе й повести до ліпшої майбутности. Приносить він любов до

¹⁾ Руслан, ч. 4 з 18. січня 1901.

²⁾ Галичанинъ, ч. 3, з 17. січня 1901.

усеї пастви, й бажає щирою працею й жертвенністю за-служити собі на любов цілого народу¹⁾.

Піснею „Тебе Бога хвалим“ і благословенням Найсв. Тайнами закінчилося свято інтронізації.

Священики-учасники того свята зібралися в партерових кімнатах митрополичої палати. Митрополит прийшов між них, а тоді в імені духовенства промовив до нього посол о. Данило Танячкєвич. Запевнив він Владика, що духовенство приймає його з довірям і надією, що воно віддане своїй Церкві, працює на многих ділянках часто зі самопосвятою, та закликав його, щоби не давав віри наклепам ворогів нашої Церкви, народу й духовенства. Жива й кріпка віра, оперта о Христову скелю, переймає душі всего українського клиру! Щирим, нелукавим серцем витає духовенство свого керманича, й просить, щоби й він пригорнув до свого серця не тільки духовенство, але й його родини. А особливе нехай знайдуть у нього поміч і опіку вдовиці й сироти по священиках у своїй незавидній долі.

Митрополит пригорнув до себе бесідника й відповів, що опреться на духовенстві, бо се його найблизші співробітники, духовна сім'я єпископа. Духовенство любить, а так само любить, шанує й цінить священичі родини. В Станиславові дав докази на се. Судьба священичих родин, а передусім вдовиць і сиріт лежить йому на серці²⁾.

Вечером був прийом для прошених гостей. Мило вражало, що поза владиками й представниками цивільних і військових властей майже всі гості були Українці. Не кладемо великої ваги на принагідні, бенкетові промови, але про деякі таки треба згадати. Намісник Галичини гр. Пінінський промовляв по українськи й підніс, що перед Митрополитом стояв отвором світ, стояла інша дорога. Не пішов він нею, а замкнувся в монастирській келії, з котрої на приказ папи вступив на станиславівський єпископський престол, де лишив сліди своєї ревної праці. Ціла держава покладає на нього великі надії, все українське населення Галичини желає йому сили й енергії, щоби ціле життя йшов тою самою дорогою, на яку ввійшов у Станиславові

¹⁾ Богословській Вѣстникъ Т. II. 1901. стор. 146.

²⁾ Діло, ч. 4. з 18. січня 1901, Руслан, ч. 4. з 17. січня. Slowo polskie Nr. 31. з 18. січня 1901.

Дуже симпатично промовляв єпископ Чехович. Обох владик вяже не лише симпатія, але й щира дружба, а се є запорукою, що будуть солідарно поступати, щоби виконати ту важну працю, якої зовсім слушно домагається народ від своїх владик. Не вільно владикам нехтувати оправданих бажань й інтересів народу. Митрополит, нащадок боярського роду, багато жертвував своєму народови, віддав йому своє серце, працю й життя. Нарід дає йому більше; дає йому свою любов, симпатію й пошану й через те витворює йому лекші умовини праці.

Професор Д-р Ізидор Шараневич, сеніор Ставроп. Інституту, виголосив похвалу для роду Шептицьких.

Дотепно промовляв комендант львівського корпусу ген. Фідлер. Згадав він, що Митрополит був колись австрійським жовніром. Армія є сильна, якщо є в ній послух, совісне сповнювання обовязків і безженність. За сими кличами йшов і йде Митрополит і се завело його на почетне, видне й відповідальне становище генерала в Христовій армії.

Наш загал щиро повитав свого Митрополита, але рівночасно підніс йому цілу низку жадань з областей: церковної, культурної й політичної. Загально надіялися, що він своїми заходами і впливами дібеться корисного рішення найконечнійших і найбільше пекучих наших домагань і потреб.

Кола менше прихильні нашій Церкві, піднесли, „що митрополит скоро посувався на єрархічних щаблях, але справедливість каже признати, що новий достойник церковний, мимо своєї молодости, відзначається широким знанням, розумною працею, горячою вірою й чесним характером“¹⁾.

Вірних своєї архієпархії повитав Митрополит пастирським листом. Підніс він і в тім листі, що йому було дуже прикро пращатися з вірними станиславівської єпархії, бо він зжився з ними й привязався до них цілим серцем. Відрадою для нього надія, що за щиру працю у Львові для Церкви і народу найде в єпархії тільки серця, прихильности й любови, кільки зазнав в Станиславові²⁾.

¹⁾ Słowo polskie, ч. 31. з 18. січня 1901.

²⁾ Листь пастирській Высокопреосвященного Андрея Шептицького, Митрополита Галицького... до вѣрныхъ архієпархіи. Жовква 1901.

о. Д-р. І. Лятишевський

Митрополит Андрій Шептицький як Єпископ Станиславівський
від 24. вересня 1899 — 13. січня 1901

[*Dr. I. Latyševskyj: De Episcopatu Stanislaopolitano Andreae Szeptyckyj*]

Дня 17. червня 1899. року вийшли з папської канцелярії в Римі дві буллі, якими Святійший Отець Лев XIII звільнив єпископа станиславівського Юліяна Куїловського від звязи зі станиславівською єпархією і переніс на митрополитичий престол у Львові, а монаха ЧСВВ Андрія гр. на Шептицях Шептицького преконізував на єпископа Станиславівського. Рівночасно звернувся Св. Отець того самого дня окремою буллею до вірних станиславівської єпархії з порученням, щоби вони прийняли достойно нового Єпископа як Вітця і Пастиря душ і віддали належне йому почитання та з покорюю виконували його поручення¹). А під днем 18. вересня 1899. р. повідомила Єпископська Консисторія світське і монаше духовенство станиславівської єпархії, що Преосвящений Андрій Шептицький, прийнявши дня 17. вересня в Архікатедральнім храмі св. Великомуч. Юрія у Львові єпископські свячення, приїде дня 20. вересня до Станиславова і вступить на владичий престол дня 24. вересня та відслужить в тім дні першу Архієрейську Службу Божу²).

Так став станиславівським єпископом нащадок старинного українського роду, молодий 34-літний монах ЧСВВ. Іменовання Андр. гр. Шептицького станиславівським єпископом прийняли усі вірні і духовенство станисл. єпархії з великою радістю і всі покладали на сю номінацію великі надії. Висловом сего одушевлення був привітний стих від громадянства станиславівської єпархії, випечатаний на окремім листку з портретом нового Єпископа, роздаваний вірним в день його вступлення на владичий престол:

1) Копії буллє у Вістнику Ст. Єпархії ч. XI. з р. 1899.

2) Вістник Ст. Еп. ч. X. з р. 1899.

„Ангелом мира витай між нами,
 Новий Владико! Ми перед Тобою
 Сердець міліони, горячих чувствами,
 Стелим сьогодні з радості слезюю,
 З вірою в тое, що за Твоім кроком
 Загостить щасте до нас і відрада,
 Що Ти любови будеш нам пророком
 І отцем щирим для рідного стада,
 Що возвістиш нам щасливі години
 Для руської Церкви і руської Родини.

Ти не чужий нам, Ти наш споконвіка;
 Рід Твій праруський часів Льва сягає.
 Тож радість наша щира і велика,
 Русь Твоїх предків в Тобі днесь витає.
 Будь *Варлаамом* щирим, боговійним,
 Будь *Атаназієм* сильним і надійним,
 Будь *Львом* могучим і неустрашимим
 Для Руси щирим і Руси любимим,
 І благодати повним і щедроти:
Кость нашої кости і плоть нашої плоти!

Витай Владико! З преданем синівським
 Любов і вірність Тобі присягаєм,
 А Ти покровом окрий нас вітцівським:
 Ми під покров сей щиро прибігаєм.
 В годинах горя, нещастя і грози,
 В мінутах болю, плачу і печали,
 Стань при нас сильно, отри наші слези
 Як Твої предки все їх отирали.
 Ступай тих предків славними слідами,
 А будеш вічний, безсмертний між нами!“

Також і богослови станицлавівської єпархії привитали нового Владика стихом.

Молодого Єпископа чекала тяжка задача. Для ліпшого зрозуміння ситуації треба взяти на увагу сю обставину, що в українським громадянстві йшла тоді завзята борба між українофілами і москвофілами, а сі останні мали так в капітулі як і між старшим духовенством переважаючу більшість. Ся борба утруднювала дуже працю духовенства, а тим-самим і єпископа. Кожда з партій хотіла мати в єпископі свого прихильника і заздро слідила кожний його крок, кожде сказане ним слово.

Рівночасно ширився в Коломиїщині і Косівщині рух радикальний, наскрізь ворожий Церкві і підкопував повагу духовенства. Треба отже було мати много рівноваги духа і такту, щоби не зразити собі зараз зпочатку духовенства

і народу, а зглядно світської інтелігенції, але спрямувати усі сили у відповідне русло. А сими прикметами визначався якраз Преосвящений Андрій. Зараз в першій своїй пастирським листі до духовенства станиславівської єпархії з дня 2. серпня 1899. р. Єпископ, заявивши *ubi et ogbi*, що він „з діда-прадіда Русин та полюбив нашу Церкву і святий наш обряд цілим серцем“, візвав священників, „щоби були мужами Божими і сповняли свої обовязки з трудом і щоденним пожертвованням“ і то з потрібної причини; 1) Христос вложив в руки священників діло спасення укр. народу, 2) священники мусять здати страшний рахунок перед Судією Вседержителем, 3) без совісного виповнення душпастирських обовязків наш нарід загине. Опісля звернув увагу духовенства на околиці, заражені радикалізмом, на працю між інтелігенцією, між якою щораз частійше стрічаємо людей, заражених раціоналістичним індіферентизмом і молодіжю, котру світ видирав з рук Церкви.

Рівночасно під тою самою датою написав Єпископ Андрій лист до вірних своєї єпархії, який є висловом великої любови до укр. народу і дбайливости про його вічне спасення і дочасне щастя. Передусім гарним доказом пастирської ревности і любови є уступи, в яких Єпископ звертається до інтелігенції з зазивом, триматися кріпко віри і святої Церкви і перестерігати перед партійним роздором та вяснює суть правдивого патріотизму.

В цілі ближшого пізнання стану єпархії вибрався Преосв. Андрій сейчас з весною 1900. року на канонічну візитацію єпархії, якої вже довго не звиджували єпископи, бо єпископ Куїловський, з причини старости, звидів за час своєї 8 літньої управи лише один снітинський деканат та звіитував всі парохії деканатів косівського, сучавського і черновецького, та деякі парохії деканатів жуківського, коломийського, снітинського і тисменицького.

Передусім в деканатах косівським і буковинським, де нарід не видів Владики від часів Йосифа Сембратовича, візитація ся зробила величезне вражіння на людности і була одною великою маніфестацією релігійних почувань і преданности для Владики. Бандерії супроводили всюди Владика, а нарід не міг надивитися на него і з захопленням слухав його проповідий та тиснувся громадно до сповіди.

В часі тих візитацій дався молодий Владика пізнати ближше духовенству і народови і треба признати, що виїшов побідником. Всіх притягнув до себе добротою і тактом; нарід пізнав шляхотну душу Владики і навязалися узти любови між вірними й Єпископом. Про особу Єпископа ходили між народом довгий час різні оповідання, навіяні чаром легендарности. Перші леди проломано і Владика здобув собі велику популярність.

Вислідом сеї візитації були два листи пастирські: до Русинів Буковини і вірних косівського деканату. Сей останній, написаний в говорі гуцульським, є висловом великої любови Єпископа і дбайливости про будучність сего спосібного, але морально занедбаного українського племені, а читання його з проповідниць викликало на Гуцульщині велике одушевлення. Вернувши з візитації, занявся Єпископ справою будови Духовної Семинарії, що мала стати на капітульній площі напроти єпископської палати і в тій цілі докупив сусідну реальність, на якій мала бути побудована семинарська каплиця та поробив старання у правительства, щоби прискорити зреалізовання цієї справи.

Позатим весь свобідний час посвячував Владика єпархіяльним справам. Всі священики і вірні мали в кожній порі доступ до него і все знаходили його в погіднім настрою, привітливим і готовим прийти їм з помічю.

Особлившу увагу звернув Єпископ на укр. шкільну молодіж, і був для неї правдивим приятелем; відвідував її по бурсам, в яких вона виховувалася, обдаровуючи щедро ті інституції і в школах, в яких вона училася; для неї давав великопосні реколекції — перший між дотогочасними єпископами.

Не забув також і на вірних міста Станиславова і на вязнів, що відбували кару у великім станиславівським заведенню карнім, і в великій піст мав реколекції для вірних і вязнів.

Ся душпастирська діяльність — се найгарнійше свідоцтво душпастирської ревности, якою горіло серце молодого Владика.

І тому, коли 4. мая 1900. р. помер митрополит Юліян Куїловський і всі прочували, що Преосвящений Андрій займе його місце на митрополичім престолі, жаль огорнув всіх, але рівночасно нові сподівання і надії будили радість в серцях.

Прочування, які — якщо не милься — мусів мати і сам Достойний Ювілят, сповнилися вкоротці, бо дійсно дня 21. жовтня 1900. р. часописи принесли вістку про номінацію Преосв. Андрія на Митрополита Галицького, по якій д. 17. грудня слідувала преконізація, а д. 13. січня 1901 в навечеріє Нового Року Митрополит Андрій, відправивши о півночі торжественну Літургію з нагоди зміни століття, покинув на все Станиславів, пращаний на залізничім двірці капітулою і вірними, і д. 17. січня відбулась його інтронізація в архікатедральнім храмі св. Юра у Львові.

Зі Львова ще раз згадав Митрополит на свою першу єпархію і обдарував її, актом з д. 12. IV. 1901, правдиво княжим дарунком. Була це бібліотека, яку подарував Митрополит Андрій станиславівській капітулі, а яка числила

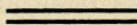
3.871 томів, 3.602 волюменів (втім багато цінних стародруків) вартості 8.216 зол. 54 кр. а. в.. Вона мала стати по волі жертводавця огнищем більше розвиненої наукової праці між клиром.

„В пересвідчення, що наука єсть для клира найважнішим майже средством до сповнення трудних обовязків — я від першої хвили, коли зістав Єпископом станиславівським, постановив собі заложити в Станиславові бібліотеку, котраби могла стати огнищем більше розвиненої праці наукової між клиром. Через два роки від хвили номінації, я всіми способами старався зібрати досить книжок, щоби принайменше розпочати діло, мною намірене. Днесь, коли воля Божа і розказ Святійшого Отця покликали мене на престол митрополитальний у Львові, віддаю Всесвітлійшій Капітулі на власність бібліотеку, котру я для священства зібрав... проте сея Капітула має всякі права з правом власности сполучені, котрі набула не з днем підписання сеї грамоти, але з хвилию, в котрій Ми самі поодинокі книжки уміщені в сій бібліотеці набули“¹⁾. Сим актом засвідчив Митрополит явно, що цінить високо науку, і бажає, щоби клир, попри свою душпастирську працю, дбав про своє богословське обривання.

Рівночасно дав Митрополит докладні інструкції для бібліотекаря, щоби охоронити бібліотеку від загибуну і зобов'язався платити річно 1.260 кор. а. в. на утримання і побільшення бібліотеки. Пізнійше оснував Митрополит фондацию, якої відсотки в сумі 1.200 кор. а. в. мали заступати обовязок щорічної платні на річ бібліотеки, яка однак — на жаль — з причини повозних фінансових відносин здевалувалась.

Ся бібліотека, доповнена опісля найновішими богословськими творами і гарно упорядкована, становить нині неоцінений науковий скарб, передусім для професорів і богословів Духовної Семинарії в Станиславові.

По трьох літах, а саме в р. 1904, 18. мая, іще раз відозвався Митрополит до вірних станиславівської єпархії, а саме щоби оповістити їм іменовання і посвячення свого наслідника на єпископському престолі в Станиславові, теперішнього єпископа Д-ра Григорія Хомишина.

¹⁾ Акт. фонд. Відпис.

Вибрані питання (Analecta)

Меморіал в справі оснований греко-кат. єпископства в Канаді. (*Mémoire sur la question ruthène présenté aux Illustrissimes Archevêques et évêques du Canada*, стор. 24).

В марті 1911. р., безпосередно після своєї першої заморської подорожі, виготовив Митрополит обширний меморіал в українських церковних справах, друкований як рукопис в Жовкві в друкарні ОО. Василян на французькій і англійській мові (на жаль з надто великою кількістю друкарських помилок), і спрямував його до канадійських Архієпископів і Єпископів. Зачіпною точкою сего письма були ті обставини, що канадійський Єпископат виявив багато дбайливості для релігійних справ наших поселенців, оказував щирю гостинність Митрополитові, ба подекуди навіть виразно дехто з Владик просив, щоб він видав свій найміродатнійший осуд про релігійні відносини між Українцями в Канаді, так як міг їх простудіювати протягом своєї двомісячної обїздки. Подяка Владикам і вислів готовости, піти на зустріч їх бажанням, становить дібраний вступ і умотивовання меморіалу.

Загального числа Українців греко-католиків в Канаді Митрополит не вспів означити. Що більше, переконався, що се річ неможлива. Реєстри імміграційного бюро і урядова статистика не могли бути в тім згляді точними по сій причині, що Українці подавали себе дуже часто за Галичан та Австрійців, а від парохіяльних списів знова відтягалися, раз з недовіря до списів загалом, які їх звичайно ангажували в грошеві зобовязання, або часто ходили до ближших православних церков. Вважає однак подаване протестантською пресою число Українців 120—150.000 не пересадженим, а бодай не надто.

Се поважне число Українців найшлося на канадійським ґрунті елментом, сказатиби, на разі нічим, ніким не занятим і до нікого не приділеним. Перед ними три евентуальности: остануть католиками, можливо навіть втратять свій рідний обряд і златиншаться, стануть протестантами або православними. Їх майбутню віроісповідну приналежність вирішить сей, хто опанує цілу націю під зглядом соціальним, національним і релігійним заразом. Цілу націю, бо се вже основна

черта народної української і загалом східної психології, що одиниця тратить свою самостійність в громаді. „Громада великий чоловік“, а одиниця пропадає в ній зі своєю думкою і волею, став пасивною.

З католицької сторони зроблено без сумніву багато в сім напрямі, щоби вдержати канадійських Українців в їх вірі, а навіть при їх обряді. З признанням вчисляє Митрополит по черзі і поіменно Владик і духовників, які робили старання, щоби для наших поселенців добути душпастирів зі старого краю, будували церкви, не жаліли труду ні гроша, а зокрема підчеркує апостольську самопосвяту латинських духовників, що навіть змінили свій обряд та взялися до виучування нашої мови, щоби могли душпастирювати між нашими людьми. Та протестанти значно випередили католиків в праці для позискання Українців на свій бік, передовсім пляновістю і консеквенцією. В їх користь працює преса, або їх власна або ними субвенціонована, часописи (Канад. Фармер, Голос України, Союз, Ранок) та дешева, популярна релігійна література. Вони використали національний момент, приєднали собі українську півінтелігенцію, зрештою невіруючу, що наплила зі старого краю, взяли в свої руки основання українських шкіл, виховання народніх учителів. На разі мають вони вже багато готових громад, 79 зі 40 церквами і 19 пасторами, а будучність обіцює їм всі добрі шанси, якщо з католицької сторони не буде вжито негайно середників, щоб сему запобігти, та не направиться сего, що досі занедбано. Часть вини приймає радо Митрополит і на себе, оправдуючися ту хиба тим, що не був в обставинах до свого приїзду в Канаду доволі зорієнтований.

Найсильнішим і найуспішнішим середником рятування греко-католиків Українців в Канаді перед релігійною загибіллю, яка грозить їм від протестантів і православних, вважає Митрополит безпроблемне креовання греко-католицького українського єпископства в Канаді. Єпископ стане тут вихідною операційною точкою церковної праці, центром єдності, буде авторитетним представником Українців і в церковнім і народнім змислі. На імя єпископа буде можна вписувати церкви. Свого єпископа домагаються самі поселенці, а від часу іменовання греко-католицького єпископа для Сполучених Держав його прямо очікують. Якщоби вони завелися в своїх надіях, то при тім великім недовір'ю до латинської єрархії, яке між ними витворили протестанти, вдержання їх при католицькій вірі беззглядне. Переконаними протестантами наші люди не стануть ніколи, се противиться їх релігійній психології, стануть однак релігійними індиферентами з назвою протестантів.

Тому то до всіх жертв, які досі з католицької сторони

понесено для релігійного добра греко-католицьких Українців, необхідно мусить долучитися ще одна жертва зі сторони канадійського єпископату: Канадійські латинські єпископи зрезигнують з персональної юрисдикції над католиками грецького обряду, які перебувають на їх території в користь майбутнього греко-католицького єпископа, що є предвиджене канонічним правом і фактично існує в околицях, замешкалих всуміш католиками обох обрядів.

Переповіджений зміст меморіялу відкривав перед нами секрет, яких доріг, заходів і аргументів вжив Митрополит, щоби для канадійських Українців іменовано окремого українського єпископа. Який успіх мав меморіал свідчить се, що іменування послідувало вже в рік пізніше, а який успіх мало іменування єпископа, про се найкраще говорить факт, що письмо Митрополита по нинішній день остало останнім алярмуючим голосом про грозу положення. Новий канадійський український єпископ злучив в собі ті добрі прикмети, яких від него вимагали ускладнені там відносини, вдержав позиції і наладнав поволи нормальне церковне життя.

о. др. Василь Лаба

З подорожі митроп. Андрія Шептицького по Бельгії і Голяндії при кінці 1920. і з початком 1921. рр. Осінню 1920. р. Митрополит Андрій Шептицький удався до Риму, а в грудні 1920 був у Брукселі. Звідси розпочав по Бельгії і Голяндії свою упляновану велику подорож. Він хотів удатися до Північної і Полудневої Америки, і відвідати численних Українців, розсіяних в тих краях.

Крім сего була у нього ще инша думка, а саме зацікавити католицький світ справою навернення Росії і візвати його до посвяти в тому напрямі.

А вкінці, переїжджаючи краї, для яких доля була ласкавіша, думав в них шукати матеріальної помочі для піддержання своїх численних релігійних і гуманітарних цілей, а передовсім помочі для облегчення долі вбогих воєнних сиріт, яких в Галичині лишилось багато без найменшого забезпечення.

З Брукселі переїхав Митрополит цілу Бельгію, відвідуючи з черги кард. Мерсіє, нунція Нікотра і єпископів з Бріж, Ганд, Ліжж, Намір і Турне.

Мимо сердечного прийняття і великого поважання, з яким його всюди стрічали, прохання, яке він предложив кардиналови, а сей знова єпископам, а саме, щоб по всіх парохіяльних церквах оголосити збірку для допомоги українському народови в його матеріальній нужді, остало безуспішним. Оправданою причиною відмови було се, що по всіх церквах роблено вже занадто багато подібних збірок.

Впрочім кардинал і єпископи радо згодилися на се, щоби він по їх дієцезіях устроював конференції, на яких

єпископи навіть прийняли особисто почесної президії. По-між єпископами показався особливо прихильним і поінформованим основно в положенню українського народу в Галичині Впреосв. Гейлен (Heylen), єпископ з Намір, постійний президент єхаристійних конгресів.

Ще заки зачав свої конференції в Бельгії, виїхав Митрополит в лютім 1921. до Голяндії. Ту рівнож відвідав всіх єпископів і також від них дістав згоду на устроювання таких конференцій, але не на уладження збірки по всіх парохіяльних церквах. Як причину відмови подавано се, що щедрість голяндських католиків заангажована потребами католицького університету, який мав бути оснований в Наймеген (Nijmegen).

В Голяндії публична опінія зацікавилася безпосередно і горячо особою й ідеями Митрополита. Менші і більші часописи, передусім De Tyd і De Maasbode, одна наперед другої інформувала читачів про подиву- і любови гідного Гостя, який вшанував Голяндію своїми відвідинами, героїську жертву російського фанатизму і тиранії, доброго пастиря, що взяв палицю подорожного, щоби прийти з потіхою своєюмо стадові в його нужді, вченого і мистця, якого імя лунало далеко поза границями власного краю.

Внішні прикмети Митрополита, його прихильність до всіх, його шляхотна гладкість, ба навіть висока стать й ім-позантна борода все те робило велике вражіння на публіку. Він удостоїв своїми відвідинами бюро часописи Maasbode і подивляв їх зразкові і досконалі урядження. Репортерів, які залягали його передпокій, приймав ласкаво і в кожній порі, а в своїй добродушности згодився навіть протягом ряду годин позувати одному артистові, який бажав мати його портрет. На початку одної конференції підзоровив чистою голяндською мовою своїх слухачів. Одним словом через кілька тижнів голяндська преса гомоніла про його успіхи.

В тім часі зродилася передусім одна думка, а се, щоб оснувати в Голяндії семінар, де виховувалися би місіонарі для Росії. Кількох єпископів, як се відтак стверджено, не було прихильними сій думці.

Після сего як Митрополит сим способом зискав симпатії Голяндії для своєї справи, повернув до Бельгії. Тут в межичасі приготовано терен для конференцій, які мав давати. І вони справді відбулися в головних містах як Брукселя, Антверпія, Лієж, Намір, Турне і пр.

Певна річ, що його діяльність на конференціях і приватних розговорах, статті інспіровані ним в пресі, загалом ентузіязм, який викликала його подорож, багато причинилася до розбудження у західно-європейських католиків зацікавлення і негайного приступлення до праці над навер-

ненням Росії. Все те освідомило католиків про небезпеку висуваного єпископом Рошпом білітургізму і висвітлило до наглядности думку, що лише місіонарі греко-славянського обряду можуть успішно працювати в Росії.

Підчас коли моральний успіх був великий, то матеріальний чи радше фінансовий в Голяндії, а особливо в Бельгії був незначний, бо за много місіонарів апелює до жертволюбности католиків в тих краях.

Скінчивши своє завдання в Бельгії, Митрополит ладився до виїзду в Америку. Однак видно було, що його здоровля вже захитане. Особливо стала докучати нога. І мимо сего докучливого болю, здається його велика ніжність совісти не дозволила обкроювати лепт зібраних в користь українських сиріт так, що він відказався брати зі собою когось зі служби, що міг його обслуговувати і доглядати в недугі, хоч як се являлося необхідним.

В часі свого безнастанного подорожування він любив брати білет III-ої класи, заявляючи, що не може розкидати гроша, призначеного для бідних дітей. Рідко дав намовитись на се, щоби взяти дорожку, коли мав орудки в місті. Одного дня, коли пішком находився по місті в Бріж і вперто відказувався найняти дорожку, в дорозі до бруксельського двірця почув, що не дійде навіть до трамваєвої стації і тоді шойно згодився взяти автомобіль. Дарма налягали на него, щоби дав собі вшити нову рясу. Казав, що се непотрібний люксус. В монастири, де мешкав, протягом кількох тижнів брат кравець три рази мусів направляти його рясу, одинокую, яку мав.

о. Йос. Скрейверс Ч. св. Изб.

Кілька сторінок із хроніки монастирів СС. Василян. Світліші моменти в розвою нашого монастиря тісно вяжуться з особою нашого Митрополита. Коли конференція єпископів з 19. IV 1909. р. вирішила поділ домів Словіта, Яворів, Львів і Станиславів і кожний монастир з окрема став творити для себе цілість, — була скликана за ініціативою Митрополита „Загальна Рада монастирів“. В прегарній промові закрів Митрополит серця всіх присутних тоді до молитви о святі, великі покликання до нашого чина, до віднови в душі жертви і посвяти для Бога. Вслід за тим отворено у Львові новіціят і прийнято чотири кандидати.

Часто приїздив Ювілят до монастиря та заохочував до поступу в монашим совершенстві рядом духовних конференцій, кладучи вагу на покору як основу святости та на молитву як найуспішнійший середник одержання всіх ласк. Часто чули ми: „монахиня повинна много і добре молитися“. То знова толкував життя після рад євангельських, представляючи знеслість законного послуху з віри, надії і любови, в душі синівства; иншим разом говорив

о мовчанню, то знова про користи святого посту і умертвіння. Підносив незрівнане духове багатство, яке криють наші святі правила і представляв літературну вартість „Витягу з Правил“, уложеного митр. Велямином Рутським.

На просьби Сестер витолкував Митрополит кожде правило „Витягу“; пояснювання тривало чотири роки і скінчилось саме перед всесвітньою війною.

Часто давав реколкції, рік річно переводив канонічну візитацію монастиря; давав кандидаткам обличини, відбирав перші обіти і святу професію; сповідав і кождій сестрі охотно спішив з радою і помічу.

В р. 1911 добігало 30 літ, як бл. п. кард. Сильвестер Сембратович спровадив монахині Василіянки зі Словіти до Львова і примістив їх при вул. Зиблікевича ч. 30¹⁾.

„Народний Дім“ виповів сестрам приміщення і усунув монастир. Дім при Длугоша ч. 17, властиво фундація кардинала, був зайнятий на дівочу школу-гімназію, а новокуплена камениця при вул. Марка не була покищо приладжена до потреб новіціату, тому Митрополит помістив кільканайцять Сестер з новичками в капітульнім домі і через кілька тижнів давав їм удержання. Позволив сестрам в своїй каплиці відправляти канонічні молитви, слухати Служби Божої і відправляти вправи духовні; а кожного дня мав науки до сестер; і так був наче магістром новіціату. Рівночасно оглядався за купном дому, в котрім можна примістити монастир з новіціатом, інститут і гімназію, що була саме тоді в розвою, бо кожного року прибувала висша кляса.

Як раз тоді в році 1911 в червні, Товариство Педаг. продавало „Бурсу“ при вул. Потоцкого. Митрополит рішив купити цей дім для сестер, даровуючи під управу ярин іще два моргі поля, котре безпосередно межувало з площею бурси. Радів нашим щастям і говорив, що се чудо Божого милосердя для нас. Слідуючого дня приїхав зі Сл. Бож., на котру зібралася і школа-гімназія з директором. По укінченню Сл. Божої і відспіванню: „Тебе Бога хвалим“ промовив тими словами: Є за що дякувати Госп. Богу! Як корабель розібється, люди, що заховаються щасливо при життю, підносять руки до неба, бо мають велику причину до вдяки Богови. Подібно і з нами сталось. „Корабель

¹⁾ Бл. п. міщанин Цибиж записав реальність в Бучачі на »Дівочий Інститут«. Комітет Нар. Дому продав її і купив у Львові при вул. Зиблікевича на ту ціль реальність з городом, але заінтабулював на себе. Кард. Сембратович добудував на тім ґрунті часть дому і церкву зі складок на інститут; йшли на те і посаги монахинь. Сестри заклали угоду з Нар. Д., іменно за поміщення удержували 5 стипендісток з рамени Н. Дому.

нашого монастиря розбився об скелю людської злоти і глупоти. Здавалось, нема надії ратунку... Разом з ним, одинока наша інституція була захитана, в розбитку. Однак Божа ласка була при нас. Сталось щось подібного до чуда. За помічю добрих людей, між іншими бл. п. д-ра Соловія, (котрого смерть довго будемо оплакувати), ми дістались до сего пристановища, в котрім монастир й інститут зі школою помістилися щасливо. Пристановище се без порівняння ліпше, здоровіше, а що найважніше — школа й інститут під одним дахом. Маєте всі причину веселитися. Бажаю вам, щоби ви були веселими як ангели в небі, а як на те ще не час, то бодай в часті, а кождий смуток уважали за покусу“. І звернувшись до дітей: „витаємо вас вітцівським і материнським серцем. Желасмо вам добра, яке знайдете тут у сестер; учіться пильно, лише не напружуйтеся занадто; кому наука йде тяжко, нехай не журиться; і без науки можна бути святою і то великою святою! В своїх молитвах не забудьте про монастир, його розвій й інститут. Бодай одно „Богородице Діво“ змовте в тім намірі“.

Директор школи о. др. Спіридон Кархут, звернувся на те з щирою заявою вдяки й пошани: „хочу висказати найгорячішу подяку. Їх Екссцельнція справді як муж Провидіння, даний нашому народови, зумів майже чудом спасти цю інституцію, щоби женському поколінню дати спромогу дальшого образования“. Відтак зложив заяву, що жіноче покоління поведе шляхом релігійности й вірности для Церкви і народу.

В два роки опісля докупив Ювільят кусник площі з партеровим дімком, де мешкав передтим о. Мартин Пакиж. Коли грозила зовні якась подія, що могла занепокоїти уми і душі сестер, (пр. мобілізація з причини війни на Балкані) спішив Митрополит до нас, щоби успокоїти, загріти до мужного, терпеливого і з підданям волі Божій несення хреста, а поручав молитися за конаючих, за сиріт, вдовиць, опущених і бути готовими й на мучеництво. Коли настала світова війна 1914. р., знова чули ми науку, щоби твердо вповати на Бога, молитися за св. Церков і наш нарід.

Та й в неволі печалився про нас. Вивезений до Курска в вересні (19) передає нам через Преосв. др. Йосифа Боцяна новорічні (1915) желання враз з благословенням й іконою М. Б. з Курска і просить о молитви. Пише між іншими: „З всього, що Бог дав, користайте для святости, покори і духа молитви“. Опісля за два місяці (23. II 1915) дістаємо вістку, що „все однаково, що Бог добрий і добре з Ним“.

В маю дякує за пам'ять і молитви, тішиться внутрішнім спокоєм нашим і згодою на волю Богу; а дальше: „просім, щоби Господь дав ласку „не токмо вже во Христа віровати,

но ще по нем страдати“ і стати — як сего буде потреба — і свідками Божої любови і доброти. Буди буди“. „Я Богу дякувати здоров і много за вас молюся, та тим відай більше і ліпше служу вам, чим у Львові всіми конференціями. Переводжу діла аскетичні св. Теодора: поучення до монахів, може колись вам здадуться. Най Бог вам всім благословить. Благодать Христа з вами“.

Курск, 18. IV. 915.

† Андрей.

27. пвітня 1916. р. довідуємося з картки, що наш Митрополит дістав позволення бути раз в церкві і в пароха; що молиться за нас много, за всіх і за кожду зокрема і за діти. „Мої молитви, гадки і серце з вами. Знова напишіть. Сердечно вас здоровлю. Най Бог всіх вас і всі діти благословить і дає велику свою ласку“.

Навіть діти народної нашої школи, що ледви писати вміли і з великим трудом без блудів підписалися на картці, дістали з неволі новорічну картку: „Дорогі мої діти! Дістаю з великою радостію вашу картку. Зі серця дякую вам за так милу для мене память. Най Бог благословить вам, най дасть свято сповнити і тепер в цілім життю всі обовязки ваші. Прощу вас, за мене часом помоліться“. † Андрей.

Коли в червні 1916. р. настала у Львові паніка з причини переломання фронту під Луцьком, комітет „Сирітського Захисту“, під проводом о. крил. Лициняка, прихилиючись до нашої пропозиції, дав нам 50 дітей-сиріт на виховання, — а то таких, що їх задля слабосильности не можна було забрати до І мінду.

Ми зраділи, що обсяг ділання нашого Чина, так широко зачеркнений св. Законодателем Василієм В., котрий велить монахиням займатися наукою, ремеслом, плеканням сиріт, хорих, а навіть прокажених, — на ділі серед воєнних обставин поширився.

З радістю доносили ми сю вістку нашому Митрополитови і в вересні дістали відповідь, що тіпиться добрими відомостями, дякує за память і молитви, і що серцем, гадкою і молитвою у Львові.

По повороті з неволі відвідав 14. вересня 1917. р. нашу обитель. Бл. п. о. прелат Ізид. Дольницький, що по повороті з Талергофу замешкав у нашім монастирі, повитав Митрополита щирими словами, а ще щирійшими слізмами. З радости не міг говорити і сам опісля казав, що не пригадує собі, чи так коли плакав зі зворушення. Дітвора гімназії і сиротинця витала цілим серцем князя Церкви. Сироти заспівали скромленьку кантату, уложену бл. п. о. директором гімназії Теодоз. Лежогубським:

„Радуйся Нене, сини і доні,
Молитву дяки Богу зложить,

Князя витайте, Вожда народу,
Пастиря вірних, Батька сиріт.

З тими, що в жертву кров свою несли
За віру, Церков, правду Христа,
Ти поруч станув; а Твоя пам'ять
В Унії діях на все свята!

Три роки змора серце давила,
Вбивала думку, одчай зростав,
Жалобу вбрала Церков вдовиця,
Нарід нещасний гірко ридав.

В тюрмі народів вже сходить сонце,
Ти України сонцем будеш,
Ти хрест Андрея в київських горах
На скелі Кифи знова заткнеш.

А хоч довкола смерть жниво косить,
В серцях надії цвітка цвите,
Бо Провидіння Боже над нами
В тобі нам долю — волю несе“!

Промов було кілька. Найбільше однак подобалась мова малої учениці з II-ої нар., що в імені сиріт, простягнувши рученята просила: „будьте нам Батьком“, а Митрополит опісля пригорнув її до себе і сказав: Добре дитинко, буду вам батьком.

Хоч премного справ чекало в архидієцезії, Митрополит приїздив знова з духовними конференціями до нас, відбув канонічну візитацію монастиря, давав реколекції, приймав і вислухував сестер і дітей.

Спостерігав сам, як рівнож М. Ігуменя монастиря і о. директор Т. Лежогубський, що для гімназії й інституту, а zarazом сиротинця і всенародної школи став за тісно і в великім домі при вул. Потоцького. Треба було проте поділити сестри на два монастирі. Частина сестер вернула до давнього поміщення при вул. Зиблікевича ч. 30¹⁾ і Длуг'оша ч. 17, гімназію приміщено в „Академічнім Домі“, що тоді був майже порожній і легко міг служити при невеликих перебіках для научної цілі.

При вул. Потоцького лишилася друга часть сестер зі сиротами, дівчатами (і хлопцями до 1924) з „Дзядзьом“ (о. прелатом) і з народною школою, що поступенно розвинулася в семиклясову школу дівочу, а тепер в школу вправ для дів. учит. семинарії СС. Василянок.

¹⁾ По російській інвазії з поворотом Австрії „Народний Дім“ перейшов в українські руки, а головою став др. Ст. Федак. Дім при Зиб. занято для сиріт (хлопців) під проводом ССВВ з М. Володимирою Філевич на чолі.

І знова почули ми заохоту і поручення молитися о благословення для гімназії в її новім приміщенню, і о благословення в праці над вихованням сиріт, — дітий повірених нашим інституціям. — Настала укр.-польська війна. Часті ревізії непокоїли нашi доми, що відтепер для відріжнення звались: „дім св. Василя“ (при вул. Зибликевича) і „дім св. Макрини“ (при вул. Потоцкого).

Хоч сам Митрополит много терпів, не переставав заохочувати нас до терпеливості в тих тяжких переживаннях.

Видячи великі матеріяльні браки, нужду сиріт і загальом наших інституцій, а бажаючи щиро їм зарадити, виїхав до Америки.

І так знова не було нашого Добродія у нас три роки, та він не переставав думати про наше добро.

В 1924. р. ми врадувались приїздом нашого Добродія. В навечері Богоявлення був в нас на Царських часах, освятив воду в каплиці, а вечером з о. крил. Лициняком був у сиріт на щедрому вечері.

11. марта 1924. року, сплатив значною сумою доларів¹⁾ т. зв. третю часть купна — себто площу віддану сестрам контрактом, заключеним іще в 1918. р. з Чапельським, Залозецьким і Олесницьким. Жертвував її на удержання сиріт.

Тому, що доходи з лісів Посіча і ручні роботи сестер не вистарчали на удержання і образование чимраз численнішого сиротинця, додав Ювілят від себе минулого року 2.664 дол., а в серпні (1925) 3.000 франків швайцарських до удержання і через се можна було поліпшити харч.

Та й про приємности для сиріт не забув наш Митрополит. Раз спитав, чого би вони хотіли; — діти заявили, що бажають саночок. Поручив проте купити їм кілька пар саночок. На прогульку старших до Підлютого дав в маю 1925. р. 100 дол. На Різдвяні Свята був хвилину на діточу велику просьбу і радість на забаві в томболю. Тоді сказали діти про свою журбу: що цього року брак снігу, хоч саночки є, та годі по болоті їздити...

Коли лиш загостив і довідався, що є хорі діти, приходив все до інфірмаря, допитувався про недугу, привозив книжки з образками до перегляду, давав апарат до розпильювання пироліну і привітним, ласкавим словом потішав хорих. Рівнож і про хорі сестри не забував, а минулого (1925) року в Навечері іордану по Часах і водосвяттю, відвідав і сповідав хорих сестер. Була се велика посвята, бо від повороту з заграниці більше терпить на ногу і мусить ходити по сходах при помочі куль.

¹⁾ Чапельському 1.966 дол., Залозецькому 3.512 дол., (Олесницький дістав перше 1.000 К ав.), Лязеровій 900 дол. в лютім 1925, а в лютім 1926 Бекові 2250 дол.

Щоби працюючі сестри могли покріпити здоровля і відпочати на тілі й душі, а не виїздити до кривних і свояків, дарував Митрополит дерево на збільшення вілли в Підльютім серед прегарної гірської околиці.

Віра Слободян ЧСВВ.

Спомин. Дня 11. н. ст. листопада 1911. року завитав до моєї хати тодішний ректор львівської дух. семинарії о. др. Йосиф Боцяня і запросив мене до Прилбич в яворівському повіті на свято вручення портрету Експ. Митрополита його старенькому батькови. Портрет замовили українські послы державної ради у нашого артиста-маляра Івана Труша і мали його самі вручити, причім мав виголосити святочну промову др. Євген Олесницький.

Одначе послів візвала президія українського клубу до негайного повороту у Відень задля дуже важних справ, що стояли тоді на денному порядку. Відкликати приїзд делегації послів до Прилбич було неможливо з огляду на старенького батька, тому посол др. Євген Олесницький запросив дра Тадея Соловія, о. дра Йосифа Боцяня і мене, щоби ми в трійку поїхали до родинного гнізда ґр. Шептицьких, Прилбич і заступили послів. Мені поручено виголосити промову, яку написав др. Євген Олесницький.

Не було ради. Я прийняв предложення, витвердив скоро на память промову і найблизшого дня коло години другої по полудни поїхали ми в трійку залізницею до Судової Вишні, де ждали на нас дві повозки, запряжені гарними кіньми і тепла одежа, бо вже мороз скрипів під ногами, а поля були вкриті грубою верствою білого снігу. Третим возом привезено до палати в Прилбичах велику паку, а в ній згаданий портрет в дубових рамах. Портрет виїнято скоро і уставлено на шталюзі у великій, їдальній комнаті.

Портрет був більших розмірів, а його виконання приносило честь артистови.

Не забуду хвилі, як біля портрету станули старенький батько Митрополита, його син ґр. Лев з дружиною (з роду графів Шембеків) з діточками, а проти них — ми три відпоручники, що заступали послів.

В очах старенького господаря дому блестили слези. Я промовив:

Високодостойний Паве Графе!

„В сучасній історії українського народа засіяв ясным блеском старинний престол галицьких митрополитів — від коли засів на нім муж великого ума і серця, Високопреосвященний князь Церкви, Експелєнція ґраф Андрей Шептицький.

Його єпископат се не лишень епоха в історії нашої Церкви — се ясна, світла картина в життю народа, записана вже нині величними ділами для його національно-культур-

ного розвою, для піднесення його інтелектуальної і господарської сили, для скріплення його політичного становища.

І коли український нарід відчував заєдно щирю любов і глибоку вдячність для свого князя Церкви, то рівночасно звертав їх в сторону Того, хто дав нам Його — чийм він Достойним Потомком!

Високодостойний Отець нашого Владики вже тим самим близький нашим серцям, що дав народови сина, який до традицій минувшини умів навязати зрозуміння сучасних течій, сучасних народних потреб і став їх щирим та могутим речником. А супроти сего стало потребою наших сердець дати вислів сим почуванням, тій глибокій пошані, яка вяже нас з Вами, Високодостойний Графе і з Вашим Достойним Родом.

Символом сих почувань нехай буде сей образ Дорогого Вам Сина, а нам Владики!

Сей твір кисти нашої штуки — нехай буде символом злуки наших почувань, гордості Отця і почеси суспільности! Прийміть сей дар від кружка людей з сеї суспільности, з якими в сій хвилі спочував загал! — Нехай остане він для Вас і Вашого Роду видимим знаком тих звязків, які навязали Ви з нашою суспільністю „даючи їй те, що у Вас було найкращого і найдорожшого“.

Старенький гр. Шептицький, сильно зворушений, зачав промову: „Простіть, Панове, що не промовляю по руськи; але впевняю Вас, що я є Русин“. Потім подякував щиро за дар, висловив свою гордість, що походить з українського роду та додав: „Справді, я дав Вам те, що у мене було найкрасшого і найдорожшого“.

Багато ясних хвиль перебув я у життю, а до них зачислюю і ту хвилину вручення портрету. Може вперве бачили внучата, як їх старенькому дідусеві канули з очей слези радості. Я сам особисто був щасливий, що міг заступити д-ра Евгена Олесницького і висловити почування цілого тодішнього українського клубу, що в особі Митрополита Андрея Шептицького бачив провідника і мецената національно-культурного відродження, який ішов по одній лінії з нашими чільними політичними репрезентантами і дбав про піднесення інтелектуальної та господарської сили і про скріплення політичного становища українського народа. З промови д-ра Евгена Олесницького, якого я тільки виручував, звеніла небуденна а святотчна струна глибокої вдячності для Великого Владики і карного громадянина, що ніколи не ломив українського фронту, а своїми голосними виступами в культурних і національних справах на терені австрійської палати вельмож, скріплював становище послів державної ради, які боролися за красшу будучину своєї землі. Голосови Митрополита за часів австрійської влади

приписували урядові круги велике значіння, на чім тільки зискувала українська справа.

Після вручення портрету запросив нас старенький господар дому до свого гостинного стола, при котрім ми пересиділи півтора години, до найблизшого вечірнього поїзду. Ще на пращання стискав він наші руки та промовив:

„Нині так мало вдячності на світі, що я Вам за сю хвилю великої радості складаю сердечну подяку. Передайте її українським послам, з котрими тісно звязані мій син і Ваш загал!“

Львів, дня 22. XII 1925. р.

Кирило Студинський

Лист до Редакції „Богословія“. Всечесній Отче Редакторе! Уклінно дякую Вам за ту велику честь, яку зробили Ви мені своїми запросинами до участі в ювілейній книзі „Богословія“, присвяченій Його Екссцеленції Митрополитові Андрею графу Шептицькому з нагоди двадцятипятиліття Його митрополитства.

Не потрібую запевняти Вас, з якою радістю прийнявби я, по мірі своїх сил, участь в цьому вислові пошани для Митрополита — Архипастиря української Греко-Католицької Церкви і Начільного Мужа серед усіх наших християнських Владик, що виконують Владу Духовну на цілій Соборній Україні.

До участі в цьому вислові пошани для Великого Архипастиря спонукують мене перш за все мої релігійні почуття і приналежність до Римо-Католицької Церкви. Але не тільки вони. Як людина світська — як скромний слуга української державної ідеї і персоніфікуючого її мого Гетьмана — розумію, що релігія і Церква єть основою Держави. І знаю, що наприклад Галицька Армія змогла зайняти одну з найсвітліших сторін нашої державної історії останніх літ тільки тому, що дух її був вихований Церквою, на чолі якої стояв уже від літ Високопреосвященний Ювілят. По лицарськи за Державу гинули і оцею жертвою своєю державне існування нації будувати змогли ті, кого Церква навчила радісно умирати „за друзі своя“ з вірою в загробне життя і хто, благословенну Церквою Державну Владу нації навчився слухати та шанувати, як Владу, установлену Предвічним Творцем ладу і порядку цілої космічної ієрархії. Як завжди, так і в Батьківщині нашій, не світський ненавистницький матеріялістичний націоналізм „посад“ і „отаманій“, а Віра, оперта на Церкві, єть наймогутнішим знаряддям будови ладу і порядку Держави.

Знаю також, що без лицарських консервативних сил і без традиції, яку ці сили бережуть та репрезентують, не може бути ні нації, ні національної Держави. А чиж не прикладом Великого Нащадка одного з найстарших наших

боярських родів на Шептицях наvertsались у нас до предківської традиції ті, що оборонцями і лицарями рідної Української Землі, а не колоністами і не чужими кондотерами на ній бути хотіли? І не тільки прикладом. Всі починання, які мали на меті відродити традицію українську і український консерватизм, зустрічали завжди активну поміч графа Андрея Шептицького і Митрополита Галицької Української Землі.

Не маю тут на мисли його всім знаних, величезних заслуг, як збірача і консерватора пам'яток нашої історії та культури, — як основоположника Музеїв і Архівів. Може менше знаю, але мабуть не менше важною, єсть участь Митрополита не тільки в збиранню слідів нашої традиції, а й в виховуванні своїм впливом і прикладом тих живих людей, що умілиби нашу традицію шанувати і дальшим поколінням її передати.

Коли в 1918. році змогли повстати зачатки реальної Української Держави, опертої на відродженій державній українській традиції Гетьманській, то до цього в великій мірі спричинились діла Галицького Митрополита. Його переписка і особисті зв'язки з найвидатнішими Владиками Православної Церкви на Великій Україні; його активна підтримка українського політично-національного руху серед спольщених шляхетських хліборобських кругів на Правобережжі; слава про нього, як про представника старої консервативної Русі-України в австрійській Палаті Панів і перед широким європейським світом; врешті особистий чар його могутньої боярської постати, якому опертись не могли навіть ці наші лівобережні зросійщені пани, що підчас війни мусіли виконувати супроти нього прикрі накази своєї петербургської влади — все це були одні з тих невидимих духових коріннів, з яких виросло і зазеленіло в квітні 1918. р. дерево Української Держави. Бо як всяке національне дерево державне, так і національне державне дерево наше, зазеленіти могло не від бунту, і не від руйнівської анархії, а від великої любови до своєї національної традиції, прищепленої цілій нації тими, що походженням своїм і культурою самі з цієї традиції виростають.

Власне з таких найглибших і найміцніших історичних підкладів нації виростили: і найвидатніший Представник нашої Влади духовної — Церковної, і найвидатніший Представник нашої Влади світської — Державної. Тому, не зважаючи на всі різниці, які відбило на них вікове розшарпання Української Землі, обидва вони — і нащадок галицьких бояр та митрополитів, Андрей Шептицький, і нащадок козацьких гетьманів, Павло Скоропадський — дійшли в своїй природній еволюції до творення реальної Української Держави, йдучи до неї двома споконвічними державо-творчими шляхами: шляхом Церкви і шляхом Меча. Не їх вина, що

обох їх зустрічала хвилева зненависть недержавної, одвикшої од свого власного ієрархічного ладу і порядку, нації. І не їх вина, що хаос знов залляв на Україні лад, який органічно з коріннів українських виростав. Не їх вина врешті, що в цьому хаосі залито сьогодні тьмою все, і що так багато синів нещасної Української Землі, блукаючи в цій тьмі, не можуть відрізнити джерел смерті, від джерел життя...

Ось про що — про українське державо-творче діло Андрея графа Шептицького, як Архипастиря одної з християнських Церков на Україні і як одного з найвидатніших Відродителів української органічної національно-державної традиції і українського консерватизму — хотів я написати в ювілейній книзі „Богословія“. Але пошана моя для Митрополита, якої висловом мала бути ця стаття, не дозволяє мені виконати свою працю наскоро і зле. А виконати її добре я не можу: не маю тут, на чужині, потрібних для цієї праці джерел, і не маю, нездужаючи тяжко, потрібного для цієї праці здоровля. Отже нехай тільки оцей лист мій буде доказом моєї найліпшої волі — єдиним доказом, який можу на наших сучасних „ріках вавилонських“ дати. І вдячний Вам буду, коли такий власне характер оцього мого листа дозволить Вам, Всечестніший Отче Редакторе, помістити його в ювілейній книзі „Богословія“.

Прошу прийняти запевнення моєї глибокої для Вас пошани.

Райхенау, 17. XII 1925. р.

Вячеслав Липинський

Промова на ювил. святі 17. I 1926. Ваша Експецеленціє, Найдостойніший Ювіляте! У хвилях утоми на життєвому шляху просто неоцінена річ спинити духовий зір і увагу на високих моментах, що наче жива течія відсвіжують тіло і скріплюють духа в самих його найглибших основах. Один з таких моментів доводиться нам нині переживати і ми сьому з глибин душі раді. Раді ще й тим, що у нинішньому святі не має ні по одній ні по другій стороні фальшивого тону ні згідної усмішки. По Вашому боці, що мовляв, залежні і підчинені приходять з поклонами; по боці громадських чинників, що мовляв, виконують тільки обовязок.

Представники громадянства клоняють голову перед Людиною, котру вони усі признають великою цінністю Нації. І роблять це не задля високого суспільно-церковного становища Вашого, а ради ідеї, яка, двигнена Вашим життям, набрала вигляду живого й животного діла.

„Не зовнішні обставини і не політичне положення вкладає в руки народів розвязку великих історичних завдань, але внутрішня сила культури“ — сказали Ви на одному місці. І вірні власним словам і найщирішому переконанню внутрішньому, котре подиктовало Вам ці слова, віддали Ви

труд свого багатого життя, щоби прискіпити народови поворот утраченого ним по неволі добра власної великої духової творчості, про яку — здавалося так йому — він думав, а вже певно всяка чужина думала, що уже безповоротно її утратив. А з тим і вернути йому віру в силу власного повстання. Бо з хвилию, коли народ повяже себе золотими нитками культурної традиції, пронизаний внутрішньою її силою, стане непереможним паном своєї власної духової істоти, а ставши ним, заволодіє і зовнішніми обставинами, і устроїть своє політичне положення так, як йому це потрібне.

Це основне тло Ваших слів. А на ньому Ви змережали мозаїку, котра має ще й ту таємну силу граючих кольорів, що з неї пливають найкрасші тони, котрі щораз закінчуються чистими акордами творчого захоплення; всебічністю культурних інтересів у найглибшому розумінні цих слів.

А Ваші діла — це вже тільки найкращі діти Вашого творчого захоплення. Це високе прикладне мистецтво. Найважливішими і головними його складниками й матеріалом є людина й те, що ця людина створила, або в дальшій будучности творитиме. Цей найбільший і найскладніший матеріал дав Вам широку скалю культурної діяльності, яку ми бачимо на протязі Вашого життя. І це пояснює нам з одного боку безприкладне просто обмеження власних особистих потреб. А з другого це розложення матеріальних засобів, якими Ви ропоряджали, а яке казало Вам стати на чолі основників акційної банкової інституції, розуміти і підпомагати ідею кооперації й ініціативу торговельних і промислових змагань, стати творцем сиротинців і покровителем сільсько-господарської освіти, і опікуном захоронок, добродієм „Рідної Школи“, найкращим управителем дівочої гімназії, що інтересується кожним найменшим іспитом своїх вихованок, речником і фундатором установ суспільної опіки, як Народньої Лічниці і Порадні Матерей, опікуном змагань до фізичної культури і руханкових товариств, вкінці щедрим підпомагачем молоді.

Ми знаємо, що прочислюванням Ваших творчих помыслів, вдираємося в такі тайники Вашої душі, свідком яких тільки Ви і Всевишній. А проте для виховних цілей мусимо ось тут розкривати квіти Ваших мрій.

Книжка й бібліотека, живе слово й ще живіше діло, меценатство мистецтва і його представників, завершене здвигненням Національного Музею це те, що Вас ставить між найбільші особистости українського народу.

І як би тільки одна мала частина цієї жертвенної праці найшла своє наслідування у загалу, нинішнє Ваше свято виглядало би инакше, і крім нас промовляли би тут ще інші заступники.

Та прийшли ми тут до Вас не тільки Вас звеличувати, бо це ясне й зрозуміле, а радше привітати Вас з Вашим ювілеєм.

25 літ... Скільки за той час ясних і темних моментів! Скільки радощів, скільки розпучливих криків наболілої душі — свідками ці німі стіни палати на Святоюрській горі. Як нераз сусідували з собою ідея праці для ближнього, для людини і крик за людиною, а її не було, саме в найбільше потрібних і критичних моментах не було.

Наші бажання, щоби ті тяжкі і прикрі моменти минали Вас, щоби Ви таку людину находили. А коли її не буде біля Вас, бажаємо Вам, щоби самотнім Вашим дорадником і поводитором був ясний, чистий, вільний, безкомпромісовий геній українського народу, який виявився на протязі цілої історії народу аж до останніх його визвольних змагань включно. Ми Вам бажаємо, щоби Ви, котрий так глибоко, так внутрішньо і первісно відчули висоту культури і культурних змагань українського народу, дожили й на власних очах побачили його найвище добро.

І враз з Симеоном Праведником у цій найкращій хвили дорогого нам усім народу, могли сказати: „Отче й Владико! Нині одпустиш мене слугу Твого, бо очі мої побачили спасення могого рідного народу“.

Михайло Галуциньський

Про побут Митр. Шептицького в Петрограді 1917. р. (Спомин). Дуже вродисто і щиро витали його представники тимчасового правительства, різних організацій і народностей. Студентка-Українка, витаючи його, щиро розплакалася (так говорили). Від Білорусинів витав проф. Шиполло. Був я в Митрополита два рази. Своєю добротою, свободою товариською, поединчістю і щирістю так мене зднавав собі, що мені здавалося, начеб я його знав віддавна як доброго-доброго духовного отця і керманича. Говорили ми про церковні справи на Україні і Білій Русі. Зрозумів я, що він ті два народи сильно полюбив ізза їх духових терпінь і матеріяльних кривд і що освіта релігійна і національна обох цих народів дуже лежить йому на серці. Свідомість національну обох тих народів уважав за найлекшу і природну дорогу до освідомлення і освіти релігійної та сполуки їх з католицькою Церквою. Ані тіни шовінізму і ненависти до других. Пізнання Христа і двигнення душ з релігійної темноти уважав за найважніше діло для тих народів, по яким — був певний, прийде двигнення з матеріяльної нужди. Хвилини сі остануть мені на завсіди в памяти.

о. А. Цікота (Друя, Білорусь)

Мой успамін пра Мітрапаліта Шептыцкага з Петрограду 1917. г. У 1917. годзе я прыехаў з Менска ў Петраград і тут даведаўся ад беларуса кс. Ф. Будзькі, што Яго Эксц. Мітрапаліт, варочаючыся з маскаўскай няволі да сябе ў Львоў,

затрымаўся ў Петраградзе. Пры гэтым кс. Будзька (цяпер уже нябожчык) разказаў мне, што відзеўся і гаварыў з Мітрапалітам і што Бацька Украіны вельмі цікавіцца нашай справай. Пастанавіў і я адведаць Высокага Гасьця.

Заходжу ў біскупскі палац, дзе быў затрымаўшыся Яго Эксцэленцыя. Далажылі аба мне. Доўга чакаць не прышлося — зараз-жа сказалі, што Мітрапаліт просіць да сябе. Прывітаўшыся Мітрапаліт кажа: ў якай жа-ж мове будзем гаварыць? Я адказваю, што няхай Ваша Эксцэленцыя гаворыць па украінску, а я буду на беларуску. Дадаў пры гэтым, што украінцы і беларусы заўсёды зразумеюць адзін другога, а калі чаго і не зразумеюць, дык вычуюць сэрцам. Мітрапаліт ласкава усьмяхнуўся — і мы гаварылі праз увесь час кожны па сваюму.

Мітрапаліт цікавіўся беларускай справай і распытваў пра той рух, які пачаўся пасля рэвалюцыі. Я разказаў яму пра зьезд беларускіх дзелячоў, які адбыўся у Менску, гаварыў аб народным руху, які пачаўся сярод сялянства і вайсковых. Яго Эксцэленцыя інтэрэсаваўся падрабязна усімі праявамі гэтага руху. Урэшце Мітрапаліт перайшоў да справы уніі і спытаўся, ці ў Беларусі мажліва пашырэнне уніі і каліб мажліва было, то якія спосабы найлепшыя быліб, кав гэтую сьвятую ідэю — *ut omnes unum sint* — здзейсьніць у жыцьці. Адказаў, што справа ў нас даволі трудная, бо расейскі ўрад пасеяў страшэнны антаганізм паміж беларусамі праваслаўнымі і каталікамі; гэты антаганізм перайшаў мейсцамі ў поўную ненавісьць адной часткі народу да другой; цяпер толькі, дзякуючы народнаму беларускаму руху, адна часць народу пачынае пазнаваць другую і пазнаючы пачынаюць збліжацца. Гэтае збліжэнне на грунце нацыянальным можа прывесці да збліжэння і на грунце рэлігійным, але толькі тады, калі нацыянальнае усвядомленьне абхопіць шырокія масы народу і інтэлігенцыі. Урэшце ў нас не разумеюць самога слова „унія“ — так паблуталіся рэлігійныя паняцці і адносіны. А на гэта трэба часу.

Пагаварыўшы яшчэ пра нашы супольныя справы, мы развіталіся. Сколькі вялікія думая крылася у тых пытаннях Мітрапаліта і сколькі было спагаднасьці для нас беларусаў! Выходзячы я цэлым сэрцам завідаваў украінцам і думаў, чаму гэта беларусы не маюць такога Бацькі?

— Счасьлівы Ты Украінскі Народзе, што маеш такога Бацьку, а як-жа-ж бяздольныя мы беларусы, што дагэтуль не маем свайго біскупа! — гаварыў я спаткаўшыся з кс. Ф. Будзькай.

о. В. Гадлеўскі (Жодзішкі)

Митрополит в двух творах-хроніках. [Як то Русь ходила слёдами Данила, Львів 1907., Царський Вязень, Львів 1918¹⁾].

¹⁾ Дням тюрми Митрополита Шештицького присвячена рівнож популярна книжочка для народу п. з. Спомини з терневої

Дві картини з пастирської праці Ювилята знайшли своє опрацювання в окремих творах посторонніх людей: одна — се хвиля, коли Митрополит стає на чолі українського паломництва з Галичини у Св. Землю та веде своє стадо блище тих місць, де доконувалося спасення людства, друга картина, коли він, як добрий пастир у найгіршішу та бурливу хвилю для греко-католицької Церкви, стоїть при кермі повіреного собі ковчега, та заступає своє стадо перед лютими вовками, а сам готується на жертву, щоби у слухну хвилю й душу свою положити за „овці стада“.

Першу картину ілюструє збірник хроніка — „Як то Русь ходила слідами Данила“, другу праця — „Царський Вязень“. В одному і другім творі на першій плян висувається велика індивідуальність Ювилята; в першій являється перед нами кріпкий 43-літній Митрополит, що майже зачав шойно працю у своїй архидієцезії, у другій вже понад п'ядесять-літній Архієрей, що в час великої жатви — сплітає свій терневий вінець.

Перше українсько-католицьке паломництво, що поставило собі за ціль ступати слідами чернігівського Данила Мниха, що молячися над Божим Гробом, тямив про свою батьківщину та своїх князів, припадає на 1906. рік. Се був шестий рік митрополичої влади Ювилята, а перша десятка ХХ. століття, така повна стихійних рухів серед українського громадянства у Галичині на усіх ділянках нашого життя. На політичному полі зачала їх сецесія українського студентства з львівського університету (1901), що отвиряє першу стадію ще нескінченої боротьби за українські високі школи в Галичині. Повстання національно-демократичного та радикального стороництва поставило отвертим питання, чи наш політичний рух має йти в згоді з духовенством, чи проти нього; стороництво радикальне підняло боротьбу проти Церкви. Рільничі стрейки заврушили масами, що організуються в змаганню за поправу свого соціального положення. Саме в р. 1906 кипить боротьба за демократичне виборче право до австрійського парламенту. На кождому полі український нарід дає про себе знати, тому не могло бути інакше й на церковному полі. І тут під проводом повного сил Митрополита починається рух над розбудженням релігійного життя. Зі Святоюрської гори дався чути голос — їдьмо до св. Землі та розбудім нашу віру на місци Христових мук! Заманіфестуймо наше існування в сімі католицьких народів, і — обрядом найблищі до народів Сходу —

дороги Преосв. Митрополита Андрея гр. Шептицького, I і II. вид. Львів 1917, а також цілий ряд поезій як — Богдана Лепкого: В храмі св. Юра, Василя Щурата: В суздальській тюрмі та Володимира Масляка: Привіт митр. Шептицькому.

заінтересуймо їх справою єдності церков. Від часу львівського собору (1891) се перша проява активізму українсько-католицької Церкви в Галичині. На сей зазив збирається понад пів тисячки паломників з усіх станів. Першим нападам на Церкву відповідає вона підйомом релігійного духа та з дефензиви переходить до офензиви. Треба ствердити, що під вмилім проводом нашого Архієрея всі положені цілі осягнено. Відвіданя св. Землі розпалило для справ віри не лиш серця учасників, але також блищі їм круги, а поява такого великого числа католиків східного обряду у св. Землі, та стріча з незєдиненими збудила зацікавлення для уніоністичної праці не лиш по нашій, але й по противній стороні. Можна сміло сказати, що від того часу се заінтересування росте серед нашого духовенства та вірних, а ідея, яка ціле життя одушевляє Митрополита, починає знаходити зрозуміння та попертя. Паломництво у св. Землю немов дає нам право на участь у цілому ряді уніоністичних конгресів у Велеграді і др.

Не минуло цілих десять літ і перед нашими очима стає друга болюча, але гідна особи Ювилята картина — тернева дорога Царського Вязня. Зближався 1914. рік. Вже попередні роки звіщали важку пробу для нашої Церкви. Ідейна офензива греко-католицької Церкви в Галичині, а передусім Митрополита Шептицького на церковному полі стає для православної, царської монархії не менше невиносимою, як й офензива „мазепинського сепаратизму“. Для цареславної Росії стало *ceterum censeo...* задавити „східнове гніздо“ Унії та мазепинства. Вже в р. 1912 і 1913 збиралися чорні хмари над небосклоном Західної України. Випадки на Балкані і частинна мобілізація в Австрії та Росії [1912] звіщали близьку тучу та повінь. На щастя керма українсько-католицької Церкви в Галичині спочивала в певних руках Ювилята. Запалюючи духовенство та вірних до витревалости у вірі та ідеї єдності Церкви, сам готовиться на неминучу жертву. Се було впрочім конечною консеквенцією, бо серед бурі громи ударяють о найвищі дерева. Прийшов вибух війни та зараз таки військова інвазія, але тисяч раз страшніша від неї інвазія царського православія. Її жертвою перший паде Митрополит — ідеолог уніоністичної праці на Сході. Збірна праця — Царський вязень — проводить нам перед очі сі важкі хвилі у життю нашої Церкви. Писані рядки ведуть нас за увязненим Митрополитом у Нижній Новгород, на Курське заслання, у духовну Суздальську тюрму та за усамітненням Митрополита в городі Ярославлі. Перед нами сильний духом Вязень, повний поваги, яка збуджує шану й подив навіть у ворогів. Згадана книжка наводить нам живо у пам'ять, як то публична опінія здоровішої частини російського громадянства своїми симпатіями стає по стороні зне-

навидженого царським православієм Митрополита. Його голос відбивається відгомонам у царській думі та переходить поза кордони Росії у культурнішу західну Європу. Особою Митрополита Страдальця зацікавлюються й там; у світ несеться вістка про переслідування за віру у ХХ. столітті. Перед нашими очима розвалюється царська тюрма, а із неї як з домовини виходить окружений ореолом терпіння за ідею наш Ювілят. Дотеперішній Вязень стає тепер прямо небезпечним для упокореного православія; греко-католицька Церква так систематично переслідувана у Росії від Петра В. аж до марта 1917. р., здобуває собі тут офіційальне узнання, а навіть симпатії. Книжка — Царський Вязень — веде нас з освободженим Митрополитом у столицю відродженої нації — Київ, а конституанта Придніпрянської України — Центральної Рада та все громадянство клонить перед „уніятським митрополитом“ голову. Живий примір вязненого Архієрея підриває упередження до Унії, що загніздилося й в українських освічених кругах під впливом православної школи істориків. Не один аж тепер зрозумів, що Унія не то нешкідлива для культурної консолідації української нації, але навпаки, вона єдина може стати здоровою сіллю на шляху духового відродження. Лиш через неї має припасти українській нації не уробна, але дійсна роля носія релігійної культури серед народів Сходу.

По предвгих днях неволі вертає Митрополит на свій владичий стіл. Від соток літ напевно нікого не витала українська людність Галичини так одногласно і однославно, так з глибини серця як Митрополита Шептицького, коли повертав у свій митрополичий город.

Добре сталося, що ті дві картини з життя Ювілята закріплено в літературних творах. Хоч перший збірник у багатьох під язиковим та конструкційним оглядом не заспокоює нинішнього читача — належиться рівна вдяка авторам обох творів, що зберегли такі гарні моменти з життя Архієрея від забуття.

Д-р. М. Чубатий

**Чи Ви вже стали членом Богослов-
ського Наукового Товариства? - - -
Річна вкладка виносить 2 дол. ам.
(12 зол.), вписове 40 цт. ам. (3 зол.)
Зголошення приймає секретар Т-ва
- - - - Львів, Коперника 36. - - - -**

